

การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย :
กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
มีนาคม 2559

การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย :
กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

มีนาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย :
กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
มีนาคม 2559

โสวรินทร์ จันทรแสงศรี. (2559). การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น. ปริญญาโท ปร.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นริศรา พึ่งโพธิ์สม, อาจารย์ ดร. ฐาศกร จันประเสริฐ.

การวิจัยเรื่องการถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงบริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม นอกจากนี้ ผู้วิจัยต้องการทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์และการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อาศัยวิธีการที่หลากหลายเช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่มและสนทนากลุ่ม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ครอบครัวที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหลานของตนเองโดยทุกครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมด 5-8 ครอบครัว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ที่ปรึกษาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เพื่อนบ้านที่อาศัยในละแวกเดียวกันกับบ้านเฟิร์น เด็กๆ สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และครูพิเศษ เป็นต้น

ผู้วิจัยแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถูกจัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของผู้ปกครองกลุ่มหนึ่งที่ส่งลูกเข้าเรียนโรงเรียนอนุบาลทางเลือกแห่งหนึ่งในเขตปริมณฑลโดยโครงสร้างการจัดการบริหารของกลุ่มเรียนนี้เป็นไปอย่างลงตัวและมีความยืดหยุ่นสูง แต่ด้วยความยึดมั่นในแนวคิดโฮมสคูล พ่อแม่ทุกคนจึงมีบทบาทเป็นครูสอนในหลากหลายวิชาที่แตกต่างกันประกอบกับบทบาทของผู้บริหารกลุ่มไปพร้อมๆกัน บุคคลที่เป็นแกนหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้คือครูทิม (นามสมมติ) ลักษณะทางกายภาพของสถานที่เรียนรู้หลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีลักษณะที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ ซึ่งภายนอกเป็นลักษณะบ้านเดี่ยวโดยมีติดต่อเติม 3 ชั้นอยู่อีกด้านหนึ่งสำหรับเป็นสถานที่เรียนรู้เสริม หน้าบ้านมีสนามหญ้าใหญ่และบ่อน้ำขนาดกลาง ซึ่งทุกส่วนของบ้านสามารถใช้เป็นสถานที่เรียนรู้ได้ทั้งสิ้น โครงสร้างการจัดการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น 4 สาระหลักๆ ได้แก่ ทักษะชีวิต-จริยธรรม, ภาษา-คณิตศาสตร์, องค์กรวม และ ศิลปะ-ดนตรี-กีฬา-งานฝีมือ นอกจากนี้สาเหตุที่ผู้ปกครองตัดสินใจเลือกจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานมาจากมุมมองประสบการณ์ชีวิตของตนเองซึ่งสามารถสรุปข้อดีของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มได้ ดังนี้ 1) มีการแบ่งปันทรัพยากร 2) เด็กไม่รู้สึกโดดเดี่ยว 3) มีจำนวนเด็กที่เหมาะสม 4) พ่อแม่มีโอกาสเรียนรู้พร้อมๆ กับเด็ก

ส่วนที่ 2 ของผลการวิจัยคือ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอด โดยแบ่งออกเป็น 2 มิติ มิติแรกเป็นการถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็กซึ่งตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมคือ ครอบครัวและกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื้อหาการถ่ายทอดจากตัวแทนทั้ง 2 หน่วยนี้มุ่งเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ทักษะชีวิต การค้นหาตัวตนของเด็ก ในกรณีของวิธีการถ่ายทอดทางสังคม จะเน้นวิธีการลงมือทำ การเรียนรู้ผ่านตัวแบบ และเรื่องเล่า การเข้าสังคม และเรียนรู้ผ่านสื่อ มิติที่สองเป็นการถ่ายทอดทางสังคมสู่ผู้ปกครอง สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นซึ่งตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมคือ เด็ก ครอบครัวอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และครูทิม(นามสมมติ) เด็กๆเป็นส่วนหนึ่งให้ผู้ปกครองได้เรียนรู้พัฒนาการและช่วยขัดเกลาอารมณ์ให้เกิดความอ่อนโยน ในขณะที่ครอบครัวอื่นๆ ทำให้ผู้ปกครองเกิดการเรียนรู้ที่จะประณีตประนอม เกิดความผูกพัน และช่วยให้ผู้ปกครองสั่งสมประสบการณ์ความเป็นครู ในกรณีของครูทิมในฐานะตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคม ผู้ปกครองได้ซึมซับแนวคิดและแนวปฏิบัติของการเป็นนักโฮมสคูลที่ดี นอกจากนี้ผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนได้เรียนรู้ธรรมะจากครูทิมด้วยเช่นกัน

ส่วนที่ 3 ของผลการวิจัยคือ อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น อัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ เด็กเป็นศูนย์กลาง คนนอกกรอบ และศรัทธา โดยกระบวนการการก่อตัวของอัตลักษณ์เหล่านี้เริ่มมาจากการสั่งสมประสบการณ์ การคัดเลือกประสบการณ์เพื่อนำมาประยุกต์ หลังจากนั้นนำประสบการณ์ที่ผ่านการคัดเลือกมาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและปรัชญาของบุคคล สุดท้ายถึงกระบวนการป้อนกลับซึ่งทำให้แน่ใจว่าสิ่งเหล่านี้คืออัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยแท้ นอกจากนี้เงื่อนไขทั้ง 4 ซึ่งได้แก่ การเปิดรับสื่อ ความรู้สึกผูกพันในกลุ่ม การได้รับการสนับสนุนทางสังคม และการเห็นพัฒนาการที่ดีของบุตรหลาน เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถธำรงอัตลักษณ์ไว้ได้แม้อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

SOCIALIZATION AND SELF IDENTITY PRESERVATION OF THAI PARENTS WHO
HOMESCHOOL THEIR CHILD(REN): A CASE STUDY OF “BAAN FLEARN”

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Philosophy Degree in Applied Behavioral Science Research
at Srinakharinwirot University
March 2016

Sovaritthon Chansaengsee. (2016). *Socialization and Self Identity Preservation of Thai Parents who Homeschool their Child(ren): a Case Study of BAAN FLEARN*. Dissertation of Ph.D. (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assist. Prof. Dr. Narisara Peungposop, Dr.Thasuk Junprasert.

The objectives of this research study are to understand the context of BAAN FLEARN and the families who are the members of this homeschool group, and to study the socialization of the group's members in terms of content and approaches. Besides these, the researcher aims to comprehend homeschool parents' identities and the identities' preservation as they are the members of BAAN FLEARN. In this study, qualitative research methodology (Case Study) was employed. There were several ways for data collection, including participative observation, non-participative observation, in-depth interview, group-interview and focus group. Key informants were mainly 7 families attending BAAN FLEARN and others concerned with this homeschool group, BAAN FLEARN consultant, Mr. Tim (alias), neighbors, children in BAAN FLEARN, and teachers.

Research findings are divided into three elements with the first part about the context of BAAN FLEARN and families who are the members of it. The second part of research findings is about the socialization of the group's members in terms of contents and approaches. There are two dimensions in the section. The first dimension is the socialization of BAAN FLEARN children. The second dimension is about the socialization of BAAN FLEARN parents who had been socialized by three agents that were children, other members of the group and Mr. Tim (alias). The final part of research findings is about homeschool parents' identities as they were the members of BAAN FLEARN. There were three identities of BAAN FLEARN, child-center, out of frame and trust.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย :
กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น
ของ
โสวริทธิ์ธร จันทรแสงศรี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. ดุษฎี โยเหลา)
วันที่ 17 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2559

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ คณะกรรมการสอบปากเปล่า
.....ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นริสรา พึ่งโพธิ์สม) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)
.....ที่ปรึกษาร่วม กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ฐาศุภร์ จันประเสริฐ) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นริสรา พึ่งโพธิ์สม)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ฐาศุภร์ จันประเสริฐ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ดุษฎี โยเหลา)

ประกาศคุณูปการ

การทำปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ของข้าพเจ้าได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความกรุณาจากคณาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านที่ให้ความรู้ คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางอย่างกระจ่างชัด รวมทั้งกลุ่มบุคคลผู้ให้การสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำปฏิญานิพนธ์ครั้งนี้ บางท่านยังสละเวลาอันมีค่าแนะนำช่องทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังเป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าในยามท้อแท้ด้วยความความรัก ความเมตตา อย่างหาที่สุดมิได้ ทำให้ข้าพเจ้าเกิดพลังที่จะยึดสู้ต่อไป ซึ่งขณะนี้ความเพียรพยายามของข้าพเจ้าบวกกับพลังความเมตตาจากเหล่าคณาจารย์ทุกๆ ท่าน ส่งผลให้การทำปฏิญานิพนธ์ของข้าพเจ้าบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมปฏิญานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สภ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ชี้แนะทาง ปรับปรุงปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งสำเร็จลุล่วง และเป็นต้นแบบที่ดีในการจัดทำงานวิจัยของข้าพเจ้าต่อไป

อาจารย์ ดร.ฐาศุภร์ จันประเสริฐ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ได้กรุณาชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ พร้อมทั้งสนับสนุนการจัดทำปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ของข้าพเจ้าด้วยความรักและเมตตาเป็นอย่างยิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่สละเวลาอันมีค่า ร่วมเป็นคณะกรรมการควบคุมปฏิญานิพนธ์และให้คำแนะนำที่มีคุณประโยชน์ในการปรับปรุงปฏิญานิพนธ์ของข้าพเจ้า

รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภฎี โยเหลา ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าชี้แนะแนวทางที่กระจ่างและจุดประกายความคิดทำให้ข้าพเจ้าสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จสมบูรณ์ อีกทั้งยังให้ความกรุณาร่วมเป็นคณะกรรมการสอบปากเปล่าปฏิญานิพนธ์ของข้าพเจ้าด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี ผู้เป็นแม่แบบที่สมบูรณ์แบบในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่กรุณาสั่งสอน ชี้แนะการทำงานวิจัยอย่างลึกซึ้ง กระจ่างชัด ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้ารักการทำงานวิจัย ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล ที่ถ่ายทอดความรู้ด้านสถิติ ให้ข้าพเจ้ามีความรู้ความเข้าใจในวิชานี้เป็นอย่างดี รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาและให้กำลังใจเสมอมา ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ประทีป จินนี้ ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านจิตวิทยาให้ข้าพเจ้ามีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งเป็น

กำลังใจให้ข้าพเจ้ามาโดยตลอด ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาศลักษณ์ ชวัลลี (ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว) ที่เปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าได้ทำงานวิจัยชิ้นแรกเรื่อง “สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัวที่มีเด็กติดเกมส์” โดยให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แก่ข้าพเจ้าและทีมงานในการทำงานวิจัยดังกล่าว ขณะที่ยังเป็นนักวิจัยมือใหม่ นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่สำนักเลขาธิการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ทุกท่าน ที่ข้าพเจ้า มิได้เอ่ยนาม ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการจัดทำปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วง

ขอขอบพระคุณคุณครูเจน ครูใหญ่แห่งโฮมสคูลบ้านเฟิร์น และผู้ปกครองทุกท่านที่กรุณา เสียสละเวลาอันมีค่าของท่านในการให้ข้อมูลโดยละเอียด และตอบข้อสงสัยอย่างกระจ่างชัด ด้วย ความเต็มใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ของข้าพเจ้า และที่ขาด ไม่ได้คือขอขอบคุณเพื่อนพ้องน้องพี่ร่วมสถาบันที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้กันและกันมา โดยตลอด ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างมาก

ขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ของข้าพเจ้า(นายสวัสดิ์ - นางนัตตา จันท์แสงศรี) ผู้มี พระคุณอันหาที่สุดมิได้ ที่อบรมสั่งสอน เลี้ยงดู ชี้แนะแนวทางที่ดั่งามในการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้า ทั้งทางโลกและทางธรรม มาโดยตลอด รวมทั้งน้าภา (พัทธธีรา วรรณถพิตตินันท์) ผู้ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือทุกสิ่งอย่างด้วยความรักและปรารถนาดีอย่างเปี่ยมล้น

ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์สง่า กลิ่นหอม ผู้เป็นต้นประทีปแก้วส่องทางให้ข้าพเจ้า เกิดปัญญาสามารถผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคต่างๆไปได้ด้วยดี และมีพลังรังสรรค์งานปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ทุกท่านที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระบบโฮมสคูลของประเทศไทย ความดั่งาม ความชอบที่เกิดจากปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมอุทิศให้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี (ผู้ล่วงลับ) อาจารย์ผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่งของข้าพเจ้า ส่วนข้อบกพร่องและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว

โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
การศึกษานำร่อง	6
คำถามการวิจัย	9
ความมุ่งหมายของการวิจัย	9
ขอบเขตของการวิจัย	10
ความสำคัญของการวิจัย	12
นิยามคำศัพท์	12
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล (Homeschool)	15
แนวคิดทฤษฎีทางสังคม (Social Theory)	24
แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization)	35
ทฤษฎีของระบบนิเวศ (Ecological System theory)	40
แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory)	44
กระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยม	55
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	57
การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)	61
กรอบแนวคิดในการวิจัย	70
3 วิธีดำเนินการวิจัย	73
ผู้ให้ข้อมูล	73
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	75
การเก็บรวบรวมข้อมูล	77
ระยะที่1: ช่วงเตรียมความพร้อมก่อนลงสนามวิจัย	77
ระยะที่2: ช่วงอยู่ในสนามวิจัย	81
ระยะที่3: ช่วงออกจากสนามวิจัย	86
ระยะที่4: ช่วงนำข้อมูลคืนสู่ผู้ให้ข้อมูล	87

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	89
ตอนที่ 1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและบริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิก ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	89
บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	90
บริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	102
ตอนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียน บ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม.....	127
การเจียรไนสู่ความเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นของเด็ก.....	127
การเจียรไนสู่ความเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นของผู้ปกครอง.....	159
ตอนที่ 3 อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลภายใต้การเป็น สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	168
นิยามแห่งอัตลักษณ์บ้านเฟิร์น.....	169
อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น.....	170
การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น.....	187
เงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลาง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน.....	193
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	200
ตอนที่ 1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	201
บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	201
บริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	204
ตอนที่ 2 การถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหา และวิธีการ.....	205
การถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	207
การถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	213
บทสรุปความสัมพันธ์และอนาคตภาพของการถ่ายทอดทางสังคมของเด็ก กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	215
จุดร่วมบางประการผ่านการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครอง	

สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	219
การตัดสินใจเข้าสู่โฮมสคูล.....	220

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ)	
ตอนที่ 3 อัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนและเงื่อนไขการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	222
อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น.....	222
การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น.....	224
เงื่อนไขการดำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน.....	226
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	226
ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ.....	226
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	227
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	228
บรรณานุกรม.....	229
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	241

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 รายละเอียดของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	102
2 แสดงที่ตั้งและจุดประสงค์ในการใช้พื้นที่ของสถานที่เรียนหลัก.....	202
3 การถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น.....	206

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันการศึกษาเป็นตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมที่มีส่วนในการหล่อหลอมบุคลิกภาพ เจตคติ และพฤติกรรมของบุคคลต่อจากสถาบันครอบครัว และทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ ทักษะ ค่านิยมที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคม จุดมุ่งหมายของสถาบันการศึกษาคือ การสอนให้ บุคคลเกิดทักษะด้านเทคนิคและสติปัญญา ความสามารถ เจตคติ และค่านิยมทางวัฒนธรรม เพื่อเตรียมบุคคลให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับในสังคม (งามตา วณิชานนท์. 2537) สถาบันการศึกษาจึงถูกคาดหวังจากผู้ปกครองและสังคมให้อบรมสั่งสอนและสร้างเด็กและเยาวชนให้ เป็นคนดีคนเก่ง อย่างไรก็ตามแม้สถาบันการศึกษาจะถูกคาดหวังและได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครอง ในฐานะแหล่งด้านการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการและการถ่ายทอดอบรมทางจริยธรรมให้กับบุตรหลาน แต่อีกด้านหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในสถาบันการศึกษาคือ ความรุนแรงและอันตรายในโรงเรียน ดังเห็นได้ จากข่าวจำนวนมากที่แสดงถึงความไม่ปลอดภัยในโรงเรียน เช่น เด็กนักเรียนประณมในชินเจียง ประเทศจีนได้รับบาดเจ็บเกือบ 100 คน สาเหตุเพราะรีบแย่งกันวิ่งไปยังสนามเด็กเล่นในช่วงเวลา พักเที่ยง (ผู้จัดการออนไลน์. 2553) หรือกรณีของประเทศไทย ตามที่กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ระบุจุดเสี่ยงในโรงเรียนที่มักเกิดอันตรายแก่เด็กเป็นประจำ ได้แก่ ประตูโรงเรียน เครื่องใช้ไฟฟ้า โต๊ะ-เก้าอี้ บันได สนามเด็กเล่น บ่อน้ำ สนามกีฬา และ อาคารที่กำลังก่อสร้าง (หนังสือพิมพ์มติชน) นอกจากนี้ยังมีเหตุทะเลาะในโรงเรียนมากมายที่ถูกเสนอออกตามสื่อต่างๆ เช่น สื่อออนไลน์ที่ ออกมาเป็นรูปแบบคลิปวีดีโอสั้นๆ เป็นต้น จากคมชัดลึกออนไลน์วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2556 เสนอ ข่าวเหตุการณ์นักเรียนตีกันขณะสอบโอเน็ตโดยช่วงเช้าการสอบเป็นไปด้วยดี จนกระทั่งช่วงพักเที่ยง เด็กนักเรียนชายจากโรงเรียนแห่งหนึ่งมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับนักเรียนอีกโรงเรียน โดยเพื่อนๆ ของเด็กนักเรียนทั้ง 2 โรงเรียนต่างพากันเข้าไปช่วยเหลือ และเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันนับร้อยคน มีผู้ได้รับบาดเจ็บต้องเข้าโรงพยาบาลถึง 3 คนจะเห็นได้ว่าอุบัติเหตุที่ไม่คาดคิดอยู่ใกล้ตัวเด็ก ตลอดเวลาและเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของเด็ก ดังนั้นผู้ปกครองหลายคนจึงเห็นว่าโรงเรียน เป็นสถานที่เสี่ยงแห่งหนึ่ง นอกจากภายในโรงเรียนแล้ว สภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียน เช่น อาหารที่เรียงขายหน้าโรงเรียนก็มีภัยร้ายแฝงเช่นกัน จากข่าวการเสียชีวิตของเด็กหญิงใน จังหวัดอุดรธานี อายุ 15 ปี เพราะพฤติกรรมการกินที่ชอบซื้อขนมและอาหารที่วางขายตามหน้าโรงเรียน มารับประทานทุกวันจนมีระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่า 600 มิลลิกรัมเปอร์เซ็นต์ ดังนั้นการเลือกซื้อ อาหารรับประทานของเด็กๆ เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลถึงสุขภาพของเด็กไทย นอกจากนี้โรงเรียนขนาดใหญ่ ที่มีนักเรียนมากเกินไปจะเกิดปัญหาต่างๆ อยู่เสมอ และทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ เช่น ยาเสพติด การทะเลาะวิวาท การขโมย ความรุนแรง การกดขี่ทางเพศ พฤติกรรมเบี่ยงเบน และ อายมุขอื่นๆ ในนักเรียนด้วยตนเอง

จากปัญหาความไม่ปลอดภัยในโรงเรียนดังกล่าวทำให้ผู้ปกครองบางส่วนตระหนักและห่วงใยถึงความปลอดภัยของบุตรหลาน จึงแสดงออกโดยเปลี่ยนแนวทางการเรียนการสอนให้เป็นไปตามแนวทางการจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน (สมจิตร อุดม. 2548)

สำหรับงานวิจัยหลายเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันดังเช่นงานของทรงศักดิ์ กฤติยาภิชาติกุล ที่ศึกษาหัวข้อความเป็นไปได้ของการจัดโฮมสคูลในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ (2546) ศึกษาพบว่าระบบการจัดการศึกษาของประเทศไทยนั้นไม่ได้ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน มุ่งเน้นในเรื่องการแข่งขัน ยัดเยียดการเรียนรู้ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อเยาวชนไทย ดังนั้นการศึกษาทางเลือกเช่นการจัดโฮมสคูลจึงเหมาะสมต่อการเรียนรู้ของเด็กมากกว่า นอกจากนี้ระบบโรงเรียนยังได้ช่วงชิงเวลาที่เด็กควรอยู่กับผู้ปกครอง โดยโรงเรียนเป็นผู้ผูกขาดเรื่องการจัดการศึกษาแต่ผู้เดียว ความล้มเหลวของระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน คือ ระบบทำให้การศึกษาของคนในชาติซึ่งเดิมเป็นเรื่องง่ายที่ทุกคนรู้จักดีและเคยมีส่วนร่วม กลายเป็นเรื่องลึกลับ ผูกขาด และยากแก่การเข้าใจ (รุ่ง แก้วแดง. 2541) ผลกระทบของการจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวทำให้เด็กเกิดความเครียดจากการเรียนแบบท่องจำและต้องทำการบ้านจำนวนมากในแต่ละวันเกิดความรู้สึกเบื่อและไม่อยากไปโรงเรียนหรือแม้แต่พฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกในทางก้าวร้าวไม่รับฟังเหตุผลของพ่อแม่ซึ่งถือเป็นความล้มเหลวของการจัดการศึกษาในระบบ อีกทั้งปัญหาเสียดสีในโรงเรียนที่ครูไม่สามารถให้การดูแลอย่างทั่วถึง (วีรณัฐ ปิณฑวนิช. 2543: 17) จากที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงปัญหาส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในประเทศไทย

ถึงแม้โรงเรียนจะเป็นสถาบันหลักในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชน แต่ครอบครัวจัดว่าเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกของมนุษย์ที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของมนุษย์ เป็นที่ยอมรับว่าจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สำหรับเยาวชนเริ่มจากสถาบันครอบครัว การพัฒนาเยาวชนให้มีประสิทธิภาพเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว บิดามารดาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู รวมถึงด้านการตัดสินใจ เพื่อชี้นำบุตรหลานของตนเองไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมการจัดโฮมสคูล มีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนามนุษย์ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มุ่งเน้นการปฏิรูปการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยให้ครอบครัว ชุมชน หรือท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกัน พ่อแม่มีสิทธิโดยธรรมชาติและโดยธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่ได้รับความชอบธรรมทางกฎหมายภายใต้การคุ้มครองของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2543 มาตรา 12 ถึงมาตรา 16 ที่กำหนดให้ครอบครัวมีสิทธิสมบูรณ์ สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหลานได้ด้วยตนเองอย่างมีความหลากหลายในรูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันตามปรัชญา ความเชื่อ สภาพปัญหา หรือความต้องการของแต่ละครอบครัว โดยได้รับสิทธิประโยชน์และการอุดหนุนจากรัฐทัดเทียมกับผู้เรียนในระบบการศึกษาอื่นๆ (สือพลัง. 2544: 14)

เมื่อผู้ปกครองหรือครอบครัวได้รับสิทธิและมีอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลาน โดยชอบธรรม ทำให้ประเด็นการจัดโฮมสคูลได้รับความสนใจและเป็นที่นิยมศึกษาวิจัยเป็นต้นมา ดัง ทัศนาศาสตร์ ได้กล่าวว่า จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดมาตรา ในเรื่องสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาโดยผู้ปกครองมีอำนาจจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนเอง ได้โดยชอบธรรม ทำให้การจัดโฮมสคูลได้รับความสนใจมากขึ้น กระบวนการการถ่ายทอดทางสังคม จากพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิดของเด็กจึงมีส่วนสำคัญที่สามารถกำหนดพฤติกรรมของเด็กได้ โดยเฉพาะการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เป็นบทบาทของพ่อแม่และผู้ใกล้ชิดกับเด็กที่จะมีการ ปะทะสังสรรค์กัน มีการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม และแบบ แผนพฤติกรรมต่างๆ ไปสู่เด็ก เป็นกระบวนการที่มีผลต่อลักษณะทางจิตใจ และพฤติกรรมของเด็ก รวมทั้งพัฒนาบุคคลในอนาคตอีกด้วย (งามตา วรินทร์านนท์. 2535: 122) ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับ กันแล้วว่ากระบวนการเรียนการสอนของประเทศไทยควรจะเป็นรูปแบบเชิงบูรณาการซึ่งอาจ ปรากฏได้หลากหลายรูปแบบโดยมุ่งเน้นการเรียนรู้แบบปฏิบัติจริง แต่เนื่องจากระบบโรงเรียน เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอนให้มีลักษณะเชิงบูรณาการได้ค่อนข้างยาก ประกอบกับปัญหา ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน รวมถึงการเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกและการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงทำให้รูปแบบการศึกษาใหม่ๆ เช่น การจัด โฮมสคูล โรงเรียนวิถีพุทธ เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น จากคำกล่าวของอมรวิชช์ นาครทรรพ (2543) กล่าวว่า “ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลที่รัฐพึงยึดถืออย่างมั่นคงประการหนึ่ง คือ ความเชื่อที่ว่ารัฐไม่มีสิทธิหรืออำนาจในการหลอหลอมเด็กโดยการบีบบังคับให้เด็กต้องได้รับ การศึกษาในแบบที่รัฐต้องการจากสถานศึกษาที่รัฐจัดให้เท่านั้น รัฐไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็ก และดังนั้น ครอบครัวที่เลี้ยงดู ทะนุถนอมเด็กแต่ละคนมา จึงมีสิทธิและความรับผิดชอบในการเตรียมเขาเหล่านั้น ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย” สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัวในฐานะตัวแทนการ ถ่ายทอดทางสังคมที่ควรได้รับสิทธิในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนเองได้อย่าง เหมาะสม

การศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการจัดโฮมสคูลที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มุ่งเน้นเรื่องรูปแบบ แนวคิด สภาพปัญหา อนาคตภาพ กระบวนการจัดการเรียนการสอน และผลการจัดการเรียนการสอนของ ผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูล เช่นงานวิจัยของ อำพา แก้วกำก (2547) ที่ศึกษาถึงสภาพการใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดโฮมสคูล พบว่าบิดามารดาที่จัดโฮมสคูลส่วนใหญ่ได้นำไอซีทีมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้บุตรหลานโดยใช้ให้บุตรหลานทำโครงการตามความ สนใจของพวกเขาเอง รวมถึงกิจกรรมเสริมภูมิรู้และกิจกรรมเสริมทักษะ ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่ายัง ขาดประเด็นการถ่ายทอดทางสังคม และอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ซึ่งมีความจำเป็นที่ จะต้องเข้าใจถึงพื้นฐานของพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่ตัดสินใจจัดโฮมสคูล ไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด ความเชื่อ เจตคติ รวมถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่นำบุตรหลานออกจากระบบโรงเรียน

เพื่อมาเรียนโฮมสคูล ประสบการณ์ภายในครอบครัวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างค่านิยม ทักษะคติ ความเชื่อ พฤติกรรม และบุคลิกภาพ กระบวนการตัดสินใจของครอบครัวเป็นหนึ่งใน กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม เนื่องจากครอบครัวได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแทนการ ถ่ายทอดต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน และสื่อ เป็นต้นซึ่งเป็นการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจจัดโฮมสคูล ดังที่จันทน์กฤษฎา ผลวิวัฒน์ (2547) ระบุว่า ปัจจัยหลักของการจัดโฮมสคูลคือ แนวคิดและความเชื่อที่ต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ความแตกต่างของบุคคล เด็กควรอยู่กับผู้ปกครอง ประสบการณ์ในโรงเรียนของผู้ปกครองรวมถึง ผู้ปกครองเป็นคนกล้าสวนกระแส กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสะท้อน ประสบการณ์ที่ผู้ปกครองสั่งสมมาจนกระทั่งตัดสินใจที่จะจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตนเอง นอกจากนี้ยังแสดงถึงมุมมอง ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ รวมถึง วัฒนธรรมย่อยที่ผู้ปกครองเหล่านี้ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ดังนั้นการศึกษากระบวนการตัดสินใจที่จะจัดโฮมสคูลต้องเริ่มศึกษาจาก ประสบการณ์ของผู้ปกครองเป็นอันดับแรก และมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เห็นถึง กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลเนื่องจากบุคคลทุกคนล้วนได้รับการ ถ่ายทอดทางสังคมและสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมาและนำมาถ่ายทอดให้กับบุตรหลาน ในฐานะที่ เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมและเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดทางสังคม การจัดโฮมสคูลถือว่าเป็น การศึกษาทางเลือกซึ่งเป็นแนวคิดใหม่สำหรับครอบครัวบางครอบครัวที่ยังไม่พึงพอใจกับการจัด การศึกษาของรัฐบาล อาจเนื่องจากคุณภาพการสอนที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของ ครอบครัวได้ นอกจากนี้บางครอบครัวมีความเชื่อว่าการที่บุตรหลานจะได้รับการศึกษาที่ดีที่สุด จะต้องได้มาจากความรับผิดชอบของตัวผู้ปกครองเอง (Caruana. 1999: 58)

การที่ครอบครัวยอมรับและเลือกรูปแบบโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกต ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และการลงศึกษานำร่อง ว่ามาจากสาเหตุสำคัญที่น่าสนใจ เช่น การเปิดรับสื่อด้านการศึกษาและพัฒนาการของมนุษย์ของครอบครัว ประสบการณ์เดิมของคนใน ครอบครัว และเจตคติต่อระบบการศึกษา ณ ปัจจุบัน เป็นต้น ก่อนที่ครอบครัวจะตัดสินใจยอมรับ แนวการศึกษาแบบนี้ พวกเขาจะต้องผ่านกระบวนการการคิด ไตร่ตรอง และพิจารณาอย่างรอบคอบ และจะต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่ต้องสร้างอัตลักษณ์ของการเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ครอบครัวที่ตัดสินใจนำบุตรหลานเข้ามาเรียนในระบบนี้อาจถูกมองว่าเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานทาง สังคม หรือถูกเรียกว่าเป็นพวกคิด “นอกกรอบ” ดังเช่น การศึกษาของแสงเดือน นนทเปารยะ (2546: 81) พบว่าผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลส่วนใหญ่เผชิญปัญหาและอุปสรรคจากปัจจัยทั้งภายในครอบครัว เช่น ความแตกต่างด้านความเชื่อในระบบการศึกษา และจากภายนอกครอบครัวเช่นการไม่ยอมรับ ของสังคมการไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนไม่สามารถ รวมกลุ่มการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวได้ นอกจากนี้ปัญหาและอุปสรรคยังเกิดจาก

นโยบายกฎระเบียบข้อบังคับของรัฐที่สร้างกรอบบังคับมากกว่าที่จะสร้างแรงจูงใจสนับสนุนรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐบางคนมีเจตคติเชิงลบต่อโฮมสคูลเช่นคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยากเป็นภาระหรือระแวงว่าจะถูกใช้ไปในทางมิชอบทำให้มีการแสดงออกต่างๆ ที่ไม่เอื้อต่อ โฮมสคูล (ยุทธชัย เฉลิ้มชัย; และคณะ. 2543: 46) ผู้วิจัยพิจารณาว่าการเผชิญปัญหาและอุปสรรคทั้งจากภายในและภายนอก จนกระทั่งสามารถเผชิญและก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคได้ถือว่าเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะปูพื้นฐานการสร้างอัตลักษณ์และสนับสนุนอัตลักษณ์ความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลได้การธำรงอัตลักษณ์ความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล จะเกิดขึ้นภายหลังที่บุคคลเหล่านี้ได้จัดการกับอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน โดยผ่านกลไกต่างๆ เช่น การยึดมั่นถือนั่นต่อระบบการจัดโฮมสคูล เจตคติที่ดีต่อการจัดโฮมสคูลและ สภาพแวดล้อมซึ่งเป็นกลไกทางสังคม ดังสอดคล้องกับผลการวิจัยของศุภกิจ เทพบัณฑิต (2539) ที่ได้ศึกษาการธำรงอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยกรณีศึกษาของคนไทยอีสานในภาคเหนือของประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า ชุมชนใช้กลไกทางสังคมหลายประการด้วยกันเป็นเครื่องมือ ในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน กลไกเหล่านี้ได้แก่ ผู้นำ หรือผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มและองค์กรดั้งเดิมของชุมชน ส่วนขั้นตอนที่เป็นกระบวนการในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น ชุมชนได้ใช้กลไกและวิธีการข้างต้นเป็นขั้นๆ โดยการธำรงอัตลักษณ์ของความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลนั้นจะต้องกระทำการปฏิสังสรรค์ทางสังคม เพราะว่าการดำเนินชีวิตประจำวันกับอัตลักษณ์ของความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลนั้น ย่อมมีความแตกต่างจากครอบครัวทั่วไปที่นำบุตรหลานเข้าระบบโรงเรียนปกติ ในขั้นตอนนี้ครอบครัวเหล่านี้ยังต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคอีกหลายครั้งโดยผ่านการถูกให้นิยามเชิงลบต่างๆ ซึ่งสุดท้ายแล้วครอบครัวที่จัดโฮมสคูลเหล่านี้สามารถธำรงอัตลักษณ์ความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลได้ในสังคมไทย

จากภูมิหลังที่กล่าวมาข้างต้นพบว่ากระบวนการตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน ซึ่งรวมถึงการเผชิญหน้ากับอุปสรรค การสร้างและการธำรงไว้แห่งอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล มีส่วนเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลสามารถธำรงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของเขาไว้ได้ ประสบการณ์ของครอบครัวเป็นส่วนสนับสนุนให้ครอบครัวเหล่านี้เกิดความศรัทธาต่อระบบการจัดโฮมสคูล ดังนั้นผู้ปกครองผู้ซึ่งเผชิญหน้ากับอุปสรรค เช่น การไม่ยอมรับซึ่งระบบการจัดโฮมสคูลของบุคคลในครอบครัวอื่นๆ ต้องธำรงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนเพื่อพิสูจน์ให้สังคมตระหนักถึงระบบการศึกษาที่พวกเขาศรัทธา ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านเนื้อหาและวิธีการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจจัดโฮมสคูลของครอบครัวซึ่งเน้นศึกษาการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน โดยศึกษาเฉพาะเจาะจงในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเนื่องจากผู้วิจัยลงสนามวิจัยเบื้องต้นแล้วพบว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแห่งนี้มีความน่าสนใจหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวแบบกลุ่มเรียนสามารถแก้ไขข้อพิพาทที่กล่าวว่า เด็กๆ ที่ได้รับการจัดโฮมสคูลไม่สามารถเข้ากับสังคมภายนอกได้

ประกอบกับพ่อแม่ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนซึ่งถือว่าเป็นการจัดโฮมสคูลอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้นผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวในต่างประเทศยังไม่มีรูปแบบของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงตัดสินใจเลือกศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่มีประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวแบบกลุ่มบ้านเรียนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งและเป็นกลุ่มบ้านเรียนที่มีความกลมกลืนและเหนียวแน่น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังต้องการทำความเข้าใจเรื่องการสร้างและการธำรงไว้แห่งอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น รวมทั้งศึกษาบริบททางสังคมและประสบการณ์ที่สำคัญในลำดับชีวิตของครอบครัวที่เข้าสู่อุปการเป็นผู้นักปกครองที่จัดโฮมสคูล การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus group) เป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากการใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลที่หลากหลายในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษานำร่องโดยเก็บรวบรวมข้อมูลกับครอบครัวที่จัดโฮมสคูลจำนวน 3 ครอบครัวเพื่อสำรวจความเป็นไปได้ของการศึกษาในประเด็นดังกล่าวในบริบทของสังคมไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร รวมทั้งค้นหาคำถามการวิจัยที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่อื่นจะช่วยลดช่องว่างขององค์ความรู้ที่ยังมีการศึกษาค่อนข้างน้อยและขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดโฮมสคูลต่อไป

การศึกษานำร่อง

การเริ่มต้นแห่งการศึกษานำร่อง

การศึกษาหัวข้อการจัดโฮมสคูล ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดบางประการเช่น เอกสารงานวิจัยและบทความทั่วไปส่วนใหญ่ศึกษาในประเทศ ภูมิหลัง ความเป็นมา และรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนซึ่งยังไม่ตอบโจทยการวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการแสวงหาคำตอบดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษานำร่อง สำรวจพื้นที่เพื่อศึกษาบริบทของลักษณะการจัดโฮมสคูล ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวโดยใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสัมภาษณ์กลุ่มกับผู้นักปกครองที่จัดโฮมสคูลญาติสนิทที่เกี่ยวข้องกับผู้นักปกครอง และรับฟังเสียงสะท้อนจากเด็กที่เข้าสู่ระบบการจัด โฮมสคูล

การได้มาซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ในช่วงการศึกษานำร่องผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเบื้องต้นจากครอบครัวที่จัดโฮมสคูลจำนวน 3 ครอบครัวโดย 2 ครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาด้วยตัวเองมาแล้วมากกว่า 3 ปี ครอบครัวแรกอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และอีกครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี ส่วนครอบครัวสุดท้ายเป็นครอบครัวที่เริ่มก้าวเข้าสู่การจัดโฮมสคูลซึ่งอยู่ในระยะแห่งการเตรียมการที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

การค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลขั้นต้นนี้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยใช้เทคนิคโหนดบอล (Snowball technique) โดยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ เป็นผู้ที่จัดโฮมสคูลด้วยตัวเองทั้งที่อยู่ระหว่างการจัดโฮมสคูลหรือเป็นครอบครัวที่กำลังก้าวเข้าสู่การจัดโฮมสคูลและเป็นครอบครัวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 3 วิธี ผู้วิจัยนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำถามการวิจัยที่เหมาะสมที่สุด

จากสนามสู่ผลการวิจัย

ผลจากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยนำร่องได้วิเคราะห์เนื้อหาโดยแบ่งข้อค้นพบเบื้องต้นออกเป็น 5 หัวข้อหลัก ประกอบด้วยภูมิหลังและวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล กระบวนทัศน์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล การตัดสินใจเข้าสู่การเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล อุปสรรคและการจัดการกับอุปสรรคของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลและการได้มาซึ่งคำถามการวิจัยดังนี้

1.) ด้านภูมิหลังและวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล พบว่า ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาระดับสูงครอบครัวแรก ผู้ปกครองสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทและประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว คือธุรกิจยาสระผมและสปาสมุนไพร ส่วนอีกสองครอบครัวผู้ปกครองสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีมีอาชีพอาชีพทันตแพทย์และประกอบอาชีพอิสระจะเห็นได้ว่าภูมิหลังด้านการศึกษาของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลค่อนข้างอยู่ในเกณฑ์ดี ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง ด้านวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลค่อนข้างเรียบง่าย ไม่มีการใช้ของฟุ่มเฟือยเช่น รถยนต์ราคาแพง เครื่องประดับราคาแพง รวมถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ภายในบ้านที่หรูหรา เป็นต้น แม้ว่าการกินอยู่ของครอบครัวเหล่านี้ดูสุขสบายก็ตาม อาหารหลักโดยทั่วไปไม่มีขาดเรื่องผลไม้ ครอบครัวเหล่านี้ให้ความสำคัญกับสุขภาพทั้งเรื่องสุขภาพกายและสุขภาพจิต เรื่องสุขภาพทางกายครอบครัวส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกมีระเบียบและสามารถจัดตารางชีวิตให้กับตนเองได้ ส่วนในเรื่องของสุขภาพจิตนั้นพ่อแม่โดยส่วนใหญ่จะเน้นมิให้ลูกของตนเองเกิดสภาวะเครียดโดยการสร้างความมั่นใจในตนเองให้กับพวกเขา นอกจากความมั่นใจในตนเองแล้ว ความกล้าหาญถือเป็นสิ่งสำคัญ

2.) ในหัวข้อกระบวนทัศน์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ผู้วิจัยพบว่าครอบครัวที่จัดโฮมสคูลมีเจตคติที่ไม่ดีต่อระบบการศึกษาในปัจจุบันของไทย วิธีการเลี้ยงดูและให้ความรู้แก่เด็กเหล่านี้จะมีความคล้ายคลึงกันโดยวางอยู่บนรากฐานของคำว่า “ธรรมชาติ” นอกจากนี้ครอบครัวเน้นเรื่องของการรู้จักใช้เหตุและผลในการพูดคุยกับลูก ไม่มีการลงโทษใดๆ ที่เป็นการทำร้ายร่างกายรวมถึงการให้ลูกสามารถตัดสินใจทุกเรื่องได้ด้วยตนเอง

3.) ด้านการตัดสินใจเข้าสู่การเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลโดยการตัดสินใจของครอบครัวเหล่านี้ ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากเจตคติส่วนตัวรวมถึงประสบการณ์ที่พวกเขาได้รับในวัยเรียน และจากการเปิดรับข่าวสารจากแหล่งต่างๆ โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเข้าถึงกระบวนการการตัดสินใจตั้งแต่ก่อนระหว่างช่วงที่เป็นผู้จัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวซึ่งเป็นการตัดสินใจว่าครอบครัวจะยังคงจัดการศึกษาด้วยตัวเองให้กับบุตรหลานของตน และการวางแผนอนาคตของการเป็นผู้จัดโฮมสคูล เพื่อศึกษาลงลึกถึงสาเหตุและเงื่อนไขที่แท้จริงของการตัดสินใจเข้าสู่โฮมสคูลให้กับลูกของตนเอง

4.) ด้านอุปสรรคและการจัดการกับอุปสรรคของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลอุปสรรคแรกที่ครอบครัวเหล่านี้เผชิญคือ ความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นในครอบครัว กล่าวคือครอบครัวทั้งสามครอบครัวที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษานำร่องมีความขัดแย้งกับญาติพี่น้องที่ไม่เห็นด้วยและไม่เชื่อมั่นกับระบบการจัดโฮมสคูลแม้ว่ามีหลายกรณีที่ประสบความสำเร็จจากการจัดการศึกษาประเภทนี้ ญาติพี่น้องส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการจัดการศึกษาลักษณะนี้ไม่เหมาะสมและเป็นไปไม่ได้กับบริบทของประเทศไทย บางคนไม่เห็นด้วยอย่างรุนแรงอุปสรรคอื่นๆ ที่ผู้จัดโฮมสคูลมองว่าเป็นปัญหาใหญ่คือการขาดการสนับสนุนจากทางกระทรวงศึกษาธิการแม้ว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ลงทะเบียนกับเขตกรุงเทพมหานคร แต่พวกเขาเชื่อว่าพวกเขาไม่ได้รับการสนับสนุนและการอำนวยความสะดวกอย่างเต็มที่ ครอบครัวเหล่านี้พยายามรวมกลุ่มกันและจัดเวทีแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันเพื่อนำไปปรับปรุงและประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาในครอบครัวตนเองอุปสรรคอีกอย่างหนึ่งคือความไม่แน่ใจว่าอนาคตควรจะนำลูกเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนหรือไม่ แม้ว่าผู้จัดโฮมสคูลแสดงความมั่นใจกับระบบการศึกษาแบบครอบครัวและไม่แสดงความกังวลในเรื่องของการอ่านออกเขียนได้

5.) ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจากการลงพื้นที่ศึกษานำร่องแล้วพบประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เกิดสมมติฐานชั่วคราว เช่น 1) ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลมีกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านเนื้อหาและวิธีการให้กับบุตรหลานของตนที่คล้ายคลึงกัน 2) ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลส่วนใหญ่มีความพยายามที่จะสร้างสรรค์รูปแบบของการใช้ชีวิตและการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรหลานของตน 3) สื่อต่างๆ ในฐานะตัวแบบที่เกี่ยวกับการจัดโฮมสคูลและประสบการณ์ในการจัดโฮมสคูลของครอบครัวเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การตัดสินใจจัดการเรียนการสอนให้กับบุตรหลานของตน 4) มีอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลเกิดขึ้น เป็นต้น

จุดเปลี่ยนจากบ้านเดี่ยวสู่กลุ่มบ้านเรียน

หลังจากผู้วิจัยได้ขอค้นพบจากสนามวิจัย ผู้วิจัยเกิดข้อสงสัยบางประการที่ส่งผลให้ผู้วิจัยเริ่มสนใจการจัดกลุ่มโฮมสคูลแบบบ้านเรียน เช่น ผู้วิจัยรู้สึกว่าการจัดโฮมสคูลแบบเดียวนั้นไม่ส่งผลดีกับตัวเด็กตามที่ผู้วิจัยคาดหวัง กล่าวคือเด็กรู้สึกเหงา เนื่องจากผู้วิจัยได้คุ้นเคยกับเด็กคนนี้มาก่อน แต่หลังจากที่เด็กถูกนำออกจากระบบโรงเรียน บุคลิกภาพของเด็กคนนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน กลายเป็นเด็กเก็บตัวและพูดน้อยลง นอกจากนี้ผู้ปกครองของกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ไม่มีแนวทางการเรียนการสอนที่ชัดเจนซึ่งมีเพียงแต่วิธีการสอนและกระบวนการสอนบางรายวิชาเท่านั้น และบางครั้งผู้วิจัยรับรู้ได้ถึงแนวคิดที่ค่อนข้างสุดโต่ง เช่น การที่ผู้ปกครองไม่กังวลถึงความสามารถในการอ่านออกเขียนได้แต่ยึดตัวแบบบางคน (ชาวต่างชาติ) เพื่อให้ตนเองเชื่อว่าการอ่านออกเขียนได้สามารถเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ รวมถึงแนวคิดที่แยกเด็กออกจากสื่ออย่างสิ้นเชิง เป็นต้น ดังนั้นสิ่งที่ปรากฏจากการศึกษานำร่องทำให้ผู้วิจัยสนใจการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเนื่องจากผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานชั่วคราวว่า ข้อจำกัดของเด็กโฮมสคูลแบบเดี่ยวสามารถเติมเต็มได้โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มีประสบการณ์หรือผู้ที่มีแนวคิดทางการศึกษาล้ำกัน ดังนั้นสมมติฐานนี้จึงนำมาสู่การตั้งคำถามการวิจัยดังนี้

คำถามการวิจัย

1. ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านเนื้อหา และวิธีการสอนในช่วงก่อนและระหว่างการจัดโฮมสคูลอย่างไร
2. อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และมูลเหตุใดที่ทำให้ครอบครัวเหล่านี้สร้างอัตลักษณ์แห่งการเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ความมุ่งหมายของการวิจัยมีดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและบริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น
2. เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม
3. เพื่อทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็น ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล ด้านประเด็นที่ศึกษาด้านระยะเวลาในการศึกษา แต่ละส่วนมีสาระสำคัญ ดังนี้

ด้านผู้ให้ข้อมูล

การได้มาซึ่งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยครั้งนี้คือ ครอบครัวที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ประมาณ 7 ครอบครัว (ครอบครัวในที่นี้อาจมีเพียงหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งคนที่มีส่วนในการจัดโฮมสคูล) เนื่องจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีลักษณะที่สำคัญที่ตรงกับนิยามของการจัดโฮมสคูล กล่าวคือผู้ปกครองทุกท่านมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานและโดยส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีคุณสมบัติพื้นฐานต่างๆ ค่อนข้างใกล้เคียงกัน เช่น ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านระดับการศึกษาของพ่อแม่ นอกจากนี้จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษานำร่อง ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่ากรุงเทพมหานครมีโรงเรียนเป็นจำนวนมากทั้งโรงเรียนรัฐบาลและเอกชน แต่เหตุใดครอบครัวที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลหลายครอบครัวได้ตัดสินใจเลือกการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนให้กับบุตรหลานของตนเอง

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยมีขั้นตอนการเลือกดังนี้ 1) ผู้วิจัยสืบหาข้อมูลกลุ่มบ้านเรียนโฮมสคูลในเขตกรุงเทพมหานคร 2) หลังจากนั้นผู้วิจัยได้คัดกรองโดยเน้นกลุ่มที่มีประสบการณ์จัดโฮมสคูลมากกว่า 2 ปี 3) กลุ่มบ้านเรียนต้องเป็นกลุ่มที่มีผู้ร่วมก่อตั้งที่ยังคงนำบุตรหลานเข้าเรียนในกลุ่มบ้านเรียนนั้นๆ อย่างน้อย 5 ครอบครัว 4) กลุ่มบ้านเรียนนั้นจะต้องมีแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับนิยามของโฮมสคูล ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนโดยพ่อแม่มีบทบาทหลักทั้งด้านการวางแผนการสอน และผู้มีส่วนร่วมในกลุ่มบ้านเรียน 5) ผู้วิจัยได้กลุ่มเรียนโฮมสคูลมา 2 กลุ่มจากการคัดกรอง หลังจากนั้นจึงเข้าไปเก็บข้อมูลเบื้องต้นทั้งสองกลุ่มบ้านเรียน 6) ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเนื่องจากความพร้อมในการให้ข้อมูลของครอบครัวสมาชิกและผู้นำกลุ่มเรียนที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกกว่า

การคัดเลือกครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

หลังจากการเข้าไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยเริ่มคัดเลือกครอบครัวที่ต้องการเก็บข้อมูลทั้งหมด 8 ครอบครัว ซึ่งเกณฑ์การคัดเลือกเป็นดังนี้ 1) เป็นครอบครัวที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการสอน 2) เป็นครอบครัวที่เข้ากลุ่มบ้านเรียนเป็นประจำอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ไม่รวมการมารับลูกหลังเลิกเรียน 3) ครอบครัวนั้นๆ ต้องเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเรียนทุกครั้ง เช่น เข้าค่าย ณ เวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล 4) ครอบครัวนั้นๆ มีความพร้อมและความเต็มใจในการให้ข้อมูลจากผู้วิจัย โดยผู้วิจัยได้ทำการสอบถามเบื้องต้นถึงความสะดวกในการให้ข้อมูล แต่หลังจากที่ผู้วิจัยได้ลงสัมภาษณ์ครอบครัวทั้ง 8 ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ามี 1 ครอบครัวที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ ดังนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงเหลือแค่ 7 ครอบครัว

นอกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยวางแผนเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) ที่ปรึกษาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 2) เพื่อนบ้านที่อาศัยในละแวกสถานที่เรียนหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 3) เด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 4) บุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูที่ร่วมสอนในบางวิชา เป็นต้น

จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลข้างต้นที่ผู้วิจัยต้องการเข้าไปเก็บข้อมูลมีทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็เพื่อขยายขอบเขตของข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจนยิ่งขึ้นรวมถึงช่วยตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของงานวิจัยเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของงานวิจัยนี้ให้มากยิ่งขึ้น

ด้านประเด็นที่ศึกษา

ประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) ในมิติด้านเนื้อหา และวิธีการของการถ่ายทอดทางสังคม อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล (Self Identity) ในการสร้างอัตลักษณ์และการธำรงอัตลักษณ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดและการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนของประเทศไทยในปัจจุบัน

ด้านระยะเวลาในการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยวางแผนการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 3 ระยะ โดยใช้ระยะเวลาทั้งสิ้นประมาณ 1 ปี 2 เดือน ดังนี้ระยะที่ 1 ค้นหาและติดต่อครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ระยะที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูล และเสาะหากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เหมาะสมซึ่งจะใช้เวลา 1 เดือน โดยใช้เทคนิคสโนว์บอลในขณะเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นไปพร้อมๆ กัน เพื่อนำไปสู่การตั้งสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) และระยะที่ 3 (ซึ่งใช้ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน) วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนนำเสนอและอภิปรายผลการวิจัย

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในมิติเนื้อหา และวิธีการ ผ่านกระบวนการเรียนการสอนของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในช่วง ก่อน และระหว่างที่จัดโฮมสคูล นอกจากนี้ยังศึกษาอัตลักษณ์ของครอบครัวเหล่านี้รวมถึงศึกษาแนวคิด การสร้างและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่สำคัญ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการการตัดสินใจ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอด กระบวนการสร้างและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีประโยชน์ดังนี้

1. ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนให้กับบุตรหลานของตน ซึ่งเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ ประโยชน์ในเชิงนโยบาย และประโยชน์ในเชิงการนำไปใช้ โดยผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ทำให้เห็นถึงสาเหตุและเงื่อนไขต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลาน ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยในเชิงปริมาณ
2. ข้อค้นพบเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือแผนการเรียนรู้เชิงบูรณาการตามแนวทางของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลซึ่งสามารถนำคู่มือนี้ไปใช้ประโยชน์เชิงวิชาการได้ในวงกว้าง
3. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถนำไปต่อยอดเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ได้ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการทำงานวิจัยขั้นสูงต่อไปได้
4. ผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อดำเนินการจัดโฮมสคูลโดยเฉพาะ หรือนำไปเป็นแนวทางเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนทั้งในระบบโรงเรียนและระบบการจัดโฮมสคูล และสามารถเป็นแนวทางให้ครอบครัวที่สนใจนำไปประยุกต์ใช้เตรียมความพร้อมให้บุตรหลานในช่วงวัยก่อนเข้าเรียน

นิยามคำศัพท์

1. การจัดโฮมสคูลหมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเยาวชนโดยผู้ปกครองหรือพ่อแม่ มีบทบาทเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดการเรียนการสอน โดยการเรียนการสอนจะถูกวางแผนให้เข้ากับความต้องการของเด็ก และเป็นหลักสูตรที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ และสามารถเทียบโอนผลการศึกษาได้

2. การถ่ายทอดทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลเป็นตัวแทน การถ่ายทอดทางสังคมให้กับบุตรหลานซึ่งเป็นผู้เรียนและรับผลการถ่ายทอด บุตรหลานจะได้เรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพ เพื่อที่จะปรับตนให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมและการปฏิบัติต่างๆ ในสังคม นอกจากนี้ครอบครัวจะเป็นตัวแทนการถ่ายทอดแล้วยังเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมด้วย เช่นกัน กล่าวคือเป็นการรับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแทนต่างๆ รอบครอบครัวโดยเป็น กระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่ผู้ปกครองในครอบครัวเกิดจนถึงปัจจุบัน กระบวนการนี้จะช่วยให้ ผู้ปกครองและบุตรหลานของพวกเขาสามารถเรียนรู้ประสบการณ์และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับ พฤติกรรมและประสบการณ์ที่สังคมยอมรับ

3. การชำระอัตลักษณ์หมายถึง การรักษาลักษณะเฉพาะตัว ลักษณะที่เหมือนกันหรือมี ร่วมกันหรือลักษณะที่แสดงความเป็นอย่างเดียวกันของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลซึ่งแตกต่างจาก ลักษณะร่วมของคนในสังคมอื่น โดยเฉพาะมุมมองทางด้านการศึกษา

4. การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเตรียมพร้อมเพื่อการเรียนการสอนโดยมีการรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์องค์ความรู้เพื่อนำมาสอนเด็กที่ถูกจัดการเรียนรู้ โดยครอบครัว โดยเป็นความร่วมมือกันท่ามกลางครอบครัวที่จัดโฮมสคูลหรือกลุ่มครอบครัวที่จัด โฮมสคูลและเด็ก ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเด็กทั้งด้านความรู้ ด้านสังคม และด้าน จิตใจ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนแนวคิดทฤษฎีในภาพกว้าง โดยแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้จะถูกนำมาเป็นเพียงแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเท่านั้น ผู้วิจัยจะเลี่ยงการนำแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้มาครอบงำในการศึกษาวิจัย แต่ใช้แนวคิดทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมมนุษย์และปรากฏการณ์ที่จะศึกษาเป็นเรื่องยากสำหรับผู้วิจัยที่อยู่ในฐานะ “คนนอก” เพราะเนื่องจากปรากฏการณ์แต่ละปรากฏการณ์มีองค์ประกอบแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม ดังนั้นเพื่อที่จะทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ได้อย่างถ่องแท้ แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ จะเป็นเครื่องมือช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์หนึ่งๆ ได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษามีลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล
 - 1.1 ความหมายของการจัดโฮมสคูล
 - 1.2 ประวัติความเป็นมาของการจัดโฮมสคูล
 - 1.3 แนวคิดและรูปแบบของการจัดโฮมสคูลของครอบครัวไทยในปัจจุบัน
2. แนวคิดทฤษฎีทางสังคม
 - 2.1 แนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์
 - ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์
 - นักปฏิสังสรรค์นิยมกับแนวคิดด้านการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์
 - อัตมโนทัศน์ตามแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์
 - 2.2 แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคม
 - 2.3 ทฤษฎีของระบบนิเวศ (Ecological Systems theory)
 - ระดับจุลระบบ (Microsystem)
 - ระดับมัธยระบบ (Mesosystem)
 - ระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน (Exosystem)
 - ระดับมหระบบหรือระดับนโยบาย (Macrosystem)
 - ระบบช่วงเวลา (Chronosystem)
3. แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา
 - 3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม
 - 3.2 อัตมโนทัศน์ กับ อัตลักษณ์ตามแนวจิตวิทยา
 - อัตมโนทัศน์ (Self Concept)
 - อัตลักษณ์ (Self Identity)

4. กระบวนทรรศน์สร้างสรรค์นิยม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและรูปแบบของการจัดโฮมสคูล
 - 5.2 งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้และอนาคตภาพของการจัดโฮมสคูล
 - 5.3 งานวิจัยที่ศึกษาถึงเหตุผลของการเลือกจัดโฮมสคูล
 - 5.4 งานวิจัยที่ศึกษาผลและความสำคัญของการจัดโฮมสคูล
6. การศึกษาเฉพาะกรณี
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล (Homeschool)

ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูลเพื่อทำความเข้าใจถึงแนวคิดต่างๆ ที่ผู้จัดโฮมสคูลนำเสนอเป็นแนวทางจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตน โดยเน้นศึกษาแนวคิด 6 แนวคิดที่ผู้จัดโฮมสคูลในประเทศไทยนิยมยึดเป็นหลักในการจัดโฮมสคูล ซึ่งการทบทวนวรรณกรรมหัวข้อนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงปรัชญาซึ่งสามารถสะท้อนให้เข้าใจถึงเป้าหมายของการศึกษาแต่ละแนวคิด ผู้วิจัยนำเสนอตามหัวข้อ ได้แก่ ความหมายของการจัดโฮมสคูลประวัติความเป็นมาของการจัดโฮมสคูล และ แนวคิดและรูปแบบของการจัดโฮมสคูลของครอบครัวไทยในปัจจุบัน

ความหมายของการจัดโฮมสคูล

นิยามของการจัดโฮมสคูลนั้นมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2543) ให้ความหมายว่า โฮมสคูลคือ การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมายโดยมีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใดแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบของ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย อย่างมีการเทียบโอนผลการศึกษาได้ โฮมสคูลสามารถดำเนินการในสถานศึกษาที่เรียกว่า ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมีรากฐานเป็นสถานศึกษาที่ตัดเทียมกัน โดยพิจารณาความเหมาะสมตามลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกัน โฮมสคูล อยู่ในการส่งเสริมและสนับสนุนของคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา อมรวิรัช นาครทรรพ (2543) กล่าวว่า การจัดโฮมสคูลเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้กำกับดูแลกิจกรรมเหล่านั้น จากความหมายนี้จะเน้นการเรียนการสอนโดยพ่อแม่มีบทบาทเป็นผู้ให้ความรู้และมีบทบาทด้านวิชาการต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธชัย เจริญชัย (2543) ที่ให้ความหมายการจัดโฮมสคูลว่า เป็นการศึกษาที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง แทนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน อาจเป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือโดยข้อตกลง

ร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน พ่อแม่อาจเป็นผู้สอนเองหรืออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ การสอนขึ้น ส่วน ยุทธชัย-อุทัยวรรณ เจริญชัย และคณะ (2543) นิยามไว้ว่า โฮมสคูล เป็นการศึกษาระดับพื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย โดยมีระบบการจัดการศึกษาแบบใดแบบหนึ่ง หรือทั้งสามระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งทุกรูปแบบสามารถเทียบโอนผลการศึกษาได้

กิจกรรมการเรียนการสอนถือได้ว่าเป็นแก่นสำคัญสำหรับการจัดโฮมสคูล เพราะเป็นสิ่งหลักที่จะใช้เป็นสื่อกลางเพื่อสอน และอบรมเด็กให้เป็นไปตามแนวทางปรัชญาของการจัดโฮมสคูล กาเลน และพิทท์แมน (1991) ให้นิยามว่า เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้กำกับดูแลกิจกรรมเหล่านั้น ในขณะที่ สมจิตร อุดม (2548) นิยามว่า การจัดโฮมสคูลคือการสอนให้กับลูกในวัยเรียนที่บ้าน โดยมีพ่อ แม่ ญาติ หรือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้สอนและถ่ายทอดความรู้ให้เน้นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดความจำเป็น ความพร้อม และความสนใจของเด็กเป็นสำคัญ นอกจากนี้ สมพร พึ่งอุดม (2543) กล่าวว่า การจัดโฮมสคูลหรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า โฮมสคูล หมายถึง การเรียนรู้อยู่ที่บ้าน การเรียนแบบนี้จำเป็นต้องใช้การทัศนศึกษานอกบ้านควบคู่ไปด้วยตลอดเวลา

ส่วนนักวิชาการทางตะวันตกได้ให้ความหมายของการจัดโฮมสคูลว่า หมายถึง การเรียนการสอนที่จัดขึ้นที่บ้าน ซึ่งตามวิถีแนวคิดริสต์เดียนถือว่าศูนย์การเรียนรู้หลักๆ คือที่บ้าน (Hood. 1990: 1) สอดคล้องกับคำนิยามของ โลแมน (1998) ที่ระบุว่า การจัดโฮมสคูลคือการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวที่จะเข้าเรียนโดยเรียนที่บ้านแทนที่สถาบันการศึกษา เนื่องจากจะมุ่งเน้นความเป็นมนุษย์แท้จริง (True Humanity) ซึ่งบ้าน, โบสถ์, เพื่อนบ้าน, สื่อต่างๆ รวมถึงห้างสรรพสินค้าทั้งหมดล้วนเป็นสถาบันการศึกษาได้ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับ โลออน (1994) นิยามไว้ว่าการจัดโฮมสคูลหมายถึงการที่นักเรียนได้รับการอบรมสั่งสอนจากทางบ้านพร้อมกับชุมชนใหญ่ที่สามารถถ่ายทอดให้เด็กกลายเป็นผู้มีประสบการณ์สูงกว่าที่หนึ่งเรียนเนื้อหาจำนวนมากที่โรงเรียน

ลักษณะที่บ่งชี้ถึงโฮมสคูล มี 5 ประการ ดังนี้ 1.) เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง นำเด็กออกมาจัดการศึกษาเองทั้งหมดโดยมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน อาจเป็นผู้สอนด้วยตัวเอง หรืออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนการสอนนั้นและที่สำคัญคือจะต้อง 2.) มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยวหรือศูนย์การเรียนรู้กลุ่มครอบครัว 3.) สาระกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ที่จัดขึ้นส่วนใหญ่เป็นไปในทางตอบสนองต่อปรัชญา ทักษะความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการหรือปัญหาของแต่ละครอบครัว จึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกัน 4.) มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระมากกว่าการศึกษาในรูปแบบแผนอย่างเดิม 5.) ทางด้านความสำเร็จของการศึกษามุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพ

เด็กเป็นรายบุคคลโดยพยายามให้สอดคล้องตรงกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการที่มีอยู่จริงจากการเป็นหน่วยการศึกษาขนาดเล็ก ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว และผสมผสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งการจัดโฮมสคูลไม่ใช่การศึกษาที่เป็นกิจการทางธุรกิจเพื่อผลกำไร และไม่เน้นไปเพื่อการแอบอ้างแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก

จากความหมายของการจัดโฮมสคูลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการจัดโฮมสคูลเป็นการศึกษาที่ถูกจัดขึ้นโดยพ่อแม่ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้สอน และผู้วางแผนการสอน รวมถึงเป็นผู้ประเมินการเรียนการสอนขึ้นเบื้องต้น กิจกรรมการเรียนการสอนไม่ได้เกิดขึ้นในโรงเรียนแต่จะเกิดขึ้นที่บ้านและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆตามที่พ่อแม่ได้วางแผนไว้ และสามารถเทียบโอนผลการเรียนได้ โดยการจัดการเรียนการสอนนี้อาจเป็นความร่วมมือของพ่อแม่กับโรงเรียนหรือกับศูนย์ต่างๆ ที่ได้ให้การสนับสนุนทางด้านการจัดโฮมสคูล

ประวัติความเป็นมาของการจัดโฮมสคูล

ปัจจุบันสังคมไทยให้ความสนใจกับการจัดการศึกษาที่บ้านมากขึ้น เช่นเดียวกับในประเทศยุโรปตะวันตก และประเทศสหรัฐอเมริกาให้ทางเลือกแก่พ่อแม่สามารถสอนลูกตนเองที่บ้านมาตั้งแต่คริสต์ศักราช 1500 (Ray, 1992) แนวคิดของโฮมสคูล (Home School) หรือเรียกในภาษาไทยว่า การจัดโฮมสคูล เกิดการถกเถียงในสหรัฐอเมริกา จากประเด็นการ “ทวงสิทธิ์” ขึ้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ ดังตัวอย่างกรณีการฟ้องร้องในชั้นศาลเมื่อปี ค.ศ. 1925 ระหว่างหน่วยงานการศึกษาของรัฐที่กล่าวหาว่าพ่อแม่ครอบครัวหนึ่งไม่มีสิทธิในการสอนลูกเองอยู่ที่บ้าน ศาลได้ตัดสินให้พ่อแม่ครอบครัวนั้นเป็นฝ่ายชนะ โดยคำพิพากษาของศาลตอนหนึ่งได้ประกาศถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญว่า

“ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลที่รัฐพึงยึดถืออย่างมั่นคงประการหนึ่งคือ ความเชื่อว่ารัฐไม่มีสิทธิหรืออำนาจในการหล่อหลอมเด็กโดยการบีบบังคับให้เด็กต้องได้รับการศึกษาในแบบที่รัฐต้องการจากสถานศึกษาที่รัฐจัดให้เท่านั้น รัฐไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็ก และดังนั้นครอบครัวที่เลี้ยงดู ทะนุถนอมเด็กแต่ละคนมา จึงมีสิทธิและความรับผิดชอบในการเตรียมเขาเหล่านั้นให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย” (อมรวิรัช นาคทรพรพ. 2543)

ต้นกำเนิดของโฮมสคูลในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นจากบุคคล 2 คนที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันเมื่อประมาณ 30 กว่าปีที่แล้ว คือ ในปี ค.ศ. 1969 เรย์มอน มัวร์ ลูกจ้างด้านการศึกษาในสหรัฐอเมริกาได้วางแผนและมองว่าการจัดโฮมสคูลเป็นวิธีการหรือทางออกที่ดีและจะเป็นที่นิยมมากที่สุดในยุคศตวรรษที่ 20 นอกจากนี้ มัวร์ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านการศึกษากับ โดโรธี ผู้เป็นภรรยาของเขาที่เป็นครูผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ได้ตั้งทีมขึ้นมาเพื่อตอบคำถามว่า

แนวโน้มทางการศึกษาที่ดีควรจะเป็นอย่างไร และเมื่อใดจะเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเด็กที่จะเข้าโรงเรียนหรือสถานศึกษา พวกเขาได้เริ่มทำการเก็บข้อมูลโดยการขอความเห็นหรือคำแนะนำกับผู้เชี่ยวชาญทางด้านพัฒนาการครบถ้วนทั้งหมด 100 คน อาทิเช่น บรอนเฟนเบรนเนอร์ แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University), จอห์น โบลบี แห่งองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) และ เบอร์ตัน ไวท์ แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) ซึ่งได้แนะนำเกี่ยวกับวิธีการเพื่อที่จะพัฒนาระบบประสาทของเด็กและไม่เห็นด้วยกับการจำกัดสิทธิของเด็ก ทั้งนี้ บรอนเฟนเบรนเนอร์ นักจิตวิทยามองว่าการที่让孩子ใช้ชีวิตประจำวันในช่วงประถมศึกษาตอนต้นจะส่งผลให้เด็กเกิดความไว้วางใจที่มากเกินไปต่อเพื่อน ซึ่งอาจทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเองและถูกรอบงำโดยสภาพแวดล้อมได้ง่ายและนำไปสู่ความไม่เหมาะสมในการใช้ชีวิตในสังคม หลังจากนั้น มัวร์ เขียนหนังสือชื่อ *Home Grown Kids* และ *Home-Spun Schools* และได้ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1980 หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นจากมุมมองของคริสต์เตียน แต่ข้อความของเขาที่ปรากฏในหนังสือเป็นข้อความที่เป็นสามัญและเป็นประโยชน์ต่อบุคคลทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพ่อแม่เพื่อให้พ่อแม่เป็นผู้สอนที่ประสบผลสำเร็จโดยมัวร์สนับสนุนวิธีการสอนที่เน้นในเนื้อหาใช้หลักการสอนที่สมดุลโดยเน้นการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสมของเด็ก

จากการเคลื่อนไหวของนักวิชาการการศึกษาข้างต้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับโฮมสคูลมากขึ้นโดยเฉพาะชาวอเมริกัน อีกบุคคลหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อโฮมสคูลคือ จอห์น โฮลท์ ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาเขาได้เห็นว่าเด็กนักเรียนในระบบนั้นขาดความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง เขาได้วิจารณ์ธรรมชาติของโรงเรียนโดยเขียนว่า “การที่จะเข้าโรงเรียนที่มีกฎบังคับแต่ไร้รูปแบบ คุณต้องยอมรับว่าถ้ารัฐบาลบอกให้คุณใช้เวลาอยู่กับสถานที่นั้นๆ 180 วันต่อปี 6 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้นต่อวัน คุณจะต้องอยู่ในที่ๆ เดียว และต้องทำอะไรก็ตามที่คนบอกให้คุณทำ คุณจะรู้สึกถึงความรุนแรงของเสรีภาพของมนุษย์”

โฮลท์ได้ปฏิรูประบบโรงเรียน แต่มีพ่อแม่เพียงไม่กี่ครอบครัวที่เห็นด้วยหรือยอมรับการเปลี่ยนแปลง หลังจากที่เขาได้เป็นครูสอนหลายปี เขาได้สังเกตและก็พบว่า ระบบการศึกษาในโรงเรียนสกัดกั้นการเรียนรู้ของเด็ก และขัดขวางความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติของเด็ก เขาให้ความเห็นว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ผลิตความเชื่อฟังของเด็ก แต่แท้จริงแล้วไม่มีอะไรเลย เขาเห็นว่าโฮมสคูลคือทางออกที่ดีที่สุดและสนับสนุนแนวคิดที่ว่า “learning by living”

ช่วงปลายทศวรรษ 1970 ชาวอเมริกันได้ตื่นตัวทางการเมืองและสังคมมีการวิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาที่มีในช่วงนั้น ประชาชนเห็นว่าระบบการศึกษานั้นเกิดความล้มเหลวเพราะไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของเด็กและพ่อแม่ผู้ปกครองได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องหลักสูตร วิธีการสอน ความปลอดภัยของเด็ก ความยุติธรรมในสังคม เสรีภาพทางศาสนา และศีลธรรมจรรยา (Mary; & Glenn. 2008) จากปัญหาดังกล่าวทำให้มิใช่เพียงประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้นที่หันมา

สนใจโฮมสคูล แต่มีชาติตะวันตกมากมายที่เห็นว่าโฮมสคูลเป็นทางออกที่ดีทางหนึ่ง เช่น ประเทศแคนาดา พบว่าในปีค.ศ. 1993 มีครอบครัวประมาณ 30,000 ครอบครัวที่จัดการเรียนการสอนลูกตนเองที่บ้าน และภูมิหลังของอาชีพของครอบครัวมีความหลากหลาย นับตั้งแต่อาจารย์มหาวิทยาลัยไปจนถึงเกษตรกร สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกาเองพบว่าในปี ค.ศ. 1997 มีเด็กจำนวน 1,230,000 คนที่เรียนในระบบการจัดโฮมสคูล ส่วนในประเทศทางยุโรปก็มีแนวโน้มที่จะมีจำนวนเด็กที่เรียนในระบบการจัดโฮมสคูลเพิ่มมากขึ้น (Home School Legal Defense Association. 1999)

สำหรับประเทศอังกฤษเริ่มมีความเคลื่อนไหวด้านโฮมสคูลขึ้นในช่วงปีค.ศ.1960 จากวอง ออสตรอม (1997) กล่าวว่าเกิดการยอมรับการเรียนแบบนอกห้องเรียน(classless society) ซึ่งองค์กรต่างๆ ในประเทศอังกฤษได้สนับสนุนแนวคิดโฮมสคูลเช่น ชาร์ลอต เมสัน (1842-1923) เป็นนักการศึกษาที่มีอิทธิพลสูงในอังกฤษขณะนั้น ความคิดของเธอได้ถูกยอมรับ ซึ่งเป็นความคิดที่จะนำการเรียนรู้ไปสู่โลกกว้างและเป็นแนวการเรียนรู้ที่คลาสสิก จากแนวคิดของเธอสภาพแวดล้อมการเรียนรู้จะต้องเหมาะสม กระตุ้นการเรียนรู้ และสนุกสนาน (Van Oostrum; & Van Oostrum. 1997a: 7) โฮมสคูลยุคใหม่ถือกำเนิดในประเทศอเมริกาและอังกฤษ แต่ก็มีอีกหลายประเทศที่นำแนวคิดโฮมสคูลยุคใหม่มาใช้ เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส แคนาดา ไอร์แลนด์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้ (Louw. 1992) วอง ออสตรอม (1997) ชี้ให้เห็นว่าแรงกระตุ้นหลักเบื้องหลังความเคลื่อนไหวในปี ค.ศ.1990 คือความเห็นว่าคุณภาพของการศึกษาในโรงเรียนไม่เพียงพอ

สำหรับประเทศไทยมีพื้นฐานการเรียนการสอนเป็นแบบการเรียนที่บ้านมาตั้งแต่สมัยโบราณ ผู้ใหญ่จะสอนเด็กที่บ้าน เด็กผู้หญิงจะถูกสอนเรื่องการบ้านการเรือน ในขณะที่เด็กผู้ชายจะถูกสอนทักษะการทำมาหาเลี้ยงชีพ การจัดโฮมสคูลในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยอยุธยาธนบุรีและรัตนโกสินทร์เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีโรงเรียนจึงเรียนรู้กันที่บ้านพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้สอน (ทัศนา แสงศักดิ์. 2545: 28-29) และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งโรงเรียนทำให้การจัดการศึกษาในระบบชัดเจนขึ้นโดยวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาสำหรับเด็กชายส่วนเด็กหญิงจะได้รับการศึกษาจากครอบครัวในขณะที่ยังมีบทบาทในสังคมไทยดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 มาตรา 10 บัญญัติว่ารัฐมนตรีอาจยกเว้นเด็กไม่ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาก็ได้ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครองแจ้งว่าเด็กได้รับการศึกษาในครอบครัวแล้วโดยเด็กที่ได้รับการยกเว้นต้องส่งให้ศึกษาธิการอำเภอสอบไล่ปีละครั้งเพื่อดูว่าเด็กได้รับการศึกษาเพียงพอหรือไม่และพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2505 มาตรา 9 บัญญัติว่าบิดา มารดาหรือผู้ปกครองมีสิทธิที่จะขอยกเว้นถ้าเด็กได้รับการศึกษาอยู่ในครอบครัวแต่บิดามารดาหรือผู้ปกครองต้องส่งเด็กให้ศึกษาธิการอำเภอสอบไล่ความรู้ปีละครั้งถ้าปรากฏว่าเด็กมีความรู้ไม่เพียงพอทางราชการอาจสั่งถอนการยกเว้นนั้นก็ได้แต่พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2523 มิได้กล่าวถึงโฮมสคูลทำให้เรื่องการจัดโฮมสคูลได้หายไปจากสังคมไทยโดยทั่วไปรู้จักกันเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้นจะมีการกล่าวถึงระบบหรือรูปแบบการศึกษาที่มีความแตกต่างในปรัชญาและแนวทางเรียนรู้ก็เพียงแต่ในหนังสือหรือวารสารบางเล่มและในหมู่ผู้ที่มีความสนใจเรื่องการศึกษาอย่างจริงจัง (กมล สุดประเสริฐ; และสุนทร สุนันท์ชัย. 2542: 153)

เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ประกาศใช้กฎหมายอนุญาตให้พ่อแม่จัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนเองได้ ซึ่งกฎหมายนี้ได้เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมบทบาทของสังคมในทุกส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษากลายเป็นระบบและรูปแบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นจริงมากขึ้นการจัดการศึกษาในรูปแบบวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาสำหรับเด็กชายและครอบครัวเป็นศูนย์กลางการศึกษาสำหรับเด็กหญิงจึงเป็นสิทธิที่ถูกต้องตามมาตรา 12 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 7) ที่ให้ครอบครัวมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทำให้วงการการศึกษาไทยพูดถึงเรื่องการจัดโฮมสคูลกันมากในปัจจุบัน ประกอบกับกระแสการจัดโฮมสคูลที่นำโดยหลายประเทศซึ่งรัฐให้สิทธิและเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถจัด "โรงเรียนในบ้าน" อย่างเป็นทางการโดยให้เป็น "การศึกษาทางเลือก" อีกแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับยุคสมัยแห่งสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 มีครอบครัวจำนวนมากตัดสินใจเริ่มต้นจัดการศึกษาด้วยตนเองจากสถิติพบว่าในปี พ.ศ. 2546 มีเด็กอยู่ในระบบการจัดโฮมสคูลจำนวน 76 คน จาก 57 ครอบครัวและประมาณว่าในปี พ.ศ. 2547 – 2548 มีเด็กที่จัดโฮมสคูลจำนวน 83 คน จาก 64 ครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 62, 89) จะเห็นได้ว่าการจัดโฮมสคูลในสังคมไทยมีการพัฒนามายาวนานซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 ช่วงคือช่วงที่ 1 เป็นกลุ่มที่ดำเนินการก่อนปี พ.ศ. 2530 แล้วช่วงที่ 2 เป็นกลุ่มที่ดำเนินการหลังปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นไปและช่วงที่ 3 เป็นกลุ่มที่เริ่มต้นดำเนินการในช่วงรอยต่อของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ช่วงที่ 4 หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และช่วงที่ 5 หลังการประกาศกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 21 - 22)

จากความเป็นมาของการจัดโฮมสคูลข้างต้นพบว่าการจัดโฮมสคูลในต่างประเทศมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วเนื่องจากความเสื่อมศรัทธาในระบบการศึกษาของผู้ปกครอง และอาจมาจากปัญหาสังคมภายในโรงเรียนที่รุนแรงที่ปรากฏในปัจจุบัน ส่วนการจัดโฮมสคูลของประเทศไทยนั้นมีการขยายขอบเขตแบบค่อยเป็นค่อยไป เพราะผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังคงศรัทธาต่อระบบการศึกษาไทย ประกอบกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลนั้นยังมีไม่มาก

แนวคิดและรูปแบบของการจัดโฮมสคูลของครอบครัวไทยในปัจจุบัน

แนวคิดการจัดโฮมสคูล

การจัดโฮมสคูลในประเทศไทยมีหลากหลายรูปแบบในส่วนนี้ผู้วิจัยเสนอแนวคิดที่ครอบครัวไทยส่วนใหญ่นำมาประยุกต์ใช้ ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลส่วนหนึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลเบื้องต้น มีสาระสำคัญดังนี้

แนวคิดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Education)

สมพรพึงอุดม (2543: 18-22) กล่าวว่าการศึกษาแบบองค์รวมคือกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงตัวเองเข้ากับโลกความสัมพันธ์นี้ต้องครอบคลุมทุกด้านทั้งด้านร่างกายหรือกายภาพ (physical body) ด้านจิตใจอารมณ์ความรู้สึก (mind) ตลอดจนด้านจิตวิญญาณ (spiritual) ต้องเป็นการศึกษาที่ไม่ยึดติดกับเทคนิคหรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งอย่างตายตัวควรต้องยอมรับศักยภาพที่แตกต่างของเด็กแต่ละคนจะต้องไม่พยายามใช้มาตรฐานเดียวในการตัดสินใจเด็ก นอกจากนี้การเรียนรู้แบบองค์รวมยังต้องสอนให้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ที่ตัวเด็กต้องเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทั้งโลกภายนอกและโลกภายในของตัวเอง

แนวคิดพัฒนาการของเพียเจท์ (Piaget)

กริฟฟิน (อมรวิรัช นาคทรพ. 2543: 106; อ้างอิงจาก Griffin. 1999: 54-56) กล่าวถึงแนวคิดพัฒนาการของเพียเจท์ไว้ว่าเด็กมีระดับขั้นการพัฒนาระบวนการคิดที่ต่างกันในแต่ละช่วงอายุหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเด็กพร้อมที่จะรับ "การสอน" ไม่เหมือนกันในแต่ละวัยเช่นเด็กอายุน้อยกว่า 2-7 ปีจะเริ่มเข้าใจภาษาและเริ่มจดจำประสบการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวันส่วนช่วงอายุ 7-11 ปีเด็กก็จะเริ่มใช้ประสบการณ์นั้นในการตัดสินใจและตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว เป็นต้นในการนี้พ่อแม่จึงต้องเข้าใจพฤติกรรมของเด็กในแต่ละวัยและจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กอีกนัยหนึ่งพ่อแม่จะต้องสังเกตพฤติกรรมของลูกอย่างใส่ใจเพื่อเข้าใจในความต้องการของลูกที่ค่อยๆ เปลี่ยนไปในแต่ละช่วง

แนวคิดของมอนเตสซอรี (Montessori)

จีระพันธ์ พูลพัฒน์ (2540: 13 - 18) ได้กล่าวถึงปรัชญาของมอนเตสซอรีไว้ดังนี้คือ เด็กจะต้องได้รับการยอมรับนับถือเนื่องจากเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ควรจัดการศึกษาให้เด็กแต่ละคนตามความสามารถและความต้องการตามธรรมชาติโดยพัฒนาการสอนให้สัมพันธ์กับพัฒนาการความต้องการของเด็ก และสิ่งที่สำคัญคือเด็กมีจิตที่ซึมซาบได้มอนเตสซอรีเชื่อว่ามนุษย์เรานี้เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ตนเองและเปรียบเทียบของเด็กเหมือนฟองน้ำซึ่งจะซึมซาบข้อมูลจากสิ่งแวดล้อมเด็กใช้จิตในการหาความรู้ซึมซาบเอาสิ่งต่างๆ เข้าไปในจิตของตนได้เองโดยไม่ต้องสอนอย่างเป็นทางการสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือช่วงเวลาหลักของชีวิตคือช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดสำหรับการเรียนรู้ในระยะแรกเป็นช่วงของการพัฒนาสติปัญญาและเด็กสามารถเรียนทักษะเฉพาะอย่างได้เป็นอย่างดีครูต้องช่างสังเกตและใช้ประโยชน์จากช่วงเวลานี้ในการจัดการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ที่สุดเพื่อเด็กจะได้มีโอกาสในการเลือกกิจกรรมของแต่ละบุคคลมอนเตสซอรีเชื่อว่าช่วงที่สำคัญในชีวิตของเด็กคือช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนถึง 6 ขวบ

ในเรื่องการเตรียมสิ่งแวดล้อมเด็กเรียนได้ดีที่สุดในสภาพการจัดสิ่งแวดล้อมที่ได้เตรียมเอาไว้อย่างมีจุดมุ่งหมายทั้งนี้การจัดห้องเรียนแบบเปิดเพื่อที่เด็กจะได้เลือกทำงานอย่างมีอิสระตามที่ตนเองต้องการภายใต้ขอบเขตที่กำหนดให้จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่เขาทำได้หลักการหนึ่งที่สำคัญคือ การศึกษาด้วยตนเองเด็กสามารถเรียนได้ด้วยตนเองจากการที่เด็กมีอิสระในสิ่งแวดล้อมที่จัดเตรียมเอาไว้อย่างสมบูรณ์เมื่อเด็กได้ลงมือทำงานเขาก็ได้ศึกษาด้วยตนเองมีความพอใจและทำให้เกิดพลังในการทำงานต่อไปอีก

แนวการศึกษาของวอลดอร์ฟ (Waldorf Education)

บุษบง ต้นติวงศ์ (2541: 4-5) กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาวอลดอร์ฟเป็นการช่วยให้มนุษย์บรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมีและสามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทางแก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตนด้วยเหตุนี้การศึกษาวอลดอร์ฟจึงเน้นการศึกษาเรื่องมนุษย์และความเชื่อมโยงของมนุษย์กับโลกและจักรวาลการศึกษาวอลดอร์ฟครอบคลุมพัฒนาการทุกด้านคือการพัฒนาสติปัญญาควบคู่กับศิลปะและจริยธรรมและเป็นการเชื่อมโยงทุกเรื่องกับมนุษย์ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึดตนเองแต่เป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักจุดยืนที่สมดุลของตนในโลกมนุษย์ปรัชญาเน้นความสำคัญของการสร้างความสมดุลใน 3 วิถีทางที่บุคคลสัมพันธ์กับโลกคือผ่านกิจกรรมทางกายผ่านอารมณ์ความรู้สึกและผ่านการคิด

แนวคิดของซัมเมอร์ฮิล (Summer Hill)

ซัมเมอร์ฮิล (นีก 2539: 3 - 13) มีแนวคิดว่าการศึกษาคือสิ่งที่ทำให้เสรีภาพอย่างเต็มที่แก่ผู้เรียนทั้งในด้านการเรียนและการปกครองตนเองโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างการเรียนเป็นเรื่องของการเลือกไม่บังคับเพราะต้องการให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง เอเอสนีสซึ่งเป็นเจ้าของแนวความคิดนี้มีความเชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับความเฉลียวฉลาดและมีความคิดที่ตรงกับความเป็นจริงถ้าปล่อยให้เด็กพัฒนาตนเองอย่างมีอิสระปราศจากการควบคุมก็จะสามารถพัฒนาตัวเองไปได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ตามศักยภาพและความสนใจลักษณะที่สำคัญของโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลคือการปรับปรุงโครงสร้างของโรงเรียนเป็นระบบใหม่ทั้งหมดทั้งหลักสูตรการเรียนการสอนและการบริหารจัดการกิจกรรมตามความสนใจของเด็กทุกคนมีเสรีภาพที่จะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้แล้วแต่ความสมัครใจแต่ถ้าไม่มาเรียนแล้วตามเพื่อนไม่ทันจะให้ครูสอนใหม่ไม่ได้ต้องชวนช่วยหาความรู้เอาเองและเด็กจะไม่ถูกบังคับให้เชื่อถือเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะไม่กำหนดให้ยึดศาสนาหรือคุณธรรมใดการปฏิบัติต่อกันควรเป็นสิ่งที่เด็กจะคิดและตกลงกันเองเด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปกครองและการดำเนินการในรูปแบบของกรรมการ

แนวคิดของไอวานอิลลิช (Ivan Illich)

อิลลิช (2537: 4 - 31) เขียนหนังสือ *Deschooling Society* ซึ่งมีแนวคิดทางการศึกษาให้เลิกการศึกษาในระบบโรงเรียนเพราะเชื่อว่าการศึกษามีได้หลายวิธีซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับจากสถานศึกษาหรือโรงเรียนระบบโรงเรียนที่เป็นอยู่มีจุดมุ่งหมายและการเรียนการสอนที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและเป็นเครื่องมือในการแบ่งชนชั้นกล่าวคือระบบโรงเรียนจะเป็นผู้คัดเลือกว่าใครจะประสบความสำเร็จในการศึกษาจากการตัดสินด้วยคะแนนหรือผลการสอบให้กลายเป็นชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงส่วนผู้ที่ไม่ผ่านการศึกษาจะกลายเป็นคนชั้นต่ำอิลลิชเสนอแนะว่าการศึกษาไม่ควรเสร็จสิ้นเฉพาะในโรงเรียนแต่ควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิตหลักสูตรควรเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงมากที่สุดไม่ใช่เรียนเพื่อเอาคะแนนเท่านั้นการศึกษาควรมุ่งที่จะสร้างคามยุติธรรมให้แก่คนส่วนใหญ่โดยกระจายทรัพยากรทางการศึกษาให้ทั่วถึง

จากแนวคิดต่างๆ มีอิทธิพลต่อพ่อแม่ผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแนวคิดในการจัดการศึกษาของไทยมิได้ยึดเพียงแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งแต่เป็นการผสมผสานแนวคิดที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กในแต่ละครอบครัว ดังนั้นแนวคิดข้างต้นเหล่านี้เป็นแนวคิดหลักๆ ที่ผู้ปกครองของครอบครัวโฮมสคูลโดยส่วนใหญ่ได้ศึกษาเพื่อนำมาใช้กับบุตรหลาน

รูปแบบการจัดโฮมสคูล

รูปแบบการจัดโฮมสคูลในประเทศไทยจากการศึกษาของยุทธชัยและกลุ่มปัญญากร พบว่ามีอยู่ 4 ลักษณะ คือ หนึ่ง การจัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกันกับทางโรงเรียน ดังกรณีของครอบครัว ปรัชญพฤทธ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนที่จะร่วมจัดการศึกษาจะต้องมีความพร้อมครูและผู้บริหารเห็นประโยชน์ในเชิงปฏิรูปการเรียนรู้ มีความตั้งใจจริง ไม่ใช่เพราะถูกสั่งการลงมา ลักษณะที่สองคือครอบครัวต้องดำเนินการเองทั้งหมดโดยครอบครัวเดียวเป็นรูปแบบที่มีมากที่สุด มีการดำเนินการไปตามวิถีทางที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว ความคิด ความเชื่อ หรือลักษณะความต้องการของลูกอย่างมีความแตกต่างหลากหลายกันไป ลักษณะที่สามเป็นการดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบข่ายประสานงาน ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวมีการจัดการศึกษาร่วมกันในบางส่วนอย่างมีความต่อเนื่องจริงจัง แต่ละครอบครัวสมาชิกมีความสามารถในการพึ่งตนเอง มีอิสระในวิถีของตัวเอง ขณะเดียวกัน ก็มีเอกภาพของกลุ่มในเรื่องที่มีความสำคัญ อาทิ ปรัชญาการศึกษา หลักการพื้นฐานของกลุ่ม เป็นต้น มีการจัดการศึกษาทั้งที่บ้านของแต่ละครอบครัว พร้อมกับการจัดการศึกษาร่วมกันของทั้งกลุ่มตามที่นัดหมาย ลักษณะที่สี่คือมีการดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว ครอบครัวหลายครอบครัวมาจัดการศึกษาให้กับลูกหลานร่วมกัน ใน

สถานที่ตั้งแห่งหนึ่ง โดยจัดตั้งเป็นสถานศึกษาขนาดเล็กที่คณะครอบครัวกำกับดูแลทั้งในทางนโยบายและการบริหารจัดการ ปลอดภัยจากเรื่องธุรกิจการค้า ในการดำเนินงานมีการมอบหมายหรือจ้างคณะทำงานครู รับผิดชอบเรื่องการเรียนรู้การสอน พ่อแม่ในกลุ่มบางคนที่มีเงื่อนไขก็อาจร่วมอยู่ในนั้นด้วย รูปแบบในลักษณะเช่นนี้มีความสอดคล้องกับกลุ่มครอบครัวที่แต่ละครอบครัวอาจยังไม่มีความพร้อมที่จะจัดการศึกษาด้วยตนเองโดยตรง และกลุ่มครอบครัวที่อยู่ในละแวกย่านเดียวกัน เช่นการดำเนินงานของสถาบันปัญญาไทย

จากการเก็บข้อมูลช่วงการศึกษานำร่อง ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานเหล่านี้ไม่มีรูปแบบเฉพาะหรือแนวคิดที่ตายตัว เพียงแต่พวกเขานำแนวคิดและรูปแบบต่าง ๆ ที่พวกเขาสนใจนำมาประยุกต์และผสมผสานกันให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยและสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลเหล่านี้มีแนวทางหลักเพื่อปฏิบัติในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานของตนดัง เช่น คุณพ่อน้องต้น(นามสมมติ)กล่าวว่า “ผมว่าแนวคิดวอลดอร์ฟของทางปัญญาไทยน่าสนใจนะ ผมก็เลยนำแนวคิดนี้มาใช้กับลูกผมเช่น การไม่มีทีวีในบ้าน แต่ทางเราก็กังเชื่อว่ามีเรื่องน่าสนใจคือ แนวพุทธของทางบ้านเราน่าจะเหมาะสมที่สุด” จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่ามีผู้ปกครองไม่มีศรัทธาต่อระบบใดระบบหนึ่ง แต่เนื่องจากประสบการณ์และการเปิดรับข่าวสารของผู้ปกครอง เป็นสาเหตุให้ผู้ปกครองเหล่านี้มีทางเลือกที่เหมาะสมให้กับบุตรหลานของตนเองได้

รูปแบบการดำเนินการการจัดโฮมสคูลในประเทศไทยที่ได้กล่าวมาข้างต้นครอบคลุมรูปแบบทั้งหมดสี่แบบ แต่ในหลายครอบครัวที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่จะผสมผสานรูปแบบหรือปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมและภูมิหลังของเด็ก

แนวคิดทฤษฎีทางสังคม (Social Theory)

มีแนวคิดทฤษฎีสำคัญหลายแนวคิดทฤษฎีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์แห่งพฤติกรรมของมนุษย์ สำหรับหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษาจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางสังคมทั้งหมด 3 แนวคิดทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคม และทฤษฎีของระบบนิเวศ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนามวิจัย

แนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

แนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เป็นแกนหลักของสังคมวิทยาการตีความ (Interpretative Sociology) ที่เน้นความสำคัญของความหมายในเชิงอัตวิสัย (Subjective Meaning) โดยมองว่ามนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ในโลกแห่งความหมาย (Meaningful World) ซึ่งกระบวนการนิยามความหมายและการตีความหมาย สามารถถูกสร้าง ปรับเปลี่ยน เรียนรู้ และถ่ายทอดท่ามกลางกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากการงานของนักคิดทฤษฎีหลายท่านที่สำคัญ ได้แก่ ผลงานของ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิด (1863-1931) ร่วมกับนักคิดคนอื่นๆ เช่น จอห์น ดิวอี้, วิลเลียม เจมส์, ชาลส์ ปีแอร์, วิลเลียม โทมัส และ ชาลส์ ฮอร์ตตัน คูลลีย์ ซึ่งมิดได้เขียนบทความเป็นจำนวนมาก สิ่งที่มีอิทธิพลมากต่อแนวคิดนี้ก็คือคำบรรยายในห้องเรียนของเขาและการจดบันทึกจากบรรดาศิษย์ทั้งหลาย โดยมี เฮอร์เบิร์ต บลูมเมอร์ เป็นศิษย์เอกสืบทอดแนวคิดของมิดและเป็นผู้บัญญัติชื่อทศนาภาพนี้ว่า “Symbolic Interactionism” คำว่า “การปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม” นั้น หมายถึง ข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์ “ตีความ” หรือ “ให้นิยาม” ซึ่งกันและกัน แทนที่จะมีเพียงปฏิกิริยาต่อการกระทำของกันและกันเท่านั้น (Blumer. 1969: 148)

ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (History and context of Symbolic Interactionism)

ในยุคแรกๆ George Simmel เป็นนักสังคมวิทยาคนแรกๆ ที่เน้นและให้ความสนใจในเรื่องของกระบวนการปฏิสังสรรค์ (Interaction) ซึ่งได้ยืนยันว่าสามารถค้นหารูปแบบของการปฏิสังสรรค์ที่มีความสัมพันธ์ที่คงมีต่อกันภายใต้ปรากฏการณ์ของสังคมต่างๆ ซึ่งหมายถึงการค้นหาธาตุแท้ของ รูปแบบของการขัดแย้งกัน การร่วมมือกัน และการแข่งขันกันในทางสังคม ในขณะที่เลwis เอ โคเซอร์ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ปฏิสังสรรค์ (Interaction) ไว้ว่าเป็นกระบวนการที่สร้างแกน (Core) ของชีวิตสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ กระบวนการนี้เป็นหลักทางสังคมวิทยาที่เราไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์หากไม่ตระหนักว่าการกระทำทางสังคม (Social actions) ของปัจเจกบุคคล มีจุดเริ่มต้นมาจากคนอื่น และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของตัวตนกับความคาดหวังหรือการมีการปะทะสังสรรค์ต่อกันจริงๆ ของบุคคลคนหนึ่งหรือหลายคน และเขาได้กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่แท้จริงก็คือพฤติกรรมในการปะทะสังสรรค์กัน และการปะทะสังสรรค์ คือปรากฏการณ์ที่เป็นสากล มีเรื่องของบรรทัดฐาน สถานภาพ ตำแหน่ง และผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องมีผู้แสดงตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมาแสดงบทบาทต่อกัน เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การปะทะสังสรรค์นั้นจะต้องมีการติดต่อเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับทั้งตัวเอง บุคคลอื่น และกลุ่มบุคคลโดยมีสัญลักษณ์ในการติดต่อทั้งสิ้น ปัจเจกบุคคลจะมีการติดต่อเกี่ยวข้องกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยใช้กฎเกณฑ์ภายใต้ระบบความสัมพันธ์อันเดียวกัน (อ้อมเดือน สดมณี. 2523)

มีดได้เขียนบทความเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) คือ “Mind, Self and Society” ในปีค.ศ.1937 ทฤษฎีนี้ระยะแรกๆอยู่ในลักษณะการจัดกระจายไม่สมบูรณ์แบบ ปัจจุบันนักปฏิสังสรรค์นิยมเห็นความสำคัญเบื้องต้นของสังคมว่า เป็นเสมือนเป้าหมายหลอมบุคคลให้มีพฤติกรรมแบบต่างๆ แต่ก็มีแนวโน้มที่จะพิจารณาว่าปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมก็มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งสร้างสรรค์ของพฤติกรรม คือ ในขณะที่ต้องทำตามระเบียบบรรทัดฐานของกลุ่มสังคม บุคคลก็มีอิสระที่จะคิดแสดงพฤติกรรมบางอย่างตามความต้องการของตนเอง เพราะในขณะที่มนุษย์เองเป็นผู้ก่อระเบียบกฎเกณฑ์ มนุษย์เองเป็นผู้รับทำตามกฎเกณฑ์ที่ตนคิดบัญญัติขึ้นมาเพื่อความอยู่รอดของชีวิตสังคม (อ้อมเดือน สดมณี. 2523) ในหนังสือ “Mind, Self and Society” ของ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด กล่าวว่ากลุ่มสังคมนั้นเกิดขึ้นจากความตั้งใจ (Intention) ของบุคคลและการแสดงการกระทำตามความตั้งใจนั้น ทำทางที่แสดงออกของแต่ละบุคคลจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้อีกบุคคลหนึ่งแสวงหาความหมายของทำทาง แล้วจึงจะมีปฏิภริยาของความหมายอันนั้น ฉะนั้นพฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากผู้อื่นและตนเอง ในตัวบุคคลนั้นจะมีส่วนประกอบอยู่สองส่วน คือ “I” ซึ่งเปรียบได้กับ “ego” ของฟรอยด์ เป็นความต้องการเฉพาะตัว และ “Me” ซึ่งบุคคลนั้นคิดว่าตนควรจะมีพฤติกรรมอย่างไร ในขณะที่ เฮอร์เบิร์ต บลูมเมอร์ได้นิยามแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) แตกต่างจากปฏิภริยาบุคคล ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผลจากการที่บุคคลแปลหรือกำหนดความหมายการกระทำ หรือการแสดงออกของบุคคลที่ตนมีความสัมพันธ์ การมีปฏิภริยาโต้ตอบ “response” มิได้มีโดยตรงต่อการกระทำของบุคคล แต่เป็นปฏิภริยาต่อความหมายของการกระทำหรือการแสดงออก ความสัมพันธ์จะใช้สัญลักษณ์ การแปลความหมาย และแสวงหาความหมายที่แท้จริงของการกระทำนั้น ดังนั้นการแสดงออกซึ่งปฏิภริยาของบุคคลจะต้องผ่านกระบวนการของการตระหนักในเหตุการณ์ ประเมินเหตุการณ์ ให้ความหมาย และตัดสินใจที่จะมีปฏิภริยาโต้ตอบภายใต้ความหมายนั้น

นักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมกับแนวคิดด้านการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

มีนักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมหลายคนที่มีบทบาทสูงโดยแต่ละคนมีทัศนะที่น่าสนใจต่อแนวคิดด้านการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ ในที่นี้ผู้วิจัยนำเสนอนักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม 4 คน ได้แก่ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด, ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลีย์, เฮอร์เบิร์ต บลูมเมอร์ และเอริค ฟร็อมม ผู้วิจัยศึกษาเพื่อทำความเข้าใจทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ตามแนวคิดของแตละนักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม

จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead)

ในบรรดานักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสูง ในทัศนะของเขา ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคมมนุษย์สร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์ (Symbols) สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องมีการสื่อสารกัน ในสังคมซึ่งตัวกลางที่สำคัญในการสื่อสารคือ ภาษา มนุษย์มีประสบการณ์ในการตีความ ดังนั้นสัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์จะปฏิสัมพันธ์กันได้ ดังนั้นเราจึงต้องรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้อื่นวิธีนี้มีดเรียกว่าการรับรูบทบาท (role – taking) ซึ่งหมายถึงการรู้จักบทบาทของผู้อื่นจะทำให้เราทราบความหมายและความตั้งใจของผู้อื่น และสามารถตอบสนองการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างดีจากการรับรูบทบาทนี้ มีด ได้พัฒนาแนวคิดเรื่อง “Self ” (ตัวตน) ขึ้นมา เขากล่าวว่า ความคิดเรื่องตัวตนเกิดขึ้นได้ เมื่อบุคคลคิดออกไปนอกตัว แล้วมองสะท้อนกลับมา เหมือนผู้อื่นมองเรา = บทบาทของผู้อื่น (Role of Another) การรับรูบทบาทนี้ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ต้องมาเรียนในภายหลัง และเรียนรู้ตอนเป็นเด็กถ้าปราศจากความคิดเรื่อง Self แล้ว มนุษย์จะไม่สามารถตอบสนอง และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ มีดกล่าวว่าขั้นตอนการพัฒนามีอยู่ 2 ขั้นตอน ได้แก่ Play Stage (ขั้นตอนการเล่น) เช่นตอนเป็นเด็กเรามักจะเล่นบทบาทที่ไม่ใช่ของตนเอง เช่น บทบาทพ่อแม่ ครู ตำรวจ หรือหุ่นยนต์ ซึ่งจะทำให้เขาไปถึงความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่นและบทบาทที่เล่นที่แตกต่างออกไป ขั้นที่สอง คือ Game Stage (ขั้นเล่นเกม) เป็นการเล่นกับเพื่อนๆ ในกลุ่ม เด็กต้องเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น ผ่านกติกาของเกมที่เขาจะต้องถูกวางตัวเองไว้ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในเกม เพื่อจะเล่นกับผู้อื่นให้ได้ เด็กมีการรับรู้ที่จะวางตัวในสังคมเพื่อเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ดังนั้นการดำรงอยู่ในสังคมเราไม่สามารถแยกปัจเจกบุคคลและสังคมออกจากกันได้ ถ้าปราศจากการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ที่มีการตีความหมายร่วมกัน กระบวนการทางสังคมจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นมนุษย์ที่จึงอยู่ในโลกแห่งสัญลักษณ์ที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิตและพื้นฐานหลักของการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ มีดกล่าวโดยสรุปว่า ภาษาเป็นรากฐานของการกระทำทางสังคม เจตคติเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม

จากที่กล่าวมาเห็นได้ชัดว่าสังคมยังต้องขึ้นกับอัตตา (Self) เพราะ อัตตาเกิดจากทัศนะของ ผู้ชม (Generalized Other) หากไม่สามารถมองเห็นและประเมินค่าตนเอง จากสายตาคนอื่นแล้วการควบคุมทางสังคมก็จะอาศัยเพียงการประเมินตน จากบทบาทของตนเท่านั้น ซึ่งจะทำให้ไม่สามารถประสานกิจกรรมที่แตกต่างๆ ได้ ยิ่งกว่านั้น สังคมกับเรื่อง จิตและอัตตา ยังช่วยให้ Mead สามารถมองสังคมในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปมาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้ด้วย เพราะการแทรกบทบาทและเลือกบทบาทหรือแนวทางการปฏิบัติ ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ตลอดเวลาที่มีการโต้ตอบกับผู้อื่น (Response) นอกเหนือจากนั้น การถือเอาอัตตาเป็นวัตถุอย่างหนึ่งในกระบวนการกระทำของสังคม ทำให้บุคคลสามารถประเมินค่าอัตตาในสายตาของผู้อื่นได้ด้วย หลักจากนั้น

ก็สามารถวางแผนการโต้ตอบได้ ทักษะเช่นนี้ เน้นลักษณะสังคมและแบบแผนขององค์การสังคมว่าเป็นทั้งการสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงตามความสามารถในการปรับตัวของจิต และการต่อรองของอัตรา ในส่วนนี้ Mead กล่าวว่า “สถาบันของสังคมก็คือ รูปแบบที่เป็นระเบียบของกลุ่มหรือกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีการจัดระเบียบจนบุคคลสมาชิกของสังคม สามารถปฏิบัติตนได้สมบูรณ์ ด้วยการถือลักษณะท่าทางของผู้อื่นที่มีต่อกิจกรรมเหล่านี้

เช่นเดียวกับการศึกษาในหัวข้อการถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเพิร์น ครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการตัดสินใจของครอบครัวในการจัดโฮมสคูลเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม แนวคิดเรื่องการรับรูบทบาท (Role - Taking) และแนวคิดเรื่อง ตัวตน (Self) ของมีดสามารถนำมาเป็นแนวทางเพื่อศึกษาเหตุผลที่มาแห่งกระบวนการการตัดสินใจของผู้ปกครอง เนื่องจากมนุษย์มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ดังนั้นการที่มนุษย์จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดแล้วนั้น มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้ความเป็นผู้อื่นเพื่อย้อนกลับมาว่าพฤติกรรมใดแสดงออกมาแล้วเหมาะสม เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นๆ ในสังคม นอกจากนี้มนุษย์ได้เรียนรู้พฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้อื่นโดยอาศัยการตีความหมายผ่านสัญลักษณ์ซึ่งได้แก่ ภาษา เพื่อตอบสนองต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ก่อนที่ครอบครัวตัดสินใจนำลูกออกจากระบบโรงเรียนเพื่อมาจัดโฮมสคูล พวกเขาต้องผ่านการเรียนรู้อุปสรรคและการแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้น ถ้าอุปสรรคเหล่านั้นมาจากความขัดแย้งทางความคิดของสมาชิกในครอบครัวดังพบจากการศึกษานำร่อง ครอบครัวต้องพยายามเข้าใจความหมายและความตั้งใจของสมาชิกในครอบครัวเพื่อตอบสนองการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกรอบข้างอย่างเหมาะสม เช่นเมื่อเข้าใจว่าสมาชิกในครอบครัวไม่เห็นด้วยเนื่องจากความห่วงใยในอนาคตของบุตรหลาน หรือจากความไม่เชื่อในระบบการจัดโฮมสคูล ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลพยายามที่จะสืบค้นข้อมูลที่เป็นประโยชน์และนำเชื่อถือเพื่อนำมาอ้างอิงต่อการตัดสินใจนำลูกเข้ามามีโฮมสคูล

ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลีย์ (Charles Horton Cooley)

ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลีย์ (Charles Horton Cooley) เป็นนักวิชาการของสำนักชิคาโก เขาศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับตน (self) คูลีย์พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับ ตนเองในฐานะเป็นกระจกเงา (Looking-glass self) จากคำกล่าวที่ว่า “Each to each a looking-glass, reflects the other that doth pass” คูลีย์หมายความว่าตัวตนของบุคคล เกิดจากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยผู้อื่นเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นว่าเราเป็นคนอย่างไร เขาสรุปว่าคูลีย์ สรุปว่า ตัวตนของเราพัฒนา มาจากความสัมพันธ์หรือการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยมีกระบวนการที่เราสร้างตัวตนของเราขึ้น ดังนั้น อันดับแรกคือวิธีที่เราคิดว่าพฤติกรรมของเราที่แสดงออกต่อหน้าผู้อื่นเป็นเช่นไร (how we think our behaviour appears to others?) อันดับต่อมาคือ วิธีที่เราคิดว่าผู้อื่นคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เราแสดงออกนั้นเป็นเช่นไร (how we think others judge our behaviour?) และอันดับสุดท้ายคือเรารู้สึกอย่างไรต่อความคิดที่คิดว่าผู้อื่นได้ตัดสินเราเช่นนั้น (how we feel about their judgments?) อาจกล่าวโดยรวมว่าหมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งในการที่จะมองเห็นตัวเองอย่างเดียวกับที่บุคคลมองวัตถุทางสังคมอื่นๆ

จากแนวคิดของคูลีย์ ผู้วิจัยพบว่าเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสกูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเพิร์น โดยแนวคิดนี้มีรากฐานมาจากการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์ โดยตัวตนของผู้ปกครองที่จัดโฮมสกูล เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเช่นจากการพูดคุยกับผู้ที่ผ่านประสบการณ์ในการจัดโฮมสกูล จากสื่อต่างๆ เช่น สิ่งตีพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ รวมถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และจากตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการจัดโฮมสกูล เป็นต้น บุคคลอื่นหรือสภาพแวดล้อมดังที่กล่าวมานี้เปรียบเหมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองที่จัดโฮมสกูลเป็นอย่างไร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจหรือกระทำการจัดโฮมสกูลให้ได้ประสิทธิผลแก่บุตรหลานมากที่สุด ตามแนวคิดนี้ผู้ปกครองจะเกิดความมั่นใจในการตัดสินใจที่จัดโฮมสกูลเพราะพวกเขามองเห็นตัวเอง ว่าการจัดโฮมสกูลสามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงให้กับบุตรหลานของตนดังที่ผู้ปกครองมองเห็นความสำเร็จของผู้อื่น จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่าผู้ปกครองพยายามใช้บุคคลที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดโฮมสกูล หรือแนวคิดต่างๆ มาเป็นกระจกสะท้อนเพื่อให้ผู้อื่นเห็นว่าพวกเขาเป็นเหมือนกับบุคคลเหล่านี้ เพื่อยืนยันว่าการตัดสินใจจัดโฮมสกูลเป็นระบบการเรียนการสอนที่มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ

เฮร์เบิร์ต บลูมเมอร์ (Herbert Blumer)

Herbert Blumer นิยามแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) แตกต่างจากปฏิกริยาบุคคล ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผลจากการที่บุคคลแปลหรือกำหนดความหมายการกระทำ หรือการแสดงออกของบุคคลที่ตนมีความสัมพันธ์ การมีปฏิกริยาโต้ตอบ “response” มิได้มีโดยตรงต่อการกระทำของบุคคล แต่เป็นปฏิกริยาต่อความหมายของการกระทำหรือการแสดงออก ความสัมพันธ์จะใช้สัญลักษณ์ การแปลความหมาย และแสวงหาความหมายที่แท้จริงของการกระทำนั้น ดังนั้นการแสดงออกซึ่งปฏิกริยาของบุคคลจะต้องผ่านกระบวนการของการตระหนักในเหตุการณ์ ประเมินเหตุการณ์ ให้ความหมาย และตัดสินใจที่จะมีปฏิกริยาโต้ตอบภายใต้ความหมายนั้น

Blumer ได้กล่าวถึงแก่นของแนวคิดนี้ว่าประกอบด้วย 3 สิ่ง ซึ่งได้แก่ ความหมาย (meaning) ภาษา (language) และ ความคิด (thought) ซึ่งสามสิ่งนี้จะนำไปสู่การสรุปเกี่ยวกับการสร้างตัวตนของบุคคลและการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) ไปสู่สังคมที่ใหญ่กว่า (Griffin. 1997) ในเรื่องของ meaning หมายถึง การที่มนุษย์จะกระทำต่อบุคคลหรือสิ่งของจะขึ้นอยู่กับความหมายที่พวกเขาานิยามกับบุคคลหรือสิ่งของเหล่านั้น ซึ่งแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มองว่า meaning เป็นศูนย์กลางของพฤติกรรมมนุษย์แก่นที่ 2 คือ language หรือ ภาษา โดยภาษาจะให้ความหมายต่อมนุษย์โดยการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ โดยเฉพาะ Mead เชื่อถึงการให้ความหมายผ่านภาษา ภาษานั้นถือเป็นรากฐานของสังคมและขอบเขตความรู้ การสื่อสารที่เกิดขึ้นนี้เป็นการ

ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ผู้ร่วมปฏิสังสรรค์จะทำการระบุความหมาย รวมถึงการพัฒนาวาทกรรม นอกจากนี้ ความคิด (Thought) เป็นแก่นหลักของแนวคิดนี้อีกอันหนึ่งตามคำอธิบายของ Blumer โดยความคิดนี้เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการตีความหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่ง Thought ที่ขึ้นอยู่กับภาษา เป็นการสนทนาที่ต้องการการสวมบทบาท หรือการจินตนาการ

นอกจากนี้ Blumer ยังได้ขยายความถึงความหมายของ “สิ่ง” หรือ “วัตถุ” ต่างๆ ที่พอสรุปได้ดังนี้คือธรรมชาติของวัตถุถูกสร้างมาจากความหมายที่วัตถุนั้นๆ มีต่อบุคคลผู้ที่มีสภาพเป็นวัตถุสำหรับเขา กล่าวคือ บุคคลจะให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวของบุคคลตามความหมายของวัตถุนั้นๆ เช่น การให้ความหมายต่อรถยนต์ว่าเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกในการเดินทาง ใช้ประดับบารมีหรือแสดงฐานะของผู้ใช้ เป็นต้นความหมายนั้นไม่ใช่ความหมายที่แท้จริง แต่เป็นความหมายที่ได้มาจากบุคคลที่กระทำต่อวัตถุนั้นๆ ซึ่งวัตถุทั้งหลายเป็นผลผลิตทางสังคมที่ก่อรูปและเปลี่ยนจากการนิยามที่เกิดขึ้นในขณะที่เกิดการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลบุคคลพร้อมที่จะกระทำต่อวัตถุต่างๆ จากพื้นฐานของความหมายที่วัตถุเหล่านั้นมีต่อเขา เมื่อเกิดการปฏิสังสรรค์ บุคคลก็พร้อมที่จะกระทำต่อวัตถุต่างๆ ที่อยู่รอบตัวตามพื้นฐานของความหมายของวัตถุเหล่านั้น และจากการที่วัตถุหนึ่งๆ เป็นสิ่งที่กำหนดชื่อได้ บุคคลสามารถที่จะจัดระเบียบการกระทำของเขาที่มีต่อวัตถุหรือตัดสินว่าจะกระทำต่อวัตถุเหล่านั้นหรือไม่

แนวคิดของBlumerเน้นแก่น 3 ประการอันได้แก่ ความหมาย ภาษา และความคิด โดยแนวคิดเน้นที่ตัวความคิดซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการตีความหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ดังนั้นแนวคิดของBlumerสามารถนำมาอธิบายการศึกษาในหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสกูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากครอบครัวต้องผ่านกระบวนการของการตระหนักในเหตุการณ์ ประเมินเหตุการณ์ ความหมาย ก่อนตัดสินใจจัดโฮมสกูล จากการศึกษาנָרְוֹנְגַּםผู้วิจัยพบว่า ก่อนที่ครอบครัวตัดสินใจออกมาจัดโฮมสกูลพวกเขาเหล่านี้นำเด็กเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นปกติแม้ว่าบางครอบครัวนำลูกเข้าเรียนโรงเรียนเชิงบูรณาการก็ตาม แสดงว่าผู้ปกครองเหล่านี้ต้องผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและวัตถุต่างๆ ในสังคมเช่น การเข้าร่วมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดโฮมสกูลซึ่งผู้ปกครองเหล่านี้มีโอกาสรับและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตระหนัก ตีความหมายจากข้อมูลและอากัปกริยาของผู้ที่ร่วมปฏิสัมพันธ์ เพื่อมาประเมินว่าการจัดโฮมสกูลเหมาะสมกับบุตรหลานของตนเองหรือไม่ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้มิได้เกิดเพียงแต่ครั้งเดียว โดยเฉพาะเรื่องการตระหนักคิด ดังนั้นการมีปฏิสัมพันธ์จึงเกิดขึ้นอีกหลายๆ ครั้งก่อนนำมาประเมินขั้นสุดท้ายแล้วจึงแสดงการตัดสินใจโต้ตอบภายใต้เหตุผลที่ตัดสินใจจัดโฮมสกูล นอกจากนี้ Blumer มองว่าแก่นทั้งสามของแนวคิดนี้นำไปสู่การสรุปเกี่ยวกับการสร้างตัวตนของบุคคลและการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) ไปสู่สังคมที่ใหญ่กว่า นั่นหมายความว่า ครอบครัวอยู่ในฐานะทั้งผู้ถ่ายทอดและถูกถ่ายทอดทางสังคม และอาจเริ่มเข้าสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่อันมาจากการถ่ายทอดทางสังคม

เอริฟว์ กอล์ฟแมน (Erving Goffman)

เอริฟว์ กอล์ฟแมนเป็นนักทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมที่ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ ตน (self) เช่นเดียวกับนักทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมคนอื่นๆ โดยสนใจเรื่องการวิเคราะห์เชิงละคร (Dramaturgy) เป็นการมองชีวิตในสังคมในแง่มุมของการแสดงละคร สรุปได้ว่าในความสัมพันธ์ซึ่งหน้า (face to face relationship) นั้นบุคคลจะมีแนวโน้มในการสร้างความประทับใจเป็นสำคัญ (impression management) เช่น คนเสิร์ฟอาหารจะยิ้มแย้มเมื่อตนมาเสิร์ฟลูกค้า แต่พอหลังร้านจะนิินทาลูกค้าหรือทำหน้าที่อื่น สิ่งเหล่านี้เองที่กอล์ฟแมนเห็นว่าการที่จะเข้าใจความหมายของพฤติกรรมของบุคคลจะต้องใช้วิธีวิเคราะห์ของการแสดงละคร (dramatic approach) (จิตยาสวรรณะชฎ. 2527) แนวคิดที่สำคัญคือการกระทำต่างๆ และการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์มีลักษณะที่เหมือนกับการแสดงละคร ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์นี้มีความเปราะบาง การที่สามารถดำรงอยู่ได้นั้นก็ด้วยการแสดงออกที่ดีหรือเหมาะสม การแสดงออกที่ไม่ดีหรือไม่เหมาะสมเกิดการหยุดชะงัก จะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่นเดียวกับการแสดงละครในโรงละคร กล่าวคือในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้นจะมีบริเวณด้านหน้า (Front Region) เช่นเดียวกับหน้าเวทีของการแสดงละครผู้แสดงบนเวทีและชีวิตจริงในสังคมจะได้รับการพิจารณาว่ามีความสนใจต่อการปรากฏตัว การแต่งตัวและใช้เครื่องประดับ และจะมีบริเวณด้านหลังหรือหลังฉากอันเป็นบริเวณที่ผู้แสดงจะถอยกลับเข้าไปเพื่อเตรียมตัวที่จะแสดงของตน หลังจากจึงเป็นสถานที่ซึ่งตัวละครเลิกแสดงบทบาทและกลับเป็นตัวของตัวเองอีกครั้งหนึ่ง (สุเทพ สุนทรเกสัช. 2540: 73 – 74)

เอริฟว์ กอล์ฟแมนมิได้ถือว่าตนเองเป็นของตัวผู้กระทำ แต่เป็นผลผลิตจากการปฏิสัมพันธ์เชิงการละคร ระหว่างผู้กระทำกับผู้ดู เขาตั้งข้อสมมติฐานว่าเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์เขาต้องกระทำตนให้เป็นที่ยอมรับของคนอื่น ผู้แสดงมีความหวังว่าความหมายเกี่ยวกับตัวเองที่เสนอออกมาต่อผู้ดู จะชัดเจนพอที่ทำให้ผู้ดูสามารถมองเห็นในสิ่งที่ผู้แสดงต้องการให้ผู้ดูเห็น ในขณะที่สร้างความประทับใจต่อคนดู ซึ่งเป็นเทคนิคที่ผู้แสดงนำมาใช้ ดังนั้นผู้วิจัยพิจารณาว่าอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลตามแนวคิดของเอริฟว์ กอล์ฟแมนเป็นผลผลิตที่มาจากการปฏิสัมพันธ์เชิงการละคร จากการศึกษาบ้านรณรงค์ครอบครัวแสดงออกในสิ่งที่พวกเขาคาดหวังให้ผู้วิจัยและคนในสังคมเข้าใจในตัวตนของพวกเขา ผู้ปกครองแสดงความคิดเห็นโดยคาดหวังผู้วิจัยเข้าใจและยอมรับความสามารถในการจัดโฮมสคูลของพวกเขา จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง พบว่าพวกเขาภูมิใจที่นำเสนอตนเองในฐานะผู้ที่มีความคิดแตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งความหมายจากพฤติกรรมของผู้ปกครองมีความละเอียดซับซ้อน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปรากฏการณ์ที่ผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลแสดงพฤติกรรมต่างๆ ในฐานะที่เป็นผู้แสดง

อัตมโนทัศน์ตามแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (self concept and Symbolic Interactionism)

เนื่องจากแนวคิดอัตมโนทัศน์ตามแนวทางของนักจิตวิทยามองเรื่องการรับรู้ความรู้สึก แต่สำหรับหัวข้อนี้ผู้วิจัยมุ่งนำเสนออัตมโนทัศน์ตามแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ เพราะเด็กต้องขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ค่อนข้างยาวซึ่งเป็นช่วงที่เด็กมีโอกาสเรียนรู้สังคมและคุณค่าทางสังคม ดังนั้นนักปฏิสังสรรค์นิยมหันมาศึกษาในเรื่องของแนวคิดแห่งตน (Self) ตามแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) โดยมีนักปฏิสังสรรค์นิยมที่สำคัญ ดังนี้

ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลีย์ (Charles Horton Cooley)

ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลีย์ (Charles Horton Cooley) นิยามความหมายของคำว่า self ไว้ว่า เป็นคำที่ถูกออกแบบตามสรรพนามบุรุษที่ 1 ซึ่งคือ “I”, “me”, “mine” และ “myself” เขาเห็นว่าอะไรถูกตีตราจากบุคคลนั้นโดยผ่านการตระหนักแห่งตน คูลีย์เป็นคนแรกที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการตีความข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) จากผู้อื่นเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “ตน” ในปีค.ศ. 1902 คูลีย์เสนอทฤษฎี “Looking-glass self” หมายถึง อัตมโนทัศน์ (Self concept) ของบุคคลจะถูกอิทธิพลจากสิ่งที่เขาเชื่อว่าผู้อื่นมองและคิดกับเขาอย่างไร ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สะท้อนการประเมินที่ถูกจินตนาการของบุคคลอื่นๆ ต่อบุคคลหนึ่ง (Cooley. 1902)

ความรู้สึกแห่งตน (Self feeling) ถูกพัฒนาในความสัมพันธ์ต่อการตีความของบุคคลในเรื่องของความจริงทางสังคมและทางกายภาพ ซึ่งวัตถุในความจริงนี้รวมถึงความคิดเห็น วัตถุประสงค์ ความเป็นเจ้าของ และความทะเยอทะยาน โดยความรู้สึกแห่งตนเชิงสังคมแบ่งออกเป็น 2 แง่มุม อันได้แก่ ความหมายที่ถูกตกแต่งโดยภาษาและวัฒนธรรม แง่มุมที่ 2 คือ อัตมโนทัศน์และการประเมินที่เกี่ยวข้องมาจากการสร้างการตีความของการตัดสินใจว่าบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีนัยสำคัญยอมรับการกระทำและตัวตนของบุคคลหนึ่งหรือไม่

จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead)

จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ศึกษาความหมายแห่งตน (self) ตามทฤษฎีของคูลีย์และพยายามผลิตทฤษฎีที่สามารถอธิบายให้กว้างขึ้นในเรื่องของพัฒนาการตัวตน (Self Development) ซึ่งเหมือนกับความคิดของคูลีย์ที่เห็นว่าบ่อเกิดของ ตัวตน ไม่ได้อยู่แห่งใดนอกจากสังคม สำหรับมีดมองว่าอัตมโนทัศน์เป็นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับมุมมองที่มองว่าผู้อื่นปฏิบัติต่อบุคคลอย่างไร ทำให้บุคคลนั้นสามารถคาดการณ์การตอบสนองของผู้อื่น

เพื่อที่จะประพาดิตนให้เหมาะสม บุคคลเรียนรู้ที่จะตีความหมายสิ่งแวดล้อมอย่างที่ไม่อื่นกระทำ สิ่งที่สำคัญมากกว่านั้นคือมีมุมมองว่าภาษาเป็นเครือข่ายเพื่อเชื่อมต่อระหว่าง “ตน” กับ “สังคม” เพราะว่ามีมนุษย์มีสัญลักษณ์คือ ภาษา ดังนั้นจึงไม่มีความแตกต่างระหว่างการสื่อสารคนเดียวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล (Mead. 1934) ดังนั้นสาระสำคัญของ “ตน” ในมุมมองของมีดคือการรับรู้บทบาท (role – taking)

เอริฟว์ กอล์ฟแมน (Erving Goffman)

สาระสำคัญของ เอริฟว์ กอล์ฟแมน (Erving Goffman) ในการศึกษาเรื่อง “ตน” อยู่ที่การแสดง โดยบุคคลจะจัดการความประทับใจและให้ความประทับใจกับผู้อื่นโดยเกี่ยวข้องกับตัวตนของเขา แนวคิดที่สำคัญคือการกระทำต่างๆและการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์มีลักษณะที่เหมือนกับการแสดงละคร ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์นี้มีความเปราะบาง การที่สามารถดำรงอยู่ได้นั้นก็ด้วยการแสดงออกที่ดีหรือเหมาะสม การแสดงออกที่ไม่ดีหรือไม่เหมาะสมเกิดการหยุดชะงัก จะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่นเดียวกับการแสดงละครในโรงละคร กล่าวคือ ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้นจะมีบริเวณด้านหน้า (Front Region) และด้านหลังฉาก (Back Stage)

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ เป็นกรอบที่เหมาะสมสำหรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้หลากหลายบริบทและสถานการณ์ เนื่องจากพฤติกรรมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ล้วนเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือสิ่งของ มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ในโลกแห่งความหมาย (Meaningful World) ซึ่งกระบวนการนิยามความหมายและการตีความหมาย สามารถถูกสร้าง ปรับเปลี่ยน เรียนรู้ และถ่ายทอดไปท่ามกลางกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม นอกจากนี้ “ภาษา” ซึ่งเป็นสื่อกลางในการเกิดปฏิสัมพันธ์กัน ณ ที่หนึ่ง ได้ถูกยกกว่าเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่ใช้ถ่ายทอดความหมาย ความคิด ความรู้สึก รวมทั้ง ความต้องการ และค่านิยมของบุคคลหนึ่งๆ

ประสบการณ์หรือความคิด ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนความสามารถในการแปลความ และ ตีความหมายของผู้ที่เรามีสัมพันธ์ด้วย เนื่องจากบุคคลแต่ละบุคคลจะผ่านประสบการณ์ที่ต่างกัันดังนั้นมุมมอง หรือการตีความหมาย ในระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใดหรือบุคคลใดก็จะต่างกััน ทำทางที่แสดงออกของแต่ละบุคคลจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้อีกบุคคลหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์แสวงหาความหมายของทำทาง แล้วจึงจะมีปฏิกิริยาของความหมายอันนั้น ฉะนั้นพฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากผู้อื่นและตนเอง นอกจากนี้คำกล่าวของ Goffman ที่ว่าการที่จะเข้าใจความหมายของพฤติกรรมของบุคคลจะต้องใช้วิธีวิเคราะห์ของการแสดงละคร (dramatic approach) แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไข สภาวะแวดล้อม และสถานการณ์ที่ทำให้ความหมายพฤติกรรม

ของมนุษย์แตกต่างกันไปทั้งๆที่อยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน และชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์ที่บุคคลได้เรียนรู้ว่ามีอิทธิพลต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอันเหมาะสมที่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ดังนั้นจากที่กล่าวมานี้แนวคิดทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการอธิบาย การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้อย่างเหมาะสม

เนื่องจากทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เป็นหนึ่งในทฤษฎีหลักทางสังคมวิทยา ดังนั้นงานวิจัยหรือบทความจำนวนมากนำทฤษฎีนี้มาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมดังเช่น งานวิจัยเรื่อง “การขายบริการทางเพศของเด็กชายในเขตเทศบาลตำบลบ้านหมอ” ของ วรวิทย์ เกิดสวัสดิ์ (2547) ได้ศึกษากระบวนการเข้าสู่การขายบริการทางเพศของเด็กชายและปัจจัยที่ทำให้เด็กตัดสินใจเข้ามาขายบริการทางเพศโดยศึกษาสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของเด็กชายในระหว่างการขายบริการทางเพศและผลกระทบอันเกิดจากการขายบริการทางเพศที่มีต่อเด็กชายที่ขายบริการทางเพศผู้วิจัยใช้การศึกษาแบบเชิงคุณภาพ และใช้ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์เป็นแนวทางในการศึกษาจากการศึกษาพบว่าการซื้อขายบริการทางเพศนั้นเป็นการปฏิสังสรรค์ระหว่างเด็กกับลูกค้า ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของบุคคลทั้งสองฝ่าย เด็กชายแต่ละคนจะมีหลักในการเลือกลูกค้าเป็นของตนเองตามประสบการณ์ของแต่ละคน ส่วนมากเด็กชายจะเลือกลูกค้าโดยดูที่รูปลักษณ์ภายนอกของลูกค้า และจะนิยมให้บริการเพียงชั่วคราว โดยได้ค่าบริการจากลูกค้าเฉลี่ยประมาณ 200 – 300 บาท ต่อครั้ง นอกจากนี้มีงานวิจัยที่แสดงออกถึงการใช้ทฤษฎีนี้เป็นหลักในการอธิบายปรากฏการณ์เช่น งานวิจัยของ นงลักษณ์ ยัมศรวล (2544) ได้ศึกษาหัวข้อ ระบบสัญลักษณ์ทางเพศในละครโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี โดยใช้ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยสรุปว่าระบบสัญลักษณ์ทางเพศในละครโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี เป็นลักษณะของสัญลักษณ์ทางเพศที่เกิดจาก แบบแผนพฤติกรรม สิ่งแวดล้อมกำหนด และค่านิยมทางสังคม นอกจากนี้มีงานวิจัยอีกหลายงานโดยเฉพาะงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์ ที่เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่ได้นำทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ดังเช่น งานวิจัยของ ภัทราวดี ชุมพลวีระพงษ์ (2548) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของวัยรุ่นหญิง : ศึกษาเฉพาะกรณีในวิทยาลัยอาชีวศึกษา จ.ระนอง ประเทศไทย และยังมีงานวิจัยลักษณะคล้ายกันที่ศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น งานวิจัยเรื่อง ความหมายของถุงยางอนามัย : ประสบการณ์ของเพศชายที่มีเพศสัมพันธ์กับหลายคนในประเทศอินโดนีเซีย (Hendroyono. 2007) และงานวิจัยของ เกตติณี วีระชยาภรณ์ (2548) ที่ศึกษาเรื่อง การรับรู้ภาวะซึมเศร้าต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและพฤติกรรมการแสวงหาความช่วยเหลือของวัยรุ่นในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization)

การถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจหลายสาขาวิชา เช่น จิตวิทยา และ สังคมวิทยา เป็นต้น เพราะเป็นกระบวนการแห่งการถ่ายทอด ค่านิยม เจตคติ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม ให้กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพื่อคงไว้ซึ่งบรรทัดฐานทางสังคม บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดนั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสมและเป็นสุข

การถ่ายทอดทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่บุคคลโดยเฉพาะเมื่ออยู่ในวัยเด็ก ได้รับการอบรมดูแลให้เจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้เพื่อยู่ร่วมกับผู้อื่น และจากการเรียนรู้นั้น เด็กจะมีพฤติกรรมและความนึกคิดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคมของตน (ลาดทองใบ ภูอภิรมย์. 2531: 29; อ้างอิงจาก Munn, Fernald; & Fernald. 1969) การถ่ายทอดทางสังคม เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนได้รับการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และการปฏิบัติต่างๆ ในสังคม โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม จะช่วยให้คนเราสามารถเรียนรู้ประสบการณ์และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมและประสบการณ์ที่สังคมยอมรับ การถ่ายทอดทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน สังคมเป็นผู้กำหนดรางวัลและข้อห้ามที่เหมาะสม ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กก็จะนำรางวัลและข้อห้ามเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมต่อไป (งามตา วานิชานนท์. 2545: 5-6; อ้างอิงจาก Watson; & Lindgren. 1979)

แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมในสาขาสังคมวิทยาได้รับการพัฒนาและนำไปใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างกว้างขวาง โดยมักจะหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ บรรทัดฐาน ค่านิยม เจตคติ ทักษะ ความรู้ และบทบาทที่เหมาะสมกับตำแหน่งของบุคคลภายในกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ (Michener; & Delamater. 1999: 46) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีหน้าที่สำคัญต่อบุคคลและสังคม คือทำให้กลุ่ม สังคม สามารถถ่ายทอดค่านิยม ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และสิ่งอื่นๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งได้ ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วก็จะพบว่าการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกลไกในการผลิตซ้ำทางสังคม และวัฒนธรรม (Social and Culture Reproduction) นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มถูกชักนำให้ปฏิบัติตามวิถีทางของกลุ่มโดยสมัครใจ จากการที่ทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่างๆ ของกลุ่มกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม การถ่ายทอดทางสังคมในแง่มุมนี้ จึงทำหน้าที่เสมือนเป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม (Social Control) และที่สำคัญคือกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมทำให้บุคคลเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของโครงสร้างสังคมและตำแหน่งของตนในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งความคาดหวังต่างๆ ของตำแหน่งนั้นๆ นั่นคือ การถ่ายทอดทางสังคมมีรากฐานมาจากการเรียนรู้บทบาท สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเกี่ยวข้องกับการก่อรูป ชำรง และเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ (Identity) ของบุคคล ทำให้เรารู้ว่าเราเคยเป็นใคร เราเป็นใคร และจะเป็นอะไรต่อไปดังนั้นแนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมเป็นแนวคิดที่สำคัญสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์รวมถึงการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างกว้างขวางและ

ชัดเจนโดยเฉพาะการศึกษาในหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น กระบวนการตัดสินใจของครอบครัวเป็นผลมาจากแนวทางการถ่ายทอดทางสังคมโดยมีสองนัย นัยแรกผู้ปกครองอยู่ในฐานะเป็นผู้รับการถ่ายทอดทางสังคมผ่านตัวแทนต่างๆ มนุษย์ทุกคนต้องเข้าสู่กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต ผู้ปกครองทุกคนต้องเคยอยู่ในฐานะผู้ถูกถ่ายทอดโดยเฉพาะในวัยเด็กจากสถาบันครอบครัว โรงเรียน เพื่อน วัด รวมถึงสื่อต่างๆ ซึ่งกลายมาเป็นการสั่งสมประสบการณ์จากการถูกถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการศึกษาเรื่องราวของผู้วิจัยพบประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น เหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจจัดโฮมสคูล ซึ่งอาจมีได้มาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ณ ช่วงเวลาหนึ่งแต่อาจมาจากการพบประสบการณ์ที่ไม่ดีหรือพบประสบการณ์ทางลบจึงก่อให้เกิดการหล่อหลอมเป็นเจตคติที่ไม่ดีต่อระบบการศึกษาไทยตั้งแต่วัยเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้เรื่องของ การตัดสินใจแล้วนั้นเรื่องของ การสร้างและสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลก็มาจากการถ่ายทอดทางสังคมทั้งสิ้น เนื่องจากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม เกี่ยวข้องกับการก่อรูป สร้างและเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ (Identity) ของบุคคล เนื่องจากอัตลักษณ์ของชุมชนหนึ่งๆ เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นกลุ่มสังคม เกิดการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ซึ่งอาจต้องเผชิญวิกฤตการณ์ทางสังคมและจิตใจ ทำให้บุคคลมีการปรับตัวเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชุมชนไว้ (รินรดา พันธุ์น้อย, 2552) นอกจากนี้อัตลักษณ์อาจมีการปรับเปลี่ยนได้เนื่องจากการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมกลุ่มอื่นๆ แนวคิดนี้สามารถอธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้ได้อย่างชัดเจนและเหมาะสม ส่วนนัยที่สองเป็นครอบครัวที่อยู่ในฐานะตัวแทนเพื่อถ่ายทอดทางสังคมให้แก่บุตรหลาน ครอบครัวเหล่านี้เมื่อกลายมาเป็นผู้จัดการศึกษาแล้ว หน้าทีของพวกเขาก็ไม่เพียงแต่อบรมสั่งสอนความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและจริยธรรมให้กับบุตรหลานของตนเองเท่านั้น แต่จำเป็นต้องแสดงบทบาทเป็นทั้งผู้ให้ความรู้และประสบการณ์รวมถึงเป็นผู้สนับสนุนในเรื่องต่างๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน และการเป็นที่ปรึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญเนื่องจากผู้ปกครองทุกคนคาดหวังให้บุตรหลานของตนเติบโตเป็นคนดีของสังคม ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการ ควรถูกวางแผนและตระหนักอย่างละเอียดรอบคอบ ผู้วิจัยต้องการศึกษากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านเนื้อหาและวิธีการของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลทั้งในฐานะที่เป็นผู้ถ่ายทอดและผู้ถูกถ่ายทอด ในช่วงก่อนกลายมาเป็นผู้จัดโฮมสคูล และระหว่างการเป็นผู้จัดโฮมสคูล

นักสังคมวิทยาวิเคราะห์การถ่ายทอดทางสังคมจากมุมมองในระดับมหภาคและจุลภาค กล่าวคือ ระดับมหภาคอธิบายภายใต้แนวทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ และในระดับจุลภาคอธิบายด้วยการใช้แนวทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, 2532) มีรายละเอียดดังนี้

แนวทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่

ทฤษฎีนี้เป็นการวิเคราะห์ในระดับมหภาค กล่าวคือ ให้ความสนใจปรากฏการณ์ทางสังคมในระดับกว้าง เช่น สถาบันทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างองค์การทางสังคมและกลุ่มขนาดใหญ่ กรอบการวิเคราะห์แนวนี้มองเห็นความสำคัญของการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นกลไกที่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสังคมและกลุ่มทางสังคม กับบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม นักทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่มองการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการส่งอิทธิพลทางสังคมทิศทางเดียว (One-Way Influence Process) คือ กลุ่มอบรมสมาชิกทั้งหลายของตนให้เป็นสมาชิกที่มีความภักดี มีความยึดมั่นผูกพันและมีสมรรถนะ ในสังคมการอบรมดังกล่าวกระทำโดยผ่านตัวแทนทางสังคม (Social Agents) เช่น ครอบครัว โรงเรียน สื่อมวลชน เป็นต้น จากการใช้กลไกการเรียนรู้แบบต่างๆ บุคคลจะถูกสอนให้รู้ถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการกระทำบทบาทต่างๆ ที่จำเป็นต่อการแสดงพฤติกรรมและบทบาททางสังคมในฐานะสมาชิกกลุ่ม นอกจากนั้นยังมองว่ากระบวนการการถ่ายทอดทางสังคมมีลักษณะตรงไปตรงมา กล่าวคือ เชื่อว่าในสังคมมีสถานภาพและข้อกำหนดทางบทบาทที่เชื่อมโยงกันจำนวนมหาศาล ที่สามารถจะถูกสอนได้อย่างไม่ยากนักโดยการใช้กลไกการเรียนรู้ที่เป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้ว ความแปรผันของพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นจริงๆ ในสังคมเป็นสิ่งที่อธิบายได้ในแง่ของการเรียนรู้การสอนที่ไม่เหมาะสมและไม่สมบูรณ์ หรือในแง่ของความแตกต่างในเนื้อหาของสถานภาพและบทบาท ที่ปรากฏในกลุ่มและองค์การต่างๆ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นสังคม

แนวทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์

นักสังคมวิทยามองกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกเข้ากับกลุ่มและสังคม กรอบแนวมองการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นกระบวนการส่งอิทธิพลสองแนวทาง (Two-Way Influence Process) ไม่เพียงแต่กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของสมาชิกเท่านั้น แต่ฝ่ายสมาชิกเองก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินหน้าที่ของกลุ่มเช่นกัน บุคคลและกลุ่ม มีอิทธิพลต่อกันในระดับที่แตกต่างกัน ยิ่งกลุ่มมีขนาดใหญ่มากขึ้นเพียงใด บุคคลก็จะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มมากขึ้นเพียงนั้น ถ้าเราพิจารณากลุ่มขนาดใหญ่ เช่น สังคม ผลกระทบที่บุคคลคนใดคนหนึ่งมีต่อสังคมมีอยู่เพียงเล็กน้อย ในขณะที่อิทธิพลของสังคมที่มีต่อบุคคลนั้นจะมีอย่างมหาศาล จากที่กล่าวมาแล้วว่ากรอบแนวมองการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นกระบวนการส่งอิทธิพลสองแนวทาง เป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่แน่นอนตายตัว นักทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ มักจะมองเนื้อหาการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นสิ่งที่ต่อรองกันได้ (Negotiable) บุคคลยังสามารถที่จะตีความดัดแปลงและให้ความหมายใหม่ต่อสิ่งเหล่านั้นและนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของพวกเขาได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา นักทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์เสนอว่า การทำความเข้าใจการถ่ายทอดทางสังคมจะต้องพยายามเข้าถึงเนื้อหา บริบท และกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม

จากกรอบทฤษฎีทั้งสองแนวดังกล่าว จะพบว่าไม่มีกรอบทฤษฎีใดที่สามารถอธิบายถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมได้อย่างครอบคลุม แต่ละกรอบก็มีจุดมุ่งเน้นเฉพาะของคนที่ทำให้ละเลยความสำคัญในแง่มุมอื่นๆ ไป ตัวอย่างเช่น กรอบทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือสังคมที่มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งในความเป็นจริงสังคมก็มีอิทธิพลต่อบุคคลนั้นจริงๆ และมีความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดสิ่งที่เป็น แบบแผนเดียวกันให้แก่สมาชิกเพื่อที่สมาชิกแต่ละคนจะรู้ถึงระบบคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงแนวทางพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม อันจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบทางสังคมขึ้น และตัวบุคคลเองก็มีแนวทางในการปฏิบัติ แต่แนวคิดดังกล่าวได้ลดบทบาทสำคัญของผู้ถูกถ่ายทอดลงไปโดยมองว่าไม่ว่าใครก็ตามที่เข้ามาอยู่ในตำแหน่งใดๆ ทางสังคม ก็จะได้รับกรอบการถ่ายทอดตามเนื้อหาตายตัวที่มีอยู่ก่อนแล้วที่ผูกติดอยู่กับตำแหน่งหรือสถานภาพนั้นๆ และเป็นการรับที่ปราศจากปัญหา ผู้ให้การถ่ายทอดได้ถ่ายทอดเนื้อหาอะไร ผู้รับก็จะรับสิ่งเหล่านั้นได้โดยไม่ยากทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงมนุษย์ไม่ได้ทำตัวเป็นผู้รับการถ่ายทอดที่ว่างเปล่าอย่างนั้นทั้งหมด พวกเขามีการเลือกสรร ตีกรอง ปรับเปลี่ยนเนื้อหาของการถ่ายทอดทางสังคม นอกจากนั้นแม้ว่ากระบวนการถ่ายทอดจะเกิดขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะเชื่อหรือรับสิ่งนั้นมาแนวทางปฏิบัติไปทุกอย่าง

ส่วนกรอบทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ให้บทบาทสำคัญกับตัวบุคคลว่าในขณะที่เกิดการถ่ายทอดทางสังคมนั้น ผู้ได้รับการถ่ายทอดก็มีอิทธิพลบางแง่มุมต่อผู้ให้การถ่ายทอด เช่นเดียวกัน รวมทั้งมองว่าเนื้อหาของของการถ่ายทอดไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วล่วงหน้า แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นขณะที่กระบวนการถ่ายทอดกำลังดำเนินไป และผู้ได้รับการถ่ายทอดเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาและวิธีการการถ่ายทอด สามารถตีกรอง ปรับเปลี่ยน ให้ความหมายใหม่ของสิ่งที่ถูกถ่ายทอดได้ จึงเป็นการให้ความสำคัญกับตัวบุคคล ขณะที่กลดความสำคัญของกลุ่มสังคมลงไป อย่างไรก็ตามมุมมองที่ว่าเนื้อหาของของการถ่ายทอดเป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นได้ ปัญหาในการอบรมขัดเกลาจึงมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นได้ เมื่อต่างคนก็ต่างมีการปรับเปลี่ยนตีกรองเนื้อหาของของการอบรมขัดเกลา จึงเกิดคำถามว่าเมื่อเป็นเช่นนี้จะนำไปสู่การมีแบบแผนร่วมกันและความเป็นระเบียบทางสังคมได้อย่างไร

จากแนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวและตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมอื่นๆ ว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เยาวชนสามารถเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในสังคม ดังที่พบในงานวิจัยหลายเรื่องให้ข้อค้นพบว่า การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อเด็กตั้งแต่เล็กจนถึงวัยรุ่นนั้น มีความสำคัญต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็กมาก มีการศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กหลายรูปแบบ แต่ที่พบผลเด่นชัดสอดคล้องกันในงานวิจัยหลายเรื่องคือ การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบรักสนับสนุนมากถึงน้อย และการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบใช้เหตุผลมากถึงน้อย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และคณะ. 2528: 2-18) งานวิจัยที่ใช้แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมเป็นแนวทางการศึกษามีจำนวนมากเช่น งานวิจัยหัวข้อ

ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคม และพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมของวัยเด็กตอนปลาย จังหวัดกรุงเทพมหานคร (สุคนธ์ทิพย์ โพธิ์บัณฑิต. 2548) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการถ่ายทอดทางสังคมของนักเรียนวัยเด็กตอนปลาย ผลพบว่านักเรียนเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากครอบครัวในระดับมาก และการถ่ายทอดทางสังคมของนักเรียนวัยเด็กตอนปลายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคม จากผลงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัวและบทบาทอันสามารถหล่อหลอมให้เด็กดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีงานวิจัยที่ทำการศึกษากับนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัว และจากเพื่อนกับปรีชาเชิงอารมณ์ของนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น ของจรัญศักดิ์ ฟีรศักดิ์โสภณ (2547) ผลพบว่า วัยรุ่นที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัวอย่างเหมาะสมมีปรีชาเชิงอารมณ์สูงกว่าวัยรุ่นที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัวอย่างเหมาะสมน้อยและพบผลเช่นเดียวกันกับการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากเพื่อน จะเห็นว่าถ้าเด็กและวัยรุ่นได้รับการถ่ายทอดทางสังคมอย่างเหมาะสมจะส่งผลทางบวกต่อตัวพวกเขาเอง นอกจากนี้มีงานวิจัยที่ศึกษากับเด็กก่อนวัยเรียน โดย ผาณิตา บัวขำ (2547) ศึกษาหัวข้อ ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธโดยแม่กับพฤติกรรมการจัดการอารมณ์โกรธของเด็กก่อนวัยเรียน: เปรียบเทียบระหว่างเด็กไทยกับเด็กญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการจัดการอารมณ์โกรธของเด็กก่อนวัยเรียนเชื้อชาติไทยและเชื้อชาติญี่ปุ่น อันเป็นผลจากการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธโดยแม่ ผลพบว่า แม่ชาวไทยแสดงตัวแบบอารมณ์โกรธและสอนเกี่ยวกับอารมณ์โกรธมากกว่าแม่ชาวญี่ปุ่น แต่ทั้งแม่ชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมีการตอบสนองต่อการแสดงอารมณ์โกรธของเด็กไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้แม่ทั้ง 2 เชื้อชาติมีการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธด้วยการเป็นตัวแบบ การสอน และการตอบสนองต่อการแสดงอารมณ์โกรธของเด็ก ให้แก่ลูกเพศชายไม่ต่างจากลูกเพศหญิง จากผลการศึกษาสะท้อนถึงการถ่ายทอดทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กก็ตาม จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นงานวิจัยที่ทำการศึกษากับเด็กตั้งแต่ก่อนวัยเรียน วัยเรียน รวมถึงวัยรุ่น ดังนั้นในงานวิจัยหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดการจัดโฮมสคูลในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมมาเป็นหนึ่งในแนวทางเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยในครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยอีกจำนวนมากที่ศึกษากับผู้ใหญ่เช่นงานวิจัยของสมศักดิ์ สีดากุลฤทธิ์ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยการถ่ายทอดทางสังคมเชิงวิชาชีพครูที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์วิชาชีพและพฤติกรรมการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครูแนะแนว และงานวิจัยเรื่อง ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร ศึกษากรณีจังหวัดน่าน ของ ดุษฎี โยเหลา และคณะ (2546) เป็นต้น

สำหรับการศึกษาหัวข้อการถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยนำแนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมนี้มาเป็นแนวทางเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดการจัดโฮมสคูล

ทฤษฎีของระบบนิเวศ (Ecological System theory)

ทฤษฎีของระบบนิเวศ (Ecological System theory) เป็นอีกหนึ่งทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์การเกิดขึ้นของพฤติกรรมมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ได้ รวมถึงนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมของพฤติกรรมมนุษย์โดยผ่านมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวบุคคลนั้นๆ เพื่อสืบหาสาเหตุหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมา ไม่ว่าพฤติกรรมนั้นจะมาจากแรงกระตุ้นภายในตัวบุคคลหรือมาจากกระบวนการภายนอกตัวบุคคลก็ตาม Urie Bronfenbrenner (1979) ผู้ริเริ่มทฤษฎีนี้ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ 1.) ระดับจุลระบบ 2.) ระดับมัธยระบบ 3.) ระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน 4.) ระดับมหาระบบหรือระดับนโยบายและ 5.) ระบบช่วงเวลา โดยแต่ละระดับของสิ่งแวดล้อมนั้นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของมนุษย์ดังนี้

ระดับจุลระบบ (Microsystem)

เป็นระบบที่อยู่ใกล้ตัวมนุษย์มากที่สุดโดยมนุษย์จะเผชิญกับสภาพแวดล้อมในระบบนี้โดยตรง จุลระบบนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม (Berk. 2000) โครงสร้างของระบบนี้ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมในครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน และสถานที่ทำงาน ในระดับนี้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบในสองทิศทาง (bi-directional influences) เช่น การเลี้ยงดูของผู้ปกครองจะส่งผลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของเด็ก ในขณะที่เด็กก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความเชื่อของผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม Bronfenbrenner ได้กล่าวไว้ว่า ระดับจุลระบบนี้ ส่งผลกระทบสูงสุดต่อมนุษย์ในวัยเยาว์แม้ว่าปฏิสัมพันธ์จากระดับอื่นๆ นอกจุลระบบมีผลต่อโครงสร้างภายในก็ตาม

ระดับจุลระบบนี้ถือว่าเป็นระบบเล็กที่สุด มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว ดังนั้นผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โทรทัศน์ หนังสือ เป็นต้น ผู้ปกครองเผชิญกับสิ่งเหล่านี้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม พฤติกรรมของผู้ปกครองถูกอิทธิพลจากความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาและสิ่งแวดล้อม เช่น ในกระบวนการตัดสินใจ ผู้ปกครองต้องผ่านการสังมประสพการณ์ต่างๆ อุปสรรคและการจัดการกับอุปสรรค รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและคนในสังคม ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญให้ผู้ปกครองเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ นอกจากนี้

เด็กที่ได้รับการจัดโฮมสคูลได้รับอิทธิพลจากระบบจุลระบบเช่นเดียวกัน เด็กเคยมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนและเพื่อนในโรงเรียนซึ่งทำให้เด็กได้สะสมประสบการณ์ โดยประสบการณ์ของเด็กส่งผลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของผู้ปกครอง ในทางกลับกันการเลี้ยงดูของผู้ปกครองและประสบการณ์ต่างๆ ความเชื่อที่ผู้ปกครองสั่งสมมาตั้งแต่วัยเด็กซึ่งส่วนหนึ่งมาจากปฏิสัมพันธ์ในระดับจุลระบบจะส่งผลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของเด็กเช่นเดียวกัน เนื่องจากในระดับนี้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบในสองทิศทาง (bi-directional influences)

ระดับมัธยระบบ (Mesosystem)

ในระดับนี้เป็นการเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างของระดับจุลระบบกับระดับมัธยระบบของมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครองของเด็ก หรือ ระหว่างโบสถ์กับสังคมละแวกบ้านของบุคคลทำงานวิจัยของเอสไตร์ (Epstein, 1983) ที่ศึกษาผลจากพัฒนาการของการสื่อสารสองทางและปฏิสัมพันธ์ในการตัดสินใจของผู้ปกครองและครูต่อเด็กระดับประถมศึกษา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่านักเรียนสนใจเรียนมากขึ้นและมีผลการเรียนในระดับที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ของระบบสองระบบนี้

การเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างจุลระบบกับมัธยระบบมีอิทธิพลกับความคิด ความเชื่อ เจตคติ และพฤติกรรมของมนุษย์ ในการศึกษาสำรวจในหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยพบว่า การเชื่อมโยงของสองระบบดังกล่าว สามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับจัดโฮมสคูล เช่น ผู้ปกครอง เด็ก และสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น เนื่องจากผู้ปกครองและเด็กของสองครอบครัวที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษานำร่องเคยมีความสัมพันธ์กับระบบโรงเรียน ทั้งความสัมพันธ์ต่อครู เด็กนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน รวมถึงผู้ปกครองของนักเรียนคนอื่นๆ จากความสัมพันธ์นี้พบว่า ผู้ปกครองและเด็กพบกับประสบการณ์อันไม่พึงประสงค์ ดังเช่นคุณแม่น้องตัน (นามสมมติ) กล่าวว่า “วันนั้นคุณแม่เห็นรุ่นพี่น้องตัน อยู่ดีๆ ก็เดินเข้าไปเอาปากกาจิ้มหัวเพื่อนในห้องเค้าอีกคนหนึ่ง เลือดไหลออกมาเต็มเลย คุณแม่ทำอะไรไม่ถูกเลยวิ่งไปบอกครูไอ้ต ครูเลยรีบเรียกรถพยาบาล” จากประสบการณ์ครั้งนี้ของผู้ปกครอง ทำให้ผู้ปกครองเกิดความรู้สึกถึงอันตรายที่เกิดขึ้นในโรงเรียนอย่างไม่มีทางป้องกันได้ จึงเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อสภาพแวดล้อมในโรงเรียน นอกจากนี้้องตัน (นามสมมติ) กล่าวว่า “แค่ผมไม่ได้จัดการบ้าน ครูก็หาว่าผมเป็นคนไร้ความรับผิดชอบ มันเป็นแค่วันเดียวเพราะก่อนวันนั้นผมต้องแข่งรักบี้” นอกจากนี้ผู้ปกครองบางคนสังเกตพฤติกรรมเด็กคนอื่น ๆ ในละแวกบ้านของตนและพบว่าเด็กเหล่านี้พูดจาไม่ไพเราะและค่อนข้างมีพฤติกรรมรุนแรง เช่น การทำร้ายร่างกาย เป็นต้น ซึ่งจากระบบความสัมพันธ์นี้มีผลต่อการตัดสินใจส่วนหนึ่งในการนำลูกออกจากระบบโรงเรียน

ระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน (Exosystem)

ระบบนี้เป็นระบบสังคมที่กว้างขึ้นที่มนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระบบนี้โดยตรง แต่โครงสร้างในระดับนี้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กโดยมีปฏิสัมพันธ์กับบางโครงสร้างในจุลระบบของแต่ละบุคคล (Berk. 2000) เช่น ตารางเวลางานของผู้ปกครอง หรือ การสนับสนุนทางด้านครอบครัวจากชุมชน เป็นต้น ในระบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างสองสถานที่หรือมากกว่าและเป็นผลซึ่งกันและกันโดยเป็นผลทางอ้อมต่อการพัฒนามนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับสถานที่ทำงานของผู้ปกครอง กล่าวคือ ถ้าผู้ปกครองต้องทำงานในสภาพแวดล้อมที่ดีแล้วจะส่งผลต่ออารมณ์ของผู้ปกครอง เมื่อผู้ปกครองกลับมาอยู่ที่บ้านหลังเลิกงานอารมณ์ก็จะดีตามไปด้วย เป็นต้น จากการศึกษาของ เอ็กเคนโรด และ กอร์ (Eckenrode; & Gore. 1990) ศึกษาพบว่าระบบระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน (Exosystem) ได้แก่ สถานที่ทำงานของผู้ปกครองส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กและวัยรุ่นทางอ้อมผ่านอิทธิพลจากครอบครัว โรงเรียน และเพื่อน ในขณะที่โคคแรนและคณะ (Cochran; et al. 1990) ศึกษาพบว่า เครือข่ายทางสังคมของครอบครัวเป็นระบบระดับท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กและวัยรุ่น

จากสาระสำคัญของระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชนจะเห็นได้ว่ามีอิทธิพลต่อการพัฒนาของเด็ก ในที่นี้หมายถึงทั้งเด็กที่ถูกจัดโฮมสคูลและครอบครัวที่จัดโฮมสคูล จากการศึกษาสำรวจเบื้องต้นพบว่า การที่ครอบครัวเหล่านี้ตัดสินใจเลือกจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานตนเองส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากระดับท้องถิ่น ดังกรณีหนึ่ง ครอบครัวตัดสินใจเลือกระบบการจัดโฮมสคูลเนื่องจากพวกเขามีโอกาสได้ทำงานกับเครือข่ายหรือกลุ่มที่จัดโฮมสคูลก่อนที่จะตัดสินใจการศึกษาระบบนี้ จากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่ครอบครัวเคยผ่านการเรียนรู้ส่งอิทธิพลต่อความคิด เจตคติ ความเชื่อ รวมถึงการตัดสินใจที่จะจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน จึงสรุปได้ว่าสถานที่ทำงานของครอบครัวส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กและวัยรุ่น

ระดับมหาระบบหรือระดับนโยบาย (Macrosystem)

ในระบบนี้เน้นถึงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยวัฒนธรรม ประเพณี และกฎหมาย (Berk. 2000) ซึ่งมีอิทธิพลผ่านปฏิสัมพันธ์กันของระดับอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ระบบนี้เป็นระบบโครงสร้างใหญ่โดยมีโครงสร้างย่อยๆ 3 โครงสร้างอยู่ด้านใน ซึ่งได้แก่ ระดับจุลระบบ (Microsystem), ระดับมัธยมระบบ (Mesosystem) และระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน (Exosystem) บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner, 1993) ระบุว่าระดับมหาระบบเปรียบได้กับพิมพ์เขียวสำหรับวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยโดยสาระสำคัญของระบบนี้เป็นไปในเชิงโครงสร้าง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคาดว่าทุกระบบในทฤษฎีของระบบนิเวศนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางหนึ่งเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเพ็ญ

ระบบช่วงเวลา (Chronosystem)

ระบบต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นเกี่ยวข้องกับมิติของเวลาและสภาวะแวดล้อมของบุคคล Bronfenbrenner และ Morris (1998) ได้แบ่งเวลาตามระดับเป็น micro-time เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างที่มนุษย์ทำกิจกรรมหรือมีการปฏิสัมพันธ์กัน ส่วน meso-time คือขอบเขตที่กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นกับความคงเส้นคงวาในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ และ macro-time หรือบริบทของเวลาและสภาพการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาของบุคคล (Chronosystem) โดยรายละเอียดภายในระบบนี้สามารถเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกได้ เช่น การศึกษาของเฮทเธริงตัน (Hetherington, 1989) ศึกษาพบว่าเวลาการตายของผู้ปกครอง ผลเสียหลังจากการหย่าร้างหนึ่งปีที่มีผลต่อลูกชายมากกว่าลูกสาว หรืออาจเกี่ยวข้องกับสิ่งภายใน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพที่เกิดขึ้นในช่วงอายุของแต่ละบุคคล กล่าวคือ เมื่อเด็กโตขึ้น พวกเขาจะแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างไปต่อสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไป และอาจจะมีความสามารถมากขึ้นในการตัดสินใจว่าการเปลี่ยนแปลงจะมีอิทธิพลอย่างไรต่อพวกเขา

จากสาระสำคัญที่อธิบายข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยภายนอกมนุษย์หรือปัจจัยทางสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมดังที่ Bronfenbrenner (1979) ได้สรุปทฤษฎีนี้ว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของบุคคล โดยได้นิยามคำว่า “environment” ว่าเป็นโครงสร้างที่มีปฏิสัมพันธ์กันทั้งภายในและภายนอกของแต่ละระดับชั้นเปรียบได้ดัง “ตุ๊กตารัสเซีย” ซึ่งเป็นตัวตุ๊กตาที่มีหลายชั้นซ้อนกันภายนอกเป็นตัวที่ใหญ่ที่สุดเปรียบได้กับระดับมหาระบบหรือระดับนโยบาย (Macrosystem) ตัวข้างในเล็กลงเรื่อยๆ จนตัวที่เล็กที่สุดไม่สามารถบรรจุตัวที่เล็กกว่าได้อีก ดังนั้นตัวที่อยู่ข้างในสุดเปรียบได้กับตัวบุคคล (Individual) โดยบุคคลนี้ถูกอิทธิพลหรือผลกระทบจากสภาพแวดล้อมที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ แนวคิดทฤษฎีของระบบนิเวศสามารถนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการตัดสินใจของครอบครัวที่นำบุตรหลานของตนเองเข้ามาอยู่ในระบบการจัดโฮมสคูล ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าภูมิหลังของครอบครัวได้รับการสั่งสมจากสิ่งแวดล้อมทั้งสี่ระดับที่มีส่วนหล่อหลอมให้บุคคลมีพื้นฐานแนวคิดที่แตกต่างกัน แม้ทฤษฎีของระบบนิเวศของ Bronfenbrenner นี้จะนำมาใช้เพื่ออธิบายพัฒนาการของเด็ก แต่ผู้วิจัยเห็นว่าครอบครัวที่จัดโฮมสคูลต้องผ่านการมีประสบการณ์ช่วงวัยเด็กดังนั้นจะต้องได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีส่วนหล่อหลอมเจตคติ ความคิด ความเชื่อ รวมถึงความรู้และประสบการณ์ของบุคคล

สำหรับมิติของช่วงเวลา ผู้วิจัยได้นำประเด็นช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของบุคคลมาเป็นแนวทางเพื่อสร้างแนวคำถามสัมภาษณ์ที่คำนึงถึงช่วงเวลาแต่ละคนมีประสบการณ์กับสิ่งๆ หนึ่ง เช่น คำถามที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูในวัยเยาว์ โดยให้ผู้ตอบย้อนระลึกกลับไปในช่วงเวลานั้นๆ พร้อมทั้งประสบการณ์ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Learning Theory) เป็นทฤษฎีของแบนดูรา (Bandura) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford) ประเทศสหรัฐอเมริกาในทฤษฎีนี้แบนดูรา เชื่อว่า พฤติกรรม (Behavior) ของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับปัจจัยหลักอีกสองปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factor) ซึ่งได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และความคาดหวัง เป็นต้น ปัจจัยที่สองได้แก่ ปัจจัยสภาพแวดล้อม (Environmental Factor) แบนดูรายังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้ (Learning) กับการกระทำ (Performance) โดยมนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้หลายอย่าง แต่ไม่จำเป็นจะต้องแสดงออกด้วยการกระทำทั้งหมดทุกอย่าง ความรู้ต่างๆ ที่ผู้เรียนเรียนรู้ไปแล้ว อาจยังไม่เคยนำมาปฏิบัติหรือกระทำถือว่าเกิดการเรียนรู้แล้ว นอกจากนั้นแบนดูราเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมาก เป็นการเรียนรู้ที่ได้มาด้วยการสังเกต (Observational Learning) หรือได้มาจากการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) โดยตัวแบบสามารถอยู่ในรูปแบบใดๆ ก็ได้ อาจจะเป็นมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น หรือตัวแบบที่อยู่ในรูปแบบของสัญลักษณ์ (Symbol) อื่นใด (Bandura. 1963)

จากแนวคิดพื้นฐานที่แบนดูรานำเสนอ นั้นเน้นว่าการที่พฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงมิได้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีผลมาจากกระบวนการทางปัญญาด้วย กล่าวคือ ถ้ากระบวนการทางปัญญาเปลี่ยน พฤติกรรมของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย วิธีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางปัญญา คือ การเรียนรู้ที่ได้มาด้วยการสังเกต (Observational Learning) หรือได้มาจากการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) โดยเริ่มจากความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบสำหรับขึ้นการกระทำ (Performance) นั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตแบนดูรา (Bandura. 1977) ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้โดยตัวแบบว่ามีทั้งหมด 4 อย่างคือกระบวนการใส่ใจ (Attention Processes) กระบวนการจดจำ (Retention Processes) กระบวนการกระทำ (Production Process) และกระบวนการการจูงใจ (Motivational Processes)

กระบวนการใส่ใจ (Attention Processes) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใส่ใจและสนใจในการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบ การเรียนรู้จากการสังเกตเกิดขึ้นได้มากก็ต่อเมื่อบุคคลใส่ใจต่อพฤติกรรมของตัวแบบ ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจในการเรียนรู้ การสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้แบบนี้ความใส่ใจจึงเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องมี แบบดูลูกกล่าวว่าคุณผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นตัวแบบ องค์ประกอบที่สำคัญของตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อความใส่ใจของผู้เรียนมีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้มีเกียรติสูง (High Status) มีความสามารถสูง (High Competence) หน้าตาดี รวมทั้งการแต่งตัว การมีอำนาจที่จะให้รางวัลหรือลงโทษ คุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการใส่ใจ ตัวอย่างเช่น วัยของผู้เรียน ความสามารถทางด้านปัญญา ทักษะทางการใช้มือและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย รวมทั้งตัวแปรทางบุคลิกภาพของผู้เรียน เช่น ความรู้สึกว่าคุณนั้นมีค่า (Self-Esteem) ความต้องการและเจตคติของผู้เรียน ตัวแปรเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งจำกัดขอบเขตของการเรียนรู้โดยการสังเกต

กระบวนการจดจำ (Retention Process) เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ถ้าหากผู้สังเกตสามารถเก็บจำพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้ เพราะผู้สังเกตไม่มีโอกาสทำตามตัวแบบในขณะที่สังเกตได้ แบบดูลูก อธิบายว่า การที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว แบบดูลูกพบว่าผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรม หรือการกระทำของตัวแบบด้วยคำพูด หรือสามารถมีภาพพจน์สิ่งที่ตนสังเกตไว้ในใจจะเป็นผู้ที่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้โดยการสังเกตได้ดีกว่าผู้ที่เพียงแต่ดูเฉย ๆ หรือทำงานอื่นในขณะที่ดูตัวแบบไปด้วย สรุปแล้วผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ (Visual Imagery) และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ (Verbal Coding) จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบจากตัวแบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนาน ๆ และนอกจากนี้ถ้าผู้สังเกตหรือ ผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดียิ่งขึ้นกระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process) กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบเป็นกระบวนการที่ผู้เรียน แปลสภาพ (Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ (Verbal Coding) ในที่สุดแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ปัจจัยที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียน ถ้าหากผู้เรียนไม่มีความพร้อมก็จะไม่สามารถที่จะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้ แบบดูลูกกล่าวว่าการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วยกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน

กระบวนการกระทำ (Production Process) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตนำเอาการเก็บจำเป็นสัญลักษณ์มาแปลงเป็นการกระทำ โดยขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าผู้เรียนบางคนก็อาจจะทำได้ดีกว่าตัวแบบที่ตนสังเกตหรือบางคนก็สามารถเลียนแบบได้เหมือนมาก บางคนก็อาจจะทำได้ไม่เหมือนกับตัวแบบเพียงแต่คล้ายคลึงกับตัวแบบมีบางส่วนเหมือนบางส่วนไม่เหมือนกับตัวแบบ และผู้เรียนบางคนจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ดังนั้นเบนดิวราจึงให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็นตัวแบบ เช่น ผู้ปกครองหรือครูควรใช้ผลย้อนกลับที่ต้องตรวจสอบแก้ไข (Correcting Feedback) เพราะจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนในใจว่าการแสดงพฤติกรรมของตัวแบบมีอะไรบ้าง และพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง

กระบวนการจูงใจ (Motivation Process) เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมา เบนดิวรา (1965, 1982) อธิบายว่า แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่า การเลียนแบบจะนำประโยชน์มาใช้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัล หรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้ ในห้องเรียนเวลาครูให้รางวัลหรือลงโทษพฤติกรรมของนักเรียน คนใดคนหนึ่งนักเรียนทั้งห้องก็จะเรียนรู้โดยการสังเกตและเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมหรือไม่แสดงพฤติกรรม เวลานั้นนักเรียนแสดงความประพฤติดี เช่น นักเรียนคนหนึ่งทำการบ้านเรียบร้อยถูกต้องแล้วได้รับรางวัลชมเชยจากครู หรือให้สิทธิพิเศษก็จะเป็นตัวแบบให้แก่เด็กคนอื่น ๆ พยายามทำการบ้านมาส่งครูให้เรียบร้อย เพราะมีความคาดหวังว่าคงจะได้รับแรงเสริมหรือรางวัลบ้าง ในทางตรงข้ามถ้านักเรียนคนหนึ่งถูกทำโทษเนื่องจากเขาของมารับประทานในห้องเรียน ก็จะเป็นตัวแบบของพฤติกรรม ที่นักเรียนทั้งชั้นจะไม่ปฏิบัติตามแม้ว่าเบนดิวราจะกล่าวถึงความสำคัญของแรงเสริมบวกว่ามีผลต่อพฤติกรรมที่ผู้เรียนเลียนแบบตัวแบบ อีกประการหนึ่งในทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการสังเกตถือว่าความคาดหวังของผู้เรียนที่จะได้รับรางวัลหรือผลประโยชน์จากพฤติกรรมที่แสดงเหมือนเป็นตัวแบบ เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สังเกตแสดงออก

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังนั้นจึงมีงานวิจัยจำนวนมากที่นำทฤษฎีนี้ไปใช้ เช่นงานวิจัยหัวข้อ “Get to Win” : รูปแบบการดูแลให้นักตัวโดยการประยุกต์ใช้งานโภชนาการและการปรับพฤติกรรมในเด็ก ของ สุญาณี พงษ์ธนาธิกร (2547) เป็นงานวิจัยแบบกึ่งทดลอง ผลพบว่าหลังจากที่กลุ่มตัวอย่างได้ทำแบบฝึกแล้วนั้น ระดับ

ความรู้ การรับรู้ความสามารถของตน ความคาดหวังในผลดีของการปฏิบัติ และพฤติกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการดูแลน้ำหนักตัว สูงขึ้น นอกจากนี้มีอีกหลายงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมในการศึกษาซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงทดลองและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ยกตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ ธิดา ศิริ (2551) ศึกษาหัวข้อ โปรแกรมการสร้างพลังร่วมกับการตั้งเป้าหมายเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก และงานวิจัยหัวข้อ ผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตต่อพฤติกรรมป้องกันการสูบบุหรี่ในเด็กวัยรุ่นตอนต้น กรุงเทพมหานคร (ดวงกมล มงคลศิลป์. 2550) เป็นต้น

การศึกษาหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจและการจัดการกับอุปสรรคที่ผู้ปกครองเผชิญ รวมถึงกระบวนการถ่ายทอดด้านเนื้อหาและวิธีการของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ทั้งเรื่องชีวิตประจำวันและเรื่องรายละเอียดขั้นตอนของการจัดโฮมสคูล ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ที่จัดโฮมสคูลและผู้ที่ถูกจัดโฮมสคูล เนื่องจากการตัดสินใจจัดระบบโฮมสคูลให้กับบุตรหลานตนเองนั้น แต่ละครอบครัวต้องมีการเรียนรู้ก่อนที่แสดงพฤติกรรม ซึ่งเป็นการตัดสินใจและการจัดการกับอุปสรรค ทฤษฎีนี้เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลักสองปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และความคาดหวัง เป็นต้น ปัจจัยที่สองได้แก่ ปัจจัยสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการเรียนรู้ของบุคคลเกิดขึ้นได้แม้ว่าบุคคลนั้นจะมีได้แสดงพฤติกรรมออกมา จากสาระสำคัญของทฤษฎีนี้จัดประจักษ์ให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาลงลึกถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้ที่จัดโฮมสคูลและเด็กที่ถูกจัดการศึกษาโดยระบบนี้ เช่น เหตุผลที่ครอบครัวเหล่านี้สนใจในระบบการจัดโฮมสคูล และมีการเรียนรู้ใดๆ นอกเหนือจากที่ผู้ปกครองเหล่านี้และตัวเด็กยังมิได้แสดงออกหรือพูดถึงอันเกี่ยวกับชีวิตก่อน ระหว่าง และอนาคตภาพของการจัดโฮมสคูล

อัตมโนทัศน์ กับ อัตลักษณ์ตามแนวจิตวิทยา (Self Concept vs Self Identity in Psychological context)

อัตมโนทัศน์ (Self Concept)

นิยามของคำว่าอัตมโนทัศน์ กับ อัตลักษณ์ค่อนข้างใกล้เคียงกัน แต่แท้จริงแล้วสองคำนี้มีความหมายแตกต่างกัน คำว่า อัตมโนทัศน์ หรือ ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตน (Self Concept) ตามคำจำกัดความของนักจิตวิทยา เจอร์ชิลด์ นิยามว่า ตน หมายถึงผลรวมของความคิดและความรู้สึกที่ทำให้บุคคลรู้ถึงความคงอยู่ของตน รับรู้ว่ามีอะไรอยู่ และมีมโนทัศน์ว่า เขาคือใคร รวมทั้งความรู้สึกเกี่ยวกับลักษณะนิสัยและคุณสมบัติของตนเอง นอกจากนี้พจนานุกรมจิตวิทยา พ.ศ. 2545 ให้ความหมายของอัตมโนทัศน์ว่าหมายถึง อัตมโนทัศน์หรือทัศนคติที่มีต่อตนเอง กล่าวคือการที่บุคคลเข้าใจถึงตนของตนเอง ประเมินค่าตนเอง เช่น คุณค่า ความสามารถ และความหมายของชีวิต (บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร. 2545) ในขณะที่โรเจอร์ (Rogers. 1961) ให้ความหมายของอัตมโนทัศน์ ว่าเป็นการรับรู้สิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับตน ความสัมพันธ์ของตนกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับสตีเยร์ (Steers. 1988) นิยามว่า อัตมโนทัศน์เป็นลักษณะเฉพาะบุคลิภาพที่มีผลกระทบถึงการรับรู้และประเมินเกี่ยวกับคุณลักษณะและความสามารถของผู้อื่นบนพื้นฐานของการรับรู้ทางสังคม ฮอลล์และลินชีย์ (Hall; & Lindzey. 1965) ให้ความหมายของคำว่า อัตมโนทัศน์ หมายถึง การรู้สึกตอบสนองต่อตนเองในด้านต่าง ๆ คือ ด้านค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษา (Academic Value) คือความรู้สึกต่อตนเองในด้านปัญญา นิสัยการเรียน แรงจูงใจ และการเลือกอาชีพ เป็นต้น ด้านที่สองคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) คือความรู้สึกต่อตนเองในด้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น และความสามารถในการคบเพื่อน ด้านสุดท้ายคือ ด้านการปรับตัวทางอารมณ์ (Emotional Adjustment) คือ ความรู้สึกต่อตนเองทางด้านความกดดันของอารมณ์ ความวิตกกังวลใจ ความสุข ความเครียด และความเบื่อหน่าย ส่วนแมคเดวิดและเฮอริ (McDavid; & Harari. 1969) อธิบายความสัมพันธ์ของตนและอัตมโนทัศน์ โดยใช้แผนภาพชีสเบอร์เกอร์ (Cheese burger diagram) โดยระบุความสัมพันธ์ว่า ส่วนที่เป็นก้อนเนื้อกลมนั่นคือ “ตน” ละส่วนที่เป็นเนยแข็งที่ละลายบนก้อนเนื้อคือ “อัตมโนทัศน์” ส่วนหนึ่งของตนและอัตมโนทัศน์จะร่วมกัน และจะมีบางส่วนที่เกี่ยวกันอยู่ซึ่งหมายความว่า “ตน” บางส่วนอาจมิได้อยู่ในอัตมโนทัศน์ เรียกว่า เป็นส่วนที่ปฏิเสธ (Area of Denial) คือส่วนที่ไม่ได้รับการรับรู้ในอัตมโนทัศน์ เป็นจุดบอดในตนที่แท้จริง ซึ่งจิตมองไม่เห็นหรือประสาทการรับรู้มองไม่เห็นจึงไม่อยู่ในความนึกคิด ในทำนองเดียวกัน มีอัตมโนทัศน์บางส่วนที่เกินเลยไปจากตนจริง เรียกว่า ตนเกินจริง (Area of Fabrication) ได้แก่ สิ่งที่มีในอัตมโนทัศน์แต่มิได้มีในความเป็นจริงในตน

ฟิทท์ (Fitts. 1972) แบ่งลักษณะโครงสร้างของอัตมโนทัศน์ออกเป็น 3 ประเภท อันได้แก่ อัตมโนทัศน์ทางด้านร่างกาย หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคลเกี่ยวกับตนเองด้านภาพลักษณ์ สุขอนามัย บุคลิกลักษณะ ความสามารถและทักษะ ประเภทที่สองคือ อัตมโนทัศน์ทางด้านจิตใจ หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคลเกี่ยวกับตนเองด้านความพึงพอใจในตนเอง การยอมรับว่าตนเองเป็นอย่างไรด้านความรู้สึกนึกคิด และอารมณ์ของตน เช่น ความสุข ความกังวล เป็นต้น ประเภทสุดท้ายคือ อัตมโนทัศน์ทางด้านสังคม หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคลเกี่ยวกับตนเองด้านความมั่นใจและความเชื่อมั่นในด้านสัมพันธภาพกับผู้อื่น เช่น การได้รับการยกย่องนับถือ การเสียสละ การได้รับการดูแลเอาใจใส่ เป็นต้น

นิยามของคำว่าอัตมโนทัศน์นั้นเป็นแนวคิดทางด้านจิตวิทยา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในมนุษย์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะโครงสร้างทั้งสามตามแนวคิดของฟิทท์ ทั้งสามโครงสร้างล้วนเป็นแนวคิดเชิงจิตวิทยาอันเกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์เป็นแนวทางในการศึกษาหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เพราะผู้วิจัยต้องการศึกษามุมมองหรือความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล แนวคิดนี้สามารถเป็นแนวทางหนึ่งให้ผู้วิจัยเข้าใจความเป็นตัวตนของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลและมุมมองที่ครอบครัวเหล่านี้มองเห็นว่าตนเองเป็นอย่างไร อยู่ ณ ตำแหน่งไหนของสังคม ดังเช่นงานวิจัยของ ปาจารย์ หอมเนียม (2551) ที่ศึกษาหัวข้อความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนจากองค์กร ความผูกพันต่อองค์กร และอัตมโนทัศน์ในการทำงาน ของพนักงานการไฟฟ้านครหลวง ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่มีอัตมโนทัศน์ในการทำงานสูงมาจากการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรและมีระดับความผูกพันต่อองค์กรสูง งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าอัตมโนทัศน์ของบุคคลนั้นสามารถสะท้อนถึงประสบการณ์ของบุคคล เช่น การถ่ายทอดทางสังคม เป็นต้น ผู้วิจัยจึงพิจารณาว่าผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลได้รับการถ่ายทอดทางสังคม มีการได้รับและแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม จึงทำให้ผู้ปกครองเกิดความคิด ความรู้สึก และความเชื่อว่าตนเองนั้นเป็นอย่างไร เป็นบุคคลประเภทไหน หรือรู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติอย่างไร เป็นต้น ซึ่งเป็นสาระสำคัญหนึ่งสำหรับงานวิจัยนี้

อัตลักษณ์ (Self Identity)

อัตลักษณ์จัดว่าเป็นแนวคิดทางจิตวิทยาที่สำคัญต่อการศึกษาในหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสกูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อหนึ่งกล่าวว่า เพื่อศึกษาการสร้างและสร้างอัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้ที่จัดโฮมสกูล นักวิชาการหลายคนให้นิยามของคำว่า อัตลักษณ์ (Identity) แตกต่างกันไป เช่น ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545) นิยามคำว่าอัตลักษณ์ว่าหมายถึง สิ่งที่เราถือว่าเป็นพวกเดียวกัน แตกต่างจากคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง พวกเรา หรือ คนอื่น อัตลักษณ์เป็นผลรวมของโครงสร้างแห่งตน (Self Structure) เป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับ การปรับตัวตามบทบาท หน้าที่ ค่านิยม ความเชื่อรวมถึงประสบการณ์ของบุคคล เช่นจากสายฝน ควรรตุง (2536) กล่าวว่า อัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแรงขับ ความสามารถ ความเชื่อ และการปรับตัวของบุคคล เช่นเดียวกับ จันท์เพ็ญ ทศนียสกุลชัย (2548) กล่าวว่า อัตลักษณ์คือ ผลรวมของการรับรู้ว่าคุณเป็นอย่างไร มีบทบาททางสังคมอย่างไร นอกจากนี้ อัตลักษณ์เกิดจากพัฒนาการทางด้านร่างกาย เพศ สังคม อาชีพ จริยธรรม อุดมคติ และบุคลิกภาพ ฉะนั้น บุคคลที่มีความสำเร็จในการพัฒนาอัตลักษณ์ จะมีการยอมรับตนเองสูง ในขณะที่ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2543) ใช้คำว่าอัตลักษณ์ แทนคำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่เป็นรอยต่อระหว่างความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อกับความสัมพันธ์กับสังคม (Social Aspect) นอกจากนี้มีบทความทางวิชาการหัวข้อ Self-Image, Self-Concept, and Self-Identity Revisited โดย ไบเลย์ (Bailey. 2003) บทความนี้ให้ความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Self-Identity) ว่าเป็นความหมายที่ซับซ้อนมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ซึ่งนิยามถึงว่า ฉันคือใคร (Who am I?) โดยรวมถึงภาพของตัวบุคคลที่เป็นลักษณะเฉพาะ และสิ่งนั้นคืออะไร (What one is) ในการที่จะแบ่งแยกตนออกจากผู้อื่น โดยปกติแล้วคำว่าอัตลักษณ์สามารถอ้างอิงว่าเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ (Natural self) ที่แสดงออกมาตั้งแต่เกิดจนตายซึ่งสอดคล้องกับนักจิตวิทยาให้นิยามแก่ว่า อัตลักษณ์ ดังเช่น อีริคสัน (Erickson. 1980) มองว่าการก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต (A life-long process) และคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ อีริคสันเลือกใช้คำว่า อัตลักษณ์ (Identity) แทนคำว่าบุคลิกภาพ เขาเลือกเน้นที่บทบาทของ Ego มีนัยของการเน้นเสรีภาพในการเลือกของปัจเจก สามารถบูรณาการที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ภายใต้อัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวได้

ในเรื่องของการสร้างอัตลักษณ์นั้น ยศ สันตสมบัติ (2544) ชี้ให้เห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ซึ่งเชื่อมโยงกับอำนาจ โดยบุคคลบางครั้งไม่สามารถตระหนักได้ว่าตนกำลังอยู่ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ตามมโนทัศน์เชิงจิตวิทยาถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล โดยรากฐานอยู่ที่ทางกายภาพเป็นหลัก ซึ่งถูกควบคุมพฤติกรรมจากจิตสำนึกที่ก่อรูปร่างจนกลายเป็นบุคลิกภาพ หรือลักษณะนิสัย อันเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ชัดเจน เหตุผลดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากทฤษฎี Ego Theory ของอีริคสัน เห็นว่าการก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการตลอดชีวิต 8 ขั้นตอนของพัฒนาการ

อัตลักษณ์ (Self Identity) เป็นผลมาจาก 6 ขั้นตอน (Bailey. 2003) ขั้นที่หนึ่งเป็นขั้นรวบรวมระหว่างธรรมชาติที่คงตัวของบุคคลและธรรมชาติที่บุคคลนั้นๆ ได้รับ ณ ช่วงนั้น ขั้นที่สองเป็นการคัดเลือกธรรมชาติอันเป็นของบุคคลนั้นออก แปลความประสบการณ์และความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ เพื่อที่จะก่อรูประบบค่านิยม โดยระบบค่านิยมนี้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการตัดสินใจของบุคคลที่จะตัดสินใจความเป็นตนเอง ขั้นที่สามเป็นการจัดลำดับความสำคัญจากขั้นที่สองเพื่อนำเข้ามาเชื่อมโยงกับปรัชญาชีวิตของบุคคลเพื่อเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลัง ขั้นที่สี่คือการก่อรูปลักษณะสำคัญของบุคคลออกจากปรัชญาชีวิตของบุคคลนั้น ขั้นที่ห้าคือนำข้อมูลป้อนกลับที่ได้มาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถแยกบุคลิกภาพของบุคคลออกจากลักษณะอื่นๆ ของบุคคลนั้น ส่วนขั้นสุดท้ายคือการผลิตอัตลักษณ์ที่แท้จริงออกมาจากบุคลิกภาพและลักษณะของบุคคล จากขั้นตอนทั้งหมด 6 ขั้นตอนนี้เป็นการทำให้มนุษย์ทราบและเข้าใจว่าอัตลักษณ์อันแท้จริงของมนุษย์นั้นคืออะไรและได้มาจากแห่งใด

อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล

สำหรับอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล หมายถึง สิ่งที่ครอบครัวเหล่านี้รู้สึกว่ามีความคิด ความเชื่อ และทัศนคติทางด้านการใช้ชีวิตโดยเฉพาะทางด้านการศึกษาล้วนคลึงกับกลุ่มครอบครัวที่จัดโฮมสคูล รวมถึงความรู้สึกแตกต่างจากคนอื่น เช่น ผู้นำบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยการถ่ายทอดทางสังคม อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่างครอบครัวที่จัดโฮมสคูลด้วยกัน แม้ว่าจะเป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลแต่เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม

จากการศึกษานำร่องผลการวิจัยเบื้องต้นพบว่าครอบครัวที่จัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานด้วยตัวเองมีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจโดยลักษณะของอัตลักษณ์จะสะท้อนผ่านทางเจตคติที่มีต่อระบบการศึกษาโดยผู้ปกครองจะมีความภูมิใจในความคิดและการตัดสินใจของตนเอง มีความมั่นใจและเต็มใจนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูล ผู้วิจัยตัดสินใจศึกษาในเรื่องของอัตลักษณ์ของผู้ที่จัดโฮมสคูลหลังจากทำการศึกษานำร่องเนื่องจากว่า จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตหนึ่งว่า ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลมีลักษณะเฉพาะที่คล้ายคลึงกัน เช่น ความคิด ความเชื่อ และบุคลิกภาพ เป็นต้น ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล ทุกคนมีความคิดและความเชื่อที่คล้ายกันคือ ไม่เชื่อถือระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นด้านความปลอดภัย บทเรียนที่หนักเกินไป เพื่อนนักเรียนที่ใช้ความรุนแรง หรือครูที่ด้อยคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องสภาพแวดล้อม แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนเห็นว่าคุณภาพพัฒนาการความเป็นมนุษย์โดยแท้ของเด็กก็คือ การขาดเหตุและผลของระบบการศึกษา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กฎระเบียบหรือนโยบายของระบบโรงเรียนไม่มีเหตุผลเพียงพอซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเด็กให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพของพวกเขา นอกจากในเรื่องความคิดความเชื่อแล้ว ทางด้านบุคลิกภาพ เช่น การแต่งตัว การพูดจา หรือแม้กระทั่งรูปแบบการดำเนินชีวิตที่โดยส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน แม้แต่ละครอบครัวจะประกอบอาชีพที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ผู้ปกครองและเด็กมีการแต่งตัวที่ธรรมดา บุคลิกภาพมีความมั่นใจ ช่างเจรจา พยายามที่จะแสดงการไม่ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ด้วยการใช้เทคโนโลยีเก่าๆ หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน มีความสนใจในเรื่องของการทำนาและชีวิตความเป็นอยู่ที่พอเพียง เด็กที่ถูกจัดโฮมสคูลมีลักษณะ ช่างเจรจา (เฉพาะกับผู้ปกครอง) เวลาอยู่กับผู้วิจัยสามารถพูดคุยได้อย่างเป็นกันเอง มีสติและจะคิดก่อนพูดเสมอ จากจุดนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในเรื่องของอัตลักษณ์ โดยจะศึกษาถึงการสร้างและการธำรงอัตลักษณ์เหล่านี้ไว้ในฐานะเป็นผู้ที่จัดโฮมสคูล

อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นกับเด็กที่ได้รับการจัดโฮมสคูล

จากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่เกิดขึ้นกับเด็กที่ได้รับการจัดโฮมสคูลส่งอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการสร้างอัตลักษณ์ของเด็ก โดยอิทธิพลทางตรงคือ เด็กเหล่านี้ได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้ปกครองและคนในครอบครัว ซึ่งเนื้อหาการถ่ายทอดทำให้เด็กได้สัมผัสประสบการณ์ โดยประสบการณ์ที่เด็กเหล่านี้ได้รับ เช่น ระเบียบวินัย หน้าที่ ความรับผิดชอบ จริยธรรม ทักษะในการใช้ชีวิต รวมถึงความรู้ในบทเรียนต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมให้เด็กได้รู้จักตนเองและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัวได้อย่างมีความสุข ส่วนทางด้านการถ่ายทอด

ทางอ้อมจากพ่อแม่และคนในครอบครัวนั้นจะเป็นไปโดยธรรมชาติและสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กที่ได้รับการจัดโฮมสคูล เช่น พฤติกรรมต่างๆ ที่พ่อแม่ประพฤติโดยจะแทรกอยู่ในกระบวนการของการถ่ายทอดทางสังคม โดยตัวเด็กจะได้รับการถ่ายทอดในลักษณะนี้โดยไม่รู้ตัวและกระบวนการนี้จะเป็นอย่างเป็นธรรมชาติ การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมนี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กนอกจากนี้ตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมอื่นๆ มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กเช่นเดียวกัน เช่น โรงเรียน (ในกรณีที่เด็กบางคนเคยเข้าเรียนในระบบ) และ ศาสนสถาน เป็นต้น

ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงเน้นศึกษาอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลรายบุคคล มิใช่รายกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามการสร้างอัตลักษณ์ และการสร้างอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล อาจเป็นผลจากการรวมกลุ่มกันท่ามกลางเครือข่ายครอบครัวอื่นๆ ที่มีเจตคติและแนวคิดด้านการศึกษาเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันซึ่งผลการศึกษาบ่งชี้ให้เห็นว่าครอบครัวที่จัดโฮมสคูลมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันบ่อยครั้งดังนั้นผลการศึกษาบ่งชี้ว่ามีอัตลักษณ์ร่วมกันระหว่างครอบครัวที่จัดโฮมสคูล นอกจากนี้การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวข้องกับการศึกษาการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ดังนั้นการทำความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์นั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยพบว่ามิจำนวนมากที่ทำการศึกษาในเรื่องของการปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ ดังงานวิจัยหัวข้อ การดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบุงกะแหว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (รินรดา พันธุ์น้อย, 2552) ผลพบว่าอัตลักษณ์ของชุมชนหรือชาติพันธุ์หนึ่งๆ เกิดจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และกระบวนการทางสังคมก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติ ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เมื่อต้องปรับตัวให้ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมไทย เช่นการเรียนภาษาไทย เป็นต้น ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ อ้อยฤดี สันทร (2553) ที่ศึกษาหัวข้อ ไทญ้อในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง : การปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ของไทญ้อ ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลพบว่า เมื่อมีความสัมพันธ์ระหว่างไทญ้อไทยและสปป.ลาว ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก คนหนุ่มสาวเริ่มไม่พูดภาษาไทญ้อในชีวิตประจำวัน และเงื่อนไขการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ไทญ้อในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วยเงื่อนไขทางสังคม เช่น กฎระเบียบของชุมชน การรวมกลุ่มทางสังคม และการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ส่วนเงื่อนไข

ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ไทใหญ่ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าแทนที่ นอกจากนี้ ศุภกิจ เทพหัสดิน (2539) ได้ศึกษาการธำรงเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย กรณีศึกษาของคนไทยอีสานในภาคเหนือของประเทศไทย จากการศึกษพบว่า ชุมชนใช้กลไกทางสังคมหลายประการด้วยกันเป็นเครื่องมือ ในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน กลไกเหล่านี้ได้แก่ผู้นำ หรือผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มและองค์กรดั้งเดิมของชุมชน ส่วนขั้นตอนที่เป็นกระบวนการในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ชุมชนได้ใช้กลไกและวิธีการข้างต้นเป็นขั้นๆ ศิริรัตน์ แอดสกุล และคณะ (2542: 3) ได้ศึกษาเรื่อง การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ชาวมอญบ้านม่วงยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างไว้ได้จนถึงปัจจุบันเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้แก่ ภาษา ศาสนาพิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็มีบางส่วนที่ถูกผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมไทยด้วยนอกจากนี้ มีงานวิจัยของวันดี สันติวุฒิมะ (2545) ที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเปียงหลวงสรุปได้ว่า ชาวไทใหญ่มีกระบวนการเลือกสรรอัตลักษณ์ขึ้นมาสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนเองหลากหลายรูปแบบ โดยเนื้อหาของอัตลักษณ์ดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่แวดล้อมในลักษณะท้าทายต่อรอง และประนีประนอมโดยเฉพาะรัฐบาลไทยกับรัฐบาลพม่าอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับความเป็นพื้นที่ชายแดนและสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงในช่วง 40 ปี ที่ผ่านมาโดยตรง จากงานวิจัยที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นมีข้อสังเกตหนึ่งที่ชัดเจนว่าการสร้าง การปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์ของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติไหน มีอิทธิพลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งสิ้น ดังนั้นในงานวิจัยหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสกูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเพิร์น ผู้วิจัยต้องการศึกษาการสร้างและการธำรงอัตลักษณ์แห่งการเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสกูล ในประเด็นของเงื่อนไขการเกิดและการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์โดยผู้วิจัยนำแนวคิดนี้มาเป็นแนวทางการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าการศึกษาถึงอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสกูลมีความสำคัญเพราะผลการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่ต้องการจัดโฮมสกูลรวมถึงผู้ที่กำลังจัดโฮมสกูลให้กับบุตรหลาน อีกทั้งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถสะท้อนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาหรือผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องอื่นๆ เข้าใจถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ของการจัดโฮมสกูล โดยเข้าใจถึงลักษณะอัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้จัดโฮมสกูล เงื่อนไขการก่อรูปและการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์

กระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยม

ถ้าจะกล่าวถึงทางสังคมศาสตร์ กระบวนทัศน์สร้างสรรค์นิยมถือว่าเป็นกระบวนทัศน์ที่สำคัญ ซึ่งนักวิจัยคุณภาพได้รับอิทธิพลจากคตินิยมแนวการตีความ (Interpretivism) ที่เป็นกระบวนทัศน์สำคัญที่ใช้ในการศึกษาสังคม และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์โดยสามคำถามพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

คำถามเชิงภววิทยา (Ontology) : อะไร คือธรรมชาติของความรู้/ความจริง (The Question of 'What')

คำถามเชิงญาณวิทยา (Epistemology) : อะไร คือธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสวงหาความรู้/ความจริง และ ความรู้/ความจริง (The Question of the Relation Between the 'Who' and the 'What')

คำถามเชิงวิธีวิทยา (Methodology) : ผู้แสวงหาความรู้/ความจริงมีวิธีการที่จะแสวงหาความรู้/ความจริง อย่างไร (The Question of 'How')

จากคำถามพื้นฐานของทั้ง 3 ข้อนี้จะเห็นถึงความสำคัญของ ภววิทยา, ญาณวิทยา และวิธีวิทยา ว่าการที่นักวิจัยจะเริ่มทำงานวิจัยชิ้นหนึ่ง นักวิจัยควรจะต้องตอบคำถามพื้นฐานทั้ง 3 ข้อนี้ให้ได้ก่อน จึงจะทราบถึงธรรมชาติของหัวข้องานวิจัยเพื่อที่จะนำไปสู่วิธีการดำเนินงานวิจัยที่เหมาะสม

กระบวนทัศน์สร้างสรรค์นิยมเชื่อว่าแม้โลกนี้จะมีอยู่จริง แต่ความหมายของสิ่งต่าง ๆ มิได้อยู่ในตัวของมันเอง สิ่งต่าง ๆ มีความหมายขึ้นมาจากการคิดของคนที่ได้รับรู้สิ่งนั้น ๆ ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ ในโลกจึงไม่มีความหมายที่ถูกต้องหรือเป็นจริงที่สุดแต่ขึ้นกับการให้ความหมายของคนในโลก ดังนั้นกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการและวิธีการของบุคคลในการแปลความหมายและสร้างความรู้ความเข้าใจจากประสบการณ์ต่าง ๆ และถือว่าสมองเป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในโลกนี้ซึ่งการแปลความหมายของแต่ละคนจะขึ้นกับการรับรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อความต้องการ ความสนใจ และภูมิหลังของแต่ละบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการสร้างความหมายของข้อมูลความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตนที่บุคคลจะต้องใช้กระบวนการทางสติปัญญาในการจัดกระทำ (Acting on) มิใช่เพียงการรับ (Taking in) ข้อมูลเท่านั้นดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่ากระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยมสามารถนำมาเป็นแก่นในงานวิจัยนี้

จากข้อมูลข้างต้นเราจะสามารถวิเคราะห์แนวคิด Constructivism ได้ดังนี้

ภววิทยา (Ontology) ของ Constructivism ถือว่าไม่มีความรู้/ความจริงที่เป็นอยู่อย่างอิสระเพราะความรู้/ความจริงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (Reality is Constructed) ด้วยเหตุนี้เองความจริงจึงมีได้หลากหลาย ไม่ใช่มีเพียงหนึ่งเดียวความจริงที่ได้จากการวิจัยถือเป็นเพียง ภาพสร้าง (Construct) ของความจริงเพราะความจริงถึงแม้จะมีอยู่จริงก็ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์เข้าถึงได้อย่างสมบูรณ์ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าความจริงที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาค้นหานั้นมีความหลากหลายโดยขึ้นอยู่กับตัวผู้ให้ข้อมูลว่าจะให้นิยามกับความจริงนั้นอย่างไร เนื่องจากผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลเป็นผู้ที่สร้างความจริงนั้น (อัตลักษณ์) ขึ้นมาซึ่งแตกต่างกันไปตามบุคคล ผู้วิจัยจึงเข้าใจถึงสิ่งที่ต้องการศึกษาว่าอาจมีความหลากหลายและอาจมีมากกว่าหนึ่งเดียว

ญาณวิทยา (Epistemology) ของ Constructivism เชื่อว่า ผู้แสวงหาความรู้/ความจริงกับความรู้/ความจริงนั้นต่างก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ต่างก็ส่งอิทธิพลเนื่องถึงกัน ดังนั้นทั้งสองส่วนจึงไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ไม่จำเป็นต้องหาแนวทางการค้นหาความจริงที่ปราศจากอคติเพราะอย่างไรเสียในจิตใจมนุษย์ย่อมก็มีอคติอยู่แล้วจากความหมายทางญาณวิทยาผู้วิจัยสรุปได้ว่างานวิจัยนี้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้วิจัยที่ต้องการแสวงหาความจริงกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งการปฏิสัมพันธ์นี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถค้นหาความจริงได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากผู้วิจัยได้เข้าไปใกล้ชิดและสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลโดยความใกล้ชิดนี้จะนำไปสู่คำถามด้านวิธีวิทยา

วิธีวิทยา (Methodology) ของ Constructivism เชื่อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสวงหาความรู้/ความจริง หรือผู้ศึกษากับสิ่งที่ถูกศึกษาเป็นสิ่งซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เพราะความสัมพันธ์ที่ดีจำเป็นสำหรับการเข้าถึงข้อมูลที่ดี

สำหรับการศึกษาหัวข้อการถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยเห็นว่าไม่เพียงแต่กระบวนการที่นี้ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย แต่ยังสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาแนวคิด เจตคติ และพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากในการศึกษานำร่อง ผู้วิจัยพบว่าครอบครัวที่จัดโฮมสคูลมีแนวคิด เจตคติ และพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันดังที่ได้รายงานผลการศึกษานำร่องเบื้องต้น ดังนั้นกระบวนการหรือแนวคิดสร้างสรรค์นิยมมีบทบาทสำคัญต่องานวิจัยนี้เป็นอย่างสูง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลหลายเล่มที่ศึกษาในบริบทของประเทศไทย ซึ่งมีทั้งงานวิจัยที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งจากที่ผู้วิจัยทบทวนเอกสารงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล การทบทวนเอกสารในส่วนนี้แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อได้ดังนี้ งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและรูปแบบของการจัดโฮมสคูลงานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้และอนาคตภาพของการจัดโฮมสคูลงานวิจัยที่ศึกษาถึงเหตุผลของการเลือกจัดโฮมสคูล และงานวิจัยที่ศึกษาผลและความสำคัญของการจัดโฮมสคูล

งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและรูปแบบของการจัดโฮมสคูล

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลหลายเล่มที่ศึกษาในบริบทของประเทศไทย ซึ่งมีทั้งงานวิจัยที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยส่วนใหญ่จะศึกษาลงลึกไปถึงกระบวนการและรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวดังเช่นงานของ รัชนิวรรณ พงศ์พิสิฐสันต์ (2545) ที่ศึกษาและวิเคราะห์รวมถึงสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวในประเทศไทย โดยดำเนินการวิจัยด้วยเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ ด้านจุดมุ่งหมาย โดยเน้นอิสระในการเรียนรู้, ด้านการกำหนดเนื้อหาวิชาโดยผู้สอนจะพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ที่มีกับผู้เรียน, ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยขึ้นอยู่กับความพร้อมและความพอใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ, ด้านการจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษาโดยใช้ทุกสิ่งรอบตัวมาเป็นสื่อการสอน, ด้านการวัดประเมินผลโดยผ่านทั้งผู้สอนและหน่วยงานทางการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน, ด้านการเทียบโอนผลและระดับการศึกษา จากงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่สำคัญที่ต้องคำนึงถึงเพื่อเตรียมการจัดโฮมสคูล นอกจากนี้มีงานวิจัยของ อำพา แก้วกำก (2547) ที่ศึกษาถึงสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดโฮมสคูล พบว่าบิดามารดาที่จัดโฮมสคูลส่วนใหญ่

ได้นำไอซีทีมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้บุตรหลานโดยใช้ให้บุตรหลานทำโครงการตามความสนใจของพวกเขาเอง รวมถึงกิจกรรมเสริมภูมิรู้และกิจกรรมเสริมทักษะ ซึ่งในเรื่องของแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนนั้น จันทักฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) ทำการศึกษาแล้วพบว่าแนวคิดที่เป็นที่มาของการจัดโฮมสคูล คือ แนวคิดและความเชื่อที่ต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ปัจจัยด้านบริบทของครอบครัว รวมถึง ด้านความเสมอภาคทางการศึกษา และการตื่นตัวของพ่อแม่ในการแสวงหาความรู้ ส่วนเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาพบว่า จะขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางครอบครัว เช่น ครอบครัวที่ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศเพราะเคยมีประสบการณ์ในต่างประเทศ หรือ ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบรวมศูนย์เพราะพ่อแม่ทำงานนอกบ้าน เป็นต้น ในด้านการบริหารจัดการพบว่า เน้นเรื่องการมีประสบการณ์ตรงและร่วมกิจกรรมกับครอบครัวอื่น การใช้สื่อของจริงตามธรรมชาติ และการจัดสภาพแวดล้อม เป็นต้น สำหรับงานวิจัยต่างประเทศของ Kariane Nemer (2002) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องของประวัติศาสตร์การจัดโฮมสคูลในอเมริกา โดยทำการวิเคราะห์ผ่านเกณฑ์ของ Van Galen (1987, 1991) ที่ได้แบ่งประเภทของแรงจูงใจของผู้ที่จัดโฮมสคูลออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ อุดมคติกับวิธีการสอน โดยกลุ่มอุดมคติคือกลุ่มผู้ปกครองที่มีความขัดแย้งด้านมโนคติกับโรงเรียน ส่วนในกลุ่มวิธีการสอนคือ กลุ่มผู้ปกครองที่ไม่ชอบรูปแบบการศึกษาที่เป็นแบบดั้งเดิม นอกจากนี้กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวนั้นไม่สามารถปฏิเสธที่จะเผชิญหน้ากับอุปสรรคต่างๆ ที่ตามมาได้ดังนั้นมีงานวิจัยหนึ่งที่ศึกษาหัวข้อ สภาพปัญหาการจัดโฮมสคูลโดยซอร์คัตต์ อินทรโสภา (2549) ศึกษาพบว่า พ่อแม่ต้องการให้บุตรหลานของตนเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติที่สุด โดยเน้นทั้ง 6 ด้าน ดังนี้ ด้านการจัดเนื้อหาสาระ ด้านฝึกทักษะกระบวนการคิด ด้านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ด้านการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านการสร้างสภาพแวดล้อม และด้านการจัดการเรียนรู้ร่วมกับทุกฝ่ายในชุมชนและสังคม

งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้และอนาคตภาพของการจัดโฮมสคูล

ถ้าจะกล่าวถึงความเป็นไปได้ในการจัดโฮมสคูลในสังคมไทย มีงานวิจัยบางส่วนที่ได้เน้นศึกษาถึงความเป็นไปได้รวมถึงตัวบ่งชี้ของการจัดโฮมสคูล ดังงานวิจัยของ เกียรติคุณ จันทัก (2543) ที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดโฮมสคูลในจังหวัดเชียงราย ผลพบว่าประชาชนในเขตตัวเมืองเชียงรายมีความพร้อมในการจัดโฮมสคูลมากกว่าประชาชนที่อยู่นอกเขตเทศบาล จังหวัด เชียงราย ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์งานวิจัยเช่นเดียวกับงานวิจัยของ ทรงศักดิ์ กฤติยาภิชาติกุล (2546) ที่ศึกษาสภาพ ปัญหา และความเป็นไปได้ของการจัดโฮมสคูล พบผลว่า แรงจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจจัดโฮมสคูลมาจากระบบการศึกษาของไทย ส่วนเรื่องของความเป็นไปได้ในการจัดโฮมสคูล

ในจังหวัดเชียงใหม่มีความเป็นไปได้มากที่สุด เนื่องจากการจัดโฮมสคูลในเมืองไทยนั้นค่อยๆ ขยายตัวขึ้นเรื่อยตั้งแต่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษานาถของการจัดโฮมสคูลถือว่ามีความสำคัญ โดยกุลวิภา ชีพรับสุข (2546) ที่ศึกษานาถภาพของการจัดโฮมสคูลในทศวรรษหน้า โดยพบว่า รูปแบบครอบครัวยกกับสถานศึกษาร่วมมือกันจัดการศึกษาจะมีมากขึ้น โดยมีวิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยชุมชน หน่วยงานธุรกิจเอกชน และองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนนิลวรรณ แซ่จิว (2543) ที่ศึกษานาถภาพของการจัดโฮมสคูลในกรุงเทพมหานคร แล้วพบว่า จำนวนของครอบครัวยกที่จัดโฮมสคูลจะมีเพิ่มขึ้นจากปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวยกที่มีความมุ่งมั่นและมีความพร้อมทางด้านฐานะเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาในระดับที่พึ่งพาตนเองได้ โดยผลกระทบที่คาดว่าจะตามมาคือ เอกชนจะเข้ามามีบทบาทในการจัดโฮมสคูลมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มของพ่อแม่ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน ในขณะที่เดียวกับที่โรงเรียนบางแห่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มผู้ปกครองเหล่านี้มากขึ้น นอกจากนี้มีงานวิจัยต่างประเทศที่ศึกษา จุดแข็ง จุดอ่อน และอนาถภาพของการจัดการศึกษาในสหรัฐอเมริกาเช่น Brian D. Ray (2001) ที่ศึกษาเรื่องของการเคลื่อนไหวของการจัดโฮมสคูลแบบสมัยใหม่ โดยงานวิจัยได้รายงานเกี่ยวกับภาพรวมของการจัดโฮมสคูลในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา เช่นประวัติความเป็นมา และจำนวนที่เพิ่มขึ้นของครอบครัวยกที่จัดโฮมสคูล รายงานการวิจัยฉบับนี้ยังได้ระบุให้เห็นถึงข้อดีที่ส่งเสริมให้เด็กที่ได้รับการจัดโฮมสคูลสามารถบรรลุเป้าหมายทางด้านวิชาการได้ นอกจากนี้ Eve Muller (2004) ที่ศึกษาเพื่อเตรียมโครงการเพื่อร่วมมือจัดโฮมสคูลสำหรับผู้พิการในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยศึกษานโยบายของรัฐบาล และเพื่อต้องการศึกษาแนวโน้มของการจัดโฮมสคูลในอนาคต Patricia Wood (2003) ที่ศึกษาการเติบโตของระบบการจัดโฮมสคูลในสหรัฐอเมริกา จากจำนวนนักเรียนที่สมัครเข้าเรียนในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยพบว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับการจัดโฮมสคูลมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

งานวิจัยที่ศึกษาถึงเหตุผลของการเลือกจัดโฮมสคูล

การที่ผู้ปกครองตัดสินใจที่จะจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตนถือได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การจัดโฮมสคูลขยายขอบเขตมากขึ้นในประเทศไทย ซึ่งผู้ปกครองเหล่านี้จะต้องผ่านอุปสรรครวมถึงการจัดการกับอุปสรรคที่เกิดขึ้น เนื่องจากอาจมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นในช่วงการจัดโฮมสคูลโดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งมีงานวิจัยหลายงานที่ศึกษาถึงหัวข้อเหล่านี้ เช่นงานวิจัยของ อำนวย หมื่นสมบัติ (2544) ที่ศึกษาบทบาทของครอบครัวยกและปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคของการจัดโฮมสคูล โดยพบว่า ครอบครัวยกมีบทบาทด้านการประสานงานและรายงานผล มีบทบาทใน

ด้านการกระตุ้นการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากรในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมครอบครัวให้มีส่วนร่วมในการศึกษาคือ เรื่องของเวลาและความไม่เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ ทองไพรี สถาวรินทุ (2543) ที่ศึกษาการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดโฮมสคูลของผู้ปกครอง โดยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดระบบการจัดโฮมสคูลประกอบด้วย ประสบการณ์ ความสนใจ พื้นฐานความคิดของพ่อแม่ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกตัวบุคคลอันได้แก่ ปัญหาลูกกับโรงเรียน ในการศึกษาในรูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมของโรงเรียนกับครอบครัวในการจัดโฮมสคูล ฉันทนา บุญสง (2544) ได้ศึกษาแล้วพบผลว่าความร่วมมือจากทั้งสองฝ่ายเป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบหลือมล้ำ โดยประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนเตรียมการ ขั้นตอนดำเนินการ และขั้นตอนติดตามผล

งานวิจัยที่ศึกษาผลและความสำคัญของการจัดโฮมสคูล

มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาผลของการจัดโฮมสคูล เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนงานวิจัยในประเทศไทยแล้ว จำนวนงานวิจัยและบทความหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลของต่างประเทศสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมั่นและการแผ่ขยายของระบบการจัดโฮมสคูลของต่างชาติโดยเฉพาะชาติตะวันตก เช่น บทความในปี 1989 ที่เป็นบทความงานวิจัยของ Maralee Mayberry and J. Gary Knowles ได้ศึกษาพ่อแม่ที่สอนบุตรหลานของตนที่บ้านโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพพบว่าพ่อแม่เหล่านี้รู้สึกว่าการจัดโฮมสคูลทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดี และการตัดสินใจที่จัดโฮมสคูลเกิดขึ้นเพื่อที่จะต้านทานผลกระทบต่อครอบครัวคนเมืองหรือครอบครัวสมัยใหม่ แม้ว่าพ่อแม่บางกลุ่มตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับลูกหลานของตนเอง แต่ความมั่นใจในเรื่องของวิชาการและความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอาจยังเป็นคำถามที่ทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลต้องการคำตอบ ดังนั้นจากงานวิจัยของ Paula Rothermel (2004) ศึกษาประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กผ่านระบบการจัดโฮมสคูล แสดงให้เห็นว่าวิธีการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น ความเอาใจใส่ของผู้ปกครองต่อเด็ก และความผูกพันของผู้ปกครองกับเด็กเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดต่อพัฒนาการและความก้าวหน้าของเด็ก Deborah Taylor-Hough (2010) ศึกษาวิธีการจัดการเรียนการสอนของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลว่าสามารถจะทำให้เด็กมีความเป็นผู้ใหญ่ มีความเป็นอิสระ และมีความคิดสร้างสรรค์ดังคำบรรยายลักษณะของบุคคลที่มีการศึกษาดีของ Gatto ซึ่งเป็นผู้ที่เขียนบทความ “Against School” (2003) ศึกษารวบรวมผลของการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวจากหลากหลายแหล่งพบว่า เด็กที่จัดโฮมสคูลสามารถทำคะแนนได้เปอร์เซ็นต์ไทม์ระหว่าง 75-85 จากคะแนนรวมทั้งหมด นอกจากนี้ Deborah ได้ศึกษาวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบ

Charlotte Mason ซึ่งเป็นวิธีที่ Gatto ยอมรับและทำการศึกษาวิธีนี้มา Mason ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ทำให้เด็กรักการเรียนรู้ตลอดเวลาโดยนำธรรมชาติรอบตัวเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยแนวคิดของเธอในการจัดการเรียนการสอนมุ่งเน้นให้เด็กอ่านวรรณกรรมชั้นนำซึ่งถือว่าเป็นหนังสือที่แท้จริง ไม่ใช่ตำรา แล้วนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากวรรณกรรมมาต่อยอดการเรียนรู้ตลอดช่วงวัยเด็ก Unschooling ถือว่าเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ Gatto ยอมรับโดย Unschooling เป็นการเรียนรู้ผ่านธรรมชาติและกิจกรรมต่างๆ

จากงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศพบว่า ปัญหาการวิจัยโดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตนเอง รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว ประวัติความเป็นมาของการจัดโฮมสคูล ผลของการจัดโฮมสคูล และแนวโน้มหรืออนาคตภาพของการจัดโฮมสคูล โดยการศึกษาจากงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงขอบเขตของการศึกษาในหัวข้อนี้พร้อมเป็นแนวทางในการขยายขอบเขตปัญหาการวิจัยและเป็นแนวทางในการออกแบบงานวิจัยหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)

งานวิจัยหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบศึกษาเฉพาะกรณีเนื่องจากการสืบค้นหาความรู้ความจริงอย่างละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่สนใจ ได้แก่ การถ่ายทอดทางสังคมก่อนและระหว่าง ที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจัดโฮมสคูล ซึ่งรวมถึงกระบวนการการตัดสินใจ นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาในเรื่องของการสร้างและธำรงอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทหรือระบบที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Specific context or bounded system) ปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยสนใจนั้นเป็นทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล เหตุการณ์ ชุมชนหรือองค์การเฉพาะที่ผู้วิจัยเลือกมาทำการศึกษา การศึกษาเฉพาะกรณีมีความหมายตั้งแต่การบันทึกและการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติบุคคล (Case record or case history) สำหรับนำไปใช้ในด้านต่างๆ รวมถึงการนำข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการวิจัยที่ต้องการหาความรู้ความจริงจากกรณีศึกษานั้นมาทำการวิเคราะห์และตีความหมายอย่างละเอียดเข้มข้น โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อ

ต้องการศึกษาหรือเรียนรู้กรณีศึกษาที่สนใจเฉพาะ (intrinsic interest) และเพื่อต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์บางอย่างที่สนใจ ผู้วิจัยอาศัยการศึกษาวิจัยจากกรณีเฉพาะ เนื่องจากผลการศึกษาจากกรณีเฉพาะดำเนินการภายใต้สภาพเหตุการณ์จริง (Real life situation) ให้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาคั้งนี้ และเป็นประโยชน์โดยอ้อมสำหรับนำไปใช้ทำวิจัยในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องให้กว้างขวางลุ่มลึกต่อไป การศึกษาเฉพาะกรณีจึงถูกนำไปใช้ในการแสวงหาความรู้ความจริงในหลากหลายสาขาวิชานั้นเอง (Merriam. 1998; Simons. 1980; Yin. 2003)

การศึกษาเฉพาะกรณีจึงมีรูปแบบ และระเบียบวิธีดำเนิน การแตกต่างกันไป ถึงแม้ว่าใช้สืบค้นหาความรู้ความจริงเพื่อตอบหัวข้อปัญหาวิจัยที่ศึกษาจากกรณีเฉพาะอย่างเดียวกันก็ตาม ดังนั้นการศึกษาเฉพาะกรณีจึงมีทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และผสมผสานวิธีระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Stake. 1994, 1995) โดยการสืบค้นหาความรู้ความจริงในประเด็นต่างๆ ทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มีแนวโน้มเป็นเชิงคุณภาพตามฐานคติของกระบวนทัศน์แบบตีความ/สร้างสรรค์นิยม (Merriam. 1998; Stake. 1994, 1995) มากกว่าเชิงปริมาณตามฐานความคิดความเชื่อของกระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยมในการศึกษาคั้งนี้จึงได้นำเสนอเนื้อหาสาระการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ (Qualitative case study) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ความหมายและลักษณะสำคัญของการศึกษาเฉพาะกรณี

นักวิธีวิทยาการวิจัยและผู้เชี่ยวชาญให้คำจำกัดความแตกต่างกันใน 3 แง่มุมหลัก คือ (1) กรณีหรือสิ่งที่นักวิจัยทำการสืบค้นหาความรู้ความจริง (the case or object of inquiry) (2) กระบวนการสืบค้นหาความรู้ความจริง (process of inquiry) และ (3) ผลผลิตสุดท้ายของการสืบค้นหาความรู้ความจริง (end product of inquiry) ที่สะท้อนมากจากการให้คำจำกัดความของ Stake (1988: 258, 1995: 2) ให้ความหมายกว้างๆ ว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับระบบใดระบบหนึ่งที่มีจุดเน้นของความสนใจอยู่ที่การประกอบเข้าด้วยกันของส่วนต่างๆ (Working parts) ได้อย่างผสมผสานกลมกลืน และเกิดขึ้นภายในระบบที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Bounded and integrated system) ตามความหมายโดยนัยนี้แสดงว่า จุดเน้นของการศึกษาวิจัยมุ่งตรงไปที่กรณีหรือสิ่งที่ศึกษา ซึ่งเป็นระบบใดๆ ที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง ณ เวลาและปริภูมิหนึ่งๆ (Time and space) และที่นำไปใช้เป็นหน่วยสำหรับการวิเคราะห์ (Unit of analysis) มากกว่ามุ่งเน้นไปที่วิธีการศึกษาวิจัยดังสะท้อนจากถ้อยคำของ Stake (1994: 236) ที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “Case study is not a methodological choice, but a choice of object to be studied) (การศึกษาเฉพาะกรณีไม่ใช่ทางเลือกหนึ่งของวิธีการวิจัย แต่เป็นทาง เลือกหนึ่งของสิ่งที่ทำการศึกษา)

Yin (2003: 3) ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ความจริงเชิงประจักษ์ (empirical inquiry) แบบหนึ่งที่ใช้ศึกษาปรากฏการณ์ร่วมสมัยใดๆ ซึ่งเกิดขึ้นจริงในบริบท ณ ช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขอบเขตระหว่างปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาและบริบทแวดล้อมไม่ชัดเจน ความหมายโดยนัยนี้มุ่งเน้นไปที่วิธีการและกลยุทธ์การสืบค้น (investigation) หรือตรวจสอบ (examination) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น และนักวิจัยมีความสนใจอยากทราบความรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้น โดยไม่ได้แยกศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวออกจากบริบทที่อยู่แวดล้อม กระบวนการสืบค้นหาความรู้ความจริงแบบนี้มีลักษณะตรงข้ามกับการวิจัยเชิงทดลองในห้องปฏิบัติการที่นักวิจัยพยายามควบคุมหรือแยกปรากฏการณ์ที่ศึกษาออกจากปัจจัยภายนอกอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เข้ามามีอิทธิพลหรือเกี่ยวข้องกันกับปรากฏการณ์ที่ต้องการสืบค้นหาความรู้ความจริง

Merriam (1988; cited in Merriam. 1988: 27) กล่าวว่าไว้ว่า เป็นการพรรณนาและวิเคราะห์กรณีตัวอย่างปรากฏการณ์หรือหน่วยของสังคม (social unit) ที่กระทำอย่างละเอียดลุ่มลึก และเป็นแบบองค์รวมเช่นเดียวกับ Merriam (Wolcott. 1990; cited in Merriam. 1988: 27) ที่เห็นว่าการศึกษาเฉพาะกรณีเป็นผลผลิตสุดท้ายของการวิจัยภาคสนามซึ่งเป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงเชิงธรรมชาติ (naturalistic inquiry) มากกว่ามุ่งเน้นไปที่กลยุทธ์หรือระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในกระบวนการสืบค้นหาความรู้ความจริง

ถึงแม้ว่าความหมายของการศึกษาเฉพาะกรณีจะมีความแตกต่าง แต่พอสรุปความหมายของการ ศึกษาเฉพาะกรณีว่าหมายถึงการแสวงหาความรู้ความจริงเชิงประจักษ์ เพื่อตรวจสอบวินิจฉัย พรรณนา อธิบาย ตีความปรากฏการณ์หรือหน่วยทางสังคมในระบบที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจงภายในช่วงเวลาหนึ่ง และภายใต้บริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่จริง โดยสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของการศึกษาเฉพาะกรณี จึงนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยแบบนี้โดยรวม ดังนี้ The study of particular instances เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นสถานการณ์บุคคล หรือกลุ่มบุคคลในขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง ในกรณีงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยทำการศึกษากับครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ณ ปัจจุบันโดยเป็นการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียนชื่อ “กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น” เนื่องจากผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยว่าแม้ว่ากรุงเทพมหานครมีโรงเรียนจำนวนมากรวมถึงโรงเรียนทางเลือกแต่ทำไมครอบครัวจึงตัดสินใจเลือกการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน ดังนั้นจะเห็นว่างานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาปรากฏการณ์ในขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง, In depth study of the case เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในเชิงลึก รวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย โดยอาจใช้วิธีในเชิงคุณภาพภายในขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง และมุ่งพรรณาปรากฏการณ์นั้นอย่างละเอียดลุ่มลึกและครอบคลุม

ครบถ้วนทุกแง่มุม ซึ่งในงานนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และ การสัมภาษณ์กลุ่ม เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามการวิจัยอย่างละเอียดลึกและครอบคลุมทุกประเด็น, Study of a phenomenon in its natural context ผู้วิจัยจะต้องลงสนามวิจัยและสัมผัสกับผู้ถูกวิจัย/ประเด็นที่วิจัย ในสภาพจริงตามบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ ไม่มีการจัดกระทำใดๆ และใช้ประเด็นปัญหาเป็นศูนย์กลางในการสืบค้นหาคำตอบ (Problem centered) และ Representation of both the 'Emic' and 'Etic' perspective ผู้วิจัยจะนำเสนอปรากฏการณ์ที่ศึกษาทั้งสองมุมมอง คือ มุมมองภายในที่มาจากทัศนะของบุคคลภายในสนามวิจัยจริงๆ หรือนำเสนอพฤติกรรมจริงที่สังเกตได้ภายในบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ในสนามวิจัย (emic view) และมุมมองภายนอกที่มาจากการตีความของนักวิจัย (etic view) โดยผู้วิจัยต้องขจัดอคติก่อนลงสนามวิจัยซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ ซึ่งผู้วิจัยในฐานะที่เป็นกลางสามารถรวบรวมข้อมูลจากสนามวิจัยเพื่อนำเสนอปรากฏการณ์ที่เป็นจริงที่สุดและเป็นธรรมชาติที่สุด หลังจากนั้นข้อมูลต่างๆจะถูกนำมาวิเคราะห์ตีความบนรากฐานปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงประกอบกับแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

จากความหมายของการศึกษาเฉพาะกรณี ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาเชิงคุณภาพแบบศึกษาเฉพาะกรณีเหมาะสมกับธรรมชาติหัวข้องานวิจัย การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสกูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากงานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาปรากฏการณ์ เช่น การถ่ายทอดทางสังคม การตัดสินใจ การสร้างและการสร้างไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสกูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยมุ่งศึกษาจากกรณีตัวอย่างปรากฏการณ์หรือหน่วยของสังคมที่เป็นผู้จัดโฮมสกูล ใช้กระบวนการสืบหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์โดยไม่แยกศึกษาปรากฏการณ์เหล่านี้ออกจากสิ่งแวดล้อมเดิม ผู้วิจัยต้องการศึกษาแบบองค์รวม กล่าวคือ ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในฐานะผู้จัดโฮมสกูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในกรณีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัว เช่น เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทัศนศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้เพื่อศึกษาแบบองค์รวม ผู้วิจัยตั้งคำถามสัมภาษณ์โดยสอบถามชีวิตความเป็นอยู่ ความคิด เจตคติ ความรู้สึก อย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูล กรณีของผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยขยายขอบเขตผู้ให้ข้อมูลเป็น ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ครอบครัวที่จัดโฮมสกูล และเด็กที่ถูกจัดโฮมสกูล ผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ที่ปรึกษาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ครูผู้สอนบางรายวิชา เด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น รวมถึงเพื่อนบ้านที่อาศัยในละแวกเดียวกัน เป็นต้น จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงเชิงธรรมชาติ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาเฉพาะกรณีเป็นวิธีการศึกษาที่เหมาะสมกับการศึกษาหัวข้อ การถ่ายทอดทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสกูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ตามคำนิยามที่ทางนักวิชาการให้ความหมายไว้

การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ มีคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่ง คือ การสรุปอ้างอิงข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษากรณีเฉพาะรายหนึ่งข้ามไปยังกรณีเฉพาะรายอื่นที่อยู่ในสภาวะการณ์ต่างกัน ควรดำเนินไปแบบธรรมชาติ (naturalistic generalization) ภายใต้หลักการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของกรณีที่ทำการศึกษาและหัวข้อปัญหาที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบในสภาวะการณ์แตกต่างกันมากกว่าการสรุปอ้างอิงที่ดำเนินไปแบบอัตโนมัติตามกฎตรรกศาสตร์ (propositional generalization) ภายใต้กฎหลักการเชื่อมโยงในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน (cause effect linkages) ซึ่ง Stake (1995: 85-87) สนับสนุนแนวคิดการสรุปอ้างอิงหรือการถ่ายโอนข้อค้นพบจากการศึกษาเฉพาะกรณีในลักษณะนี้ มีลักษณะสำคัญดังนี้มุ่งเน้นการศึกษาอย่างลึกซึ้งต่อประเด็นปัญหาใด ๆ ในกรณีใดกรณีหนึ่งที่เป็นระบบภายในขอบเขตเฉพาะเจาะจง เช่น บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กร โครงการ เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ กระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงดำเนินไปแบบธรรมชาติ (naturalistic inquiry) ใช้ประเด็นปัญหาเป็นศูนย์กลางในการสืบค้นหาคำตอบ (problem centered) และมีขอบข่ายในการศึกษาขนาดเล็ก มุ่งพรรณนาปรากฏการณ์ที่สนใจอย่างละเอียดลุ่มลึกเห็นภาพพจน์ (lifelike description) และครอบคลุมครบถ้วนในทุกแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบ (thick description), ให้ความสนใจต่อการประเด็นการสรุปอ้างอิงผลการวิจัยจากกรณีเฉพาะใด ๆ ไปยังกรณีเฉพาะอื่น ๆ หรือไปสู่ประชากรของกรณีเฉพาะ (population of case) ในวงกว้างน้อยกว่าการเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อความสลับซับซ้อน (complexity) และความมีเอกลักษณ์ของกรณีเฉพาะที่ทำการศึกษา (particularity), นำเสนอรายงานการวิจัยซึ่งถือเป็นผลผลิตขั้นสุดท้ายของการศึกษาเฉพาะกรณีด้วยวิธีการที่หลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และจากมุมมองของบุคคลหลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มนักวิจัย กลุ่มผู้เข้าร่วมในการวิจัย และกลุ่มผู้อ่านรายงานการวิจัย, ให้ความสำคัญกับการพรรณนา และอธิบายกรณีศึกษาหรือปรากฏการณ์ที่สนใจว่ามีอะไร เกิด ขึ้นบ้างและทำไมจึงเกิดขึ้น (what happen and why) กระทำในรูปของการบอกเล่าเรื่องราวเฉพาะในฉากเหตุการณ์สำคัญๆ พร้อมทั้งแสดงข้อมูลหลักฐานพยานประกอบ โดยอาศัยการรับรู้และการตีความหมายของนักวิจัยที่มีต่อเหตุการณ์นั้นโดยตรง, มุ่งเน้นสืบค้นหาแบบแผน (patterns) ความสัมพันธ์ของพฤติกรรม หรือกรณีศึกษา หรือปรากฏการณ์ที่สนใจ ทั้งที่เป็นตามคาดหมายและไม่เป็นไปตามคาดหมาย รวมทั้งที่เป็นไปอย่างเปิดเผยและแฝงเร้น ว่ามีลักษณะของความคงเส้นคงวา (consistency) หรือสอดคล้องตรงกัน (correspondent) ภายใต้เงื่อนไขและสภาวะการณ์แบบใดแบบหนึ่งหรือไม่ อย่างไร เช่น แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างครู/อาจารย์ด้วยกันหรือนักเรียนด้วยกัน และระหว่างครู/อาจารย์กับนักเรียนในโรงเรียนหนึ่งๆ เป็นต้น, และความรู้ความจริงจากการศึกษาเฉพาะกรณีที่มีรากฐานมาจากการตีความข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้จากสนามหรือสถานที่ที่ทำการศึกษาวิจัยจริง มีลักษณะให้อารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่านมาก เสมือนกับผู้อ่านได้เข้าไปสัมผัสหรืออยู่ในปรากฏการณ์นั้นจริง เนื่องจากนักวิจัยเลือกใช้ถ้อยคำในการถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับเดียวกับประสบการณ์ของคนเรา ดังนั้นผู้อ่านสามารถนำความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ส่วนตัวเข้ามาช่วยในการตีความหมายได้ ซึ่งนำไปสู่การถ่ายโอนเชิงธรรมชาติหรือถ่ายโอนข้อสรุปที่ได้จากกรณีศึกษาข้ามไปสู่ประชากรของกรณีศึกษาที่อยู่ภายในใจของผู้อ่านแต่ละคน

ประเภทของการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ

ทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์สามารถจำแนกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา ในที่นี้จะจำแนกตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ

จำแนกตามจุดมุ่งหมายของการใช้กรณีศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายใน (intrinsic case study) เป็นการศึกษาเพื่อสืบค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระทั้งหมดของกรณีศึกษาเป็นหลัก ทั้งเนื้อหาสาระที่เป็นลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ลักษณะโดยทั่วไป และทั้งที่มีลักษณะที่ปรากฏเห็นได้ชัด และที่แฝงเร้นอยู่
2. การศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายนอก (instrumental case study) เป็นการศึกษาเพื่อสืบค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาใดๆ ที่สนใจ โดยอาศัยผลของการศึกษาจากกรณีเฉพาะ หรือสิ่งที่นักวิจัยสืบค้น เป็นฐานในการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อปรากฏการณ์นั้น
3. การศึกษาเฉพาะกรณีแบบรวมกลุ่ม (collective case study) เป็นการแสวงหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาใดๆ ที่สนใจ โดยอาศัยผลการศึกษาวิจัยจากกรณีเฉพาะหลายรายมาใช้ร่วมกันในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว

สำหรับการศึกษาหัวข้อการถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายใน (intrinsic case study) โดยกรณีศึกษา ได้แก่ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 5-8 รายโดยทั้งหมดเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ทั้งนี้เพื่อค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระทั้งหมดของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นหลัก ทั้งเนื้อหาสาระที่เป็นลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ลักษณะโดยทั่วไป และทั้งที่มีลักษณะที่ปรากฏเห็นได้ชัด และที่แฝงเร้นอยู่ ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดรวมถึงผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่ออาศัยผลจากการศึกษาผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5-8 ครอบครัวมาวิเคราะห์ข้อมูลและตอบทุกประเด็นคำถามการวิจัยอย่างละเอียดลุ่มลึก จึงต้องอาศัยกรณีเฉพาะมากกว่าหนึ่งรายเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ตามคำถามการวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

จำแนกตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยโดยรวม

1. การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพรรณนา (Descriptive case study) มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพรรณนารายละเอียดอย่างครอบคลุมลุ่มลึก และแจ่มชัดตามสภาพจริงภายในบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
2. การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงตีความ (interpretative case study) มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาข้อสรุปแนวคิดทฤษฎี รวมไปถึงการให้รายละเอียดเพื่อสนับสนุน/โต้แย้งฐานคติแนวคิดความเชื่อทางทฤษฎี
3. การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงประเมิน (evaluative case study) มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพรรณนา อธิบาย และตัดสินคุณค่ากรณีเฉพาะที่ต้องการประเมิน

สำหรับการศึกษา การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพรรณนา ผู้วิจัยศึกษาหัวข้อนี้ภายใต้บริบทแวดล้อมที่เป็นเมืองหลวง ศึกษาครอบครัวที่จัดโฮมสคูลภายใต้เงื่อนไขการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและประสบการณ์ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม การสร้างและการธำรงเอกลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาพรรณนาอย่างลุ่มลึกตามสภาพจริง

ระเบียบวิธีการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ

วิธีดำเนินการเพื่อศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพขึ้นอยู่กับประเภทของการศึกษาว่าเป็นแบบใด เช่น การเลือกตัวอย่างในการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพประเภทเน้นสาระภายใน นักวิจัยเป็นผู้กำหนดเองตามความสนใจก่อนการทำวิจัยอย่างเป็นทางการจะเริ่มต้น ในขณะที่การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพประเภทเน้นสาระภายนอก นักวิจัยเป็นผู้เลือกจากประชากรของกรณีเฉพาะมาศึกษา หลังจากกำหนดคำถามประเด็นย่อยๆ ที่แยกแยะจากหัวข้อปัญหาหรือโจทย์การวิจัยแล้ว

การศึกษาเฉพาะกรณี เป็นวิธีการวิจัยที่เน้นการศึกษาที่เฉพาะเจาะจง จุดเน้นอยู่ที่สิ่งที่ถูกศึกษา (case) ต้องมีลักษณะเจาะจง มีขอบเขตกำหนดได้ชัดเจน มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ได้เน้นวิธีการศึกษา (method) ใช้วิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เป็นมาตรฐานทั่วไป เทคนิคมาตรฐานที่ใช้ในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ก็นำมาใช้กับการวิจัยแบบการศึกษาเฉพาะกรณีได้ทั้งสิ้น (ชาย โพธิ์สิตา. 2547) สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นศึกษากับผู้ที่จัดการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ศึกษานิเทศก์ที่เข้ามาตรวจสอบกระบวนการจัดการเรียนการสอน

ของผู้ปกครองแต่ละครอบครัว นักวิชาการที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเป็นต้น โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมีประสบการณ์โดยตรงในการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์เป็นแนวทางเช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่ม

แม้ว่าการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพแต่ละประเภทจะมีระเบียบวิธีแตกต่างกันแต่ถ้าพิจารณาโดยรวมแล้ว สามารถสรุปอย่างกว้างๆ ดังนี้

1. การออกแบบการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ เป็นขั้นตอนเบื้องต้นก่อนทำการเก็บข้อมูล มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการอย่างคร่าวๆ สำหรับใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย (1) การกำหนดประเด็นคำถามการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามการวิจัยจากประสบการณ์การลงพื้นที่ศึกษานำร่อง จากการศึกษา นำร่องทำให้ผู้วิจัยค้นพบประเด็นที่ต้องการศึกษาอย่างแท้ โดยเป็นหัวข้อที่ยังไม่มีนักวิจัยทำการศึกษาหรือถ้ามีก็เป็นส่วนน้อย ผู้วิจัยต้องการศึกษาในประเด็นนี้อย่างลุ่มลึกในฐานะนักพฤกษศาสตร์ (2) กำหนดขอบเขต การเลือกกรณี และการเลือกตัวอย่าง อาจพิจารณาเงื่อนไขของสถานที่ (setting) และเวลา (time) กรณีศึกษา (case) ต้องมีคุณสมบัติที่สามารถกำหนดขอบเขตให้ชัดเจน (ชาย โพธิสตา. 2547) คือ มีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีเวลาและสถานที่แน่นอน โดยทั่วไปกรณีศึกษาจะอยู่ที่วัตถุประสงค์และประเด็นคำถามของผู้วิจัยเป็นหลัก ในการกำหนดขอบเขตของงานวิจัยขึ้นนี้ ผู้วิจัยเลือกบริบทในกรุงเทพมหานคร แม้ว่าผู้วิจัยศึกษานำร่อง 3 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ราชบุรี และฉะเชิงเทรา แต่ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ชีวิตในชนบทแตกต่างจากชีวิตเมืองหลวง ในต่างจังหวัดมีโรงเรียนจำนวนน้อยกว่าซึ่งหมายความว่าทางเลือกในเรื่องของการศึกษามีน้อยกว่า อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การจัดโฮมสคูลเป็นที่นิยมในต่างจังหวัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงสงสัยว่าเหตุใดครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในกรุงเทพมหานครตัดสินใจเลือกการจัดโฮมสคูลทั้งๆ ที่มีโรงเรียนจำนวนมากและมีหลากหลายแนวทางให้เลือก ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตการวิจัยได้ชัดเจนขึ้น

Stake (ชาย โพธิสตา. 2547; อ้างอิงจาก Stake. 2000) จำแนกการเลือกกรณีตัวอย่างเป็น 3 ประเภท คือ

1. การเลือกกรณีเพื่อประโยชน์ของความอยากรู้ในสิ่งนั้นเป็นหลัก (intrinsic cases) เป็นการเลือกตามความสนใจของนักวิจัย อยากทำความเข้าใจ เปิดเผยรายละเอียดของกรณีนั้น โดยไม่มีจุดประสงค์อื่น

2. กรณีที่ใช้เพื่อแสดงสิ่งอื่น (instrumental cases) เป็นการเลือกเพราะนักวิจัยเห็นว่า กรณีนั้นเป็นตัวอย่าง หรือเป็นตัวแทนของกรณีอื่น และใช้กรณีนั้นเพื่อแสดงอะไรบางอย่าง เช่น แสดงตัวอย่างของเรื่องที่กำลังนำเสนออยู่ในขณะนั้น หรือแสดงตัวอย่างเพื่อสนับสนุนข้อสรุปหรือโต้แย้งอย่างใดอย่างหนึ่งของตน

3. นักวิจัยเลือกการศึกษาหลายๆ กรณีเพื่อใช้สนับสนุนเรื่องเดียวกัน (collective case study) เป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงหลายๆ รายเพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งที่ต้องการแสดงนั้นมีความชัดเจนและมีความมั่นใจในข้อสรุปที่ได้

ข้อสำคัญในการเลือกกรณีศึกษาต้องคำนึงถึงว่าเป็นกรณีที่สามารถให้ข้อมูลได้มาก (information rich cases) คือ เป็นกรณีที่มีอะไรที่เราจะเรียนรู้อะไรได้มากเกี่ยวกับกรณีอื่นๆ ที่คล้ายกัน (ซึ่งไม่ได้ถูกเลือกมาศึกษา) ข้อควรคำนึงถึงอีกประการ คือ นักวิจัยควรมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษาพอสมควร (ชาย โพธิสตา. 2547)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เทคนิคหลายแบบ เนื่องจากจุดเด่นอยู่ที่การให้ภาพชัดเจนสมบูรณ์ ข้อมูลที่หลากหลายจึงจำเป็น นักวิจัยอาจรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึก ค้นคว้าและทบทวนจากเอกสาร หรือจากสื่อทัศนูปกรณ์ และร่องรอยหลักฐานต่างๆ ข้อมูลอาจเป็นทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ และควรเป็นข้อมูลที่ให้บริบทอย่างเพียงพอ ประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และได้ข้อมูลหลักฐานที่มีความถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรงตามจุดมุ่งหมาย สอดคล้องกับประเด็นคำถามของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เทคนิคหลากหลายในการเก็บข้อมูลซึ่งได้แก่ การสัมภาษณ์ลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่ม เป็นต้น เพื่อข้อมูลที่ได้มาสามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างถูกต้อง ตรงประเด็นและสามารถครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูลมีองค์ประกอบสำคัญ (Miles; & Huberman. 1994) คือ (1) การจัดระเบียบข้อมูล(Data organizing) ทำให้ข้อมูลเป็นระเบียบทั้งในกายภาพและเนื้อหาพร้อมที่จะแสดง และนำเสนออย่างเป็นระบบได้ (2) การแสดงข้อมูล (Data display) ส่วนใหญ่อยู่ในรูปการพรรณนา อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อบอกเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษา และ (3) การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำตรงของผลการวิจัย(Conclusion, interpretation and verification) อาจจะอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนว ความคิด หรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาวิเคราะห์นั้น

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเฉพาะกรณีจำแนกได้ 2 วิธีการหลัก (stake. 1995) คือ

1. ค้นหาข้อสรุปผลรวม (Categorical aggregation) เป็นวิธีค้นหาความหมายโดยรวมของข้อมูลย่อยหลายหน่วย มุ่งเน้นความหมายรวมที่เผยออกมาจากกลุ่มของกรณีตัวอย่างหรือเหตุการณ์เฉพาะที่สนใจหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรวบรวมมาได้ในสภาวะการณ์แตกต่างกัน (Collection of instances)

2. การตีความโดยตรง (Direct interpretation) เป็นวิธีค้นหาความหมายของข้อมูลเฉพาะในส่วนที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษเพียงอย่างเดียว มุ่งเน้นค้นหาความหมายที่เผยมาจากกรณีตัวอย่างที่สนใจเพียงเหตุการณ์เดียวเท่านั้น (Single instance) การวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย คำถามและวัตถุประสงค์ในการศึกษา ตลอดจนบริบทของกรณีศึกษาด้วยเสมอ

4. การตรวจสอบความถูกต้อง/เชื่อถือได้ (trustworthy) และความจริงแท้ (authentic) การตรวจสอบความถูกต้องจะดำเนินการในระหว่างการเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูล เช่น ใช้วิธีการเชื่อมโยงแบบสามเส้าด้วยการอาศัยแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง กล่าวคือ ข้อมูลจากผู้จัดโฮมสคูลโดยตรง เด็กที่ถูกจัดโฮมสคูล ญาติพี่น้องของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล รวมถึงนักวิชาการที่มีบทบาทหรือเกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูล เป็นต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีดังที่กล่าวในหัวข้อ การเก็บรวบรวมข้อมูลและผู้วิจัยอาจใช้ผู้ช่วยนักวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลควบคู่ไปกับการให้ผู้เกี่ยวข้องตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล เพื่อเชื่อมโยงและความสอดคล้องระหว่างข้อมูลหลักฐานว่า มีความสมเหตุสมผล และเป็นไปได้หรือไม่ เพียงใดนอกจากนี้การวิพากษ์เกี่ยวกับที่มา และเนื้อหาของข้อมูลแหล่งต่างๆ ว่ามีความน่าเชื่อถือได้ ความคงเส้นคงวา ความครอบคลุม ครบถ้วน และความสอดคล้องกับประเด็นคำถามการวิจัยหรือไม่ เพียงใด ก็เป็นวิธีหนึ่งที่นักวิจัยสามารถนำมาใช้ตรวจสอบความถูกต้อง/เชื่อถือได้ในระดับเบื้องต้นระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

การจำแนกระเบียบวิธีการ ทำขึ้นเพื่อความสะดวกต่อการนำเสนอรายละเอียด และความง่ายต่อการทำความเข้าใจ ในทางปฏิบัติการวิจัยมีลักษณะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เป็นแบบพลวัต และยืดหยุ่น ปรับได้ตามความเหมาะสมกับเงื่อนไขต่างๆ นอกจากนี้การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ตีความ และการตรวจสอบคุณค่าด้านความถูกต้องเชื่อถือได้ ยังบูรณาการเชื่อมโยงกันอย่างกลมกลืน ไม่แยกขาดเป็นอิสระออกจากกันเพราะระเบียบวิธีการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพเป็นไปตามฐานความคิดความเชื่อของกระบวนทัศน์แบบตีความ/สร้างสรรค์นิยม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เน้นการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยทั้ง 5 ข้อ ผู้วิจัยต้องการศึกษาลงลึกถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในฐานะผู้ที่ถ่ายทอดและถูกถ่ายทอด โดยศึกษาแนวคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีทั้งทางสังคมและจิตวิทยาที่ได้พบทวนมาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบการวิจัย ดังนี้

จากทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มีสาระสำคัญว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่แท้จริงก็คือ พฤติกรรมในการปะทะสังสรรค์กัน และการปะทะสังสรรค์ คือปรากฏการณ์ที่เป็นสากล มีเรื่องของ บรรทัดฐาน สถานภาพ ตำแหน่ง และผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องมีผู้ แสดงตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมาแสดงบทบาทต่อกัน เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การปะทะสังสรรค์นั้น จะต้องมีการติดต่อเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับทั้งตัวเอง บุคคลอื่น และกลุ่มบุคคลโดยมีสัญลักษณ์ใน การติดต่อทั้งสิ้น ปัจเจกบุคคลจะมีการติดต่อเกี่ยวข้องกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยใช้กฎเกณฑ์ ภายใต้ระบบความสัมพันธ์อันเดียวกัน (อ้อมเดือน สดมณี. 2523) ดังนั้นการที่ครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ตัดสินใจเลือกกระบวนการศึกษาแบบนี้ เป็นผลมาจากการมีการปะทะสังสรรค์กันทางสังคมและ สภาพแวดล้อม โดยผลจากการปะทะสังสรรค์นี้ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งรวมถึง แนวคิด ความ เชื่อ เจตคติ เป็นต้น นอกจากนี้กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคน ได้รับการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมและการปฏิบัติ ต่างๆ ในสังคม โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม จะช่วยให้คนเราสามารถเรียนรู้ ประสบการณ์และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสังคมยอมรับ การถ่ายทอดทางสังคมจึงเป็นกระบวนการ ที่ซับซ้อน สังคมเป็นผู้กำหนดรางวัลและข้อห้ามที่เหมาะสม ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กก็จะ นำรางวัลและข้อห้ามเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมต่อไป (งามตา วณิชานนท์. 2545: 5-6; อ้างอิงจาก Watson; & Lindgren. 1979) กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม นี้สามารถนำมาเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการศึกษาหัวข้อนี้ โดยกระบวนการ ถ่ายทอดทางสังคมผู้วิจัยศึกษาครอบครัวที่จัดโฮมสคูลทั้งในฐานะที่เป็นผู้ถ่ายทอดและผู้ถูกถ่ายทอด กระบวนการนี้ครอบคลุมถึงกระบวนการตัดสินใจและการจัดการกับอุปสรรคที่เกิดขึ้น ก่อนและ ระหว่าง การจัดโฮมสคูล อีกทฤษฎีทางสังคมหนึ่งที่สามารถนำมาศึกษาเพื่ออธิบายพฤติกรรมของ ผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูล คือ ทฤษฎีของระบบนิเวศของ Urie Bronfenbrenner (1979) ผู้ริเริ่มทฤษฎี ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับจุลระบบ, ระดับมัธยระบบ, ระดับท้องถิ่นหรือระดับ ชุมชน, และระดับมหาระบบหรือระดับนโยบาย นอกจากนี้มีระบบช่วงเวลา เป็นอีกระบบย่อยที่ เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของมนุษย์ สาระสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันของ ระบบต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลโดยเริ่มตั้งแต่เกิด โดยระบบต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และที่ทำงาน เป็นต้น ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลได้รับการอบรมสั่งสอน และได้สั่งสม ประสบการณ์จากการมีปฏิสัมพันธ์กับระบบต่างๆ ของสังคม

นอกจากแนวคิดทฤษฎีทางสังคมแล้วผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยามาเป็นแนวทาง เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม แนวคิด พื้นฐานที่แบนดูราผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์ได้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมแต่ เพียงอย่างเดียว แต่มีผลมาจากการบวนการทางปัญญาด้วย กล่าวคือ ถ้ากระบวนการทางปัญญา เปลี่ยน พฤติกรรมของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย วิธีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางปัญญาวิธี หนึ่งคือ การเรียนรู้ที่ได้มาด้วยการสังเกตหรือได้มาจากการเลียนแบบจากตัวแบบ ก่อนที่ครอบครัว เหล่านี้ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาระบบนี้ พวกเขามีการเรียนรู้โดยอาจมาจากการสังเกต ประสบการณ์ หรือมาจากการมีตัวแบบ และนำเข้าสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อนำมาสนับสนุนการ

ตัดสินใจนำบุตรหลานของตนออกจากระบบโรงเรียน สำหรับประเด็นการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดอัตมโนทัศน์ กับ อัตลักษณ์ เป็นแนวคิดสำคัญเพื่อศึกษาวิจัยถึงกระบวนการการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล จากความหมายของคำว่า อัตลักษณ์ ตามที่นักวิชาการหลายท่านได้นิยามไว้สามารถสรุปได้ว่าเป็นสิ่งที่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันแตกต่างจากคนอื่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับ การปรับตัวตามบทบาท หน้าที่ ค่านิยม ความเชื่อรวมถึงประสบการณ์ของบุคคล จากการศึกษาพบว่าบุคคลเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันบางประการที่ควรศึกษาลงลึกถึงกระบวนการสร้างและธำรงสิ่งเหล่านี้เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูล

จากกรอบแนวคิดข้างต้นที่ผู้วิจัยนำเสนอ นั้นเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยหัวข้อการถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยผู้วิจัยในฐานะนักพฤติกรรมศาสตร์เสนอแนวคิดทฤษฎีทั้งด้านสังคมศาสตร์และจิตวิทยา เพื่อเป็นแนวทางในการตั้งคำถามการวิจัย การตั้งข้อคำถามในการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูล การเตรียมความพร้อมก่อนลงสู่สนามวิจัยในฐานะนักวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล และการสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบแนวคิดกว้างๆ เท่านั้นโดยไม่ละเลยข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงจากบริบทภาคสนาม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้เป็นวิธีการดำเนินการวิจัยแบบการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากการสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) รวมถึงการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการประมวลเอกสารเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล การถ่ายทอดทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล และเพื่อให้การดำเนินการเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างมีระบบ ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยครั้งนี้คือ ครอบครัวที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมด 7 ครอบครัว (ครอบครัวในที่นี่อาจมีเพียงหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งคนที่มีส่วนในการจัดโฮมสคูล) ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเนื่องจากเป็นกลุ่มเรียนที่มีคุณสมบัติพื้นฐานเหมาะสมกับนิยามของโฮมสคูลอย่างแท้จริง เช่น ด้านสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนการสอน ด้านแนวคิดและเจตคติต่อระบบการศึกษาแบบโฮมสคูล และด้านการจัดการเรียนการสอนโดยพ่อแม่อย่างแท้จริง นอกจากนี้จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษานำร่อง ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่ากรุงเทพมหานครมีโรงเรียนเป็นจำนวนมากทั้งโรงเรียนรัฐบาลและเอกชน แต่เหตุใดครอบครัวที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลหลายครอบครัวได้ตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนให้กับบุตรหลานของตนเอง

ขั้นตอนการเลือกกลุ่มบ้านเรียนโฮมสคูล

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยมีขั้นตอนการเลือกดังนี้ 1) ผู้วิจัยสืบหาข้อมูลกลุ่มบ้านเรียนโฮมสคูลในเขตกรุงเทพมหานคร 2) หลังจากนั้นผู้วิจัยได้คัดกรองโดยเน้นกลุ่มที่มีประสบการณ์จัดโฮมสคูลมากกว่า 2 ปี 3) กลุ่มบ้านเรียนต้องเป็นกลุ่มที่มีผู้ร่วมก่อตั้งที่ยังคงนำบุตรหลานเข้าเรียนในกลุ่มบ้านเรียนนั้นๆ อย่างน้อย 5 ครอบครัว 4) กลุ่มบ้านเรียนนั้นจะต้องมีแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับนิยามของโฮมสคูล ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนโดยพ่อแม่มีบทบาทหลักทั้งด้านการวางแผนการสอน และผู้มีส่วนร่วมในกลุ่มบ้านเรียน 5) ผู้วิจัยได้กลุ่มเรียนโฮมสคูลมา 2 กลุ่มจากการคัดกรอง หลังจากนั้นจึงเข้าไปเก็บข้อมูลเบื้องต้นทั้งสองกลุ่มบ้านเรียน 6) ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเนื่องจากความพร้อมในการให้ข้อมูลของครอบครัวสมาชิกและผู้นำกลุ่มเรียนที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกกว่า

การคัดเลือกครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

หลังจากการเข้าไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยเริ่มคัดเลือกครอบครัวที่ต้องการเก็บข้อมูลทั้งหมด 8 ครอบครัว ซึ่งเกณฑ์การคัดเลือกเป็นดังนี้ 1) เป็นครอบครัวที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการสอน 2) เป็นครอบครัวที่เข้ากลุ่มบ้านเรียนเป็นประจำอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ไม่รวมการมารับลูกหลังเลิกเรียน 3) ครอบครัวนั้นๆ ต้องเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเรียนทุกครั้ง เช่น เข้าค่าย ณ เวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล 4) ครอบครัวนั้นๆ มีความพร้อมและความเต็มใจในการให้ข้อมูลจากผู้วิจัย โดยผู้วิจัยได้ทำการสอบถามเบื้องต้นถึงความสะดวกในการให้ข้อมูล แต่หลังจากที่ผู้วิจัยได้ลงสัมภาษณ์ครอบครัวทั้ง 8 ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่า มี 1 ครอบครัวที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ ดังนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงเหลือแค่ 7 ครอบครัว

นอกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยวางแผนเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) ที่ปรึกษาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 2) เพื่อนบ้านที่อาศัยในละแวกสถานที่เรียนหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 3) เด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 4) บุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูที่ร่วมสอนในบางวิชา เป็นต้น

จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลข้างต้นที่ผู้วิจัยต้องการเข้าไปเก็บข้อมูลมีทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็เพื่อขยายขอบเขตของข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจนยิ่งขึ้นรวมถึงช่วยตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของงานวิจัยเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของงานวิจัยนี้ให้มากขึ้น

สำหรับการศึกษาหัวข้อการถ่ายทอดทางสังคมและการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายใน (intrinsic case study) โดยกรณีศึกษา ได้แก่ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 7 รายโดยทั้งหมดเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ทั้งนี้เพื่อค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระทั้งหมดของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นหลัก ทั้งเนื้อหาสาระที่เป็นลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ลักษณะโดยทั่วไป และทั้งที่มีลักษณะที่ปรากฏเห็นได้ชัด และที่แฝงเร้นอยู่ จากเกณฑ์การเลือกต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มโฮมสคูลที่เรียกได้ว่าเป็น best practice ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดรวมถึงผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่ออาศัยผลจากการศึกษาผู้ให้ข้อมูลทุกครอบครัวมาวิเคราะห์ข้อมูลและตอบทุกประเด็นคำถามการวิจัยอย่างละเอียดถี่ถ้วน จึงต้องอาศัยกรณีเฉพาะมากกว่าหนึ่งรายเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ตามคำถามการวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเน้นสาระภายใน (intrinsic case study) โดยกรณีศึกษา ได้แก่ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 7 รายโดยทั้งหมดเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ซึ่งเทคนิคที่ผู้วิจัยใช้ในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เทคนิคสโนว์บอลหรือการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ เป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยอาศัยการแนะนำของหน่วยตัวอย่างที่ได้เก็บข้อมูลไปแล้ว ผู้วิจัยทำแบบนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลครบตามจำนวนที่ต้องการวิธีนี้ ผู้วิจัยจะได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมาจากการแนะนำต่อๆ กันของผู้ให้ข้อมูล 1 คนอาจจะไม่ได้แนะนำแค่คนเดียว ดังนั้นขนาดของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจะเพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ได้ไปสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เหมือนกับก้อนหิมะที่ยิ่งกลิ้งไปลูกหิมะก็จะยิ่งใหญ่ขึ้น ดังนั้นวิธีนี้ถึงได้ใช้คำว่า Snowball Technique ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลวิธีนี้มีความเหมาะสมเนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีนี้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเนื่องจากผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นโดยมีการรวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันอยู่เป็นประจำเกือบทุกวัน ดังนั้นเทคนิคสโนว์บอลสามารถนำมาใช้เพื่อได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่มีความเหมาะสม น่าเชื่อถือ และสามารถให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคอื่นๆ ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในฐานะผู้ทำกิจกรรมร่วม เช่น เล่นกีฬา และเข้าค่าย เป็นต้น นอกจากนี้ใช้การสัมภาษณ์กลุ่ม และสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมด้วย ซึ่งประเด็นในการสนทนากลุ่มได้จากสมมติฐานชั่วคราวในสนามวิจัยจริง และคำถามการวิจัยที่ยังไม่สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เตรียมเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล ดังนี้

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แนวข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งออกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยเนื้อหาและประเด็นสำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล ชีวิตวัยเยาว์ อาชีพ กิจกรรมยามว่าง ชีวิตประจำวัน ระดับการศึกษา เจตคติต่อระบบการศึกษา เหตุผลที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจมาจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลาน อุปสรรคและการจัดการกับอุปสรรค เป็นต้น โดยมีตัวอย่างข้อคำถามโดยแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

หมวดคำถามประวัติชีวิต

1. คุณแม่ช่วยเล่าชีวิตในช่วงวัยเด็กของคุณแม่หน่อยได้มั๊ยคะ
2. คุณพ่อทำงานที่บ้านหรือที่บริษัทคะ
3. ตอนนี้หนูอายุเท่าไรแล้วเอ่ย

หมวดคำถามการใช้ชีวิตประจำวัน

1. ปกติแล้วแต่ละคนในครอบครัวชอบทำอะไรกันบ้างคะ
2. คุณพ่อคุณแม่ช่วยเล่าเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันของครอบครัวให้หน่อยนะคะ
3. ช่วยเล่าให้ฟังหน่อยว่าตั้งแต่ตื่นนอนจะกระทั้งเข้านอน หนูทำอะไรบ้าง

หมวดคำถามเกี่ยวกับการวางแผนและตัดสินใจด้านการศึกษา

1. ปกติแล้วคุณพ่อคุณแม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโฮมสคูลจากที่ไหนบ้างคะ
2. คุณพ่อคุณแม่จะนำลูกเข้าระบบโรงเรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ถ้าอนาคตจะนำลูกเข้าระบบโรงเรียน จะนำเข้าเมื่อน้องเค้าอายุเท่าไร แล้วทำไมต้องเป็นอายุในช่วงนี้ด้วยคะ
3. เพราะเหตุใดคุณพ่อคุณแม่ถึงได้นำลูกออกจากระบบโรงเรียนล่ะคะ
4. คุณพ่อคุณแม่วางแผนอนาคตของลูกไว้อย่างไรคะ
5. คุณพ่อคุณแม่ช่วยเล่าถึงช่วงที่ตัดสินใจว่าระบบโฮมสคูลนี้เหมาะกับลูกของคุณพ่อคุณแม่ และช่วงที่นำลูกเข้ามาในระบบนี้อย่างสมบูรณ์ให้หน่อยนะคะ
6. โตขึ้นหนูอยากเป็นอะไร

หมวดคำถามเกี่ยวกับเจตคติต่อการจัดโฮมสคูล

1. โฮมสคูลคืออะไรคะ ในความคิดของคุณพ่อคุณแม่
2. คุณพ่อคุณแม่รู้ได้อย่างไรว่าระบบโฮมสคูลนี้สามารถตอบโจทย์ในเรื่องการศึกษาได้
3. คุณพ่อคุณแม่เคยเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจกับระบบโฮมสคูลหรือเปล่าคะ
4. คุณพ่อคุณแม่คิดว่าตนเองมีความคิดแตกต่างจากผู้ปกครองที่นำลูกเข้าระบบโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร เพราะอะไร ช่วยอธิบายความแตกต่างให้หนูฟังหน่อยนะคะ
5. เรียนที่โรงเรียนกับเรียนที่บ้าน หนูชอบเรียนที่ไหนมากกว่ากันเอ่ย
6. ทำไมถึงชอบเรียนที่บ้านล่ะคะ
7. คุณแม่คิดว่าการนำลูกเข้าสู่โฮมสคูลนั้นแตกต่างจากการให้ลูกอยู่ในระบบนั้นอย่างไรคะ
8. คุณพ่อกคิดว่าเด็กในโรงเรียนกับเด็กที่เรียนโฮมสคูลแตกต่างกันอย่างไรคะ

หมวดคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์การจัดโฮมสคูล

1. ช่วยเล่าเหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการทำโฮมสคูลให้กับลูกตนเอง และวิธีการจัดการกับอุปสรรคนั้นๆ
2. อยากให้คุณพ่อคุณแม่เล่าประสบการณ์ในโรงเรียนของคุณพ่อคุณแม่ในสมัยเด็กๆ ให้ฟังหน่อยคะ

ส่วนแนวคำถามสำหรับผู้ให้ข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้องมีเนื้อหามุ่งเน้นเรื่องของการสะท้อนมุมมองต่อครอบครัวที่จัดโฮมสคูลที่พวกเขาใกล้ชิด โดยประเด็นคำถาม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวที่จัดโฮมสคูล ลักษณะของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูล รูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล เจตคติของผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการจัดโฮมสคูล เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการรายงานผลการศึกษาประกอบกับข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาใช้เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของการศึกษาครั้งนี้

สำหรับเทคนิคการเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตผู้วิจัยมีแนวทางในการสังเกตโดยแบ่งออกเป็น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยลงสนามวิจัยเพื่อสังเกตบริบทสภาพแวดล้อม รวมถึงการจัดการเรียนการสอน สังเกตจากร่องรอยหรือหลักฐานต่างๆ เช่น ภาพถ่ายและใบงาน นอกจากนี้ผู้วิจัยทำการสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์โดยสังเกตจากสีหน้า ท่าทาง และสายตา เป็นต้น สำหรับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมต่างๆ เช่น กีฬาและเข้าค่าย ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มและสนทนากลุ่มโดยแนวทางในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีทั้งสองนี้จะมาจากการตั้งสมมติฐานชั่วคราวที่เกิดขึ้น ณ ระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อข้อมูลที่อึดตัว นอกเหนือจากตัวอย่างประเด็นคำถามข้างต้น ผู้วิจัยอาจมีการตั้งประเด็นคำถามเพิ่มเติมโดยให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และประเด็นคำถามใหม่อาจเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยทำการตั้งสมมติฐานชั่วคราวโดยจากการลงสนามวิจัยจริง

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดเตรียมอุปกรณ์อื่นในการลงภาคสนาม ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กระดาษ ปากกา และกล้องถ่ายรูป เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1: ช่วงเตรียมความพร้อมก่อนลงสนามวิจัย

การศึกษานำร่อง (Pilot Study)

ก่อนดำเนินการวิจัยและลงภาคสนามจริง ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมของตนเอง ด้วยการศึกษานโยบายและรูปแบบการจัดโฮมสคูล หลังจากนั้นผู้วิจัยติดต่อผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยว 1 ครอบครัวก่อนลงมือทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study) เนื่องจากผู้วิจัยมีเจตจำนงเพื่อค้นหาคำถามการวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจอย่างแท้จริง โดยรายละเอียดของผลการศึกษานำร่องเป็นดังนี้

ในขั้นต้น ผู้วิจัยติดต่อผู้ปกครองที่จัดโฮมสกูลในเขตกรุงเทพมหานคร 1 ครอบครัว ซึ่งจัดการศึกษาลักษณะนี้เป็นเวลา 3 ปี ผู้วิจัยได้พูดคุยและสัมภาษณ์เบื้องต้นหลังจากนั้นเข้าไปเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะครูสอนกีตาร์และศิลปะ รวมถึงสร้างความสัมพันธ์กับเด็กด้วยการแสดงบทบาทเพื่อนร่วมขี้นมาเป็นต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการได้พบกับศึกษานิเทศก์ที่เข้ามาประเมินเด็ก หน้าทีของศึกษานิเทศก์คือ ตรวจสอบความก้าวหน้าของเด็กที่ได้รับการจัดโฮมสกูลเป็นระยะๆ ต่อเนื่องจนจบภาคการศึกษา รวมทั้งประเมินการจัดการเรียนการสอนของผู้ปกครองผ่านร่องรอยและหลักฐานต่างๆ ทั้งที่เป็นเอกสารและไม่เป็นเอกสารเช่น รูปภาพ หรือ โครงงาน หลังจากนั้นได้ใช้เทคนิคสโนว์บอลเพื่อค้นหาครอบครัวอีกครอบครัวหนึ่งที่เพิ่งเริ่มก้าวเข้าสู่การจัดโฮมสกูล โดยเริ่มต้นเข้าไปสัมภาษณ์คุณแม่และเด็กเกี่ยวกับสาเหตุที่นำลูกออกจากระบบโรงเรียนและการตัดสินใจและปัญหาอุปสรรคที่ได้เผชิญในช่วงจุดเปลี่ยนของแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

หลังจากนั้นผู้วิจัยและครอบครัว 2 ครอบครัวข้างต้นได้เดินทางไปจังหวัดราชบุรีเพื่อเก็บข้อมูลกับครอบครัวที่จัดโฮมสกูลอีกครอบครัวหนึ่งซึ่งเป็นครอบครัวต้นแบบ ของวิถีปราชญ์ชาวบ้าน ครอบครัวนี้มีเว็บเพจเป็นของตนเองและเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ท่ามกลางผู้ปกครองที่จัดโฮมสกูล อีกทั้งเป็นที่รู้จักสำหรับผู้ที่ต้องการเข้าไปเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และการทำแชมพู สบู่รวมถึงน้ำยาทำความสะอาดต่างๆ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ปกครองในประเด็นที่เกี่ยวกับภูมิหลังรวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจตั้งแต่ก่อนที่จะตัดสินใจ และชีวิตหลังจากตัดสินใจนำลูกออกจากระบบโรงเรียน สำหรับครอบครัวนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่ทำการจัดโฮมสกูลในบริบทของต่างจังหวัดและได้มีส่วนช่วยสร้างบ้านดิน ทำสบู่และยาสมุนไพร ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) กับครอบครัวที่จัดโฮมสกูลทั้ง 3 ครอบครัวพร้อมกัน ณ บ้านของครอบครัวที่จังหวัดราชบุรีภายหลังเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ผู้วิจัยทำการถอดเทปและจัดกระทำกับข้อมูลรวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาข้อมูลที่ผู้วิจัยสนใจและเหมาะสมกับการตั้งคำถามการวิจัย

กิจกรรมจัดโฮมสกูล

ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้คำถามการวิจัยที่เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยได้มีโอกาสทดลองจัดโฮมสกูลกับเด็กผู้ชายอายุ 12 ปี ที่เรียนโรงเรียนนานาชาติแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจัดการทดลองสั้นๆ เป็นเวลา 2 เดือนเต็มซึ่งเป็นช่วงปิดภาคเรียน เดือนกรกฎาคมถึงปลายสิงหาคม พ.ศ. 2555 ผู้วิจัยนำข้อค้นพบที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลและการทบทวนเอกสารเพื่อวางแผนจัดการศึกษา โดยจัดแผนการเรียนการสอนทั้งหมด 6 รายวิชา ได้แก่ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ศิลปะ ดนตรี และทักษะการใช้ชีวิต (ภาคสนาม)

วัตถุประสงค์ของการจัดโฮมสคูลของผู้วิจัย

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตหลังจากการลงศึกษานำร่องว่าการลงสนามวิจัยจริงนั้น ถ้าตัวผู้วิจัยไม่ได้มีความคุ้นเคยกับหัวข้องานวิจัย หรือมีประสบการณ์วิจัยเชิงคุณภาพไม่เพียงพอ ผู้วิจัยไม่อาจทำงานวิจัยนี้ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเตรียมความพร้อมก่อนลงสู่สนามวิจัยจริงประกอบกับผู้วิจัยได้รับการติดต่อจากผู้ปกครองคนหนึ่งที่มาสาเข้าร่วมหลักสูตรที่ผู้วิจัยได้วางไว้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเริ่มการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ร่างไว้โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อเพิ่มประสบการณ์ของผู้วิจัยเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล
- 2) เพื่อฝึกทักษะการเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพที่ดี เช่น ความไวเชิงทฤษฎี และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น
- 3) เพื่อศึกษาและคาดคะเนปัญหาที่อาจปรากฏขึ้นในสนามวิจัย
- 4) เพื่อนำประสบการณ์จากการศึกษานำร่องและทดลองทำกิจกรรมเพื่อสร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์

การทดลองทำกิจกรรมจัดโฮมสคูล

สำหรับแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบครอบครัวที่ผู้วิจัยวางแผนไว้มีลักษณะการสอนตามแนวบูรณาการ กล่าวคือ เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะเจาะจงไปที่ความต้องการของผู้เรียนและเน้นเรื่องการออกแบบกิจกรรมและโครงการที่เหมาะสมกับรายวิชานั้นๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนการสอนมาพัฒนาเป็นทักษะต่างๆ หรือนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์หัวข้อ เซลล์ ผู้วิจัยสอนผ่านภาพและนำภาพเหล่านี้มาสร้างเป็นโมเดลเพื่อให้เด็กสามารถจินตนาการและจดจำโครงสร้างและหน้าที่ของเซลล์ วิชาคณิตศาสตร์หัวข้อเศษส่วน ผู้วิจัยให้ผู้เรียนทำกิจกรรมแบ่งส่วนดินน้ำมันเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่องเศษส่วนมากขึ้น ส่วนวิชาภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยเน้นเรื่องทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน ในสถานการณ์จำลองรวมถึงการฝึกเขียนไดอารี่ในชั่วโมง “บันทึก” เพื่อฝึกทักษะการย้อนคิดว่าทั้งวันผู้เรียนได้ผ่านประสบการณ์ใดมาบ้างซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษและการทบทวนตัวเองพร้อมกัน สำหรับวิชาดนตรีผู้วิจัยสอนโดยมีแนวคิดให้เด็กเลือกเพลงที่ต้องการเล่นเองโดยเด็กสามารถรับรู้ถึงศักยภาพของตนเองจากคอร์ดกีตาร์ เด็กจึงเลือกเพลงที่เขาสามารถเล่นได้ ประกอบกับนำทำนองของเพลงนั้นมาแต่งเพลงใหม่ ในกรณีวิชาศิลปะ ผู้วิจัยได้ติดต่อผู้เชี่ยวชาญด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ เพื่อสอนเด็กโดยเน้นเสริมภาพของเด็กโดยเด็กมีสิทธิในการเลือกบทเรียน เช่น หากเด็กต้องการประดิษฐ์อาวุธและอุปกรณ์เครื่องใช้และของตกแต่งห้องนอน ผู้วิจัยจะให้เด็กวางแผนโดยเริ่มจากการศึกษาหรือคิดกระบวนการการทำ เช่น เริ่มจากการหาวัสดุ เป็นต้น หลังจากนั้นให้เด็กอธิบายถึงประโยชน์ใช้สอยและอธิบายโดยเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของสิ่งประติมากรรมนั้น

สถานที่จัดการเรียนการสอน

ผู้วิจัยให้บ้านของผู้วิจัยเป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดเตรียมพื้นที่การเรียนรู้ทั้งในบ้าน บริเวณรอบบ้าน และนอกบ้านอย่างเหมาะสม กล่าวคือมีการจัดห้องเรียนโดยมีทั้งโต๊ะ เก้าอี้ และเบาะรองนั่ง อุปกรณ์เครื่องเขียนต่างๆ รวมถึงอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เช่น เครื่องฉายภาพ คอมพิวเตอร์ และเครื่องเล่นดีวีดี เป็นต้น ห้องเรียนถูกจัดขึ้นโดยเน้นความปลอดภัย มีการระบายอากาศที่ดี รวมถึงเครื่องปรับอากาศ ส่วนพื้นที่บริเวณรอบบ้านบางส่วนถูกจัดให้เป็นที่พักผ่อนและทำงานศิลปะ รวมถึงจัดเตรียมจักรยานไว้เพื่อออกกำลังกายหลังจากเลิกเรียนตอนเย็น

ตารางเวลาสำหรับการเรียนรู้ใน 1 สัปดาห์

ผู้วิจัยจัดการเรียนการสอนโดยอิงตามแนวบูรณาการ กล่าวคือ จัดสอนวันละ 8 ชั่วโมงทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ตามตารางดังนี้

วัน/เวลา	7.00-9.00	9.00-10.00	10.00-12.00	พัก กลางวัน	13.00-15.00	15.00- 16.00
จันทร์	วิทยาศาสตร์	ดนตรี	ภาษาอังกฤษ		ศิลปะ	บันทึก
อังคาร	คณิตศาสตร์	ดนตรี	ภาษาอังกฤษ		ศิลปะ	บันทึก
พุธ	วิทยาศาสตร์	ภาษาอังกฤษ	ภาพยนตร์		ศิลปะ	บันทึก
พฤหัสบดี	คณิตศาสตร์	ดนตรี	ภาษาอังกฤษ		ศิลปะ	บันทึก
ศุกร์	วิทยาศาสตร์	ดนตรี	ภาษาอังกฤษ		ศิลปะ	บันทึก

ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้เอกสารและการสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษในการเรียนการสอนรายวิชา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ

ค่ายแห่งการเรียนรู้และฝึกทักษะชีวิต

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดการเรียนรู้ภาคสนามหรือกิจกรรมนอกสถานที่เพื่อสอนให้เด็กเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมที่ อ.วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เป็นเวลาระยะเวลา 4 วัน ที่ทีมงานที่ร่วมกิจกรรมมีทั้งหมด 5 คน ได้แก่ ผู้วิจัย ครูสอนศิลปะ เจ้าของรีสอร์ทที่วังน้ำเขียว และญาติผู้วิจัย 2 คน กิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านในหัวข้อการเพาะเห็ด โดยจัดให้เด็กได้พบกับผู้ใหญ่ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เรียนรู้ขั้นตอนการเพาะเห็ดผู้วิจัยเปิดโอกาสให้เด็กพบปะกับเด็กกรุ่นราวคราวเดียวกันซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่พำนักอยู่ละแวกที่พักของผู้วิจัย นอกจากนี้มีการจัดกิจกรรมเข้าค่าย ฝึกทักษะทางเดินเท้า และทำอาหารรวมถึงการเรียนรู้ทักษะการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างจากที่เด็กเคยเผชิญ เช่น กิจกรรมผจญภัยต่างๆ ที่ทางที่พักได้จัดเตรียมไว้ เด็กสามารถรู้จักการจัดสรรการใช้จ่ายในการอยู่นอกสถานที่ได้เป็นเวลา 4 วัน และในวันสุดท้ายเด็กได้มีโอกาสเรียนรู้การบริหารรีสอร์ทและโฮมสเตย์จากเจ้าของและผู้บริหารโดยตรง

วัตถุประสงค์ของผู้วิจัยในการทดลองจัดการศึกษาครั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมให้ตัวผู้วิจัยเข้าใจแนวคิด กระบวนการรวมถึงปัญหาอุปสรรคและการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้วิจัยมีความไว และมีการวางแผนและจัดเตรียมการรวมถึงการเตรียมความพร้อมก่อนลงสู่สนามวิจัยอย่างแท้จริง นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องการอยู่ ณ จุดที่ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาดำรงอยู่เพื่ออาจช่วยลดความลำเอียงของตัวผู้วิจัย เป็นต้น

จากกิจกรรมตัวอย่างที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยจัดกิจกรรมตามความสนใจของเด็ก โดยเด็กจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในบทเรียนที่ผู้วิจัยจัดเตรียมไว้ หลักการนี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษานำร่องและจากตำราเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยผสมผสานแนวคิดจากการลงศึกษานำร่องกับแนวคิดซัมเมอร์ฮิล (เนล. 2539: 3 - 13) ที่มีแนวคิดว่าการศึกษาต้องมุ่งที่จะให้เสรีภาพอย่างเต็มที่แก่ผู้เรียนทั้งในด้านการเรียนและการปกครองตนเอง โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง การเรียนเป็นเรื่องของการเลือก ไม่บังคับ เพราะต้องการให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง

ระยะที่ 2: ช่วงอยู่ในสนามวิจัย

ภายหลังจากการเตรียมความพร้อมและการศึกษานำร่องแล้ว ผู้วิจัยเริ่มติดต่อผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งก็คือ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยขั้นตอนการเลือกกลุ่มเรียนและครอบครัวที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นไปตามกระบวนการที่นำเสนอไปแล้วข้างต้นของบทที่ 3 ผู้วิจัยคำนึงว่า กรณีศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานั้นสามารถให้ข้อมูลได้มาก (information rich cases) กล่าวคือ เป็นกรณีที่สามารถให้ข้อมูลในเรื่องต่างๆ ได้ดีที่สุดผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยหลากหลายประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูปและแนวคำถาม เป็นต้น

ในครั้งแรกที่ลงสนาม ผู้วิจัยจะสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลก่อน (Rapport) โดยแนะนำตัวและกล่าวถึงวัตถุประสงค์การลงสนามของตัวผู้วิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องราวส่วนตัวรวมถึงเริ่มสัมภาษณ์ประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์การจัดโฮมสคูลโดยวางแผนที่จะเก็บข้อมูลมากกว่า 1 ครั้งจนกว่าข้อมูลอยู่ในภาวะอิ่มตัว โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

สำหรับเทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ซึ่งเป็นเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงโครงสร้างและเป็นการประเมินอย่างรวดเร็ว โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้เข้าร่วมเพื่อร่วมสนทนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องที่จัดขึ้นโดยผู้วิจัย (Kumar. 1987) โดยแท้จริงแล้วผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่ม 2 ครั้งซึ่งประเด็นการทำสนทนากลุ่มคือ ข้อดีของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม และอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นซึ่งตัวอย่างรายละเอียดในการทำสนทนากลุ่มเป็นดังต่อไปนี้

Focus Group วันที่ 18/02/2557

ตาราง รายละเอียดของการสนทนากลุ่ม

จำนวนผู้เข้าร่วม	9 คน
ระยะเวลา	1-1:30 ชั่วโมง
ผู้เข้าร่วม	ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น
รูปแบบข้อมูล	จากการสนทนารวมถึงน้ำเสียง คำกล่าวและประเด็นต่างๆ ภาษากาย, ท่าทางและการแสดงออกทางสีหน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ข้อคำถาม (ประเด็น)
สถานที่	มหาวิทยาลัยมหิดล

ตัวอย่างข้อคำถาม	<u>ประเด็น: อะไรคือจุดร่วมหรือความเหมือนกันของคนในกลุ่ม</u> Q: คุณพ่อคุณแม่คิดว่าทุกคนในที่นี้มีอะไรที่เหมือนกันคะ Q: คุณพ่อคุณแม่ว่าทางเรามีอะไรที่แตกต่างจากพ่อแม่ของเด็กในระบบทั่วไปคะ Q: สาเหตุหลักที่คุณพ่อคุณแม่ตัดสินใจจัดโฮมสคูลคืออะไรคะ Q: ทักษะที่เหมือนกันในเรื่องของการศึกษาไทยคืออะไรคะ Q: ทำไมทุกคนในที่นี้สามารถอยู่ร่วมกันได้คะ Q: พ่อแม่ที่นี้เคยมีความขัดแย้งกันมั้ยนะ? เรื่องอะไร? แก้ไขความขัดแย้งนี้ได้อย่างไร? Q: ปรัชญาหรือแนวทางการใช้ชีวิตของคุณพ่อคุณแม่คืออะไรคะ Q: ถ้าให้คุณพ่อคุณแม่เปรียบเทียบกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นกับฝูงสัตว์ คิดว่ากลุ่มเรียนนี้เหมือนกับฝูงสัตว์ชนิดใดคะ? ทำไม? Q: ถ้าสมมติว่าคุณพ่อคุณแม่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยว แล้ววันหนึ่งมาเจอกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้ คุณพ่อคุณแม่จะรู้สึกอย่างไรคะ Q: คุณพ่อคุณแม่คิดว่าตนเองเปลี่ยนไปมั้ยนะ เปลี่ยนอย่างไร ตั้งแต่เข้ามาในกลุ่มนี้
------------------	--

แผนการทำสนทนากลุ่ม

1. พัฒนาแนวทางข้อคำถามเพื่อนำไปสู่ประเด็น

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางสู่การเป็นผู้นำสนทนา (facilitator) ที่ดีโดยเริ่มจากการปรับเจตคติเพื่อความเป็นกลาง ไม่ลำเอียงต่อข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาจากคู่มือการทำสนทนากลุ่มพบว่า คุณสมบัติที่ดีของ ผู้นำสนทนา คือ ความยืดหยุ่นและการประนีประนอม ซึ่งหมายถึง ผู้นำกลุ่มสนทนาควรถามคำถามโดยทิ้งช่วงให้ผู้ร่วมสนทนาได้ตอบคำถามและแบ่งปันความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แต่ผู้นำกลุ่มสนทนาจะต้องมีความสามารถควบคุมการสนทนาให้เป็นไปตามหัวข้อหรือประเด็นที่กำหนดไว้อย่างประนีประนอม และแนวทางข้อคำถามที่สมบูรณ์จะเป็นแนวทางสำคัญ (road map) และเป็นผู้ช่วยทางความคิด (memory aid) สำหรับผู้นำสนทนา สิ่งที่สำคัญต่อมาคือต้องสามารถตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. ใครที่เป็นผู้ร่วมสนทนาหรือผู้ที่ผู้วิจัยต้องการข้อมูล
2. ข้อมูลใดที่ผู้วิจัยต้องการ
3. อะไรที่ผู้วิจัยใช้เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูล

2. กำหนดจำนวนและรายละเอียดผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

หลักการในการเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มคือ ทุกคนต้องมีลักษณะร่วมกัน หรือที่เรียกว่า Homogenous ซึ่งในกรณีนี้คือ เป็นผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากทุกคนมีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว รวมถึงมีประสบการณ์ต่างๆ ในการจัดกลุ่มบ้านเรียน ทางด้านจำนวนซึ่งจาก Krueger and Casey (2000) กล่าวว่า จำนวนคนต่อสถานที่สนทนาควรจะมีผู้ร่วมสนทนาประมาณ 10-12 คน แต่ครั้งนี้มีผู้ร่วมสนทนาที่ติดต่อได้ 9 คนซึ่งอยู่ในจำนวนที่เหมาะสม

ประโยชน์ของการทำสนทนากลุ่ม

ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาคือ *อะไรคือจุดร่วมหรือความเหมือนกันของคนในกลุ่ม* จากประเด็นนี้เอง ผู้วิจัยตัดสินใจใช้วิธีการสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นนี้ เนื่องจากตัวประเด็นเองมีความเหมาะสมเพราะการได้มาซึ่งข้อมูลของประเด็นนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ปกครองหลายท่าน เป้าหมายของการสนทนากลุ่มคือ เพื่อสนับสนุนให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเปิดเผยความคิดเห็นต่อผู้ร่วมสนทนาคนอื่นๆ และผู้ร่วมสนทนาสามารถแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าบทสนทนาจะมีชีวิตชีวามากกว่าการสัมภาษณ์เชิงลึก

การพัฒนาข้อคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม

ข้อคำถามถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดทำสนทนากลุ่มโดยคำถามต้องสามารถให้ผู้ร่วมสนทนาตอบสนองและสามารถสกัดข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการจากกลุ่มสนทนา คำถามที่ดีควรเป็นคำถามที่เป็นธรรมชาติและออกแนวเป็นบทสนทนา ซึ่งควรเป็นคำถามที่สั้น เป็นคำถามปลายเปิด และเป็นคำถามมิติเดียวหมายความว่า เป็นคำถามที่ต้องการแค่ 1 คำตอบ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างข้อคำถามที่เหมาะสมต่อการจัดทำสนทนากลุ่มทั้งหมด 5 แบบ ดังนี้

1. คำถามเปิดประเด็น (Opening questions): เป็นคำถามที่ทำให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มรู้สึกผ่อนคลาย โดยเป็นคำถามที่สามารถตอบได้ง่าย แต่ไม่ควรเป็นคำถามที่เน้นในเรื่องความแตกต่างของสมาชิกในกลุ่ม

ตัวอย่าง: คุณพ่อคุณแม่ช่วยแนะนำตัวและช่วยบอกว่าเข้าร่วมกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมานานแค่ไหนแล้วคะ

2. คำถามนำไปสู่ประเด็น (Introductory questions): เป็นคำถามที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มเริ่มต้นคิดเกี่ยวกับหัวข้อสนทนาซึ่งช่วยให้ง่ายขึ้นถึงหัวข้อสนทนาโดยตรงประเด็น

ตัวอย่าง: ช่วงแรกๆ ที่คุณพ่อคุณแม่เข้าร่วมกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นรู้สึกอย่างไรคะ

3. คำถามเชื่อมโยง (Transition questions): เป็นคำถามที่เชื่อมโยงระหว่าง introductory questions และ key questions ซึ่งเป็นคำถามที่เป็นเชิงลึกมากกว่า introductory questions

ตัวอย่าง: คุณพ่อคุณแม่ลองนึกย้อนว่าตั้งแต่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีสิ่งใดที่สมาชิกในกลุ่มเหมือนกันบ้างคะ

4. คำถามหลัก (Key questions): เป็นข้อคำถามที่เน้นในประเด็นคำถามหลัก โดยเป็นคำถามที่ตรงประเด็นและเป็นคำถามที่สามารถรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการ

ตัวอย่าง: ทศนคติที่เหมือนกันในเรื่องของการศึกษาไทยคืออะไรคะ

5. คำถามปิดท้าย (Ending questions): เป็นคำถามสำหรับปิดท้ายการสนทนากลุ่ม

ตัวอย่าง: คุณพ่อคุณแม่ยังมีความคิดเห็นใดๆ เพิ่มเติมอีกมั้ยคะ

การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์

สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยเตรียมประเด็นคำถามกว้างๆ ไว้เพื่อป้องกันมิให้หลุดออกจากประเด็นในระหว่างการสนทนา ผู้วิจัยเริ่มเปิดประเด็นโดยการแนะนำตัวและพูดคุยเรื่องทั่วไป เช่น เรื่องของสภาพภูมิอากาศและสถานที่ละแวกนั้น หลังจากนั้นผู้วิจัยเริ่มเข้าสู่ประเด็นโดยครูทิม (นามสมมติ) เป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก เนื่องจากผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงภูมิหลังความเป็นมาและระบบการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังนั้นครูทิมซึ่งเป็นเสาหลักของบ้านเฟิร์นจึงเหมาะสมสำหรับการศึกษากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในเบื้องต้น ต่อจากนั้นผู้วิจัยเริ่มจากผู้ปกครองที่สะดวกให้ข้อมูลโดยศึกษาจากตารางของผู้ปกครอง ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเทปโทรศัพท์ติดต่อผู้ปกครองเหล่านี้ไว้ทุกท่านเพื่อสะดวกต่อการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในขณะที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามวิจัย ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อที่จะสืบทอดรอยการเรียนรู้ การใช้ชีวิตของสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น การจัดการเรียนการสอนของผู้ปกครอง ระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันและกับเด็ก ๆ การใช้พื้นที่ในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงพฤติกรรมของผู้ปกครองและเด็ก ๆ ซึ่งผู้วิจัยพึงพอใจกับผลของการสังเกตการณ์เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์นี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเชื่อมั่นและสามารถเชื่อมโยงข้อมูลแท้จริงที่ได้จากสนามวิจัย

สำหรับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยร่วมกิจกรรมเข้าค่ายกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น จ.ปทุมธานี โดยผู้วิจัยเข้าร่วมประชุมกับกลุ่มบ้านเรียนโดยเป็นส่วนหนึ่งของผู้ร่วมกิจกรรม กล่าวคือ กิจกรรมค่ายครั้งนี้เน้นการระดมความคิดและความสามัคคีของเด็ก ๆ โดยเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ เป็นผู้คิดและจัดกิจกรรมโดยผู้ปกครองและผู้วิจัยเป็นผู้เล่นกิจกรรมตามฐานต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ จัดทำขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมทีมบาสเกตบอลและแชร์บอลซึ่งซ้อมทุกๆ วันอังคารเวลาบ่ายสามโมงถึงห้าโมงเย็น ผลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนี้สามารถเป็นข้อมูลที่สำคัญส่วนหนึ่งในการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

หลังจากได้ข้อมูลเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยจะดำเนินการถอดเทปบันทึกเสียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูลในเบื้องต้น เพื่อศึกษาการอิมตัวของข้อมูล หากพบว่าข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติม พร้อมทั้งทำการเก็บข้อมูลจากผู้ใกล้ชิดหรือเกี่ยวข้องซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ระยะที่ 3: ช่วงออกจากสนามวิจัย

หลังจากผู้วิจัยเก็บข้อมูลจนอิมตัวแล้ว ผู้วิจัยมีได้ออกจากสนามวิจัยอย่างทันทีทันใด ผู้วิจัยยังคงติดต่อกับผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอย่างสม่ำเสมอและผู้วิจัยยังคงเข้าร่วมซ้อมกีฬากับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นปกติจนจบภาคการศึกษา จุดนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลเพิ่มเติมได้หากพบว่าข้อมูลดิบที่ได้ไปยังไม่เพียงพอ ซึ่งผู้วิจัยได้กลับไปสัมภาษณ์เพิ่มเติม เช่น ประเด็นด้านสถานที่เรียนหลักโดยละเอียดและหัวข้อหลักของการเรียนรู้ของภาคการศึกษาใหม่ เป็นต้น ซึ่งในระยะนี้เป็นช่วงเวลาหลักของผู้วิจัยในการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองอย่างละเอียดทุกขั้นตอนโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสารมาจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของไมล์และอีเบอร์แมน (1994) ดังนี้

การจัดระเบียบข้อมูล (Data organizing)

ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการถอดเทปมาจัดเป็นหัวข้อใหญ่ก่อนเป็นอันดับแรก โดยแยกหัวข้อออกมาเป็นประเด็นหลักๆที่เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยจัดทำตารางเพื่อแยกเป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจนโดยประเด็นหลักแต่ละประเด็นนั้นจะมีการให้สัญลักษณ์สีที่แตกต่างกัน หลังจากนั้นผู้วิจัยย่อประเด็นหลักๆ ออกมาเป็นประเด็นย่อยๆ เพื่อความละเอียดและอำนวยความสะดวกต่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทำให้ข้อมูลเป็นระเบียบทั้งในกายภาพและเนื้อหาพร้อมที่จะแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบได้

การแสดงผลข้อมูล (Data display)

หลังจากผู้วิจัยได้จัดระเบียบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะแสดงผลข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา รูปการพรรณนา โดยการรายงานผลนั้นอยู่บนรากฐานการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อบอกเรื่องราวของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสนามวิจัย

การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำตรงของผลการวิจัย (Conclusion, interpretation and verification)

ภายหลังการแสดงผลข้อมูล ผู้วิจัยจะทบทวนรายละเอียดของข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปสู่การค้นหาข้อสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัยหรืออาจค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆที่สามารถนำมาเสนอเพื่อสนับสนุนข้อค้นพบที่ผู้วิจัยได้จากการลงสนามวิจัย พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำด้านเนื้อหาและการตีความโดยอาจเพิ่มการอ้างอิงคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยจะตรวจสอบรายละเอียดข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ โดยตรวจสอบว่าผู้วิจัยนำข้อมูลที่มาจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี และจากผู้เก็บข้อมูลอื่นๆ มาร่วมวิเคราะห์เพื่อนำเสนอข้อค้นพบหรือไม่ แล้วจึงนำไปสู่การจัดทำคู่มือที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลซึ่งหัวข้อนั้นต้องมาจากการลงสนามวิจัย โดยผู้วิจัยมีแผนที่จะจัดทำคู่มือโฮมสคูลภายในอนาคต

ระยะที่ 4: ชวนำข้อมูลคืนสู่ผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากสนามทั้งหมดจะถูกนำมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์และสร้างหัวข้อได้ถูกนำไปให้ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอ่าน วัตถุประสงค์ของการนำข้อมูลคืนครั้งนี้ก็เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็น และเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลว่าครอบคลุมตามประเด็น

ทั้งหมดที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาหรือไม่ โดยผู้วิจัยติดต่อผู้ปกครองเพื่อมาพูดคุยกันในเบื้องต้น ประกอบกับผู้ปกครองเหล่านี้อยู่ในช่วงประเมินผลบุตรหลานของตนเองเพื่อส่งหลักฐานและร่องรอยการเรียนรู้ให้กับศูนย์ที่ผู้ปกครองสังกัดอยู่ ผู้ปกครองและผู้วิจัยได้ร่วมพูดคุยกันถึงผลการศึกษาของผู้วิจัยซึ่งในกระบวนการนี้เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบและประเมินผลการวิจัยของผู้วิจัย ผลจากการนำข้อมูลคืนสู่ผู้ให้ข้อมูลนี้เป็นไปอย่างราบรื่น กล่าวคือ ผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นด้วยและรู้สึกพึงพอใจในผลการวิจัย ผู้ปกครองกล่าวว่าผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสะท้อนสิ่งที่ผู้ปกครองไม่เคยเห็นได้ในหลายประเด็น เช่น อัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของเด็กๆ และผู้ปกครอง เป็นต้น

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิทธิของผู้ให้ข้อมูลซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งในการสะท้อนปรากฏการณ์เรื่องการจัดโฮมสคูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลทุกรายโดยก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างความสัมพันธ์อันดีเพื่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และสอบถามความสมัครใจในการเข้าร่วมวิจัยจากผู้ให้ข้อมูลทุกราย ผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การขออนุญาตจดยละเอียดจากการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ จำนวนครั้งในการสัมภาษณ์ ระยะเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ การขอให้ผู้ให้ข้อมูลช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การมีสิทธิตอบหรือไม่ตอบคำถามของผู้วิจัยนอกจากนี้ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้ซักถามข้อข้องใจหรือสิ่งที่เป็นข้อสงสัยเพิ่มเติมจนเข้าใจ และให้เวลาในการคิดทบทวนก่อนตัดสินใจตอบคำถามและที่สำคัญผู้วิจัยจะไม่เปิดเผยข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวข้องถึงผู้ให้ข้อมูล และการรักษาความลับของข้อมูลโดยเก็บไว้ในที่ปลอดภัยและผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในภาพรวมและข้อมูลทั้งหมดใช้เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการเท่านั้น

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มาจัดระเบียบข้อมูลเพื่อจัดหมวดหมู่ แสดงประเด็นหลักและประเด็นย่อยเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อออกเป็น 3 ตอนได้แก่ ตอนที่ 1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและบริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ตอนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม และตอนที่ 3 อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แต่ละตอนมีสาระสำคัญ ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและบริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มของรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งโดยปกติแล้วการจัดโฮมสคูลส่วนใหญ่จะถูกจัดโดยพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็ก ซึ่งมีได้ถูกจัดในรูปแบบของกลุ่มหรือที่เรียกว่า “กลุ่มบ้านเรียน” แต่มาภายหลังเริ่มมีการจัดกลุ่มบ้านเรียนขึ้นเป็นบ้านเรียนที่มีสมาชิกมากกว่า 3 ครอบครัวขึ้นไปโดยมีการจัดระบบการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไป กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถือกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวของครอบครัวหลายครอบครัวที่มีอุดมการณ์ทางด้านการศึกษาเหมือนกัน ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีการจัดการเรียนการสอนที่คล้ายคลึงกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาก กล่าวคือ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่เหมือนกับระบบโรงเรียนย่อยส่วน ประกอบกับพ่อแม่เป็นผู้ดูแลเด็ก ๆ โดยตรง นอกจากนี้สถานที่เรียนมีลักษณะของความเป็นบ้านซึ่งยังคงกลิ่นอายความเป็นโฮมสคูลอย่างแท้จริง สำหรับหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งประเด็นการนำเสนอออกเป็น 2 หัวข้อหลัก ดังนี้

1.1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.1.1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.1.2 โครงสร้างการบริหารจัดการของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.1.3 ลักษณะทางกายภาพของสถานที่จัดการเรียนการสอน

1.1.4 การจัดการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.2 บริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.2.1 ภูมิหลังของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล

1.2.2 มุมมองประสบการณ์ชีวิต

1.2.3 มูลเหตุที่นำมาสู่การจัดโฮมสคูล

1.2.4 จากประสบการณ์สู่การเล็งเห็นข้อดีของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม

มีรายละเอียดในแต่ละประเด็นหลัก ดังนี้

1.1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มเรียนที่มีความลงตัวระหว่างสมาชิกและกระบวนการจัดการเรียนรู้ สมาชิกที่เป็นผู้ปกครองทุกคนและบุคคลที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อนำกลุ่มให้ไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งในหัวข้อบริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะสะท้อนให้เห็นมุมมองในหลากหลายมิติของความเป็นบ้านเฟิร์น

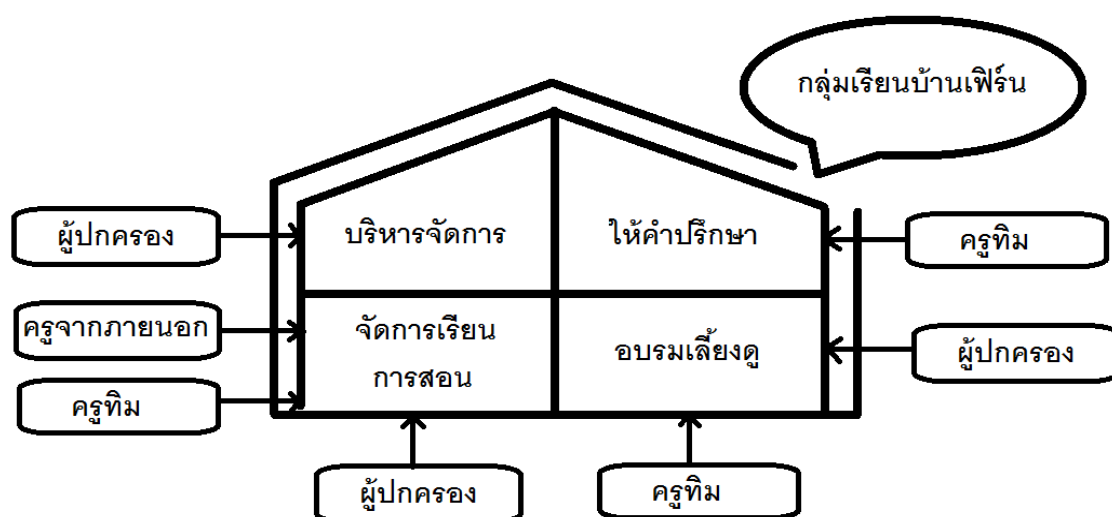
1.1.1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเริ่มจากครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนำบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนอนุบาลทางเลือกแห่งหนึ่งในเขตปริมณฑลที่เป็นแนววิถีพุทธ แต่หลังจากที่เด็กส่วนใหญ่เรียนจบอนุบาล 3 จากโรงเรียนแห่งนี้ ผู้ปกครองหลายท่านต้องการให้เด็ก ๆ ได้ศึกษาในแนวทางเลือกต่อเลยรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มโฮมสคูลขึ้นมา หลังจากเด็กเรียนไประยะหนึ่งพบว่าสถานที่เรียนคับแคบเกินไป ประกอบกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งไม่สนับสนุนการเรียนการสอนทำให้สมาชิกบางส่วนได้ย้ายออกไป ส่วนกลุ่มเด็กที่เหลือก็ยังคงอยู่กับปราชญ์ชุมชนท่านหนึ่งโดยท่านได้ตั้งชื่อใหม่ให้กับกลุ่มเรียนนี้ว่า “ภูมิธรรม” ปราชญ์ชุมชนท่านนี้เป็นผู้นำทางด้านวิปัสสนา การเจริญสติ โดยมีครูท่านหนึ่งครูทิม (นามสมมติ) เป็นผู้ดูแลกลุ่มหลัก หลังจากนั้นไม่นานกลุ่มภูมิธรรมได้ย้ายออกจากสถานที่เดิมเพื่อมาตั้งสถานที่เรียนใหม่ที่มีความเหมาะสมกับธรรมชาติของเด็กประถมมากขึ้น ผู้ปกครองในกลุ่มร่วมกันเช่าบ้านหลังหนึ่งเพื่อเป็นสถานที่หลักสำหรับการจัดการเรียนการสอนพร้อมทั้งได้เปลี่ยนชื่อกลุ่มมาเป็นกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในปัจจุบัน

ช่วงแรกของการก่อตั้งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้น ผู้ปกครองจากทุกครอบครัวมาประชุมกันเพื่อลงคะแนนเสียงหาชื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มบ้านเรียน ซึ่งชื่อที่ได้รับการเห็นด้วยมากที่สุดคือ “บ้านเฟิร์น” มาจาก “Freedom To Learn” แต่ต่อมาเกิดความสับสนเรื่องของความหมาย โดยคนภายนอกจะเข้าใจว่าเป็นชื่อของพืชชนิดหนึ่ง ประกอบกับผู้ปกครองท่านหนึ่งที่มีความสามารถในการดูดวงได้ให้ข้อเสนอตามตำราฤกษ์ยามว่าตัว “ร” จะเหมาะสมกว่า “ล” สุดท้ายจึงได้ข้อสรุปชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

1.1.2 โครงสร้างการบริหารจัดการของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

บ้านเฟิร์นเปรียบเหมือนกับสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง ดังนั้นโครงสร้างการบริหารจัดการค่อนข้างชัดเจน ทั้งในเรื่องของบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ และเนื่องจากเป็นกลุ่มเรียนโฮมสคูล ผู้ปกครองรวมถึงบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมิได้มีเพียงบทบาทเดียว ซึ่งในหัวข้อนี้จะเสนอบทบาทและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังแผนภาพ 1

แผนภาพ 1 โครงสร้างของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและบทบาทของสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเรียน

บทบาทของผู้ปกครอง

เมื่อพิจารณาด้านการบริหารจัดการของกลุ่มนั้น ครอบครัวแต่ละครอบครัวได้แบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน เช่น ผู้ปกครองที่มีความสามารถด้านการทำบัญชีก็จะรับผิดชอบในส่วนของการทำบัญชีรายเดือน บางท่านมีความสามารถด้านการทำอาหารก็จะเป็นผู้รับผิดชอบหลักด้านอาหารรวมถึงการสอนเด็กทำอาหารด้วย แต่อย่างไรก็ตามทุกหน้าที่มีความยืดหยุ่นสูง กล่าวคือสมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมหรือเข้ามาช่วยเหลือได้ เช่น การออกไปจ่ายตลาดซึ่งมีการผลัดเวรกันเป็นประจำ ในกรณีของผู้ปกครองที่ต้องทำงาน พวกเขาเหล่านี้มีหน้าที่ด้านเอกสารหรือการจัดการข้อมูล ยกตัวอย่างเช่น กรณีมีการทัศนศึกษาออกสถานที่ ผู้ปกครองที่รับผิดชอบด้านเอกสารและข้อมูลมีหน้าที่ค้นหาข้อมูลสถานที่รวมถึงการติดต่อ แต่อย่างไรก็ดีถ้ามีผู้ปกครองท่านไหนที่มีเครือข่าย มีคนรู้จักก็สามารถให้ความช่วยเหลือด้านนี้ได้ หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้ปกครองทุกคนจะเข้าร่วมประชุมกันเพื่อลงคะแนนเสียงว่าสถานที่ไหนเหมาะสมต่อการจัดทัศนศึกษาในหัวข้อนั้นๆ เพื่อหาข้อสรุป ผู้ปกครองทุกคนต้องมีการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายซึ่งคล้ายๆ ค่าเทอม โดยจ่ายเป็นเทอมซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะเป็นการเฉลี่ยที่เท่าๆ กันตามจำนวนเด็ก นักเรียนที่นี้ไม่มีชุดยูนิฟอร์ม แต่หากออกทัศนศึกษาออกสถานที่ ผู้ปกครองที่ทำธุรกิจด้านผ้าจะสนับสนุนโดยตัดเย็บให้กับเด็กและผู้ปกครองโดยผู้ปกครองที่มีความถนัดด้านการออกแบบให้ความช่วยเหลือด้านการออกแบบโลโก้หรือสัญลักษณ์ของกลุ่ม

นอกจากนี้การจัดการด้านการเรียนการสอนถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญหน้าที่หนึ่งของพ่อแม่ทุกท่านโดยเฉพาะผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น ด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา คณิตศาสตร์ โยคะ และภาษาอังกฤษ เป็นต้น การอบรมเลี้ยงดูถือเป็นหน้าที่สำคัญเช่นกันซึ่งผู้ปกครองมิได้มีบทบาทเพียงผู้บริหารจัดการกลุ่มและผู้จัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่บทบาทความเป็นพ่อแม่ยังคงเป็นบทบาทหลักที่หลีกเลี่ยงมิได้ บทบาทความเป็นพ่อแม่ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้นจะยิ่งใหญ่กว่า เนื่องจากผู้ปกครองทุกคนสามารถอบรมสั่งสอนบุตรหลานของผู้ปกครองคนอื่นๆ ได้

บทบาทของครูทิม (นามสมมติ)

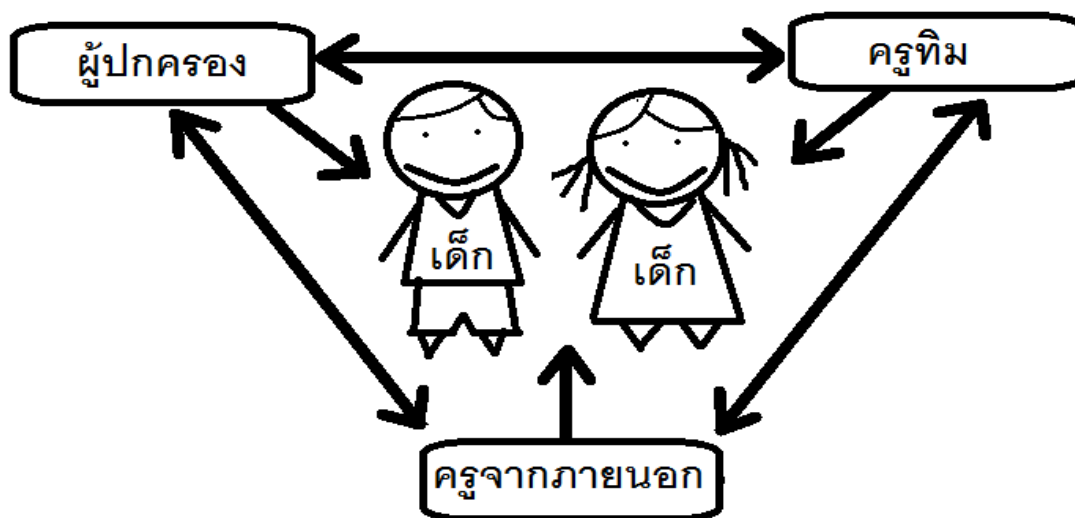
กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีครูประจำอยู่ 1 ท่านคือครูทิม (นามสมมติ) ซึ่งมีหน้าที่ดูแลเรื่องการเรียนการสอน หน้าที่หลักของครูท่านนี้คือ เป็นที่ปรึกษาด้านการจัดการเรียนการสอน โดยครอบครัว เนื่องจากท่านได้เข้าร่วมประชุม ติดตามเครือข่ายด้านโฮมสคูลเป็นประจำ นอกจากนี้ครูทิมยังรับผิดชอบสอนเนื้อหาสาระด้านวิชาการสำคัญๆ และเสริมสร้างจริยธรรม คุณธรรมให้กับเด็ก ซึ่งทุกเช้าก่อนเข้าเรียนครูทิมจะนำนิทานธรรมะมาเล่าให้เด็กๆ ฟังและให้เด็กนั่งสมาธิ บทบาทสำคัญอีกบทบาทหนึ่งก็คือ ผู้อบรมเลี้ยงดูเด็กในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แม้ว่าครูทิมมิได้มีส่วนเกี่ยวพันทางสายเลือดกับเด็กๆ ในบ้านเฟิร์น แต่ครูทิมเป็นบุคคลสำคัญ ผู้ปกครองทั้งหลายจึงให้ความไว้วางใจและเต็มใจเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ครูทิมอบรมสั่งสอนบุตรหลานของตน

บทบาทของครูจากภายนอก

นอกจากผู้ปกครองและครูทิมที่ต้องรับผิดชอบด้านการสอนแล้ว ครูจากภายนอกก็มีบทบาทด้านการสอนเช่นกัน ครูเหล่านี้เปรียบเหมือนผู้ช่วยเติมเต็มความรู้ให้กับเด็กๆ เนื่องจากผู้ปกครองและครูทิมมิได้ชำนาญในทุกรายวิชาหรือกิจกรรม ดังนั้นกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงจ้างครูพิเศษเข้ามาสอนในบางรายวิชา เช่น ดนตรีไทย และลีลาศ เป็นต้น ครูเหล่านี้มีตารางเวลาที่ค่อนข้างแน่นอนและเป็นบุคคลที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับเด็กๆ เพราะธรรมชาติของแต่ละวิชาที่สอนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กๆ อย่างใกล้ชิด ดังนั้นครูเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อเด็กไม่มากนักน้อย อย่างไรก็ตาม ครูจากภายนอกมิได้เข้าสอนในทุกภาคเรียนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจัดการเรียนการสอนของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ความสัมพันธ์โครงสร้างการบริหารจัดการของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

จากโครงสร้างการบริหารกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันโดยไม่แยกส่วน กล่าวคือ แม้ว่าแต่ละบุคคลจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน แต่โครงสร้างสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการถ่ายทอดทางสังคมท่ามกลางเหล่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ดังแผนภาพ 2

แผนภาพ 2 ความสัมพันธ์ของการถ่ายทอดทางสังคมของสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเพื่อน

จากประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารของกลุ่มเรียนบ้านเพื่อนแสดงให้เห็นถึงความเป็นครอบครัว ผู้ปกครองและครูทุกท่านมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองโดยเน้นสัมพันธภาพใน 3 มิติซึ่งได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองกับครูทีม สัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองกับครูจากภายนอก และสัมพันธภาพระหว่างครูจากภายนอกกับครูทีม จากความสัมพันธ์ทั้ง 3 มิตินี้จะช่วยเสริมพลังให้กับตัวเด็กและกลุ่มเรียนบ้านเพื่อน

ผู้ปกครองกับครูทีม

จากภาพรวมเราจะเห็นว่าผู้ปกครองมิได้เป็นหน่วยเดียวที่เป็นผู้ตัดสินใจแต่ละเทอมจะให้เด็กได้เรียนรู้ในหัวข้อใด ครูทีมผู้เป็นเสาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเพื่อนถือเป็นบุคคลหนึ่งที่เกี่ยวข้องร่วมประชุม การวางแผนและการจัดการเรียนการสอนนั้นต้องอาศัยทั้งผู้ปกครองและครูทีม ส่วนด้านการบริหารจัดการ แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง แต่ครูทีมร่วมเป็นผู้ขับเคลื่อนทำให้การบริหารเป็นไปอย่างราบรื่น เช่น ผู้ปกครองจัดสรรทรัพยากรให้กับกลุ่มโดยครูทีมเป็นผู้ช่วยให้ทรัพยากรเหล่านั้นเกิดประโยชน์ เป็นต้น

ผู้ปกครองกับครูจากภายนอก

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับครูจากภายนอก ผู้ปกครองมิได้ปล่อยให้บุตรหลานของตนเรียนรู้จากครูเหล่านั้นเท่านั้น แต่ผู้ปกครองร่วมเรียนบางรายวิชา เช่น เรียนลีลาศ เป็นต้น ดังนั้นผู้ปกครองทั้งหลายกับครูจากภายนอกมีปฏิสัมพันธ์กันซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเด็กๆ กล่าวคือ ผู้ปกครองเหล่านี้ถือเป็นแบบอย่างที่สำคัญของคำว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” หมายความว่า นอกจากเด็กๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้จากครูแล้ว ยังได้ถูกปลูกฝังให้รักการเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ต่างๆ เมื่อมีโอกาส

ครูทีมกับครูภายนอก

ครูทีมและครูจากภายนอกมักมีปฏิสัมพันธ์กัน เนื่องจากครูทีมมักมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ของเด็ก เช่น การร่วมทีมฟุตบอล ครูทีมอาจดูเหมือนผู้ช่วยสอนแต่ไม่ใช่แค่ในฐานะครูเท่านั้น ครูทีมมีบทบาทเป็นผู้ร่วมทีมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะนำเด็กให้เข้าถึงวัตถุประสงค์ของการเล่นกีฬาเป็นทีม กล่าวโดยสรุปคือครูทีมเปรียบเหมือนทั้งนักเรียนและผู้ช่วยสอนของครูสอนฟุตบอล

สัมพันธภาพเหล่านี้สร้างความเป็นครอบครัวให้กับกลุ่ม กล่าวคือ ทั้ง 3 หน่วยหลักมีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันโดยมุ่งหวังให้กลุ่มเรียนนี้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนเด็ก ๆ ไปสู่อนาคตที่ดีซึ่งมาจากความกลมเกลียวกันของกลุ่ม โดยความสัมพันธ์ทั้ง 3 มิตินี้จะส่งผลต่อเด็ก ๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เด็กทุกคนให้ความเคารพทั้งครูทีมและครูจากภายนอกในฐานะผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา และเรียกผู้ปกครองทุกคนว่าพ่อและแม่ โดยพ่อแม่ทุกคนสามารถสอน ว่ากล่าว ตักเตือนเด็ก ๆ ได้ ดังคำกล่าวของพ่อเสือที่กล่าวว่า

“อยู่ที่นี้เป็นลูกเราหมดทุกคนแหละ แต่ถ้าอยู่ที่บ้านก็เป็นลูกใครลูกมันแล้ว พ่อแม่ทุกคนมีสิทธิ์ในการอบรมสั่งสอน ลูกเยอะครับผมนะ แต่ลูกจริง ๆ มีแค่คนเดียว”

นอกจากความเป็นครอบครัวแล้ว หลักในการบริหารจัดการของกลุ่มมีความยืดหยุ่นสูงแต่มีความชัดเจนในหน้าที่ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

1.1.3 ลักษณะทางกายภาพของสถานที่จัดการเรียนการสอน

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของสถานที่เรียนหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยเริ่มจากสภาพแวดล้อมรอบ ๆ บ้านและบริบทภายในบ้านเรียน ซึ่งเป็นดังต่อไปนี้

ก่อนที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ก่อตั้งขึ้นผู้ปกครองทั้งหลายรวมถึงครูทีมได้ปรึกษากันเพื่อหาสถานที่เรียนที่เหมาะสม ซึ่งเพื่อนของผู้ปกครองท่านหนึ่งมีบ้านซึ่งไม่มีใครอาศัย กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงตัดสินใจเช่าบ้านหลังนี้ด้วยราคา 12,000 บาทต่อเดือน บ้านหลังนี้ตั้งอยู่ในเขตททม. ซึ่งอยู่ชานเมืองของเส้นทางมุ่งสู่ภาคใต้

แผนภาพ 3 สภาพแวดล้อมก่อนเข้าสู่ตัวบ้านเรียนหลัก

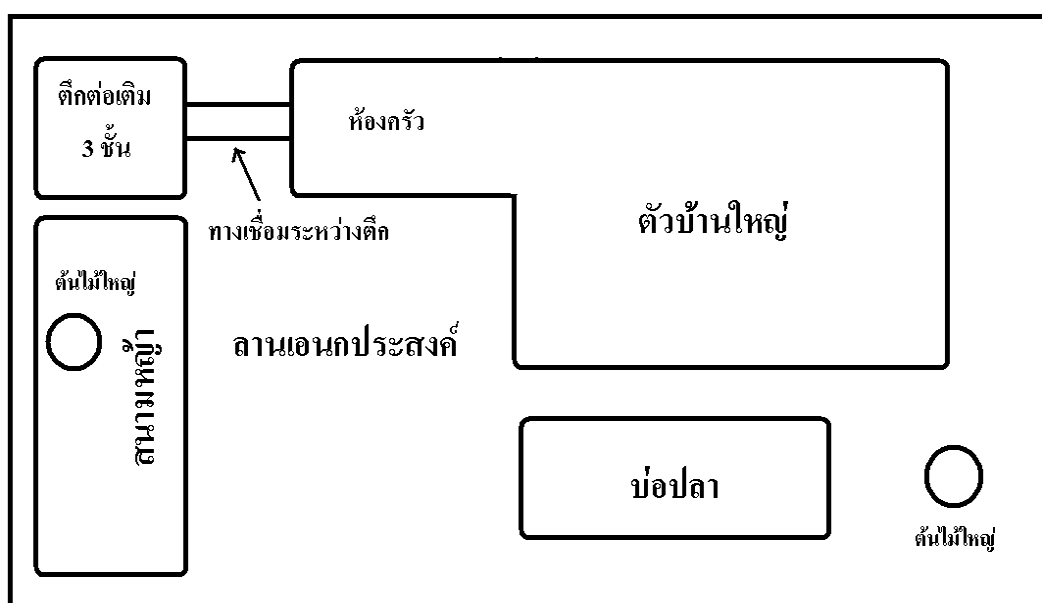
หลังจากพ้นประตูหมู่บ้านเข้ามาแล้ว สองริมข้างทางเต็มไปด้วยอาคารพาณิชย์ เรียงรายไปจนสุดทางสามแยก ตามหน้าอาคารพาณิชย์เป็นที่พักอาศัยของผู้คนโดยจะสังเกตเห็น กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าบางจำนวนที่ตั้งแผงขายหน้าอาคารหรือบ้าน บ้างก็ขายผัก ผลไม้ บ้างก็ขายอาหาร และเครื่องดื่ม บางบ้านเปิดร้านขายของชำเล็กๆซึ่งทำให้บรรยากาศมีความอบอุ่น มีรถวิ่งเข้าวิ่งออกจากซอยรถสองเลนเป็นระยะๆ เมื่อมาถึงจุดสามแยกมองตรงไปจะเห็นศาลเจ้าที่ผู้อาศัยทั้งหลาย บูชาในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ปกป้องรักษาคนในหมู่บ้าน แต่เมื่อเลี้ยวซ้ายขึ้นสะพานข้ามคลอง เล็กๆไปแล้ว จะพบถึงบรรยากาศที่แตกต่างโดยสิ้นเชิง จากสองข้างทางที่เต็มไปด้วยอาคารพาณิชย์ และผู้คน กลายมาเป็นหมู่บ้านที่สงบไม่มีผู้เดินถนน สองข้างทางดูโล่งตาอากาศบริสุทธิ์ บ้านเดี่ยว สองชั้นเรียงรายกันห่างๆ ส่วนใหญ่ปลูกต้นไม้หน้าบ้านดูเขียวขจี ถนนสายหลักของหมู่บ้านด้านใน กว้างขวาง เหมือนดังคนละโลกกับด้านนอก เมื่อมาหยุดอยู่หน้าบ้านหนึ่ง ซึ่งโดยลักษณะดูเหมือน บ้านที่สร้างมาเพื่อเป็นบริษัทหรือที่เราเรียกกันว่า โฮมออฟฟิศ เพราะเนื่องจากรั้วหน้าบ้านมีป้ายชื่อ บริษัทขนาดใหญ่ แม้ว่าเป็นเขตกรุงเทพมหานครแต่ความร่มรื่นเขียวขจีทำให้ผู้ที่เข้าไปรู้สึกเหมือน หลุดพ้นจากความวุ่นวายภายนอกและมาอยู่ ณ สถานที่ที่สงบ แต่อย่างไรก็ดีเสียงเด็กๆที่ดังออกมา จากในบ้านทำให้เปลี่ยนความรู้สึกจากความเป็น โฮมออฟฟิศ มาเป็นบ้านเรียนของครอบครัวใหญ่ๆ

แผนภาพ 4 สถานที่เรียนหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ตัวบ้านกับเสาปูนสไตโรมันด้านหน้าทำให้ดูโอโถง หน้าบ้านแบ่งออกเป็นสอง ส่วนโดยส่วนที่เป็นสนามหญ้าและบ่อน้ำ ผังสนามหญ้ามียันไม้ใหญ่ริมเย็นซึ่งเป็นที่สำหรับเด็กในการ เรียนรู้หรือวิ่งเล่นในช่วงพัก มีส่วนต่อเติมสามชั้นสไตโรโมเดิร์นซึ่งมีทางเดินเชื่อมต่อไปยังตัวบ้าน ใหญ่ ชั้นล่างเป็นส่วนแสดงผลงานการเรียนรู้ของเด็กทั้งศิลปะและวิชาการจากการเรียนรู้โดยการ ปฏิบัติจริง เช่น แผนการตลาด การใช้สนามบิน และผลงานศิลปะต่างๆ เป็นต้น ส่วนชั้นที่ 2 และ 3 ถูกจัดให้เป็นห้องเอนกประสงค์เช่น ห้องอ่านหนังสือ ห้องเรียน หรือห้องพักผ่อน ลานจอดรถตรง กลางได้ถูกดัดแปลงให้เป็นสถานที่เรียนรู้ และทำกิจกรรมประจำวันต่างๆ เช่น รับประทานอาหาร เรียนหนังสือ และเล่นสไลด์ เป็นต้น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยอาจทำให้ผู้พบเห็นคาดไม่ถึงว่าเป็น สถานที่ที่มีเด็กอยู่ร่วมกันเป็นสิบๆ คน ไม่ว่าจะเป็นแก้วน้ำที่วางเป็นระเบียบ กระดานไวท์บอร์ดที่ แนบชิดกำแพง อุปกรณ์กีฬาที่รวมกันอยู่ในตะกร้า รวมถึงชั้นวางรองเท้าที่มีรองเท้าคู่เล็กๆ หลายคู่ ถูกวางเรียงอย่างเรียบร้อย นอกจากนี้ด้านขวามือมีตู้ล็อกเกอร์เล็กๆ สำหรับเก็บของของเด็กๆ ซึ่ง โดยรวมแล้วไม่ว่าโต๊ะและเก้าอี้จำนวนหนึ่งที่สามารถพับเก็บได้แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการ จัดการพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ถัดมาทางฝั่งบ่อน้ำซึ่งเป็นบ่อน้ำขนาดเล็ก เป็นบ่อน้ำที่วางตัวเป็น แนวยาวซึ่งในบ่อมีการจัดแต่งเล็กน้อยแบบธรรมชาติ โดยฝั่งบ่อน้ำนี้เป็นฝั่งตัวบ้าน

เมื่อเดินเข้าไปในตัวบ้านจากประตูทางเข้าด้านหน้าจะรู้สึกถึงความเป็นบ้านเรียน เนื่องจากเครื่องดนตรีไทย เช่น ระนาด ได้ถูกจัดวางอย่างเรียบร้อยและเหมือนจะเพียงพอที่สามารถรองรับจำนวนเด็กได้ส่วนหนึ่ง ในบ้านมีการจัดสรรและแบ่งสัดส่วน เช่นส่วนของห้องโสต และห้องสมุด หนังสือหลากหลายแนวถูกจัดเรียงบนชั้นอย่างเป็นระเบียบ โดยเหมาะสมกับเป็นสถานที่สำหรับอ่านหนังสือ ภายในบ้านมีความสะอาดเรียบร้อย แต่ก็ยังมีกลิ่นอายของความเป็นบ้านอยู่มากทำให้ผู้ที่เข้าไปรู้สึกถึงความอบอุ่นและความเป็นครอบครัว ด้านหลังบ้านจะเป็นส่วนของห้องครัวโดยรูปแบบเหมือนห้องครัวในบ้านทั่วไป

แผนภาพ 5 แผนผังภายในตัวบ้านที่จัดเป็นสถานที่เรียนหลัก

จากแผนภาพ 5 พื้นที่การเรียนรู้ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เห็นได้อย่างชัดเจนว่าสถานที่เรียนหลักนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสถานที่แห่งนี้ถูกจัดและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าโดยหวังให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนและบ้านเรียน

เริ่มต้นจากตัวบ้านใหญ่ซึ่งเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนที่เน้นทางด้านอุปกรณ์ เช่น โสตวัสดุ หนังสือ เครื่องดนตรีไทย และสากล เป็นต้น ตัวบ้านใหญ่เหมาะสำหรับสีกกลุ่มประสบการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อยู่ดีมีสุข อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น และท่องโลกกว้าง ยกตัวอย่างเช่น ทางเข้าประตูในตัวบ้านใหญ่ถูกใช้เป็นสถานที่โฮมรูม ครูทีมมักจะเล่านิทานธรรมะให้เด็กๆ ฟังทุกเช้า เด็กๆ และผู้ปกครองใช้ส่วนหน้าบ้าน (ชานระเบียง) ใกล้บ่อปลาเป็นสถานที่พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เด็กๆ ใช้ส่วนนี้ในการเล่นเกมนกระดานช่วงพักกลางวัน เป็นต้น นอกจากนี้ ภายในตัวบ้านใหญ่ใช้เป็นสถานที่พัฒนา ใจ สมอง มือ ของเด็ก เนื่องจากเป็นสถานที่รวมของเครื่องดนตรีกับ

อุปกรณ์ศิลปะต่าง ๆ โดยมีการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ เช่น จัดเครื่องดนตรีไทย ขม่อม ระนาด และซิม หน้าประตูใหญ่เพื่อให้เด็กได้รับอากาศบริสุทธิ์โดยไม่จำเป็นต้องเปิดเครื่องปรับอากาศ อีกทั้งยังช่วยให้เด็กมองเห็นต้นไม้ใบหญ้าหน้าบ้านเพื่อเกิดการผ่อนคลาย ห้องสมุดเป็นส่วนหนึ่งของตัวบ้านใหญ่ ภายในถูกจัดเป็นสัดส่วนเล็กๆ แต่เพียงพอต่อเด็กทั้งหมด เด็กๆ ได้เรียนรู้ประสบการณ์ด้านอ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น ในห้องนี้ เช่นวิชาคณิตศาสตร์ เรื่องการวัด ซึ่งสถานที่ภายในกว้างพอที่จะเรียนการวัดผ่านวิธีการสอนเชิงรูปธรรม นอกจากนี้ห้องสมุดและห้องโสตเป็นส่วนสำคัญสำหรับประสบการณ์ท่องโลกกว้างอีกด้วย

ตึกต่อเติมสามชั้นก็เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในการเรียนรู้ทั้งสี่กลุ่มประสบการณ์ โดยใช้เป็นสถานที่สำรองในกรณีที่เด็กๆ แยกเรียนตามระดับชั้น ทั้งนี้ตึกสามชั้นยังเป็นสถานที่สำหรับแสดงผลงานทางศิลปะอีกด้วย โครงสร้างและการตกแต่งภายในเป็นสไตล์โมเดิร์น ซึ่งให้ประโยชน์ใช้สอยที่มากมาย ผู้ปกครอง ครูทิม และเด็กๆ ใช้สถานที่นี้จัดประชุมในโอกาสต่างๆ เช่น การประชุมทุกวันศุกร์ เป็นต้น เด็กๆ ก็สามารถใช้อีกสถานที่ในการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และเพื่อนในกลุ่มบ้านเรียน

ลานเอนกประสงค์เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการจัดการเรียนการสอนทั้งสี่กลุ่มประสบการณ์ เช่น วิชาภาษาอังกฤษ ครูต่างชาติจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กๆ ได้ใช้ภาษาอังกฤษ โดยเน้นเรื่องทักษะฟัง พูด อ่าน และเขียน พื้นลานเอนกประสงค์เหมาะสมกับกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เช่น เป็นพื้นที่รับประทานอาหารกลางวัน เป็นต้น

สนามหญ้า บ่อปลา และต้นไม้ใหญ่ เป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ในส่วนของท่าน้องโลกกว้างและใจ สมอง มือ บางครั้งผู้ปกครองนำลูกนกมาให้เด็กๆ ได้ดูแลและสังเกตพฤติกรรมของนก ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นการกระตุ้นให้เด็กๆ เกิดความอยากรู้อยากเห็นและความรับผิดชอบ นอกจากนี้ เด็กๆ มีพื้นที่ในการวิ่งเล่น และเล่นกีฬา สนามหญ้ามีย่านที่กว้างพอสำหรับการเล่นกีฬาเป็นทีม ซึ่งเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้พัฒนาด้าน ใจ สมอง และมือ

จากที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของสถานที่เรียนหลักที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการบรรยายถึงสถานที่จัดการเรียนการสอนเป็นประจำ ซึ่งสภาพแวดล้อมภายในชอยค่อนข้างเงียบสงบ เนื่องจากเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ออกไปทำงานข้างนอกมีเพียงเพื่อนบ้านที่อาศัยติดกันทางด้านซ้ายมือ ที่ดูเหมือนมิได้มีความกังวลหรือชุ่นเคืองใจใดๆ ต่อสถานที่เรียนของกลุ่มบ้านเฟิร์นแห่งนี้

1.1.4 การจัดการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

เนื่องจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มที่จัดโฮมสคูลโดยพ่อแม่มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนตามนิยามของโฮมสคูลอย่างแท้จริง ดังนั้นพ่อแม่จึงเป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดการเรียนการสอน และเนื่องด้วยความเป็นกลุ่ม พ่อแม่ทุกคนจะมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการเรียนการสอนโดยมีครูทีมเป็นที่ปรึกษาหลัก การประชุมเพื่อระดมความคิดของผู้ปกครองเป็นหนึ่งในวิธีการที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นดังคำพูดผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ก่อนที่จะเราจะเปิดเทอม เราก็จะนัดพ่อแม่มาทั้งหมด มาประชุมกันแล้วก็จะมานั่งคิดกันว่าเราจะให้เรียนอะไร พ่อแม่ก็จะใส่กันมาเองว่าตอนนี้ลูกของชั้นกำลังสนใจเรื่องโน้นเรื่องนี้ และเราก็จะเอาความสนใจของเด็กเนี่ยมาใส่ในวิชาเรียน โดยเด็กทุกคนมีสิทธิ์ในการเลือกเรียน” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

สาระสำคัญของการประชุมที่มีการจัดกันทุกๆวันศุกร์มีหลากหลาย ได้แก่ การวางแผนการเรียนการสอนของแต่ละเทอม การจัดกิจกรรมทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ การรายงานรายละเอียดค่าใช้จ่ายต่างๆ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น และการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เรื่องทั่วไป

จากการให้สัมภาษณ์ของครูทีมพบว่าแนวทางของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเน้นให้พ่อแม่เป็นเจ้าของการศึกษาอย่างแท้จริงดังคำกล่าว

“ถ้าพ่อแม่เป็นเจ้าของการศึกษาอย่างแท้จริง ลูกจะได้เรียนจากพ่อแม่อย่างแท้จริง ผมเป็นคนที่ไม่เน้นเรื่องจิตวิญญาณ ผมสอน แต่ถ้าลูกแข่งหน้าพ่อแม่ จะมีปัญหา ระบบการศึกษาไทยทำไมครอบครัวและโรงเรียนมีความขัดแย้ง แต่ครอบครัวไม่อินกับโรงเรียน ทำให้โรงเรียนกลายเป็นหลักในการดูแลลูก พ่อแม่เด็กควรต้องรวมในสิ่งเดียวกัน” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

ดังนั้นผู้ปกครองจึงเป็นหน่วยที่สำคัญในระบบการจัดการศึกษาของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น การเรียนการสอนนั้นมิได้แบ่งออกเป็นระดับชั้นเหมือนกับโรงเรียนทั่วไป เด็กที่เรียนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีตั้งแต่รุ่นประถมศึกษาต้นถึงประถมศึกษาตอนปลาย การแบ่งห้องเรียนจะเป็นไปตามศักยภาพของเด็กแต่ละคนในแต่ละวิชา ยกตัวอย่างเช่น การเรียนภาษาไทย เด็กที่สามารถผสมคำได้แล้วจะถูกย้ายไปเรียนห้องที่ยากขึ้น บางครั้งการเรียนการสอนได้แยกเป็นแบบปัจเจกตามคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“แม้แต่เด็ก ป.1 สามคนเราก็แจกคำถามเค้า เรียนเป็นปัจเจกๆ เด็กคนหนึ่งที่ป้อนคำถามคนละแบบ อย่างลูกแม่นา(นามสมมติ) เค้ารู้มากกว่าคนอื่นเราก็ป้อนสิ่งที่ยากกว่าเข้าไป เด็กคนไหนที่ด้อยเราก็เสริมที่ด้อยลงไป คือไม่ได้สอนเหมือนกันทุกชั้น มีสามคนก็ยังสอนไม่เหมือนกัน” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ทั้งนี้เด็กมักจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าถึงเวลาที่ยากเรียนบทเรียนที่ทำทนายขึ้น จากคำสัมภาษณ์ครูทิมกล่าวว่า

“บางวิชาเรียนแยกยกเว้นวิชาพลศึกษาที่ทุกคนเรียนรวมกัน แล้วยังมีตอนไปเที่ยวก็ไปด้วยกันหมด”

จะเห็นได้ว่า ณ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นยังเน้นระบบความเป็นครอบครัว การทำงานเป็นทีม และการให้ความช่วยเหลือและดูแลกันระหว่างพี่กับน้อง

ครูทิมเชื่อว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นทางรอดของระบบการศึกษาไทย

“โฮมสคูลทำให้คนเป็นคน ทำให้มนุษย์รู้จักตัวเองและมีความนับถือตนเอง เห็นค่าของตนเอง”

แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์หลักของครูทิมที่ต้องการให้เด็ก ๆ เติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถคิดและตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง รู้จักตัวเองเพื่อนำไปสู่การทำในสิ่งที่ตนเองชอบโดยไม่เดือดร้อนใคร แนวทางของระบบการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้ไม่มีรูปแบบตายตัวสามารถปรับได้ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนที่นี่มีโครงสร้างที่ค่อนข้างชัดเจนซึ่งแยกออกเป็น 4 กลุ่มประสบการณ์ ดังนี้

อยู่ดีมีสุข (ทักษะชีวิต/ จริยธรรม) หมายถึง การอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติเพื่อให้เด็กสามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น (ภาษา – คณิตศาสตร์) หมายถึง การเรียนการสอนที่เน้นเรื่องวิชาการโดยมุ่งหวังให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องภาษาศาสตร์ทั้งภาษาไทยและภาษาที่สอง (ภาษาอังกฤษ) รวมถึงมีความรู้ความสามารถด้านการคำนวณ

ท่องโลกกว้าง (องค์รวม) หมายถึง การเรียนรู้ผ่านทั้งประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เช่น ทัศนศึกษา หรือ การค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ใจ, สมอง, มือ (ศิลปะ, ดนตรี, กีฬา, งานฝีมือ) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้เกิดประสบการณ์สัมพันธ์ระหว่างใจ สมอง และมือ ผ่านการเรียนรู้ทางศิลปะ ดนตรี กีฬา และงานฝีมือ โดยมุ่งหวังให้เด็กมีสมดุลทั้งฐานใจ สมองและมือ

จากคำกล่าวของครูทิมที่กล่าวไว้ว่า “สิ่งเหล่านี้สามารถยืดหยุ่นได้เพราะที่นี่ไม่มีอะไรที่เป็นรัฐธรรมนูญ” สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของโครงสร้างและรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน ครูทิมและผู้ปกครองเป็นผู้ให้ความรู้ ณ บ้านเฟิร์น โดยมีการจัดเวรกันอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ที่มีความสามารถทางด้าน ศิลปะ ดนตรี ภาษา คณิตศาสตร์ และโยคะ จะต้องรับผิดชอบการสอนตามตารางที่จัดไว้ เพราะกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้จะมีตารางเรียนที่แน่นอนโดยเริ่มการเรียนการสอนตอน 9 โมงเช้า เลิก 15:30 ทุกวัน พ่อแม่จะถูกจัดเวรไว้โดยสามารถอบรมสั่งสอนเด็กได้ทุกคน

“พ่อแม่ทุกคนในนี้มีสิทธิ์อบรมสั่งสอนได้ อบรมด้วยใจเป็นกลาง เป็นแม่มีลูกคนเดียวแต่ที่โรงเรียนมีลูก 16 คนเลย ทุกคนก็จะเรียกแม่ ทุกคนเป็นพ่อเป็นแม่กันหมดเลย เด็กเต็มใจ” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้พ่อแม่บางคนใช้เวลาหรือเป็นแม่บ้านก็สามารถมาอยู่ดูแลเด็กทุกคนได้ โดยไม่มีการเข้าไปรบกวนการเรียนการสอนของผู้ปกครองท่านอื่นๆ จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม พบว่าพ่อแม่จำนวนหนึ่งจะเข้ามาที่บ้านเป็นประจำเพื่อมาอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เช่น ด้านอาหารและเครื่องดื่ม หรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น พ่อแม่เหล่านี้มีความสุขที่จะให้เวลากับบุตรหลานของตนเองและผู้อื่นๆ ในกลุ่มซึ่งสามารถสะท้อนได้จากคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“อย่างหนึ่งที่เห็นเหมือนกันก็คือ พ่อแม่ที่นี้ติดลูก แต่คราวนี้ไม่ได้ติดแค่ลูกเรา ติดลูกคนอื่นด้วย” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

รูปแบบและระบบการจัดการเรียนการสอนจะขึ้นอยู่กับปรัชญา ความคิด เจตคติ และค่านิยม ของผู้ปกครองหรือผู้ที่จัดการศึกษา จากที่กล่าวว่าระบบการจัดการเรียนการสอนไม่เป็นรูปแบบที่ตายตัว หมายถึงผู้ปกครองและครูที่ปรึกษาของกลุ่มไม่ได้ยึดแนวทางใดแนวทางหนึ่งดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เคยกึ่งๆ นิดนึง เอาหนังสือวลดอร์ฟของเพื่อนมาอ่าน แต่อ่านแล้วไม่ตรงกับจริตเรา สำหรับครอบครัวเรามันอาจจะไม่ใช่ ” (พ่อวาฟ. 2556: สัมภาษณ์)

แต่จากโครงสร้างที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่าวิถีพุทธมีอิทธิพลมากกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแม้ว่าไม่มีผู้ปกครองท่านใดให้นิยามกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นว่า เป็นแนววิถีพุทธ มีเพียงแต่คำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า

“ที่นี่ครูจะใช้ธรรมะเป็นตัวนำ” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งตอนอนุบาลผู้ปกครองท่านนี้มุ่งที่จะเลือกแนววิถีพุทธจึงอาจหมายความว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้มีลักษณะทางวิถีพุทธก็เป็นได้ จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นสูงของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แม้ว่าผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้นิยามแนวทางการเรียนการสอนว่าเป็นไปในทางใด แต่จากข้อค้นพบทั้งหมดสามารถสรุประบบการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ว่า เป็นแนวบูรณาการโดยเน้นการเรียนรู้ที่ผ่านการกระทำอย่างอิสระ ซึ่งผู้ปกครองมีบทบาทหลักในการจัดการเรียนการสอน พร้อมทั้งยึดหลักศาสนาพุทธเป็นแนวทางสำหรับการคิดและการใช้ชีวิต

1.2 บริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.2.1 ภูมิหลังของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล

ตาราง 1 รายละเอียดของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ครอบครัว	ชื่อเด็กโฮมสคูล	เขตที่พักอาศัย	อาชีพหลัก	ระดับการศึกษาสูงสุด	กิจกรรมประจำครอบครัว	จุดเริ่มต้นที่ทำให้ตัดสินใจจัดโฮมสคูล
แม่ปลา, พ่อวาท	ปิโป, โป๊	บางบัวทอง	ธุรกิจส่วนตัว	ปริญญาตรี	ทำอาหาร, เดินป่า, เล่นกีฬา	เบื่อระบบการศึกษา
พ่อเสือ, แม่แมว	เมฆ	ทวีวัฒนา	ธุรกิจส่วนตัว	ปริญญาตรี	เล่นดนตรี, กีฬา, งานศิลปะ	ไม่ชอบระบบแพ็คัดออก
แม่บี, พ่อเจ	ขนมปัง	บางใหญ่	พนักงานบริษัท	ปริญญาตรี	ทำอาหาร, อ่านหนังสือ, ทำบุญ	ไม่ต้องการให้ลูกใช้ชีวิตบนรถ
ครอบครัว	ชื่อเด็กโฮมสคูล	เขตที่พักอาศัย	อาชีพหลัก	ระดับการศึกษาสูงสุด	กิจกรรมประจำครอบครัว	จุดเริ่มต้นที่ทำให้ตัดสินใจจัดโฮมสคูล

ตาราง 1 (ต่อ)

ครอบครัว	ชื่อเด็ก โฮมสคูล	เขตที่พัก อาศัย	อาชีพ หลัก	ระดับ การศึกษา สูงสุด	กิจกรรม ประจำ ครอบครัว	จุดเริ่มต้นที่ทำให้ตัดสินใจจัด โฮมสคูล
แม่เต่า	พลับ, ปูน	ทวีวัฒนา	วิชาชีพ อิสระ	ปริญญาโท	เล่นกีฬา, ดูนก, ทำขนม, ทำบุญ	ต้องการสร้าง ความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ให้กับ ลูก
แม่บัว, พ่อ ปูน	ไฉฟ์	ทวีวัฒนา	พนักงาน บริษัท	ปริญญาตรี	ทำบุญ, อ่าน หนังสือ, เล่น กีฬา	ระบบการศึกษา ไม่ตอบโจทย์
แม่อุ้งน	ไไหม	พระราม สอง	ธุรกิจ ส่วนตัว	ปริญญาตรี	เที่ยว ต่างจังหวัด, เล่นกีฬา, ดู ภาพยนตร์	ต้องการให้ลูก เรียนรู้อย่าง สนุกสนาน
แม่ช้าง, พ่อ สิงโต	มินิ	บางบัว ทอง	ธุรกิจ ส่วนตัว	ปริญญาตรี	เล่นดนตรี, งานศิลปะ, อ่านหนังสือ	ระบบการศึกษา ไม่ตอบโจทย์

จากตาราง 1 สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีบุตรหลานไม่มากนัก คือ ครอบครัวละ 1 ถึง 2 คน โดยทุกครอบครัวอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ซึ่งเกือบทุกครอบครัวอาศัยอยู่ใกล้กับกลุ่มเรียนบ้านเพิร์น กล่าวคือ ครอบครัวเหล่านี้ใช้เวลาเดินทางมาที่บ้านเพิร์นไม่นานนัก ยกเว้นครอบครัวหนึ่งที่อาศัยอยู่ถนนพระรามสอง แต่อย่างไรก็ตาม การเดินทางจากถนนพระรามสองมายังบ้านเพิร์นค่อนข้างสะดวก เมื่อพิจารณาอาชีพหลักของครอบครัวพบว่าเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว บางครอบครัวมีธุรกิจ ร้านค้า หรือโรงงาน และบางครอบครัวประกอบวิชาชีพอิสระ เช่น อาจารย์สอนโยคะ และ สถาปนิก เป็นต้น นอกจากนี้บางครอบครัวมิได้เป็นเจ้าของธุรกิจ หรือประกอบวิชาชีพอิสระแต่อย่างใด แต่เป็นพนักงานบริษัท ข้อมูลเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ไม่จำเป็นที่ครอบครัวทุกครอบครัวที่จัดโฮมสคูลจะมีธุรกิจส่วนตัวเท่านั้น ถึงมีเวลาให้กับบุตรหลาน แต่สำหรับบางอาชีพ เช่น พนักงานบริษัท ผู้ปกครองในครอบครัวก็สามารถจัดสรรเวลาอย่างเหมาะสมเพื่ออบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูบุตรหลานของตนได้เช่นกัน

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีระดับการศึกษาคือส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือปริญญาตรี และบางครอบครัวจบการศึกษาระดับปริญญาโท ซึ่งประสบการณ์จากสถาบันการศึกษาทั้งหลายที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสัมผัสมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มให้กับบุตรหลานของตน เนื่องจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่อบอุ่น แม้ว่าบางครอบครัวจะเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว แต่ถือว่าเป็นครอบครัวที่อบอุ่นเลยทีเดียว ครอบครัวทั้งหลายมักมีกิจกรรมร่วมกันเสมอทั้งวันธรรมดา วันหยุดสุดสัปดาห์ รวมถึงวันหยุดนักขัตฤกษ์ จากข้อมูลในตารางสะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันในครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น กิจกรรมส่วนใหญ่ที่แต่ละครอบครัวทำร่วมกัน ได้แก่ ทำอาหาร เดินป่า เล่นกีฬา เล่นดนตรี ทำงานศิลปะ อ่านหนังสือ ทำบุญ ดูภาพยนตร์ และเที่ยวต่างจังหวัด ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความสามัคคีกันในครอบครัว บางครั้งครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะมารวมตัวเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ปั่นจักรยานช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ เป็นต้น

สำหรับจุดเริ่มต้นที่ทำให้ตัดสินใจจัดโฮมสคูล สาเหตุหลักๆ ล้วนมาจากเจตคติแง่ลบต่อระบบโรงเรียน เช่น ระบบการเรียนการสอน ระบบการคัดเลือกเข้าสถานศึกษา ชีวิตที่ต้องขึ้นอยู่กับการแข่งขันทั้งด้านเวลา เช่น ต้องรับประทานอาหารเช้า และด้านการเรียน ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานั้นไม่สามารถตอบโจทย์ด้านการศึกษาให้กับครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้ต้องการสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้กับลูกประกอบกับการต้องการให้ลูกเรียนรู้อย่างสนุกสนาน

ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมดเป็นพ่อแม่ของเด็กที่เป็นผู้จัดโฮมสคูลมีใช้ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ลุง ป้า น้า อา พ่อแม่เหล่านี้แม้จะมีภูมิหลังที่แตกต่างกันแต่เกือบทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร สำหรับบางคนที่ไม่ได้เติบโตที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันได้ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลทั้งหมด ส่วนด้านอาชีพผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพหลากหลายดังที่ครูทิมเล่าให้ฟังว่า

“พ่อแม่มีหลากหลาย บางครอบครัวก็เป็นนักธุรกิจ มีธุรกิจส่วนตัว บางครอบครัวเป็นชนชั้นกลาง กินเงินเดือนธรรมดา” (ครูทิม, 2556: สัมภาษณ์)

ยกตัวอย่างเช่น บางครอบครัวดำเนินธุรกิจส่วนตัวทั้งพ่อและแม่ บางครอบครัวทำงานอิสระ บางครอบครัวทำงานบริษัท และบางคนกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท อย่างไรก็ตามแม่ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านซึ่งสามารถมีเวลาดูแลลูกอย่างใกล้ชิดพร้อมมีบทบาทสูงในฐานะบุคลากรในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าคุณแม่หรือบุคคลอื่นๆ ในครอบครัวไม่มีบทบาท คุณพ่อบางคนเป็นครูสอนหลักของบางวิชาเนื่องจากคุณแม่ต้องทำงานประจำ เป็นต้น คุณแม่ส่วนใหญ่ที่เป็นแม่บ้านในปัจจุบันล้วนแต่เคยประกอบอาชีพอื่นๆ มาก่อนหน้านี้ หลายท่านทำงานประจำ

เช่น พนักงานธนาคาร นักการตลาด และพนักงานบริษัท เป็นต้น แต่หลังจากมีลูก คุณแม่เหล่านี้ตัดสินใจออกจากงานมาดูแลลูกอย่างเต็มที่ซึ่งถือว่าเป็นการตัดสินใจโดยมองลูกเป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตามสำหรับแม่บางท่านที่ต้องทำงาน พวกเขาก็สามารถจัดสรรเวลาเพื่อมาดูแลลูกและเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้อย่างดีหรือบางกรณีคุณพ่อจะทำหน้าที่ดูแลลูกแทนคุณแม่ที่ต้องทำงานนอกบ้าน ความแตกต่างเหล่านี้มาจากความหลากหลายของพื้นฐานแต่ละครอบครัว

สำหรับการอบรมเลี้ยงดูจากทางครอบครัว วิธีการได้รับการอบรมสั่งสอนของแต่ละครอบครัวจะคล้ายคลึงกันคือ ผู้ปกครองส่วนใหญ่สมัยเด็กได้รับการเลี้ยงดูแบบดูแลตัวเองสามารถพึ่งพาตัวเองได้ตั้งแต่ยังเด็กไม่ว่าจะเป็นคุณพ่อหรือคุณแม่มีบทบาทในการช่วยเหลืองานทางบ้านไม่ว่าจะเป็นงานบ้านหรือธุรกิจของที่บ้าน พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของผู้ปกครองเหล่านี้มิได้แสดงความคาดหวังหรือกดดันในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนแต่อย่างใด ซึ่งบางครั้งอาจไม่ได้ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาอย่างเต็มที่ ดังเช่นผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“คุณแม่เคยขอคุณตาไปเรียนจีนนะหลังจบพาณิชย์ โดนว่าชะกระเด็นเลย ไม่ให้ไปขออะไรก็ไม่ให้” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองหลายคนเติบโตมาในครอบครัวคนจีนซึ่งพ่อแม่ครอบครัวคนจีนส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการทำมาหากินเป็นหลัก ดังนั้นลูกหลานต้องทำการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

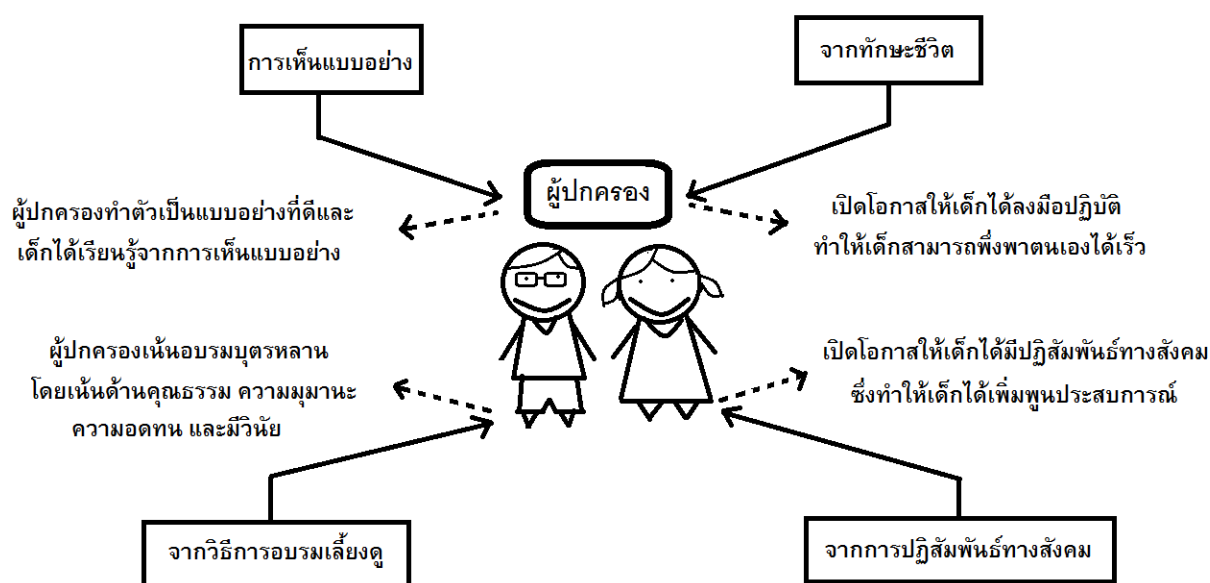
“โดยธรรมชาติของลูกคนโตด้วยมักรับ ต้องจัดการเอง พ่อกับแม่เป็นลูกคนโตเหมือนกัน มีพี่น้องสี่ห้าคนเหมือนกัน ยิ่งเป็นครอบครัวคนจีนด้วยยิ่งไม่ค่อยสนใจทำมาค้าขายอย่างเดียว ไม่สนใจว่าลูกจะเรียนอะไร ให้ไปจัดการเอาเอง เลยเป็นแบบคราวนี้เพราะพ่อก็เป็นอย่างนี้ด้วยเชื่อมั่นก็ใช่ ดื้อก็ใช่ มันเป็นคนแรกเตอร์” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ผู้ปกครองบางท่านเติบโตมากับครอบครัวอีกลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการเลี้ยงดูแบบประคบประหงม แต่ผู้ปกครองเหล่านี้ได้ถูกหล่อหลอมให้สามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตัวเองตั้งแต่ยังเด็ก เพราะเนื่องจากผู้ใหญ่ในสมัยก่อนต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ประกอบกับการแข่งขันไม่สูงดังในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“พ่อแม่เลี้ยงแบบประคบประหงม พ่อก็ไม่ค่อยมีเวลาให้เท่าไร แม่ก็ทำงานเยอะ แม่พี่เป็นข้าราชการค่าเป็นเก๊สขกร แต่เค้าเป็นคนหนึ่งๆ ค่ะไม่ค่อยคุยกับเด็ก อยู่ที่บ้านเราก็ไม่ค่อยรู้จักว่า ล้อเล่น เป็นยังไง พ่อพี่ก็เป็นประธานสภาจังหวัดก็จะแนวรัฐศาสตร์แนวกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

1.2.2 มุมมองประสบการณ์ชีวิต

จากการเก็บข้อมูลพบว่าครอบครัวแต่ละครอบครัวมีมุมมองประสบการณ์ที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันแม้ว่ามุมมองของบุคคลภายในครอบครัวอาจมีความขัดแย้งบ้าง อย่างไรก็ตามเนื่องจากประสบการณ์ที่แต่ละครอบครัวได้รับและสั่งสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้จัดประกายให้ครอบครัวเหล่านี้มีมุมมองประสบการณ์ชีวิตที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการดูแลบุตรหลานของพวกเขาต่อไปในอนาคต มุมมองประสบการณ์ในที่นี้ประกอบด้วย จากการได้เห็นแบบอย่าง จากทักษะชีวิต จากการได้รับการอบรมสั่งสอน และจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังแผนภาพที่ 6

แผนภาพ 6 มุมมองประสบการณ์ของผู้ปกครองผ่านการได้รับการถ่ายทอดทางสังคม

1. ประสบการณ์จากการเห็นแบบอย่าง

ประสบการณ์ที่สำคัญที่ครอบครัวเหล่านี้ได้รับคือ จากการเรียนรู้ด้วยการเห็นแบบอย่าง จากที่กล่าวว่าพวกเขาได้เรียนรู้ให้รู้จักการพึ่งพาตนเองและตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง ซึ่งไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนผ่านเพียงวิธีการบอกเล่าทางคำพูดเท่านั้น เนื่องจากครอบครัวสมัยก่อนเป็นครอบครัวใหญ่ มีพี่น้องจำนวนมาก ผู้ใหญ่จึงไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนด้วยวิธีทางวาจา ดังนั้นจากคำให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่พบว่าเจตคติ พฤติกรรม ประสบการณ์ และทักษะการดำเนินชีวิตต่างๆ ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ถูกหล่อหลอมส่วนหนึ่งมาจากการเห็นแบบอย่างของคนในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ คุณปู่คุณย่า หรือแม้แต่พี่น้องด้วยกันเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เราอาจจะเห็นพฤติกรรมที่มันรู้สึกว้าเหวี่ยง ใช้คำว่าว้าเหวี่ยงละกันนะอะ มันคือคำที่ใกล้เคียงที่สุดที่ถูกผู้หญิงเค้าใช้กัน มันก็เลยทำให้คุณแม่เลียนแบบพฤติกรรมพี่ชาย ซึ่งรู้สึกว้าเหวี่ยง พี่ชายเกร ไม่ค่อยเรียน แต่พ่อก็ยังโอ้ ลูกชายคนไหนที่นอกกลุ่มนอกลอย พ่อก็ยังจะใจดี ตามใจ แบบตามใจๆ มันน้อย คราวนี้เราก็ก๊วยเอามั่ง” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“อิทธิพลก็จะเป็นคุณตาเนียแหละ ทั้งแง่บวกแง่ลบ เพราะคุณตาเป็นคนขยัน ทำอะไรทำจริง และเขาเป็นคนมุ่งมั่น ประหยัด” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ดังนั้นครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงมีเจตคติต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของตนว่า ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุดและพ่อแม่ควรให้เวลาอบรมสั่งสอนเด็กอย่างใกล้ชิด ดังนั้นการวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นจึงเป็นประเด็นหลักที่ทุกครอบครัวเน้น เด็กบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่จึงได้เรียนรู้จากการเห็นแบบอย่างเพราะผู้ปกครองเคยได้รับการเรียนรู้ผ่านตัวแบบและได้คัดกรองว่าวิธีการเรียนรู้แบบนี้เป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เด็กๆ สามารถจดจำได้ดีกว่าการสอนผ่านคำพูดและเป็นการเรียนรู้โดยอัตโนมัติ นอกจากนี้การสอนผ่านการเป็นตัวอย่างของผู้ปกครองนั้นเป็นการสอนที่มาพร้อมกับความไม่คาดหวังเนื่องจากผู้ปกครองเหล่านี้ต้องการให้เด็กได้ซึมซับเนื้อหาอย่างค่อยเป็นค่อยไป มิได้เร่งให้เด็กเป็นอย่างที่คุณปกครองต้องการโดยทันที จากคำให้สัมภาษณ์ทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นถึงมุมมองประสบการณ์ชีวิตที่แต่ละครอบครัวได้รับตั้งแต่วัยเด็กซึ่งมุมมองเหล่านี้เป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ครอบครัวคัดเลือกวิธีการเรียนรู้และการอบรมสั่งสอนให้กับบุตรหลานของตน

2. ประสบการณ์จากทักษะชีวิต

สำหรับด้านทักษะการใช้ชีวิต เริ่มต้นจากความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ในช่วงวัยเด็ก ผู้ปกครองส่วนใหญ่ในวัยเด็กมักต้องช่วยเหลืองานบ้าน เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ซักผ้า ล้างจาน และทำอาหาร ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติและอิงกับธรรมชาติการใช้ชีวิต ซึ่งในที่นี่ไม่ได้หมายความว่าถึงธรรมชาติในเชิงสิ่งแวดล้อม แต่เป็นธรรมชาติวิถีโดยประสบการณ์ที่ได้รับนั้นเป็นรูปแบบของการใช้ชีวิตประจำวันที่ส่งผลให้ลูกหลานสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง และเป็นปกติสุข ดังเช่นผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เรามีกิจกรรมเยอะเพราะเนื่องจากพ่อแม่เราไม่มีเวลาสอนการบ้าน เราต้องเรียนรู้เอง ช่วยเหลือตนเอง งานบ้านเราก็จะชอบ จนเป็นนิสัยแบบเจาะลึกตัวเองเลยว่า มันอยู่ในสายเลือดเรานะเวลาเราเห็นอะไรสกปรก เลอะ เราต้องรีบเก็บ มาจากที่พ่อแม่เราปลูกฝังด้วย ทำบ้านนะลูกมีหน้าที่อะไรเราต้องรับผิดชอบ กวาดบ้านถูบ้าน” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ผู้ปกครองสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นนักประดิษฐ์ของคนสมัยก่อนที่สืบเนื่องมาจากการได้รับการหล่อหลอมจากครอบครัวโดยเล่าว่า

“มันทำให้เราเป็นนักประดิษฐ์มั้ง ถ้าอะไรเสียพอจะซ่อมแซมได้ เราก็คงคิดแล้วว่า เราจะต้องเอาอะไรมาแทนมันได้ หออะไรมาซ่อม ประยุกต์ใช้อะไรได้ เพราะว่าคนสมัยก่อนเช่นถ้า ค้อนมีดเสีย ก็ไปหาไม้หรือเลื่อยอะไรมาแทนได้” (พอปุ่น. 2556: สัมภาษณ์)

“คนสมัยก่อนมันจะต้องมีอะไรทำในบ้านเยอะอยู่แล้วไง เองง่าย ๆ อย่างสมัยแรก ๆ เลยเนี่ย ตลาดก็ต้องไปทุกวันเพราะไม่มีตู้เย็น ไม่มีน้ำมันพืชเป็นขวด ๆ ขาย ต้องไปซื้อน้ำมันหมู แล้ว มาเจียว เตาก็เป็นเตาถ่าน เราก็ต้องมาทำกิจกรรม ต้องจุด ต้องเอาชี้เข้าไปทิ้ง มันมีอะไรหลาย ๆ อย่างให้เราทำให้เราได้แก้ปัญหา มันไม่ค่อยมีอะไรสำเร็จรูปอะ” (พอปุ่น. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่ผู้ปกครองเหล่านี้ได้ผ่านประสบการณ์ฝึกฝนทักษะชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ พวกเขา จึงเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้ลงมือปฏิบัติโดยเริ่มจากงานบ้านและการช่วยเหลือตนเองขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองเชื่อว่าถ้าปลูกฝังเด็ก ๆ ตั้งแต่ต้น เด็กเหล่านี้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ พึ่งพาตนเอง ได้เร็วและสามารถเป็นที่พึ่งให้บุคคลอื่น ๆ ได้ ซึ่งถือว่ามีความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ครอบคลุมส่วน ใหญ่เชื่อว่าการที่บุตรหลานของตนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเป็นสุขโดยสามารถ พึ่งพาตนเองได้สามารถทำให้พวกเขาเติบโตเป็นมนุษย์ได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยครอบคลุมสมาชิก กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านทักษะการใช้ชีวิตเพราะพวกเขามีเจตคติต่อ การเรียนรู้ว่า “เพียงแค่การท่องตำราไม่สามารถนำพาให้อยู่รอดได้ในสังคม” ซึ่งสะท้อนได้จากคำบอก เล่าเกี่ยวกับประโยชน์ของการได้รับการหล่อหลอมด้านทักษะชีวิตจากครอบครัว ดังนั้นครอบครัว สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวจึงมุ่งเน้นส่งเสริมศักยภาพด้านทักษะชีวิตเพื่อเป็นพื้นฐาน ให้กับเด็ก

3. ประสบการณ์จากวิธีการอบรมเลี้ยงดู

นอกจากนี้ประสบการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ประสบการณ์จากวิธีการอบรม เลี้ยงดู ดังนั้นครอบครัวสมัยก่อนไม่ได้เล็งเห็นว่าการศึกษาคือเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิตเพราะ เนื่องจากสภาพแวดล้อมในสมัยก่อนมีการแข่งขันน้อย ในทางกลับกันพ่อแม่มีความเห็นว่า การที่ ลูกหลานของตนเติบโตเป็นคนดีของสังคมนั้นสำคัญกว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ได้รับการหล่อหลอมให้ เป็นประชาชนที่ดี มีคุณธรรม ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองที่เล่าว่า

“พ่อแม่สอนให้ว่าเรื่องเรียนไม่ต้องได้ที่ 1 แต่แบบสอนให้เราเป็นคนดีอะ เป็นคนที่ แบบให้รู้จัก ผิด ชอบ ชั่ว ดี เราก็ดำเนินรอยตามแบบที่พ่อแม่ปลูกฝัง โดยที่เค้าไม่ต้องบอกกล่าวอะไร เรามากมาย” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

และสิ่งที่ชัดเจนอีกข้อหนึ่งคือ เรื่องของความอดทน และมีวินัย เนื้อหาเหล่านี้ได้ แทรกอยู่ในชีวิตประจำวันในวัยเด็กของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยความอดทน และการมี วินัยนั้น เป็นส่วนประกอบที่สำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ของการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ กล่าวว่าการอดทนนั้นเป็นคนที่มีความอดทนสูง พูดคำไหนต้องเป็นคำนั้น ซึ่งผู้ปกครองได้ซึมซับ สิ่งเหล่านี้มาจากการอยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ ดังคำกล่าว

“พ่อเป็นคนไม่พูด แต่พ่อจะเป็นคนขยัน มุมานะ แม่จะเป็นคนขยันทำมาหากิน แบบทำทุกอย่างเพื่อเลี้ยงครอบครัว แม่ก็จะเป็นคนช่วยพ่อ จริงๆแล้วไม่ต้องทำงานก็ได้ แต่แม่บอกว่าต้องทำนะลูกสามคนจะได้แบ่งเบาภาระพ่อ เป็นค่าน้ำค่าไฟ ค่ากับข้าว แล้วแกก็มีความสุขที่ได้ทำ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

จากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวสมัยก่อนจะเน้นเรื่องของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในครอบครัวเพื่อแบ่งเบาภาระพ่อแม่ ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูแบบไม่ให้ลูกนั่งเฉยๆ แต่กลับให้ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมนั้นช่วยฝึกฝนให้ผู้ปกครองเหล่านี้มีความอดทนและมีวินัยไปพร้อมๆ กัน ซึ่งผู้ปกครองเหล่านี้เห็นว่าเด็กสมัยนี้ความอดทนต่ำและขาดวินัยเนื่องจากเด็กๆ ต้องเรียนหนักและการบ้านมากจนกระทั่งไม่มีเวลาฝึกตนให้มีระเบียบวินัย จากความเห็นของผู้ปกครองจุดนี้นำไปสู่การคิดหาวิธีอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้เด็กๆ มีความอดทนอดกลั้นและมีระเบียบวินัย เช่น การที่ผู้ปกครองบ้านเฟิร์นไม่เน้นให้เด็กฝึกฝนแต่ด้านวิชาการ และการสอนด้วยเหตุผลซึ่งทำให้เด็กได้พัฒนาความคิด และที่สำคัญที่สุดผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่ตามใจบุตรหลานของตน เน้นการฝึกระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้ปกครองทั้งหลายได้ผ่านการฝึกฝนมาตั้งแต่วัยเยาว์

กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบจากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า คุณธรรมและจริยธรรมรวมถึงความอดทน และมีวินัย เป็นปัจจัยที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าครอบครัวควรปลูกฝังด้านเหล่านี้ให้กับเด็กมากกว่าปล่อยให้เด็กเรียนรู้แต่สิ่งที่อยู่ในตำราตลอดเวลา เจตคติและมุมมองนี้มาจากการผ่านประสบการณ์ของพวกเขาทั้งหลายซึ่งเป็นประสบการณ์ที่พวกเขาได้คัดกรองเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของตนต่อไป

4. ประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

นอกเหนือจากครอบครัวแล้ว ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับประสบการณ์ผ่านหน่วยทางสังคมอื่นๆ ได้แก่ เพื่อน โรงเรียน ชุมชน รวมถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตมีอิทธิพลต่อ เจตคติ พฤติกรรม ประสบการณ์ และทักษะในการดำรงชีวิตของครอบครัวเหล่านี้ เริ่มจากเพื่อนซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเพราะในเวลา 1 วันเด็กทุกๆ ไปส่วนใหญ่ใช้เวลาอยู่กับเพื่อนมากกว่า 7 ชั่วโมง ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องพบเจอกับเพื่อนฝูงทั้งในโรงเรียนและละแวกบ้าน การได้เรียนรู้ผ่านการเล่นกับเพื่อนนอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินยังทำให้เกิดทักษะต่างๆ ได้ เช่น ในการเล่นขายของ ผู้เล่นจะสามารถเรียนรู้ทักษะการคิดเลข แผนการตลาด และการทำงานเป็นทีม ผ่านบทบาทสมมติ นอกจากนี้การเล่นสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของเด็กได้เป็นอย่างดี มีผู้ปกครองหลายท่านเล่าประสบการณ์ที่สะท้อนประโยชน์ของการเล่น ดังนี้ ผู้ปกครองกล่าวว่า

“ปั่นจักรยานนะ มันได้ไปโน่นไปนี่ไง ไม่ก็เล่นขายของ เล่นกับเพื่อนแถวบ้าน เพราะต้องคิดใจว่าจะต้องเอาอะไรไปทำถึงคล้ายที่สุด ต้องประยุกต์อะไรรอบๆ ตัวมาทำให้เหมือนที่สุด ต้องคิดเยอะๆ หน่อย” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

จากประสบการณ์ของผู้ปกครองท่านนี้แสดงให้เห็นว่า การเล่นกับเพื่อนๆ ในสมัยก่อนนั้นเป็นวิธีการฝึกพัฒนาความคิดที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ปกครองที่กล่าวว่า

“ในความคิดของพี่พี่คิดว่าการเล่นมันคือกระบวนการความคิดของเด็ก มันคือกระบวนการจัดการ เราจะต้องเรียนรู้ตั้งแต่เล็กๆ แล้วมันก็จะไปเป็นข้อมูลพื้นฐานประสบการณ์สะสมที่เค้าเก็บไปเรื่อยๆ เพื่อเค้าที่จะได้ไว้แก้ปัญหาในตอนโต ในช่วงชีวิตที่เค้าจะต้องผ่าน เค้าต้องเอาประสบการณ์พวกนี้แหละ ถ้าเราไม่ได้ลองให้เค้าทำเลยอะ มันก็ยากอยู่นะที่อยู่ดีๆ เค้าจะมารู้เรื่องไปซะทุกอย่าง” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

เนื่องจากเพื่อนเป็นบุคคลสำคัญ ดังนั้นการได้รับการยอมรับจากเพื่อนถือได้ว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งในการหล่อหลอมให้กลายเป็น “ตัวเรา” ในช่วงวัยเด็ก ผู้ปกครองบางท่านยอมรับว่าเพื่อนๆ ทำให้ตนเองมีความมั่นใจมากขึ้นเพราะการที่เพื่อนๆ ยอมรับในฐานะหัวหน้ากลุ่มทำให้ตนเองมีความกล้าหาญ ความมั่นใจ และความกล้าแสดงออก ในทางกลับกันผู้ปกครองบางท่านเป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อเพื่อนดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ช่วงวัยรุ่นด้วยเราก็เลยติดเพื่อนซะเลย ใจเราไม่ติดเพื่อนหรอกแต่เพื่อนมาติดเรา เราเป็นหัวโจก แล้วก็เที่ยวเตร่ คบเพื่อนไม่ใช่ไม่ดีนะ เพราะเราก็ดูดี” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของคำว่า “เพื่อน” ตามมุมมองของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ซึ่งผู้ปกครองทั้งหลายมีมุมมองเชิงบวกกับการเล่นกับเพื่อนฝูง ในขณะที่พวกเขาเหล่านี้มีมุมมองเชิงลบต่อการใช้ชีวิตกับเพื่อนฝูงในระบบโรงเรียนปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวทั้งหลายยังคงเชื่อมั่นว่าการเล่นสามารถเสริมสร้างทักษะต่างๆ เช่น ทักษะทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางความคิด เป็นต้น ดังนั้นครอบครัวเหล่านี้จึงเห็นด้วยกับการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียนเพราะเด็กๆ จะได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมพร้อมกับทักษะชีวิตด้านอื่นๆ ไปพร้อมกัน

นอกจากนี้ผู้ปกครองได้รับประสบการณ์จากการเข้าเรียนในโรงเรียนและจากครูอาจารย์ที่มีหน้าที่หลักในการอบรมสั่งสอนและหล่อหลอมให้มนุษย์มีความรู้ทางวิชาการและทักษะการเข้าสังคมรวมถึงส่งเสริมทักษะชีวิตทางด้านอื่นๆ เช่น เดียวกับสถาบันครอบครัว แต่ในโรงเรียนนั้น บุคคลนัยสำคัญมิได้เป็นสายเลือดเดียวกัน ดังนั้นผู้ปกครองได้รับประสบการณ์แตกต่างจากที่ได้รับจากสถาบันครอบครัว ผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น ปวส. ปริญญาตรี และปริญญาโท ซึ่งประสบการณ์หลักที่ได้รับจะมีรูปแบบที่ชัดเจน และเป็นทางการโดยมีการวางแผนอย่างเป็นระเบียบระบบ ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเหล่านี้เล่าประสบการณ์ในรั้วโรงเรียนที่ใกล้เคียงกันกล่าวคือ โรงเรียนและคุณครูมีหน้าที่สอนตามบทเรียนในตำราเป็นปกติ สำหรับผู้ปกครองบางท่านที่เป็นนักกิจกรรมมักจะได้รับการสนับสนุนจากทางคุณครูและโรงเรียน หรือผู้ปกครองบาง

ท่านที่มีผลการเรียนดีก็มักจะได้รับทุนการศึกษา โดยรวมแล้วในช่วงวัยเด็กผู้ปกครองเหล่านี้มีได้รับประสบการณ์ที่เลวร้ายจากโรงเรียนมากนัก ต่อมาช่วงวัยรุ่นจนถึงระดับอุดมศึกษา ผู้ปกครองบางท่านเริ่มเล่าถึงประสบการณ์จากสถาบันศึกษาและคุณครูที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของตน ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“พอตอนสอบนะ คุณครูมาประกบพี่ชายขวaley กลัวพี่ไปลอก ประมาณว่าหัวใจด้วยใจ ครูจะชอบแกล้ง ประกบคิดว่าเราจะทำไม่ได้ ชั้นก็ไม่สน ชั้นก็ทำไปเรื่อย ๆ ยังจำหน้าครูได้เลยเสร็จเลยคนแรก แล้วก็ออกไปรอข้างนอก ส่งซิกให้เพื่อน ตอนหลังเราก็ก็นไปขอโทษเค้าละนะ”

(แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

แม้ว่าผู้ปกครองท่านนี้จะไม่ได้รับความไว้วางใจจากครูแต่ก็ไม่ได้นึกไม่พอใจแต่ยึดถ้อยยอมรับว่าการที่ได้รับการปฏิบัติเช่นนี้จากคุณครูเพราะเนื่องจากตนเองไม่ค่อยได้เข้าเรียนทุกครั้ง ทางด้านระบบการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษานั้น ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้เล่าถึงประสบการณ์ตนเองที่ได้รับจากการเรียนในระดับอุดมศึกษา โดยเล่าว่า

“พี่เป็นเด็กเรียนนะแต่การเป็นเด็กเรียนทำให้พี่ไม่เชื่อในระบบอย่างหนึ่งนะว่าพี่เคยสอบ biotech ได้ A โดยที่พี่ไม่รู้เรื่องเลยนะ ครูสอนไม่รู้เรื่องเลย ด็อกเตอร์นั้นนะ สอนไม่รู้เรื่องเลยอะผ่านมันมาด้วยการท่อง ๆ ๆ ก็เลยคิดว่าระบบไม่ไหว การเรียนในระบบไม่ได้ทำให้เรารู้จักตัวตนของเราหรือความชอบของเราอย่างแท้จริงนั้นเลยเป็นอีกสาเหตุหนึ่งว่าทุกครั้งที่เปลี่ยนงานก็จะถามตัวเองตลอดเลยว่ามันทำไมก็เลยเปลี่ยน แต่มาคิดว่าถ้าไม่ทำมาเยอะก็ไม่ต้องเสียเวลาเยอะอะกับการเปลี่ยนงานเยอะๆ แต่ก็ไม่เคยเสียใจเลยนะ ชอบทุกอย่างที่ทำ” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

จากประสบการณ์ที่เล่ามานี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการศึกษาที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน นอกจากนี้ระบบการศึกษายังไม่สามารถชักนำหรือส่งเสริมให้เด็กรู้จักตัวตนที่แท้จริง จากประสบการณ์เหล่านี้เองจึงเป็นสาเหตุให้ผู้ปกครองบางท่านไม่มีความศรัทธาต่อระบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน

ไม่เพียงแต่บุคคลเท่านั้นที่เป็นส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมมนุษย์ การเรียนรู้ผ่านเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเป็นการได้รับประสบการณ์ที่มาจากสถานการณ์จริง ผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นบางท่านเชื่อว่าการที่พวกเขาเป็น “ตัวเรา” ณ จุดนี้ได้มิใช่มาจากครอบครัวเป็นหลักแต่มาจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ดังเช่นผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ทางบ้านไม่ได้มีอิทธิพลอะไรเลย มันน่าจะเป็นสัญญาเก่า สัญญาเก่าที่เราจะชอบแนวนี้ อาจจะเป็นนิสัยเดิม เพราะว่ามันไม่มีเหตุผลอะไรเลยที่เราจะชอบ พ่อแม่ไม่เคยไปวัด นั่งสมาธิให้เห็นเลย แต่เค้าก็ไม่ได้หำเหินพุทธศาสนา หรือกินเหล้าเมายา แต่เค้าไม่ได้เป็นคนที่เป็นคนปฏิบัติธรรม” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าสะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตทั้งด้านดีและด้านร้ายถือเป็นประสบการณ์ที่มีค่าที่สามารถหล่อหลอมทั้งด้านความคิด ความเชื่อ เจตคติ รวมถึงทักษะด้านต่างๆ มาจนถึงทุกวันนี้ นอกเหนือจากนี้เหตุการณ์หรือประสบการณ์อันเลวร้ายที่เกิดขึ้นในชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเกิดความอดทน อดกลั้น เพราะการที่บุคคลสามารถก้าวข้ามผ่านเหตุการณ์อันเจ็บปวดได้นั้น ถือว่าเป็นบทเรียนสำคัญที่บุคคลนั้นได้เรียนรู้ บทเรียนเหล่านี้มีอิทธิพลในการหล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความอดทน มีสติ และปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาในชีวิตเพื่อให้ตนเองพ้นจากวิกฤตินั้นไปได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน กาย วาจา หรือใจ ดังประสบการณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมันไม่ได้เป็นบุคคลแต่ว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต เพราะว่าตอนเด็กๆ ต้องยอมรับว่าเป็นเด็กเรียนเก่ง ที่บ้านมีสตางค์และพ่อแม่ *protect* มาก เป็นลูกคนสุดท้องมีพี่ชาย แต่มาวันหนึ่งเรารู้ว่าที่บ้านเราล้มละลายแล้วจริงๆ แล้วก็โตแล้วนะ มีแฟน แฟนก็ไปคบกับอีกคนหนึ่งแล้วแม่ก็เป็นมะเร็งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นในเวลาทั้งหมด 3 เดือน ถึง 5 เดือนคือแบบว่า 3 อย่างประดังเข้ามาไม่รู้ว่าจะมีชีวิตต่อไปทำไมวะ ชีวิตมันคืออะไร และเราจะหาคำตอบได้จากที่ไหน” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

หลังจากที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีบทบาทความเป็น พ่อ และ แม่ แล้วนั้น มุมมองจากประสบการณ์ต่างที่พวกเขาได้สัมผัสนั้นเป็นสิ่งที่มีความอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจ เพราะเนื่องจากมีอีกชีวิตหนึ่งที่พวกเขาต้องดูแลนอกเหนือจากดูแลตนเอง และคนในครอบครัว การตัดสินใจด้านการศึกษาถือเป็นการตัดสินใจครั้งยิ่งใหญ่ ดังนั้นก่อนที่ครอบครัวแต่ละครอบครัวทำการตัดสินใจที่จะจัดโฮมสคูล ผู้ปกครองเหล่านี้โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อโทรทัศน์ รวมถึงสื่อออนไลน์ที่ปัจจุบันมีบทบาทสำคัญต่อการรับข้อมูลข่าวสารของมนุษย์ยุคปัจจุบัน

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลหลักมาจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ ผู้ปกครองบางท่านได้อ่านบทสัมภาษณ์ทางนิตยสารก็เกิดความประทับใจต่อระบบการศึกษาที่เป็นลักษณะแนวทางเลือก ดังเช่นผู้ปกครองท่านหนึ่งให้ข้อมูลว่า

“ตอนแรกเราหาโรงเรียนใกล้บ้าน คือวันหนึ่งเราไปที่โรงพยาบาลธนบุรี แล้วไปอ่านนิตยสารสัมภาษณ์ครูออฟก่อน คำว่าเป็นโรงเรียนวิถีพุทธนะ อย่างนั้นอย่างนี้ เราก็เลยสนใจ มันไม่เน้นเด็กให้เล่นเทคโนโลยี เพราะว่าโรงเรียนมีข่าวมาละว่าติดเกมส์” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

คำกล่าวนี้เป็นตัวอย่างความประทับใจแรกหลังจากที่ได้อ่านข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนทางเลือก มีใช้แค่บทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโรงเรียนหรือการศึกษาเพียงอย่างเดียว แม้กระทั่งหนังสือทางด้านสถาปัตยกรรมก็มีอิทธิพลต่อเจตคติของผู้ปกครอง จากคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“แฟนเค้าเอาหนังสือสถาบันฯให้คุณแม่อ่านเล่มหนึ่ง เด็กเนี่ยอยู่ตรงบันได เมื่อก่อนเนี่ยยังไม่มีโต๊ะอะไรแบบเนี่ยะ เด็กนั่งอยู่ตรงบันได แกวงขามองต้นไม้ออกไปนอกหน้าต่าง ปรากฏว่ามันทำให้เด็กสมองโลดแล่น คือมันทำให้ดูว่าอะไรก็ได้ในชีวิตประจำวันนะ ถ้าเด็กรู้จักใช้ รู้จักประยุกต์ใช้ คุณไม่ต้องมีอะไรสมบูรณ์แบบก็ได้ แต่คุณต้องรู้จักเชื่อมโยงและนำมาใช้ได้มันถึงจะสมบูรณ์นะ” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ประสบการณ์จากหนังสือเล่มนี้เป็นหนึ่งในแรงบันดาลใจในการเลี้ยงลูกให้เติบโตและเป็นไปแบบที่ผู้ปกครองเห็นว่าสมควร นอกจากนี้สื่อโทรทัศน์และสื่อออนไลน์ยังมีบทบาทต่อเจตคติของผู้ปกครอง เช่น จากบทสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ และข้อมูลต่างๆ ในโลกออนไลน์ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อสืบเสาะข้อมูลต่างๆ ด้านการจัดโฮมสคูล ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกรูปแบบการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตน ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่งซึ่งใช้ประโยชน์จากสื่อเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับนำมาไตร่ตรองกับประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับมาตลอดช่วงชีวิตเพื่อตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตให้กับบุตรหลานของตน ซึ่งได้กล่าวว่า

“คือเคยพาเค้าไปเรียนสถาบันเตรียมความพร้อม ให้เค้าไปเรียนรู้อะไรสักอย่าง เพราะเค้าเป็นลูกคนเดียวอยู่แต่กับเรา ให้เค้าไปเจอจะได้ปลงเสียงออกมาบ้าง ให้พูดเก่ง และก็ไปเจอแม่สองกลุ่มเนี่ยะ กลุ่มหนึ่งไป เด่นหล้า เลิศหล้า อีกกลุ่มหนึ่งไปเตรียมความพร้อมรุ่งอรุณ วรรณสว่างจิต จิตเมต อะไรประมาณเนี่ยะ เราก็มานั่งน้ำหนักรู้อะไรบ้าง search internet ค้นหาข้อมูล เรียนแบบไหนที่มันเหมาะกับเด็กวัยนี้จริงๆ ” (พ่อปูน. 2556: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ข้างต้นเห็นได้ว่าสื่อมีบทบาทสำคัญไม่เพียงแต่ช่วยหล่อหลอมให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเหล่านี้มีเจตคติและความเชื่อต่อระบบการศึกษาที่แตกต่างจากผู้ปกครองทั่วไปแต่ยังคงทำให้พวกเขาเกิดความมั่นใจว่าการตัดสินใจของตนเองนั้นเหมาะสมกับบุตรหลานที่สุด ดังนั้นผู้ปกครองเหล่านี้จึงผลักดันให้เด็ก ๆ มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับทั้ง เพื่อน ผู้ใหญ่ ครู และสื่อต่างๆ โดยเชื่อว่าการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหรือการเปิดรับสื่อสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์และทักษะทางสังคมที่ช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

1.2.3 มุมเหตุที่นำมาสู่การจัดโฮมสคูล

การตัดสินใจเป็นกระบวนการที่อาศัยความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ เจตคติ และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากก่อนที่บุคคลต้องทำการตัดสินใจนั้นต้องมีกระบวนการไตร่ตรอง วิเคราะห์ และเปรียบเทียบ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของมนุษย์เป็นกระบวนการที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความซับซ้อนทั้งด้านกายภาพ ด้านความคิด และด้านจิตใจ ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่เด็กจนถึงปัจจุบันมีอิทธิพล

ต่อเจตคติ ความเชื่อ พฤติกรรม รวมถึงการตัดสินใจ ซึ่งการตัดสินใจไม่นำบุตรหลานเข้าเรียนในระบบโรงเรียนถือเป็นการตัดสินใจครั้งยิ่งใหญ่ของชีวิตผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังนั้นจึงต้องอาศัยเงื่อนไขหลายประการที่ทำให้ผู้ปกครองเหล่านี้เชื่อมั่นในการตัดสินใจครั้งนี้ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่ามีทั้งหมด 8 มูลเหตุที่นำผู้ปกครองเหล่านี้มาสู่การจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน ดังนี้

1) อนุบาลแนววิถีพุทธ

ครอบครัวส่วนใหญ่ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้นเริ่มต้นมาจากการส่งบุตรหลานเรียนที่โรงเรียนอนุบาลแห่งหนึ่งซึ่งเป็นแนววิถีพุทธ แต่หลังจากเด็กจบอนุบาล ครอบครัวเหล่านี้จำเป็นต้องทำการตัดสินใจเลือกแนวทางการศึกษาให้กับบุตรหลานอีกครั้ง ช่วงก่อนการตัดสินใจจัดตั้งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้น ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ชักชวนกันมาเพื่อนำลูกเข้าเรียนกับกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้แนวคิดการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม จนกระทั่งมีการแยกกลุ่มออกมาเพื่อจัดตั้งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในที่สุด ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“ตอนแรกก็ไม่ได้คิดจะทำโฮมสคูลนะ ตอนเริ่มตัดสินใจ จริงๆ แล้วมีคุณแม่อีกท่านหนึ่งมาชวนคุณแม่ท่านนี้เดิมอยู่โฮมสคูลอีกที่หนึ่ง แต่หลังจากนั้นเค้าแยกตัวออกไปเพื่อจำกัดจำนวนนักเรียน คุณแม่ที่ออกไปท่านนี้เค้าก็เลยมาชวนพี่” (แม่จูน. 2556: สัมภาษณ์)

การที่ครอบครัวเหล่านี้ตัดสินใจก้าวเข้าสู่การเป็นผู้จัดโฮมสคูลนั้นส่วนหนึ่งมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวอื่นๆ ที่มีแนวคิดคล้ายๆ กัน กล่าวคือ เป็นครอบครัวที่นำบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนอนุบาลวิถีพุทธที่เดียวกัน ครอบครัวที่มีแนวคิดทางด้านการศึกษาล้ายๆ กันได้ชักชวนกันเพื่อนำลูกให้ไปตามแนวทางของตน ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“พอจบแล้วผู้ปกครองก็อยากทำแบบนี้ต่อแต่มันหาโรงเรียนไม่ได้ เค้าก็เลยคิดว่าจะทำเอง เราก็เลยรวมกลุ่มกันเฉพาะพ่อแม่ที่มีแนวคิดแบบนี้ คือถ้าเป็นที่ยื่น โฮมสคูลก็จะเดียวๆ เพราะว่ามาจากอนุบาลที่คิดคล้ายๆ กัน เค้าก็เลยมารวมตัวกัน” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

2) ปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีแนวคิดคล้ายกัน

นอกจากนี้ครอบครัวบางครอบครัวมองว่าวิถีชีวิตและเจตคติด้านการจัดการศึกษาที่คล้ายคลึงกันมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจจัดกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ตามที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“พวกเราผูกพันกันตั้งแต่โรงเรียนอนุบาล ก็ยังเป็นวิถีเดิมของพวกเรากันอยู่นะ เพียงแต่สอนลูกให้โตตามวัยแค่นั้นเอง ผมว่าเราโชคดีนะไม่รู้เข้าข้างตัวเองเปล่านะ เพราะรวมกลุ่มกันได้และคุยกันรู้เรื่อง” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ปกครองที่มีแนวความคิดเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวเลือกหันหน้าเข้าหาการจัดโฮมสคูล อย่างไรก็ตามกระบวนการตัดสินใจนั้นมิได้เกิดขึ้นและสำเร็จภายในระยะเวลาอันสั้น แม้ว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีความคิด ความเชื่อเดียวกัน มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วยกันแต่มิได้หมายความว่าถึงทั้งหมด ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่ได้สะสมข้อมูลมากพอสมควรเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาและการดำเนินชีวิตของบุตรหลานของตน พวกเขาทำการค้นคว้าข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ หรือเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านความคิดและความเชื่อ เพราะการที่ตนเองนำบุตรหลานแยกออกจากโรงเรียนปกตินั้นต้องอาศัยความมั่นใจระดับหนึ่ง ดังนั้นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจจัดโฮมสคูล

3) อิทธิพลจากสื่อ

จากประสบการณ์ข้างต้นสะท้อนว่าข้อมูลทั้งหลายเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้มีพร้อมแค่ความเชื่อหรือเจตคติที่ดีต่อการจัดโฮมสคูล แต่ข้อมูลจากสื่อทั้งหลายมีพลังสำคัญที่ผลักดันและขับเคลื่อนให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถตัดสินใจได้ง่ายขึ้น ข้อมูลที่กล่าวมามีได้หมายถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับด้านการศึกษาโดยตรงอย่างเดียวเท่านั้น ข้อมูลด้านอื่นๆ ก็สามารถหล่อหลอมให้พวกเขาตัดสินใจเลือกจัดโฮมสคูล ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“ตอนนั้นต้องอยู่ด้วย แพนพีก็เอาหนังสือมาให้พี่อ่านนะ เอ้ออ่านไปพัฒนาการการกินอาหาร อะไรที่ต้องป้อนลูกในแนวธรรมชาติอะ อ่านสะสมๆๆเอามาใช้กับลูก ถือว่าลูกบ้านนี้เลี้ยงไม่ตามใจ หนังสือชื่อ “อิสรภาพไม่ใช่การตามใจ” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งอิสรภาพในความหมายของผู้ปกครองท่านนี้คือ การให้ลูกได้ทดลองทำในสิ่งที่ตนเองต้องการภายใต้การควบคุมดูแลของผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปกครองได้ทราบว่าควรจะพัฒนาลูกไปในแนวทางไหน จากการสังสมข้อมูลนี้ ทำให้ผู้ปกครองมั่นใจที่จะตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน อย่างไรก็ตามมีหลายครอบครัวที่เริ่มหันมาสนใจการศึกษาระบบนี้ผ่านข้อความสั้นๆ ที่สามารถกระตุ้นให้ผู้ที่เป็นพ่อแม่ย้อนกลับมาถามตนเองว่าต้องการให้ลูกเติบโตอย่างไร เพราะการเข้าเรียนที่สถาบันการศึกษานั้น ถือเป็นการนำบุตรหลานของตนไปฝากไว้กับสถานที่หนึ่งซึ่งเป็นสถานที่ที่ประกอบไปด้วยหลายบุคคล ที่ผู้ปกครองไม่สามารถรู้ได้อย่างเต็มที่ถึงพัฒนาการของบุตรหลาน ดังนั้นการที่ผู้ปกครองท่านนี้เริ่มหันมาสนใจระบบการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวเกิดขึ้นจากข้อความเพียงสั้นๆ ข้างบนนักเรียนที่กล่าวว่า “พัฒนาจิตใจและปัญญาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” อาจถือได้ว่าสื่อทั้งหลายนั้นมีอิทธิพลอย่างสูงต่อกระบวนการตัดสินใจของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

4) ประสบการณ์ชีวิต

ประสบการณ์ชีวิตต่างๆ หล่อหลอมให้มนุษย์มี เจตคติ ความเชื่อ ประสบการณ์ และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะเจตคติของบุคคลมีบทบาทสำคัญไม่แพ้ปัจจัยอื่นในกระบวนการตัดสินใจ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับประสบการณ์หลากหลายที่ทำให้พวกเขามีเจตคติด้านลบกับระบบโรงเรียนธรรมดาตั้งคำผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เราก็คิดว่าแค่ใกล้บ้าน ไม่เอาเข้าโรงเรียนในเมืองหรอก เราไม่ยากให้เขา ทรมาณขนาดนั้น ดูจากประสบการณ์คนอื่น ๆ นะ” (แม่ช้าง. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาเหล่านี้มองหาแนวทางการศึกษาใหม่ที่สามารถตอบโจทย์ในสิ่งที่พวกเขาต้องการได้ ซึ่งการมีเจตคติแง่ลบต่อระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนส่งผลให้ครอบครัวเหล่านี้สามารถตัดสินใจได้ง่ายขึ้น ผู้ปกครองท่านหนึ่งมีความเห็นต่อระบบการศึกษาทั่วไปว่า

“ครูไม่ได้สอนให้คิด ไม่ได้สอนให้คิดที่เป็นจากตัวเรา จากที่เราเห็นก็ไม่ได้สอน ครูแค่สอนให้เราจำ แล้วเราเห็นอะไรก็คือเห็นจากกระดาน เห็นจากครูบอก เวลาอยู่กับชาวต่างชาติ จะแสดงความคิดเห็นอะไรจะยากมาก เพราะเราไม่ได้ถูกฝึกมาให้คิด ยากมากจริง ๆ คนไทยจะเป็นอันดับต้น ๆ ที่จะชนะโอลิมปิกวิชาการ แต่มันจะเป็นแค่กลุ่มคนกลุ่มเดียว แต่ภาพโดยรวมมันแย่มาก ถึงจะชนะโอลิมปิก โรงเรียนในเมืองไทยจะเลือกเฉพาะคนที่เก่ง ใครเก่งจะเอาไปเป็นแนวหน้า แล้วก็ฝึกขึ้นไปเพื่อที่จะสร้างชื่อเสียง แต่เค้าไม่ได้มาสนใจคนที่ไม่ได้ให้มันได้ ครูจะห่วงเรื่องทำวิทยฐานะ เพื่อที่จะให้เลื่อนขั้น ถ้าเราต้องทำตรงนั้น ถามว่าจะเอาเวลาไหนไปพัฒนาการสอน เพราะตอนนั้นเคยอยู่บริษัทและต้องทำระบบ GMP คือแทบจะไม่ได้สนใจงานเลย แทนที่จะทำงานได้ดี ต้องไปทำเอกสารเพื่อที่จะให้ผ่านประเมิน ละครูจะเอาเวลาที่ไหนมาสนใจเด็ก” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้เล่าถึงประสบการณ์ด้านลบจากโรงเรียน โดยเล่าว่า

“ครูก็ดูนะ เกือบทุกวิชาครูดูมาก ดีด้วย เรารู้สึกว่ามันก็ดีส่วนหนึ่งนะ แต่บางครั้งครูไม่เข้าใจในตัวเราว่าอ๋อ เราไม่ถนัดด้านนี้นะ ไม่ชอบเรียนวิชานี้เนาะ ทำไมครูไม่หาวิธีที่ทำให้เรารู้สึกว่าอยากเรียน แต่ชอบวิชาภาษาไทย คือเป็นคนชอบคัดลายมือ เลยเขียนช้า ครูก็ไม่เข้าใจว่าทำไมถึงเขียนช้า มีครูบางคนก็ตีเรา แต่ละคนเห็นความต่างจากเราไม่เหมือนกันไง แต่ครูที่ดีเราเราก็จะไม่ชอบเรียนวิชาเค้าละ แต่ถ้าครูที่เราเรียนก็พา ครูก็จะส่งเสริมละ ผลักดัน แต่ครูบางคนเขาก็มองต่างมุมเนอะ บางคนถึงขนาดเอาเราไปขังเลยนะ ไล่ที่เขียนช้าเนี่ย จำได้จนทุกวันนี้ ป.4 อะ ผังใจว่าโดนขังในตู้เก็บเอกสาร ครูผู้ชายใจร้ายมาก ทำไมครูไม่เข้าใจหนูอยากเขียนสวย ๆ อ่า มันยังฝังใจนะโดนขังอะ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

จากประสบการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่เห็นด้วยหรือไม่เชื่อว่าระบบการศึกษาแบบเดิมๆจะสามารถทำให้บุตรหลานของเขาเอาชีวิตรอดในสังคมปัจจุบันได้ ดังนั้นเจตคติเหล่านี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยทำให้กระบวนตัดสินใจที่เลือกจัดโฮมสกูลง่ายขึ้น นอกจากนี้ครอบครัวบางครอบครัวเล็งเห็นถึงปัญหาทางด้านสังคมที่มีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆจนทำให้พวกเขามองหาทางออกให้กับอนาคตของบุตรหลานซึ่งเริ่มจากการศึกษา ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ณ ตอนนั้นะ มันเกิดขึ้นมาจากสังคม เยาวชนในสังคม พฤติกรรมในสังคม ผลสะท้อนทางด้านจิตใจอะไรก็แล้วแต่ หลายๆ อย่างที่มันออกมาให้เราเห็น การศึกษาทุกวันนี้ไม่ได้ตอบโจทย์ในชีวิตเลย ถึงคุณเรียนสูงจนได้เป็นดอกเตอร์ คุณก็มีความต่ำลงของจิตใจ มันต้องมีศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป มันต้องมีศีลธรรมด้วย มันเห็นสังคมมากกว่าแล้วมันก็เบื่อ คือเราไม่ต้องเหมือนคนหมู่มากก็ได้ คือแบบว่าไม่ต้องรวยล้นฟ้า ขอให้อยู่แบบมีความสุขตามอัธยาศัยทำอะไรในสิ่งที่ตัวเองชอบแล้วมีความสุขในชีวิต เพราะชีวิตก็ไม่ได้ยืนยาวอะไร ไม่กี่ปีเราก็ตายแล้ว” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้ได้รับประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมมาตลอดทั้งชีวิตของพวกเขา พวกเขาจึงต้องการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับบุตรหลานโดยเน้นเรื่องสติ ทักษะการดำรงชีวิต ทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญนำหน้าความรู้ทางด้านวิชาการ จากจุดนี้เองอาจนำไปสู่การตัดสินใจจัดโฮมสกูลประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นก็คือประสบการณ์ชีวิตและการทำงานของครอบครัวเป็นปัจจัยหลักอีกปัจจัยหนึ่ง เนื่องจากผู้ปกครองได้ผ่านประสบการณ์ที่หลากหลายและได้หล่อหลอมความคิดและเจตคติของคำว่า “ความเป็นมนุษย์” ซึ่งมีใช้มาจากเงินทอง ความรู้ หรือตำแหน่งทางสังคมเพียงอย่างเดียว ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“รู้สึกว่าการศึกษาไม่ใช่คำตอบของการทำให้คนได้เป็นมนุษย์ มนุษย์เกิดมาเพื่อเป็นมนุษย์ เราอาจไม่จำเป็นต้องมีเรื่องการศึกษาสูงมากก็ได้แต่เราเติมเต็มชีวิตเราได้ เรารู้ว่าคุณค่า สุข ความสงบ และสิ่งที่เราต้องการมันคืออะไร และเราสามารถเผื่อแผ่สิ่งเหล่านี้ให้กับคนอื่นได้บ้าง ก็อาจจะตอบได้แล้วเนอะ อาจมาจากจุดที่ว่าคำตอบของเราไม่ใช่ เงิน เกียรติยศ ความมีชื่อเสียง เพราะว่าเราล้วนแต่ผ่านสิ่งเหล่านั้นมาหมดแล้ว แล้วเราก็คพบว่ามันไม่ใช่ เราก็เลยคิดว่าถ้าอย่างนั้นเราก็คงอยากหาการศึกษาที่ลูกเราไม่เห็นต้องคิดเหมือนกับที่ทุกคนคิดกันเลยเพราะสิ่งเหล่านั้นมันไม่ใช่คำตอบในชีวิต” (แม่แมว. 2556: สัมภาษณ์)

กรณีผู้ปกครองบางท่านที่เป็นนักกิจกรรมตั้งแต่สมัยเด็ก พวกเขาก็จะมีเจตคติที่ดีต่อการที่บุตรหลานของตนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมและการลงมือทำจริง ซึ่งครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าสามารถตอบโจทย์ที่ต้องการได้ นอกจากนี้ครอบครัวส่วนใหญ่มีเจตคติแง่ลบต่อกระบวนการประเมินและการคัดเลือกเด็กเข้าศึกษาต่อ ผู้ปกครองบางท่านได้รับประสบการณ์ตรงจากการที่บุตรหลานของเขาถูกประเมินจากโรงเรียนแห่งหนึ่งซึ่งเป็นการประเมินที่ไม่เหมาะสมและเป็นการตีตราให้กับเด็กด้วย ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“ผมไปที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง พอถึงตอนสอบสัมภาษณ์ผมไม่ได้รับความประทับใจจากโรงเรียนนี้ ลูกชายผมสอบสัมภาษณ์พร้อมกับเด็กผู้หญิงอีก 2 คน แล้วเค้าก็วัดกันที่ความนิ่ง ลูกผมถูกฝึกให้กล้าคิดกล้าตอบแต่ดันให้เด็กผู้หญิงตายหาเดียว ลูกผมเป็นผู้ชายนะอยู่ไม่สุขจนอย่างกับลิง ครูที่นั่นก็บอกว่าลูกเราสมาธิสั้น พ่อแม่รู้แค่นั้นแหละกังวลมาก เค้าแนะนำให้ไปตรวจ ผมก็เลยบอกว่าครูอยู่กับลูกผมแค่ 3 ชั่วโมงบอกว่าลูกเราเป็นสมาธิสั้น แต่ผมอยู่กับเค้ามาทั้งชีวิตผมมั่นใจว่าไม่เป็น” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

ด้วยเจตคติด้านลบต่อระบบการเรียนการสอนและการประเมินผล ครอบครัวจึงไม่ไว้วางใจระบบโรงเรียนทั่วไป ดังนั้นประสบการณ์และเจตคติเหล่านี้เองส่งผลให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตัดสินใจจัดโฮมสคูล

5) บุคคลรอบข้าง

บุคคลรอบข้างก็มีผลต่อการตัดสินใจเช่นเดียวกัน เมื่อใดที่บุคคลได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัวหรือบุคคลรอบข้าง บุคคลนั้นจะมีแนวโน้มในการทำพฤติกรรมดังกล่าว ครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านข้อมูล ทรัพยากร หรือกำลังใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เสริมสร้างให้ผู้ปกครองมั่นใจที่จะตัดสินใจจัดโฮมสคูลด้วยตนเอง ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“พอดีคุณพ่อก็แนวๆนี้กันด้วย เพราะว่าตอนที่เค้าทำที่สี่สปิริตยูนิเวอร์ซิตีเนี่ย ตอนแรกเค้าทำเรื่องคุก แล้วคราวนี้คุณแม่ของคุณพ่อนี้ไม่อยากให้เข้าไปเค้าก็เลยเปลี่ยนเค้าบอกว่าเปลี่ยนมาทำเรื่องการศึกษาเด็กเล็กดีกว่า เค้าก็เลยทำ ไปศึกษาเรื่องวอลดอร์ฟ เรื่องอะไรพวกเนี่ยเยอะ สถาปัตย์ทำยังไงให้เชื่อมโยงกับเด็ก แต่ออกมาจริงๆ แล้วมันก็คือในชีวิตประจำวันของเราอย่างเนี่ยะ” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

จากการที่คนใกล้ชิดมีความคิดและความเชื่อไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้ผู้ปกครองเกิดความมั่นใจต่อความคิดและความเชื่อของตนเองมากขึ้น ผู้ปกครองท่านหนึ่งเคยมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดโฮมสคูลจากบุคคลรอบข้างโดยเล่าว่า

“มันเป็นภาพจำนะครับ เคยทำงานกับพี่คนหนึ่งที่ให้ลูกเค้าเรียนโฮมสคูล เราก็ดูว่าแปลกดี ไม่ได้คิดอะไรมาก เออ แต่ก็ดูว่าลูกเค้ามีความสุขดีนะ” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

ยิ่งไปกว่านั้นกำลังใจและคำเชยชมจากบุคคลอื่นๆ ก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่นครอบครัวที่นำลูกเข้าเรียนโรงเรียนที่เป็นแนวทางเลือก และบุตรหลานของตนได้รับคำเชยชม ดังนั้นจึงทำให้ผู้ปกครองเกิดความมั่นคงทางด้านความคิดและอารมณ์ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกเดินทางตามแนวคิดเดิมที่ได้ตั้งมั่นไว้

6) การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กร

แม้ว่าครอบครัวเหล่านี้มั่นใจในระบบโฮมสคูล แต่ถ้ามีการได้รับการสนับสนุนและการรับรองจากรัฐบาลหรือสถาบันการศึกษาทั้งหลาย พวกเขาอาจจะลังการตัดสินใจจัดระบบการเรียนการสอนเช่นนี้ ดังนั้นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งต่อการตัดสินใจคือการได้รับการรับรองจากรัฐบาลและสถาบันการศึกษาทั่วไปดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“แต่ก็ยังดีที่เรามีรุ่งอรุณมารองรับเรา เราก็เลยรู้สึกว่ามันมั่นคงมากขึ้น เพราะว่าถ้าเราไปทางเซต เค้าจะไม่ทำความเข้าใจกับเราอย่างนี้ เค้าจะบอกว่าเอาเข้าระบบไปเลย บางครั้งเราก็อ่อนแอ แต่ที่นี่ที่ครูเจนนและสมาคมบ้านเรียนมาช่วย มหาลัยไม่มีไม่เป็นไร ก็ยังมี กศน. มี รามคำแหง คิดว่าไม่จำเป็นต้องไปเรียนมหาลัยที่ต้องเอ็นทรานซ์ ยังไงก็มีรามคำแหงมารองรับ ถ้ามี ดั้งค์หน่อยก็ไปเมืองนอกเลย คือถ้ามองแค่นี้จะไปเอาภาษาอังกฤษ แล้วเราก็ก็นั่งอยู่กับเค้าด้วย ยังไม่รู้อนาคตแต่เราวางไว้แบบนี้ กศน. รามคำแหง ไม่ก็ไปเมืองนอก คือไปเอาภาษากลับมาแล้วมาทำงาน อาชีพตัวเองอิสระ” (พอวาพ. 2556: สัมภาษณ์)

7) เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง

จากการให้สัมภาษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยพบว่าการตัดสินใจของครอบครัวเหล่านี้วางรากฐานอยู่ที่การนำเด็กเป็นศูนย์กลาง แม้ว่าเด็กไม่ได้เรียกร้องที่จะเลือกระบบการศึกษาด้วยตนเองแต่ผู้ปกครองทำการตัดสินใจโดยพยายามที่จะไม่เอาความคาดหวังของตนเองเป็นตัวนำ ในทางกลับกัน ตัวเด็กนั้นมีอิทธิพลสูงในกระบวนการตัดสินใจของผู้ปกครอง เนื่องจากครอบครัวเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กที่สุด ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่เห็นพัฒนาการและศักยภาพของเด็กชัดเจนกว่าบุคคลอื่น ครอบครัวบางครอบครัวตัดสินใจนำลูกเข้าเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในละแวกเดียวกันกับบ้านของตนและเน้นเป็นโรงเรียนแนวทางเลือก เป็นที่โชคดีของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่มีโรงเรียนอนุบาลวิสุทธิพุทธและสถานที่เรียนหลักอยู่ไม่ไกลจากละแวกบ้านนัก แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวแต่ละครอบครัวมีความจำเป็นที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ปกครองบางท่านขับรถเองไม่ได้ต้องให้สามีที่เป็นคนทำงานขับรับส่งลูก ดังนั้นระยะทางและเวลาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกโรงเรียน แต่สำหรับบางท่านนั้นไม่ต้องการให้บุตรหลานของตนเองต้องตื่นเช้าและใช้ชีวิตอยู่ในรถ ดังคำกล่าวที่ว่า

“สำคัญคือใกล้บ้านด้วย เด็กก็ไม่ลำบาก ไม่ต้องไปกินข้าวบนรถ นอนบนรถ หรือมีอะไรก็อยู่ในรถอย่างเดียว ไม่เอา ถึงโตขึ้นมากก็ไม่อยากให้ลูกตื่นตีห้าครึ่งนะ” (แม่ช้าง. 2556: สัมภาษณ์)

ครอบครัวเหล่านี้แม้ว่ามีอำนาจในการตัดสินใจเลือกโรงเรียนแต่พวกเขาจะมองเด็กเป็นศูนย์กลางเพื่อประกอบการตัดสินใจ นอกจากนี้บางครอบครัวยึดหลักความเป็นตัวตนและรูปแบบพัฒนาการของบุตรหลานเป็นหลัก กล่าวคือ พ่อแม่เหล่านี้ได้ใกล้ชิดกับเด็กมาตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยเข้าโรงเรียน ผลก็คือผู้ปกครองได้เห็นพัฒนาการและรูปแบบการเรียนรู้ของบุตรหลานของตน ดังนั้นการรู้จักเด็กทำให้ครอบครัวสามารถตัดสินใจที่จะเลือกสถานศึกษาที่เหมาะสมให้แก่บุตรหลานโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ดังคำบอกเล่าที่กล่าวว่า

“มีอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้พี่สนใจในแนวนี้คือ ด้วยลักษณะตัวลูกเราด้วยส่วนหนึ่งคะ จะพบว่าลูกพี่ไม่ใช่เด็กที่นิ่งมากแต่ไม่ใช่พิเศษนะคะ เคยมีคน suggest ให้ไปตรวจ แต่ตรวจมาแล้วไม่ใช่ แต่เรารู้ว่าลูกเราอาจจะไม่ enjoy กับในระบบด้วยเค้าก็ไม่ใช่คนแบบนั้นไงคะ เค้าอาจจะเป็นคนที่เรียนรู้ผ่านกาย เค้าเป็นเด็กที่ใช้กายเยอะ ผิดกับน้องสาว แต่เขาเป็นคนมองภาพรวมแล้วชัดเจนคะ อย่างเช่นให้เค้าแต่งประโยค ก็จะเป็นรวมๆเช่น ฉันกินข้าว เธอกินข้าว หนึ่งกินข้าว เค้าเป็นคนแบบตรงๆ ชัดๆ ถ้าจะเอา detail คงไม่ได้อะไร บางอย่างมันน่าจะ fit กับลูกเรามากกว่า” (แม่เต๋า. 2556: สัมภาษณ์)

แม้ว่าครอบครัวเหล่านี้จะมีอำนาจในการตัดสินใจ แต่ก็ได้ถึงความเหมาะสมเพื่อนำบุตรหลานเข้าสู่การจัดโฮมสคูล พวกเขาเปิดโอกาสให้ลูกได้ทดลอง แสดงความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งตัดสินใจเลือกทางเดินของตนเอง หลายครอบครัวเคยนำบุตรหลานของตนเข้าเรียนโรงเรียนในระบบดังคำกล่าวที่ว่า

“คุณแม่เป็นคนตัดสินใจเองคะ เพราะลูกก็คงเลิกกันไปทีตัดสินใจ แต่ถามว่าเค้าอยากเรียนในระบบมัธยม เคยพาเค้าไปนะเคยรู้จักครูก็เลยพาเค้าไป ไปดูซิลูกว่าระบบเค้าเรียนกันแบบไหน คือให้มองภาพว่าแตกต่างกันมั๊ย ให้ดูเองว่าอันไหนเหมาะกับเค้า ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

และหลายครอบครัวเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกด้วยตนเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องโรงเรียนหรือการเรียนวิชาเสริมต่างๆ ซึ่งผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“คุยกันกับลูกเสมอว่าจะเอาแบบไหน จะเรียนกับเพื่อนอย่างนี้หรือจะเรียนเดี่ยว เพราะโฮมสคูลจะเรียนแบบเดี่ยวก็ได้ไง เค้ายังก้ำกึ่งๆเพราะแค่8ขวบด้วยใจ ยังไม่แน่ใจว่าจะอยู่อย่างนี้หรือจะไปไหนดี ก็ให้เค้าได้มีส่วนตัดสินใจ เรียนอะไรที่เค้าชอบ เช่นเค้าอยากเรียนเปียโน บัลเลต ก็ส่งเสริมเค้า” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองอีกท่านยังได้กล่าวว่า

“ตอบตรงๆ เลยนะว่าไม่รู้ว่าจะเอาเข้าระบบหรือเปล่า เพราะมันยังไม่ถึงจุดว่า ป.5 แล้วเราจะเอาไป ตอนนี้อยู่ไปตามสเต็ปละ แต่ถ้าวันหนึ่งเค้าขอเข้าระบบ นั้นแหละ ต้องเอาเค้าไปเข้าแล้ว เราไม่เอาเราเป็นหลัก เพราะสิ่งที่เค้าได้ก็คือตัวเค้าเอง ก็บอกเค้าว่าแม่ก็รอบๆหนูนั่นแหละ แต่หนูต้องมีจุดยืนตัวเอง ให้เค้าลองเห็นทุกสภาพแล้วให้เค้าเลือกแต่ที่บอกไป เค้าสามารถอยู่ได้ทุกสภาพ เพียงแต่เค้าจะเลือกอยู่สภาพไหนเท่านั้นเอง” (แม่เต๋า. 2556: สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มยิ่งย้าให้เข้าใจว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางและค่อนข้างให้อิสระทางความคิดและพฤติกรรม แม้ว่าอาจมีความคาดหวังเล็กน้อยแฝงอยู่แต่ครอบครัวเหล่านี้ก็ได้หลุดออกจากสิ่งที่พวกเขายึดมั่นนั่นคือ “เด็กเป็นศูนย์กลาง”

8) ความศรัทธา

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวในหัวข้อกระบวนการการตัดสินใจได้แก่ ความศรัทธา ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความศรัทธาต่อระบบโฮมสคูล ศรัทธาต่อศักยภาพของตนเองที่จะสามารถอบรมสั่งสอนลูกได้ นอกจากนี้ยังมีความศรัทธาต่อกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และศรัทธาต่อบุคคลที่มีอิทธิพลสูงต่อพวกเขาก็คือ ครูทิม (นามสมมติ) เนื่องจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับการถ่ายทอดจากสื่อต่างๆทำให้ครอบครัวเหล่านี้เห็นความสำคัญของการจัดโฮมสคูลและยิ่งทำให้ผู้ปกครองเกิดความมั่นใจที่จะฝากบุตรหลานของตนไว้กับระบบนี้ พวกเขามีเจตคติที่ดีต่อการจัดโฮมสคูลดังคำกล่าวของผู้ปกครองหลายท่านดังนี้

“อยากดูแลส่งเสริมลูกอย่างใกล้ชิด นี่แหละที่เหมือนกัน พอได้ลองอ่านลองศึกษาดูแล้ว ข้อดีข้อเด่นของ home school คือ เราสามารถที่จะส่งเสริมประสิทธิภาพเด็กได้เลยตั้งแต่เล็ก ไม่ต้องรอจนแก่ไปแล้ว ทำอะไรไม่ได้ ถ้าเราเห็นเรา เราส่งเสริมเร็ว มันก็เป็นประโยชน์เร็วเหมือนเป็นจุดแข็งของ home school เลย ในความคิดคุณแม่ ด้วย life style ของที่บ้านคือมันตอบโจทย์” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“การเรียนโฮมสคูลเนี่ยพัฒนาการเด็กจะเริ่มค่อยๆพุ่งขึ้นเรื่อยๆ ตื่นเต้นกับการได้เรียนรู้อะไรแปลกๆ ใหม่ๆ คือเด็กเริ่ม ป.1 ก็เริ่มมีความรับผิดชอบนะ ความพร้อมทุกด้านที่เค้ามีเลย อารมณ์ สังคมอะไรอย่างนี้ 4 ด้านนี้ เค้าก็มีพร้อมแล้ว เรามองว่าถ้าเค้าพร้อมแล้วเนี่ย เวลาจะใส่อะไรเข้าไป คราวนี้ก็โลดเลย” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

“อันนี้คือสิ่งสำคัญที่เรามองหากันอยู่ อย่างบ้านพีพีเน้นก่อนเลยคือเรื่องทักษะชีวิตประจำวันนะ มันเป็นพื้นฐานที่จะไปทำอะไรหลายๆอย่าง ถ้าคุณมีทักษะชีวิต มีความรับผิดชอบ มีกระบวนการความคิด ช่วยเหลือตัวเองได้ไม่พึ่งใครแบบตามวัยเค้าละ พีก็ปลูกฝังอย่างนี้มาเรื่อยๆ ตั้งแต่เค้าเริ่มคลาน ต้องช่วยตัวเอง ดังนั้นการเรียนด้วยระบบนี้จะสามารถเติมเต็มสิ่งเหล่านี้ได้” (แม่แมว. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ครูทิมยังได้กล่าวว่า “การเรียนโฮมสคูลถือว่าเป็นการให้อิสระทางปัญญา” จากคำกล่าวของแต่ละครอบครัวสามารถสรุปได้ว่าครอบครัวเหล่านี้มีศรัทธาต่อการจัดโฮมสคูล พวกเขาเชื่อว่าระบบนี้สามารถพัฒนาให้บุตรหลานของเขารู้จักตนเอง และสามารถพัฒนาศักยภาพของเด็กทางด้านต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ไม่ยากเลยที่ครอบครัวเหล่านี้

จะตัดสินใจจัดโฮมสคูล จากการสนทนากลุ่มทำให้ผู้วิจัยพบว่า นอกจากศรัทธาต่อการจัดโฮมสคูลแล้ว ผู้ปกครองเหล่านี้ยังมีศรัทธาต่อตนเองอีกด้วย กล่าวคือพวกเขามั่นใจในศักยภาพความเป็นพ่อแม่ในการอบรมสั่งสอนให้บุตรหลานสามารถบรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เนื่องจากพ่อแม่เป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า

“เรารักลูก และเราทำได้เรามีศักยภาพที่จะทำ หมายความว่าความมั่นใจในเรื่องของเวลาที่จะทุ่มเทให้ลูกได้ เพราะการทำโฮมสคูลนี้ไม่ใช่ เข้ามาส่ง เย็นมารับ แล้วในแง่ของเศรษฐกิจต้องได้ ในแง่ของความรู้ต้องได้ ก็คือเราคิดว่าเรามีความพร้อม แต่แน่นอน เราไม่เพอร์เฟค อาจจะเก่งทุกอย่างยกเว้นบางเรื่อง” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

ดังนั้นถ้าเริ่มจากการมีศรัทธาต่อตนเอง การตัดสินใจจึงเป็นเรื่องที่ง่ายดาย เช่นเดียวกับการที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเห็นประโยชน์ของการศึกษาระบบนี้ อีกหนึ่งศรัทธาก็คือ ศรัทธาต่อกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้ประกอบไปด้วยคนเพียงคนเดียวแต่ประกอบไปด้วยหลายบุคคลซึ่งก็คือพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งหลาย ครูทิม (นามสมมติ) เป็นต้น ดังนั้นถ้าผู้ปกครองท่านใดไม่มีศรัทธาต่อกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นซึ่งก็คือศรัทธาต่อพ่อแม่ท่านอื่นๆ ก็ยากที่จะตัดสินใจนำบุตรหลานของตนเข้ามาเรียนที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแห่งนี้ เพราะเนื่องจากในการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มนั้น จำเป็นอย่างมากที่จะต้องมีความศรัทธาซึ่งกันและกัน จากคำให้สัมภาษณ์ ผู้ปกครองทุกท่านกล่าวว่าการเรียนที่บ้านเฟิร์นนั้นไม่มีลูกเขาลูกเรา เหมือนการสลับกันเลี้ยงลูก มีการผลัดเวรและจัดสรรหน้าที่อย่ามีระบบตามความถนัดและความสะดวกของแต่ละครอบครัว เด็กๆ ทุกคนก็คือลูกของพ่อแม่ทุกคนซึ่งพ่อแม่ทุกคนสามารถอบรมสั่งสอนได้ ดังนั้นการที่ครอบครัวตัดสินใจนำบุตรหลานเข้าเรียนที่บ้านเฟิร์น ศรัทธาต่อกลุ่มและพ่อแม่ผู้ปกครองท่านอื่นๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เห็นจากคนที่มาร่วมกลุ่มกันแล้วเชื่อว่าทุกคนมีคุณธรรมพอ ทุกคนมีการมองโลก มีมุมมอง มีทักษะการใช้ชีวิตของตนเองได้ ok trust กันมากกว่าค่ะ trust ในครูทิม (นามสมมติ) trust ในพ่อแม่คนอื่นๆ แล้วเราก็กเลยมั่นใจจะทำอะไรก็ทำจะไปไหนก็ไป” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นจะพบว่ามีบุคคลอีกท่านหนึ่งซึ่งมีบทบาทสูงในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นกระดูกสันหลังของกลุ่มได้เลยที่เดียวนั้นคือ ครูทิม (นามสมมติ) ครูทิมเป็นผู้เชี่ยวชาญที่วางแนวทางการศึกษาของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นดังคำเปรียบเทียบของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เรารู้สึกว่าการศึกษาในยุคปัจจุบัน มันมีปัญหาอะไรบางอย่าง ที่เราไม่อยากให้ลูกไปอยู่ ณ. จุดนั้น เราก็พยายามหาทางเลือกอะไรก็ได้ที่ทำให้ลูกเรามีความสุข ตอนนั้นต่างคนก็ต่าง ยังไม่รู้หรอกว่าจะต้องทำอะไรบ้าง รู้แต่ว่าเรามีเป้าหมายอะไรคล้ายๆ กันและก็โชคดีมีครูทิม (นามสมมติ) อยู่ และก็เป็แนวใช้ธรรมชาติ ดำรงชีวิต หรือในการเลี้ยงดูเด็กค่ะ” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้พ่อเสื่อยังได้กล่าวถึงครูทิม(นามสมมติ)ว่าเป็นผู้ที่ค้ำจุนเรื่อไม่ให้เป
 ในขณะแม่ปลากล่าวว่า “สวรรค์ส่งมาให้เราได้อยู่ด้วยกัน” จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองทั้งหลาย
 สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองเหล่านี้มีศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อครูทิม(นามสมมติ) ดังนั้นครอบครัว
 สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงมั่นใจที่จะตัดสินใจเลือกการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม

การตัดสินใจเป็นเรื่องที่ไม่สามารถกระทำได้โดยปราศจากข้อมูล ความคิด เจตคติ
 ความเชื่อและประสบการณ์ ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่ผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น
 นี้ได้รับจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการนำไปสู่การตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มให้กับบุตรหลานของตน

1.2.4 จากประสบการณ์สู่การเล็งเห็นซึ่งข้อดีของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม

จากมุมมองประสบการณ์ชีวิตของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมด
 เหล่านี้ สามารถสะท้อนและอธิบายพื้นฐานของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยเฉพาะ
 พื้นฐานด้านความคิด ความเชื่อ และเจตคติที่มีอิทธิพลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับและสั่งสมมา
 ตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งครอบครัวเหล่านี้แม้ว่าจะประสบพบกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่แตกต่างกัน
 แต่ครอบครัวทั้งหมดมีพื้นฐานสำคัญหนึ่งที่เหมือนกันคือ พื้นฐานด้านความเชื่อและศรัทธาต่อแนว
 การจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียน โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากการสนทนากลุ่มในประเด็นเรื่อง
 “ข้อได้เปรียบของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม” พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าโฮมสคูลแบบ
 เดียวยังไม่สามารถตอบโจทย์ทางด้านการเรียนรู้ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอย่าง
 ครอบคลุม ดังนั้นผู้ปกครองทั้งหลายจึงเชื่อว่าการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มมีศักยภาพสูงกว่าในการ
 พัฒนาบุตรหลานของตน ผู้ปกครองทั้งหลายได้กล่าวถึงข้อดีของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบ
 กลุ่ม ดังนี้

1) การแบ่งปันทรัพยากร

ข้อดีข้อแรกก็คือ การรวมกลุ่มจากหลายครอบครัวทำให้เกิดการแบ่งปัน
 ทรัพยากรทั้งด้านบุคคล ความรู้ แรงงาน การเงิน เวลาและประสบการณ์ ครอบครัวแต่ละครอบครัวมี
 ปฏิสัมพันธ์กันทุกวันทำให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยน จากจุดนี้ทำให้กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่ม
 บ้านเรียนที่เข้มแข็ง ดังจากคำสัมภาษณ์ของผู้ปกครองที่กล่าวว่า

“การทำคนเดียวมันก็จะแคบนะค่ะ ความรู้หรือ *network* ทางสังคมของเรา
 มันไม่เพียงพอกับการเรียนรู้ของลูก ก็ต้องมารวมกันเพื่อที่จะแชร์ทรัพยากรบุคคล ” (แม่ปลา. 2556:
 สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองอีกท่านได้กล่าวต่อไปอีกว่า

“ข้อดีคือมันหลากหลายค่ะ พฤติกรรมแต่ละบ้านไม่เหมือนกันใช้มั้ยคะ และความต้องการของแต่ละบ้านก็ไม่เหมือนกัน พอเรารวมกันแล้ว กลุ่มเรามีจุดยืนคือ แต่ละบ้านมีความต้องการยังไง เราเอามาลงไว้ตรงกลาง เอามาลงไว้ทุกบ้านแล้วถึงจะแจก ออกไปเป็นการเรียนรู้ของเด็ก นี่แหละแต่ละบ้านก็จะได้รับความหลากหลายของบ้านอื่นมาด้วยใจคะ แต่ถ้าเราจัดเดี่ยวๆ คือเราจะมีมุมมองแค่มุมเดียวไม่มีมุมมองอื่นเข้ามาด้วย แต่แบบนี้มีมุมมองอื่นเข้ามาด้วยมาช่วยเติม” (แม่แมว. 2556: สัมภาษณ์)

แม้ว่าการรวมกลุ่มกันนั้นอาจมีอุปสรรคเกิดขึ้นมากมายแต่สำหรับการรวมตัวของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้น ผู้ปกครองต่างมีกลไกในการจัดการประกอบกับความเชื่อ เจตคติ และแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน จึงทำให้สามารถเป็นกลุ่มที่ยั่งยืนได้จนถึงปัจจุบัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“การจัดเป็นกลุ่มมันดีตรงที่ว่าเรามาแชร์กันทุกอย่างเลย แล้วเผชิญการแชร์ของเรามันลงตัว คือเราแบ่งกันเลี้ยงลูกได้ เราสามารถไปทำกิจกรรมเป็นส่วนตัวบางเวลาในแต่ละอาทิตย์ได้ แต่ในขณะเดียวเราก็มาร่วมว่าอยู่ที่เป็นส่วนกลางมันช่วยได้มันก็ไม่หนักคนใดคนหนึ่ง ช่วยกันแบ่งเบาภาระ มันดีกว่า” (แม่อุ้งน. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การจัดการศึกษาแบบกลุ่มสามารถช่วยแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเนื่องจากผู้ปกครองแต่ละท่านมีความถนัดที่หลากหลายดังนั้นการแบ่งปันทางด้านทรัพยากรตามที่กล่าวมาสามารถแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันได้ ดังคำกล่าวช่วงสนทนากลุ่มของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“คือหลายๆคนเหมือนเข้ามาช่วยเติมเต็ม อะไรที่มันอาจขาดหายไปบ้าง มาแชร์กันมาช่วยกันดูแลกัน” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ปกครองอีกท่านที่กล่าวว่า “ทำเดี่ยวไม่มีคนช่วยคิด ช่วยแก้ปัญหา อย่างทุกวันนี้เวลามีกิจกรรม ทักษะศึกษาพ่อแม่ช่วยกันหามาจนตารางเต็ม ต้องคัดออกอะ” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองทั้งหลายมีความสุขในการจัดการศึกษาเพราะมิได้มีแต่การแบ่งปันทางด้านทรัพยากรเพียงเท่านั้น แต่การรวมกลุ่มทำให้เกิดการแบ่งปันทางด้านอารมณ์และสังคมอีกด้วย

2) เด็กไม่โดดเดี่ยว

ข้อดีข้อต่อมาของการจัดโฮมสกูลแบบกลุ่มคือ เด็กๆไม่เหงาหรือรู้สึกโดดเดี่ยว เนื่องจากเด็กๆ ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เด็กได้รู้จักการปรับตัว พร้อมทั้งยังได้พัฒนาทักษะทางสังคมอื่นๆ เช่น การทำงานเป็นทีม และการรู้จักแพ้ ชนะ และอภัย ผู้ปกครองส่วนใหญ่กล่าวว่าเด็กจำเป็นต้องมีสังคม เพราะสังคมสามารถสอนเด็กๆ ได้เกือบทุกด้านเพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข จากคำกล่าวของผู้ปกครองดังนี้

“การเรียนกลุ่มทำให้เค้าสามารถไปไหนเข้ากับใครก็ได้ สามารถปรับตัวได้ ครอบครัวยังมีปัญหาเรื่องการเข้ากลุ่ม เข้าสังคม แต่เราเป็นกลุ่มที่มาด้วยกัน เวลาไปไหนก็เข้า กับคนอื่นได้ง่าย ทางเราจะเข้ากับคนอื่นได้ง่ายกว่ามากกว่าเด็กโรงเรียนปกติเพราะเด็กพวกนั้นจะ กลัวครู เราไม่กลัวแต่เกรงใจแล้วก็เคารพครู” (แม่อุณ. 2556: สัมภาษณ์)

“เด็กเขาจะมีสังคมของเขาด้วย ถ้าจัดเดี่ยว เด็กๆ จะไม่ค่อยมีเพื่อน เขาจะเหงา” (แม่ช้าง. 2556: สัมภาษณ์)

“สำคัญคือ เด็ก พื้นฐานของเขาต้องการสังคม อันนี้คือ สิ่งที่เราสามารถกลุ่มกัน จนกระทั่ง ถ้าเกิดโต อาจจะไปจัดเดี่ยวก็ได้” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากผู้ปกครองแล้วครูทิม(นามสมมติ) ได้กล่าวถึงข้อดีต่อเด็กในการจัด โฮมสกูลแบบกลุ่ม โดยกล่าวว่า

“ข้อได้เปรียบที่ชัดๆเลยคือ ทำให้ไม่เหงา การรวมกลุ่มกัน เด็กๆ เขามีเพื่อนที่ทำ เหมือนกับเขา ถ้าแบบเดี่ยวนั้นมันจะเครียด กับพ่อแม่ๆ จะคิดว่าอ้อ ทำไงดี”

จากคำให้สัมภาษณ์ที่กล่าวข้างต้นนั้นสะท้อนให้เห็นการจัดกลุ่มบ้านเรียนสามารถ เต็มเต็มจุดอ่อนที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมักจะถูกติเตียนว่า เด็กเรียนโฮมสกูลมักจะก้าวร้าว ไม่รู้จักการเข้าสังคม ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าว

“เราต้องใจแข็งเพราะเค้าบอกว่าเด็กโฮมสกูลไม่มีระเบียบ ไม่มีมารยาท เช่น ก้มหลังทุกครั้งที่ผ่านมาผู้ใหญ่ เราจัดจุดอ่อนก็ใส่เข้าไปให้เค้ารู้ว่าเด็กโฮมสกูลไม่ใช่มีแต่เด็กที่ไม่มีมารยาทนะ เค้าจะไหวสวย มาดูตอนเข้าดิ น่ารักนะ อยู่เป็นกลุ่มเรามีโอกาสได้ทำ แต่ถ้าเป็นเดี่ยวก็น่าจะทำอย่าง นี้หรืออ้อ อยากเรียนก็เรียนไม่อยากเรียนก็ปล่อย แต่ที่นี้ทำอย่างนี้ไม่ได้หรือ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

3) จำนวนเด็กที่เหมาะสม

ข้อดีข้อต่อไปของการจัดโฮมสกูลแบบกลุ่มคือ จำนวนเด็กไม่มากเกินไป หรือน้อยเกินไปซึ่งเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งการเรียนการสอนผ่าน กิจกรรมกลุ่มทำให้เด็กรู้สึกสนุกกว่าการทำกิจกรรมคนเดียวหรือเรียนคนเดียว ด้วยความเป็นกลุ่มที่มีเด็กจำนวนที่เหมาะสมทำให้ผู้ปกครองและครูทั้งหลายสามารถวางแผนการเรียนการสอนที่หลากหลายได้ซึ่งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้มีจำนวนเด็กที่เหมาะสม ดังคำกล่าวของครูทิมที่กล่าวว่า

“ก็น่าจะเป็นกลุ่มที่ชัดเจนพอสมควรแล้วล่ะ คือตกผลึกพอสมควร ให้คนมาเรียนรู้ได้ ยี่สิบคน น่าจะสวย ไม่ควรเกิน”

4) โอกาสของพ่อแม่ในการเรียนรู้พร้อมกับเด็ก

ข้อดีอีกประการหนึ่งของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มคือ พ่อแม่สามารถเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กๆ ได้ ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้เช่นเดียวกับเด็กๆ ตามที่ครูทิมกล่าวว่า

“ข้อดีคือ พ่อแม่ จะได้เรียนรู้ไปกับเด็ก ถ้าพ่อแม่ได้เรียนรู้ไปกับเด็ก และโตไปพร้อมๆ กัน เขาจะได้อะไรเป็นสิ่งสำคัญสำหรับลูก ไขมัน ทุกวันนี้พ่อแม่ไม่รู้ พ่อแม่พาลูกไปโรงเรียนแต่ไม่รู้ว่าลูกเรียนอะไร ไม่รู้ว่าลูกเจออะไรบ้างในชีวิต ไม่รู้ว่าลูกต้องการอะไรเป็นส่วนเสริมคุณภาพเสริมทักษะตัวเอง ไม่รู้อะไรเลย รู้แต่ว่าลูกสอบได้ก็คะแนน สอบตกหรือสอบผ่านแต่ไม่รู้ว่าลูกมีทักษะอะไรบ้าง มีวิธีการเรียนแบบไหน อีกส่วนหนึ่งก็คือ ลูกก็ไม่ว่าพ่อแม่จะสอนตัวเองได้ เด็กสมัยนี้ฟังพ่อแม่มั้ย? ไม่ฟัง เพราะ พ่อแม่ไม่ใช่ครู ไม่ใช่คนที่ทำหน้าที่สอน จะฟังพ่อแม่ก็ต่อเมื่อพ่อแม่บังคับ หรือไม่มีผลประโยชน์มาให้..... เนอะ”

ในกรณีถ้าจัดโฮมสคูลแบบเดี่ยวพ่อแม่ส่วนใหญ่จะอยู่ในฐานะผู้สอน แม้ว่าผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยวจะสามารถเรียนรู้จากลูกได้ แต่อย่างไรก็ตามอาจขาดโอกาสในการเรียนรู้จากเครือข่ายผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลอย่างสม่ำเสมอ เพราะเนื่องจากการจัดบ้านเรียนนั้นจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสังสมประสบการณ์ที่หลากหลายซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อทั้งตัวเด็กและผู้ปกครอง

จากข้อดีของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มข้างต้นที่เสนอมานั้นผู้ปกครองในกลุ่มบ้านเฟิร์นต่างยอมรับว่าตนเองมองเห็นแต่แง่บวกของการจัดกลุ่มลักษณะนี้ แต่ในทางกลับกันครูทิม ได้เสนออีกมุมมองหนึ่งของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มโดยกล่าวว่า เนื่องจากความแตกต่างทางด้านบุคคลและวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันในกลุ่มได้ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการแตกความสามัคคีกันได้ ดังกรณีที่ครูทิมกล่าวว่า

“คือบางที่ผู้ปกครองมาจาก วัฒนธรรมที่ต่างกัน อย่างนี้ก็ต้องปรับกันเยอะ ถ้าปรับแล้วต่างตนต่างยอมรับกันได้ก็โอเค ถ้ายอมรับกันไม่ได้ก็จะเกิดการเพ่งเล็งเพ่งโทษกัน นินทาๆ ก็ทำให้เกิดคลื่นใต้น้ำเป็นระลอกๆ แล้วข้อเสียอีกอันคือ บางที่ต้องร้องรอกัน เด็กบางคนเขาพร้อมที่จะแบ็คแพ็คไปเที่ยวรอบโลกแล้ว แต่พ่อแม่คิดว่าการอยู่เป็นกลุ่มน่าจะได้ประโยชน์ อาจจะส่งเด็กไปสู่อีกโลกกว้างแทนที่จะอยู่แบบเดิมๆ”

มุมมองตรงข้ามอีกประการหนึ่งคือ สำหรับเด็กบางคนที่ค้นพบตนเองแล้วพวกเขาสามารถออกไปหาความรู้จากโลกภายนอกได้โดยไม่ต้องยึดติดกับกลุ่ม แต่กลับต้องมานั่งเรียนร่วมกับกลุ่มที่เนื้อหาไม่ได้ตรงจริตกับบุคคลนั้น ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับเด็กโตซึ่งในบางครั้งเด็กเหล่านี้ได้พัฒนาศักยภาพตนเองจนถึงจุดที่สมควรแยกตัวออกจากกลุ่มได้

จากข้อได้เปรียบของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มซึ่งเป็นมุมมองผ่านประสบการณ์ที่ทุกคนรอบรู้สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความเห็นร่วมกัน สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าประสบการณ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของครอบครัวรวมถึงการตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มให้กับบุตรหลานตนเอง

ตอนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม

กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เกิดมาจนกระทั่งวันสุดท้ายของชีวิต โดยตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมมีหลากหลาย ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนของงานวิจัยครั้งนี้เป็นครอบครัวที่นำบุตรหลานเข้าเรียนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูล โดยเด็ก ๆ และผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอยู่ในฐานะผู้ได้รับการถ่ายทอดทางสังคม โดยผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอตามหัวข้อ ดังนี้

- 2.1 การเจียระไนสู่ความเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นของเด็ก
 - 2.1.1 ครอบครัว...ในฐานะผู้เจียระไน
 - 2.1.2 บ้านเฟิร์น...ในฐานะผู้เจียระไน
- 2.2 การเจียระไนสู่ความเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นของผู้ปกครอง
 - 2.2.1 เด็ก...ในฐานะผู้เจียระไน
 - 2.2.2 ครอบครัวสมาชิกบ้านเฟิร์น...ในฐานะผู้เจียระไน
 - 2.2.3 ครูทิม (นามสมมติ)...ในฐานะผู้เจียระไน

2.1 การเจียระไนสู่ความเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นของเด็ก

2.1.1 ครอบครัว...ในฐานะผู้เจียระไน

หลังจากที่ครอบครัวเหล่านี้ตัดสินใจนำบุตรหลานเข้าเรียนที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแล้ว ผู้ปกครองทุกท่านเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรหลานของตน เนื่องจากเป็นบุคคลน้อยสำคัญที่ใช้เวลาปฏิสัมพันธ์กับเด็กมากที่สุด ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการในการถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ก. เนื้อหาการถ่ายทอดทางสังคม

ในปัจจุบันการจัดโฮมสคูลเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในทุกภาคของประเทศไทย โดยรูปแบบและลักษณะการจัดการเรียนการสอนมีความแตกต่างกัน ส่วนใหญ่ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลจะจัดแบบเดี่ยว หมายความว่า ผู้ปกครองเป็นผู้จัดการเรียนการสอนเป็นหลัก ให้เวลากับบุตรหลานของตนอย่างเต็มที่ สำหรับการเรียนรู้อาสา สาขา ผู้ปกครองสนับสนุนเด็กโดยการส่งไปเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาโดยตรง มีการพบปะกับกลุ่มผู้จัดโฮมสคูลเป็นครั้งคราวเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่กล่าวมานี้เป็นการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามคำนิยามของโฮมสคูล แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนโดยยังคงเป็นกลุ่มที่ตรงกับนิยามของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างแท้จริง กล่าวคือเป็นการจัดการศึกษาโดยผู้ปกครองเป็นหลัก มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลานของตนเป็นประจำปกติ เพียงแต่เป็นการจัดการศึกษาโดยรวมครอบครัวหลายครอบครัวไว้ด้วยกันโดยมีการจัดการที่เป็นระเบียบแต่มีลักษณะยืดหยุ่นทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทและวัยของเด็ก โดยเนื้อหาที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอบรมและถ่ายทอดสู่เด็กมีดังนี้

1) ชีววัตรคุณธรรมจริยธรรม

เริ่มต้นจากเนื้อหาในการถ่ายทอดทางสังคมจากผู้ปกครองสู่บุตรหลาน ผู้ปกครองทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถ่ายทอดเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน ต่างกันแค่เพียงรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ เนื้อหาแรกที่ผู้ปกครองเห็นว่ามีสำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุตรหลานก็คือ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม เด็กๆ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ถูกหล่อหลอมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมมาจากครอบครัว เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้ต้องการให้บุตรหลานมีคุณธรรมนำวิชาการ จากข้อค้นพบทั้งการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เนื้อหาการถ่ายทอดด้านคุณธรรมจริยธรรมมีประเด็นย่อย 2 ประเด็น คือ ความซื่อสัตย์ และการคิดดีทำดี

ซื่อสัตย์...สัจจะ เป็นสำคัญ

พวกเขาเชื่อว่าเกิดเป็นมนุษย์ต้องมีความซื่อสัตย์ และถือว่าสัจจะเป็นสิ่งสำคัญ พูดคำไหนต้องปฏิบัติให้ได้ตามที่พูด เมื่อทำผิดจะต้องกลายอมรับผิด ดังคำกล่าวของผู้ปกครองหลายท่าน ดังนี้

“เราอาจไม่ได้ปลูกฝังว่าให้เรียนเก่ง ความดีกับความซื่อสัตย์สำคัญ พ่อแม่จะสอนเรื่องการมีสัจจะ ลูกพูดสิ่งใดจะต้องทำสิ่งนั้นให้ได้ พูดไปลอยๆ และทำไม่ได้นะไม่ได้ต้องมีสัจจะ ความซื่อสัตย์ ความดี และสัจจะมันอยู่คู่กันเลย” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“การรับปากแล้วก็ทำเป็นหัวใจสำคัญหลักเหมือนกัน พูดแล้วต้องทำให้ได้ พ่อแม่รับปากกับลูกก็ต้องทำให้ได้ แต่ถ้าทำไม่ได้ต้องปฏิเสธตั้งแต่แรกเลย เราเป็นอย่างนี้เค้าก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน คือถ้าเขาทำไม่ได้ก็จะบอกว่าทำไม่ได้” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

คิดดี...ทำดี ตามวิถีพุทธ

นอกจากความซื่อสัตย์และสัจจะที่กล่าวมาแล้ว ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหลายพยายามให้บุตรหลานของตนอยู่ใกล้ชิดกับวิถีพุทธให้มากที่สุด ตามที่กล่าวแล้วว่าครอบครัวเหล่านี้มีได้นิยามว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นแนววิถีพุทธแต่พวกเขาพยายามให้เด็กซึมซับด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถพัฒนาเด็กได้ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เด็ก ๆ กลายเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

2) ฝึกฝนทักษะชีวิต

จากการให้สัมภาษณ์ของครอบครัวทั้งหมดพบว่าสิ่งสำคัญที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคาดหวังก็คือด้านทักษะชีวิต โดยเนื้อหาการถ่ายทอดด้านทักษะชีวิตนั้นครอบคลุมถึง ความรู้ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ความอดทน การปรับตัว ความคิดสร้างสรรค์ และสติสัมปชัญญะ เป็นต้น จากข้อค้นพบทั้งการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เนื้อหาการถ่ายทอดด้านทักษะชีวิตมีประเด็นย่อย 5 ประเด็น คือ การอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข ความสามารถทำงานบ้าน ความสามารถในการแก้ไขปัญหา ทักษะสู่การทำงาน และการแบ่งเวลาเพื่อทำกิจกรรม

อยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข.....

เนื่องจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมดได้ตัดสินใจนำลูกเข้าระบบโฮมสคูลแล้วนั้นหมายถึงความรู้เชิงวิชาการมิได้มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ครอบครัวเหล่านี้เชื่อว่าความสามารถที่จะเอาชีวิตรอดในสังคมปัจจุบันนั้นสำคัญกว่า ดังนั้นเนื้อหาการถ่ายทอดที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับด้านทักษะชีวิตจึงเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญของแต่ละครอบครัว จากแนวคิดของผู้ปกครองท่านหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักถึงความสำคัญในการถ่ายทอดให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนและพัฒนาทักษะการเข้าสังคม โดยกล่าวว่า

“เขาจะต้องมีทักษะการเข้าสังคมได้ไง พ่อเราไม่รู้เราก็ถาม เรากลัวที่จะถามไง ไม่อาย เลยบอกลูกไง ถ้าลูกอยู่ในสิ่งที่ลูกจะกล้าทำความดีนะ หนูจะอยู่ในสังคมนี้ไม่ได้เลย ต้องกล้า ความดีไม่ต้องอายเลย ทำเลย จะสอนเค้าอยู่เสมอว่า ทำความดีถ้าคนอื่นไม่เห็น รู้มัยใครเห็น ก็ตัวคนทำนี่แหละเห็น” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

งานบ้านคืองานประจำ.....

เมื่อเด็กเหล่านี้มีทักษะการเข้าสังคมได้แล้วนั้น ก็จะสามารถแก้ไขข้อจำกัดของการจัดโฮมสกูลที่ว่า เด็กมักจะเข้าสังคมได้ยากเนื่องจากไม่ได้เข้าเรียนที่โรงเรียน นอกจากนี้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเน้นเรื่องความเป็นระเบียบวินัยโดยส่วนใหญ่เมื่อเด็กอยู่ที่บ้านจะต้องช่วยผู้ปกครองทำงานบ้าน เช่น ภูบ้าน พับผ้า ล้างจาน รดน้ำต้นไม้ และทำอาหาร เป็นต้น รวมถึงการช่วยเหลือตนเองด้านอื่นๆ เช่นกัน ดังคำที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“โดยวิถีชีวิตหรือแนวการใช้ชีวิตเขาเนี่ย เขามีอิสระมาก แต่เราก็ไม่ได้ทิ้งเรื่องวินัยนะ แต่กลับกลายเป็นว่า เขามีวินัยมาก คือเขา วิธีการสอนวินัยของเราคือ สอนให้เขาเป็นลูกผู้ชายนะ ถ้าลูกทำอย่างนี้ก็ไม่แมนนะ ถ้าลูกไม่ทำใครจะทำให้ เค้าเลยถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นคนมีวินัยสูง เช่น ตื่นตรงเวลา ทำกิจวัตร รับผิดชอบหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายเนี่ย ได้ดี ได้ดีมาก มีความรับผิดชอบแล้วก็รับปากแล้วก็ทำ พูดแล้วทำหมด”(พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

หลายครอบครัวกล่าวว่า บุตรหลานของพวกเขา มักได้รับคำชมจากบุคคลรอบข้างอันเนื่องมาจากเด็กเหล่านี้สามารถช่วยเหลือตนเองพร้อมทั้งสามารถแบ่งเบาภาระครอบครัวได้ตั้งแต่ยังเล็ก ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้ให้เหตุผลในการปลูกฝังทักษะชีวิตให้กับบุตรหลานของตนตั้งแต่ยังเล็ก ดังนี้

“เรามองว่ามันเป็นไม้แก่นะถ้าไม่เริ่มตั้งแต่วัยนี้ มันก็ขึ้นอยู่กว่าคุณปลูกต้นอะไรคุณก็จะได้อย่างนั้นไง ไข่มะคุณปลูกมะลิแล้วไปเอากุหลาบไม่ได้หรอก แต่ที่นี้เราต้องรู้ว่าในช่วงระหว่างปลูกนี้เราต้องใส่ปุ๋ยอะไร เราต้องให้มันไปทางไหน เราก็มั่นใจให้เค้า จุดประกายให้เค้า โอ้วัยชน วัยดื้อ วัยเด็กมันมีทั้งนั้นแหละ เป็นธรรมชาติเด็ก ถ้าเด็กคนไหนมาทำตามเรา 100% พี่ว่าไม่มีหรอก มันบ้าแล้ว พี่ว่ามันเป็นธรรมชาติของเค้า”(แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

เจตคติเหล่านี้ของครอบครัวส่งผลให้พวกเขาเชื่อมั่นในแนวทางการศึกษาของตนซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวเหล่านี้มีความมั่นคงต่อแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพของบุตรหลานตนเองอย่างสูงเนื่องจากบทสนทนาของพวกเขามักจะเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมด้านทักษะชีวิตมากกว่าเนื้อหาอื่น ๆ

ปัญญาแหลมคมพร้อมรับมือกับปัญหา.....

เนื้อหาด้านทักษะชีวิตอื่นๆ ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น คือ การสอนให้รู้จักคิด แก้ปัญหา และสามารถทำสิ่งต่างๆ ให้ออกมาเป็นรูปธรรมได้ จากคำกล่าวที่ว่า

“ตอนนี้สอนวิธีคิดว่า คิดยังไง วางแผนยังไง แก้ปัญหายังไง มากกว่า หรือว่า การทำอะไรให้มันออกมาเป็นรูปธรรมนี้เขาจะต้องผ่านกระบวนการอะไร สอนตรงนี้อยู่ การที่จะให้เด็กรู้เลยว่าขอบอะไร จะไปทางไหน ยังไม่ใช่ตอนนี้” (พอสึงโต. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองหลายท่านเล็งเห็นปัญหาของการศึกษาในประเทศไทยที่อาจด้อยศักยภาพทางด้านการฝึกฝนและสนับสนุนให้เด็กมีความกล้าหาญ ความว่องไว และปัญญา ในการรับมือกับปัญหาที่ไม่คาดฝันในอนาคตอย่างถูกต้องและมีคุณธรรม เด็กไทยในปัจจุบันแม้ว่ามีความเก่งกาจและโดดเด่นทางด้านวิชาการแต่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน ครอบครัวยุคใหม่ ได้เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะคิด วิเคราะห์ และวางแผน เพื่อทำให้สิ่งที่เด็กคิดได้นั้นออกมาเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงเป็นสิ่งท้าทายสำหรับผู้ปกครองทั่วไปที่ต้องพยายามหรือผลักดันให้เด็กสามารถค้นพบตนเอง ซึ่งแท้จริงแล้วผู้ปกครองหลายท่านพยายามนำความคาดหวังของตนไปครอบงำเด็ก จึงทำให้เด็กไม่เข้าใจความต้องการของตนเองอย่างถ่องแท้ ในทางกลับกัน ถ้าเด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพทางด้านการคิด การวางแผน และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงโอกาสในการลงมือกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งผลอันเป็นรูปธรรมแล้วนั้น เด็กเหล่านี้จะเติบโตและเข้าใจความต้องการของตนเองผ่านกระบวนการที่กล่าวมา

สู่เส้นทางการทำงาน.....

สำหรับบางครอบครัวที่มีธุรกิจเป็นของตนเองมักจะเปิดโอกาสให้บุตรหลานของตนเริ่มเรียนรู้ทักษะชีวิตด้านการทำงานแล้วในเบื้องต้น เพราะถือได้ว่า ทักษะด้านอาชีพเป็นหนึ่งในทักษะชีวิตของมนุษย์ การที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีเวลาได้ใกล้ชิดกับเด็กนั้นทำให้เกิดกิจกรรมร่วมกันมากมาย ดังนั้นเนื้อหาสำคัญที่ส่งเสริมทักษะชีวิตการทำงานของเด็กๆ คือ เนื้อหาในกิจกรรมต่างๆ ที่ทำร่วมกัน เช่น การทำอาหาร งานไม้ งานศิลปะ กีฬาและดนตรี เป็นต้น ผู้ปกครองมีได้เน้นทักษะการทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ แต่พวกเขาต้องการให้เด็กมีส่วนร่วมและบทบาทเช่นเดียวกับตนเอง โดยเฉพาะบทบาทการทำงานในชีวิตประจำวัน ดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ผมก็พาลูกไปบริษัทบ่อยๆ เค้าเห็นผมทำงาน ออกแบบโน่นนี่ พ่อเค้าเห็น เค้าก็เอาเวลาไปวาดรูปบ้าง แต่เราไม่ได้ต้องการให้เค้าเป็นแบบเรานะ เพียงแต่เปิดโลกทัศน์ให้เห็นถึงความรับผิดชอบในวัยทำงาน” (พอสือ. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองบางท่านให้บุตรหลานของตนเรียนรู้งานในโรงงานของตน บางท่านพาลูกเข้าบริษัทบ่อยครั้งเพื่อให้เด็กซึมซับรูปแบบและระบบการทำงานของตน และบางครอบครัวให้โอกาสลูกของตนได้เรียนรู้งานจากผู้ชำนาญการ เช่น ช่างไม้ เป็นต้น ผู้ปกครองทุกท่านเปิดใจให้กับความผิดพลาดในการทดลองเรียนรู้การทำงานครั้งแรกๆ ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“ว่างๆเค้าจะช่วยแม่ทำกับข้าว รู้ว่ามีอะไรบ้าง สนุกกับการได้ลงมือทำ กินอย่างสนุก หกบ้างอะไรบ้างก็ไม่เป็นไร หกก็เซ็ด ไม่ว่า แต่ทำหกต้องไปเซ็ด บางทีแม่ก็ว่าแล้วแต่อารมณ์เนอะ บางทีเราก็กินได้ เราก็ดึงตัวเองได้ว่า หกก็เซ็ด หกแล้วใจเราก็ไม่หกไปด้วย บางทีเค้าคือพอเวลาพลาตหรือทำหก เค้าก็ได้เรียนรู้แล้วว่าสิ่งที่แม่พูดนั้นถูกแล้ว เค้าก็จะยอมรับ” (แม่ปี. 2556: สัมภาษณ์)

จากกิจกรรมที่กล่าวมานี้สามารถหล่อหลอมให้เด็กเกิดทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการทำอาหาร การฝึกสติ และความอดทน นอกจากการทำอาหารหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและการทำงานแล้ว มีกิจกรรมอีกหลายประเภทที่ครอบครัวใช้เป็นเนื้อหาในการถ่ายทอด

เอกเขนกกับกิจกรรมนอกเวลา.....

จากการเก็บข้อมูลพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เฝ้าหาความรู้อยู่เสมอทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และทักษะด้านต่างๆโดยหลายครอบครัวที่ผู้ปกครองเรียนรู้ไปกับบุตรหลานของตนเช่น ฝึกทำงานฝีมือ เป็นต้น ซึ่งสังเกตเห็นได้ว่าครอบครัวเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ของลูก ซึ่งนอกจากเด็กจะได้เรียนรู้เชิงวิชาการจากคุณครูแล้ว เด็กและผู้ปกครองยังได้มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมเชิงวิชาการ กล่าวคือ ครอบครัวอาจเห็นพัฒนาการของลูกอย่างชัดเจนได้ดีกว่ารอฟังคำบอกเล่าหรือการประเมินของคุณครูเพียงฝ่ายเดียว ในขณะเดียวกัน เด็กได้ซึมซับความอบอุ่นจากครอบครัวจึงทำให้รู้สึกไม่เครียดกับการเรียนรู้ นอกจากนี้เด็กยังได้เห็นแบบอย่างการเปิดรับข้อมูลของผู้ปกครองซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต จุดนี้อาจส่งเสริมให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ในระยะยาว นอกจากนี้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านกิจกรรมนอกสถานที่ ดังคำกล่าว

“ของผมไปซื้อจักรยานกัน ที่พุทธมณฑล มหิดล ก็ชวนน้องๆไปด้วยกัน ใครว่างก็ไป เป็นแก๊งค์จักรยานเลย ชี้ออกกำลังกายรอบพุทธมณฑลประมาณ 12-15 โลนะครับ ส่วนใหญ่บ้านเราอยู่ใกล้กัน อยู่กันแถวๆ สายสี” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

กิจกรรมนอกสถานที่เป็นการทอ้งโลกกว้างให้เด็กๆได้เรียนรู้เปิดหูเปิดตา ดังเช่นกิจกรรมปั่นจักรยานที่กล่าวมา ครอบครัวต่างๆ และเด็กๆ มิได้ประโยชน์จากแค่การออกกำลังกายเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีเนื้อหาในการถ่ายทอดทางสังคมอื่นๆ แอบแฝงอยู่ เช่น ทักษะการขับขี่อย่างปลอดภัย การเรียนรู้กฎจราจร การควบคุมจังหวะการขับขี่เวลาขี่กับผู้อื่น เป็นต้น นอกจากนี้เนื้อหาอื่นๆ จะขึ้นอยู่กับบริบทและสถานที่ของกิจกรรมนั้นๆ ดังที่ผู้ปกครองท่านนี้กล่าวว่า พาเด็กไปขี่จักรยานที่พุทธมณฑล ซึ่งเด็กเหล่านี้มีโอกาสได้ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นการดูนก และศึกษาประเภทของพืชพรรณต่างๆ สำหรับบางท่านที่พาเด็กไปเที่ยวห้างสรรพสินค้า เด็ก

ส่วนใหญ่ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นชอบเข้าร้านหนังสือดังนั้นการอ่านและเนื้อหาในหนังสือสามารถเป็น การถ่ายทอดทางสังคมที่ดี แม้ว่าเด็กบางคนยังอ่านหนังสือไม่คล่องก็ตามแต่เด็กส่วนใหญ่ได้รับการ สนับสนุนและปลูกฝังจากครอบครัวให้เกิดการรักการอ่าน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“เค้ารักการอ่านถ้าเข้าไปในห้างสิ่งที่เขาชอบไปดูคือหนังสือ เราไปทำอะไรก็ได้แล้วเดี๋ยวกลับมา เขาอยู่ได้เขาชอบ” (พ่อวพ. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเนื้อหาการถ่ายทอดที่หลากหลายผ่าน กิจกรรมต่าง ๆ ของแต่ละครอบครัว โดยเน้นเนื้อหาทางด้านทักษะชีวิตผ่านกิจกรรมที่ผู้ปกครองและ บุตรหลานทำร่วมกัน ซึ่งผู้ปกครองเหล่านี้มีเวลาให้กับเด็ก ๆ อย่างเต็มที่แม้ว่าในเวลางานและนอก เวลางาน พวกเขาเชื่อว่าเวลาที่นำมาเรียนรู้ทักษะชีวิตเหล่านี้มีค่ามากกว่าการที่เด็ก ๆ ถูกกักขังอยู่ ในรั้วโรงเรียนโดยเผชิญอยู่กับสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ไม่มีความท้าทายหรือสิ่งกระตุ้นให้เด็ก ๆ เกิด ความรักในการเรียนรู้และลงมือกระทำอย่างแท้จริง

3) อิสรภาพการเรียนรู้สู่การค้นหาค้นหาตนเอง

เนื้อหาสำคัญสุดท้ายที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถ่ายทอดให้ กับบุตรหลานของตนก็คือ เนื้อหาเฉพาะทางสู่การค้นหาค้นหาตนเอง เป็นเนื้อหาการถ่ายทอดเฉพาะด้าน ซึ่งมาจากความสนใจที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กเอง เนื่องจากการจัดโฮมสคูล ครอบครัวจึงมีโอกาสนั่งคุยกับเด็กและเห็นพัฒนาการของพวกเขา ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเหล่านี้ต้องการให้เด็ก รู้จักตัวตนของตนเองอย่างแท้จริงโดยปราศจากการควบคุมหรืออิทธิพลจากพวกเขา การเฝ้ามองการ ค้นหาค้นหาตนเองหรือสิ่งที่ตนเองชอบเป็นหน้าที่หลักหน้าที่หนึ่งของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น จากข้อค้นพบทั้งการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เนื้อหาการถ่ายทอดด้านทักษะชีวิต มีประเด็นย่อย 2 ประเด็น คือ ความพยายามเพื่อค้นพบตัวเอง และการส่งเสริมด้านการเรียนรู้

ทดลอง...ไม่ทอดทิ้ง...สู่การทดสอบตนเอง

เนื้อหาเฉพาะทางสู่การค้นหาค้นหาตนเองนี้จะขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัว โดยครอบครัวเป็นทั้งตัวแทนการถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็คือครอบครัวเหล่านี้ สอนเนื้อหาที่เด็ก ๆ สนใจด้วยตัวเองผ่านวิธีการที่หลากหลาย ในกรณีบทบาททางอ้อม ครอบครัว เหล่านี้อยู่ในฐานะผู้สนับสนุนทางด้านโอกาสมิได้เป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรงดังผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าว

“ของเราพยายามให้เขาเห็นหลากหลาย ทำหลายๆ อย่างแล้วให้เขา เลือกเองว่าชอบทางไหน คือไม่ได้มุ่งอะไรเป็นพิเศษ ให้เขารู้ให้หมดก่อนแล้วค่อยไปเลือกเอาเอง อย่างเล่นดนตรีเขาก็เล่นได้ดี ดนตรีไทยเช่นระนาดก็เล่นไปเรื่อยๆ กีฬาเราก็ให้เล่นกีฬาทุกประเภท เลย” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

ส่งเสริม...ส่งเสริม...สู่การจุดประกาย

เนื่องจากบางครอบครัวอาจมิได้เชี่ยวชาญในสิ่งที่เด็กสนใจ ดังนั้นพวกเขาจึงจำเป็นต้องพึ่งผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ภาษา ดนตรี และกีฬา ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะสนับสนุนทันทีที่บุตรหลานของตนแสดงความสนใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า

“เค้าอยากเรียนเปียโน บัลเลต์ ก็ส่งเสริมเค้า ที่เค้าบอกเนีย ถ้าเรามากำลังเราก็พาเค้าไปเรียน เราไม่บังคับนะว่าถ้าเรียนเปียโนจะเก่งคณิตศาสตร์ หรือมีการเรียบเรียงในสมองนะ แต่จริงๆเค้าอยากให้เค้าเรียนเปียโน เพราะเค้าเป็นคนที่ไม่มองของเขาคิดเยอะเยอะเลยบอกวาลองไปเรียนมัย เค้าบอกว่ายังไม่พร้อม วันหนึ่งเค้าไปเห็นอะไรจุดประกายเค้ามาเค้าเลยมาบอกเราว่า แม่หนูอยากเรียนเปียโน เราก็ก้อเลย ใส่เข้าไปเลย เราไม่ต้องบังคับละ ถึงเวลาเค้าก็อยากเอง” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองไม่ได้คาดหวังจากการสนับสนุนด้านการเรียนรู้แต่อย่างใด บางครั้งอาจมีความคาดหวังเล็กๆ น้อยๆ กับผลพลอยได้แต่สิ่งหนึ่งที่ครอบครัวส่วนใหญ่ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคาดหวังก็คือ การรู้จักตนเอง ที่สามารถทำให้เขาเลือกดำเนินชีวิตของตนเองได้ นอกจากนี้ครอบครัวในฐานะผู้สนับสนุนอาจไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญแต่อาจสนับสนุนเนื้อหาในรูปแบบทรัพยากร เช่น หนังสือ และทัศนศึกษา เป็นต้น

ข. วิธีการถ่ายทอดทางสังคม

จากการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีลักษณะเป็นผู้เปิดรับข้อมูลข่าวสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น พบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีวิธีการถ่ายทอดทางสังคมให้กับบุตรหลานที่น่าสนใจ ซึ่งรูปแบบ แนวคิดและวิธีการถ่ายตานั้นแตกต่างกันไปตามครอบครัว ดังนี้

1) หนึ่งเคยแล้วซ้ำ...ลงมือทำซ้ำขึ้นใจ

ประสบการณ์ผ่านการเล่น

วิธีการถ่ายทอดของแต่ละครอบครัวนั้น อันดับแรกเริ่มจาก การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่มักจะให้เสรีภาพในการเรียนรู้กับเด็กเพราะถือว่าถ้าเด็กไม่ได้ลงมือกระทำหรือลงมือปฏิบัติจริง องค์ความรู้ก็จะไม่เกิด แม้ว่าการลงมือกระทำนั้นอยู่ในรูปแบบการเล่นก็ตาม ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวถึงประโยชน์ของการเล่นไว้ว่า

“ในความคิดของพีพีคิดว่าการเล่นมันคือกระบวนการความคิดของเด็ก มันคือกระบวนการจัดการ เด็กจะต้องเรียนรู้ตั้งแต่เล็กๆ แล้วมันก็จะไปเป็นข้อมูลพื้นฐานประสบการณ์สะสมที่เค้าเก็บไปเรื่อยๆ เพื่อเค้าที่จะได้ไว้แก้ปัญหาในตอนโต ในช่วงชีวิตที่เค้าจะต้องผ่าน เค้าต้องเอาประสบการณ์พวกนี้แหละ ถ้าเราไม่ได้ลองให้เค้าทำเลยอะ มันก็ยากอยู่นะที่อยู่ดีๆ เค้าจะมารู้เรื่องไปซะทุกอย่าง” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองบางท่านให้เด็กได้เรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ เนื่องจากเทคโนโลยีในปัจจุบันเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กถ้ารู้จักนำมาใช้อย่างเหมาะสม โดยอุปกรณ์เครื่องมือทางเทคโนโลยีเหล่านี้สามารถให้ผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับโปรแกรมที่ถูกสร้างขึ้น ผู้ปกครองจึงนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาทักษะต่างๆ ของเด็กได้ ดังเช่น ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“น้องเค้าเรียนรู้เช่น noodle แปลว่าก๋วยเตี๋ยว เขารู้ว่ามีตัวอะไรบ้าง โดยไม่ต้องท่อง ถึงยังสะกดไม่ได้ก็โอเคแล้ว แค่ว่าจำได้ว่าคำนี้แปลว่าอะไรก็ดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องรู้ว่ามันมีตัวอะไรบ้าง ค่อยๆ เริ่ม เตี่ยว ป 3 ป 4 เค้าก็เริ่มเรียนได้แล้ว พอเป็นอย่างนี้เราไม่ให้อ่านศัพท์ และเล่นอย่างเดียว เรียนผ่านการเล่นดีที่สุดแล้ว แต่เด็กวัยนี้ครูเค้าก็ไม่ให้เล่นเกมแล้วไง แต่เราจะต้องให้เล่นอยู่เค้าชอบแบบนี้ มาให้มันเขียนนี่จดคงไม่เหมาะ ด้วยบุคลิกภาพเค้าด้วย” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

เริ่มจากศูนย์สู่ผลลัพธ์

จากความคิดที่เอาเด็กเป็นศูนย์กลาง ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงให้อิสระภาพในการเรียนรู้กับเด็กอย่างเต็มที่แต่อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ และที่สำคัญคือครอบครัวเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับการเลี้ยงดูแบบประคบประหงมเพราะถือว่าการทำร้ายลูกทางอ้อม ผู้ปกครองบางท่านยังกล่าวอีกว่าเด็กจะต้องรู้จักโลกทั้งสองด้าน ครอบครัวเหล่านี้สอนให้รู้จักทั้งความสมหวังและความผิดหวัง ไม่มีวิธีการถ่ายทอดใดที่ครอบครัวจะสนับสนุนเด็กไปตั้งแต่ต้นจนจบซึ่งวิธีการถ่ายทอดทางสังคมนี้เป็นแบบให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองได้เร็ว เด็กเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีการลงมือกระทำแต่มีโซลงมือกระทำเมื่อมีทุกอย่างถูกเตรียมพร้อมไว้ให้ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“บางคนอาจบอกว่าเราไม่ได้ให้อาหารเค้าแต่เราให้เครื่องมือเค้าที่จะไปจับสัตว์น้ำหาปลา คือให้เครื่องมือที่เค้าจะไปหาอาหาร แต่เราอาจจะมากกว่านั้นคือเราจะต้องให้ความคิด ความอดทน เพื่อที่จะไปหาสิ่งที่มาทำเครื่องมือเลยด้วยซ้ำ ให้รู้จักวางตัว อดทน และพยายาม เพื่อที่จะไปหาเครื่องมือและนำเครื่องมือขึ้นไปหาอาหารต่อ อาจจะลำบากกว่าคนอื่นนิดหนึ่งแค่นี้แหละที่เราคาดหวัง เพราะว่าพุงนี้เค้าไปเจออะไรก็ไม่รู้ ดังนั้นต้องมีพื้นฐาน เข้มแข็ง ถ้าเจอความลำบากในวันนี้ วันข้างหน้าถ้าเจอก็คงไม่ลำบากไปกว่านี้ แต่ถ้าไม่เคยเจอแล้ววันข้างหน้าไปเจอความลำบากก็คงหนัก” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

เนื่องจากครอบครัวส่วนใหญ่มิได้ถูกเลี้ยงดูด้วยสิ่งสำเร็จรูปทั้งหลาย ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ชอบสิ่งสำเร็จรูปเพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถส่งเสริมศักยภาพเด็กได้อย่างเต็มที่ เด็กเหล่านี้จึงได้รับการเรียนรู้เพื่อเตรียมพร้อมสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ แม้ว่าผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเตรียมพร้อมเบื้องต้น แต่อย่างน้อยที่สุดเด็กๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสในการลงมือทำซึ่งกระบวนการลงมือทำนี้จะช่วยส่งเสริมทักษะให้เด็กในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกเขาจะถูกผลักดันให้สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยธรรมชาติ

เทคนิคสู่การลงมือทำอย่างยั่งยืน

สิ่งที่สำคัญที่สุดมิใช่การที่เด็กสามารถทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าคือ การที่เด็กสามารถปฏิบัติหรือกระทำสิ่งหนึ่งได้อย่างคงเส้นคงวาโดยมิต้องอาศัยคำสั่งหรือการขอร้องแต่อย่างใด บางครอบครัวมีเทคนิคในการฝึกลูกโดยผ่านการปฏิบัติผ่านทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน เนื่องจากเด็กเหล่านี้ยังเล็กดังนั้นเทคนิคการจูงใจถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ดึงดูดให้เด็กพร้อมกระทำ ดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“คือถ้าเค้าอยากดูหนังก็ต้องมีตารางดาว อ่านหนังสือให้ครบดาว อ่านเล่มเดียวก็ได้ บางทีก็เป็นเรื่องอาบน้ำ พับผ้า แล้วก็พาเขาไปดูหนัง เช่นเรื่องพับผ้าถ้าเขาทำเราก็ไม่ได้ให้รางวัลนะ ก็บอกเขาว่าความดีอยู่ที่ตัวเองจนทุกวันนี้ไม่ต้องบอกเค้าก็พับผ้าเองได้ แต่ที่ค่อยๆ นะทีละกิจกรรม แล้วก็เปลี่ยนเป็นกวาดบ้านบ้าง ย่ำๆ เค้าจนกลายเป็นนิสัย แรกๆ ทำก็ให้หนังสือ จนตอนนี้บอกเขาว่าแม่ไม่ให้อะไรนะทำได้ป่าว เค้าก็บอกว่าทำได้ มันเป็นเรื่องทักษะชีวิต แม่ต้องการให้ตื่นมาแล้วที่นอนต้องเป๊ะ เล่นของเล่นต้องเก็บ เป็นการบ่มเพาะนิสัยเค้าให้เป็นระเบียบ เราต้องใจแข็ง” (แม่อยู่. 2556: สัมภาษณ์)

จากวิธีการถ่ายทอดทางสังคมข้างต้นพบว่า การเรียนรู้ผ่านการกระทำ นอกจากเป็นการบ่มเพาะความเป็นระเบียบวินัยให้กับบุตรหลานของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยผลักดันให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองได้เร็ว

ลงมือทำนำสู่อาชีพ

นอกจากนี้บางครอบครัวปลูกฝังทักษะด้านอาชีพ และความอดทน รวมถึงการเรียนรู้กระบวนการจัดการด้านการทำงาน ดังเช่นบางครอบครัวให้บุตรหลานของตนได้ลงมือปฏิบัติในฐานะเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ครูทิมเห็นด้วยกับวิธีการนี้โดยกล่าวว่า

“ก็เอาลูกไปทำงานด้วย ทางออกคือ ถ้าพ่อแม่ทำงานแล้วอยากจะทำโฮมสคูลนี้ ก็หาอาชีพที่สามารถให้ลูกเป็นคนๆ หนึ่งในการทำงานได้ เอาลูกมาเป็นลูกจ้างก็ได้ ใช่มั้ย ให้ลูกหากินกับพ่อแม่ให้เขาได้เลี้ยงชีพตั้งแต่เล็กๆ ให้รู้จักว่าเขามีส่วนร่วมในการเลี้ยงชีพดูแลครอบครัวนั้นคือบันไดขั้นที่หนึ่งของการเรียนรู้วิชาชีพ”

บางครั้งครอบครัวก็ส่งลูกตนเองไปเรียนรู้งานกับบ้านญาติ ดังเช่น ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“บางทีเขาก็ตามผมไปทำงานด้วย ไปที่ทำงานผม ผมก็ทำงานของผมไป เขาก็อยู่ในออฟฟิศ ผมให้งานเขาทำ เขาก็ทำงานของเขาไป ประมาณนี้ครับ มีหนังสืออะไรก็อ่านไป บางครั้งก็สลับกันไปทำงานบ้านมา บ้านมาเขาขายข้าวหมูแดง อยู่ที่ร้าน ถ้าผมไปไซต์งานเขาก็อยู่ ช่วยอาม่าขายของ” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

จากกิจกรรมเหล่านี้สามารถส่งเสริมกระบวนการความคิดของเด็ก ซึ่งผ่านการลงมือปฏิบัติหรือสัมผัสกับสถานการณ์จริง ผลคือเด็กสามารถเข้าใจกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างถ่องแท้และลึกซึ้ง อีกทั้งเป็นบันไดสำคัญในการก้าวเข้าสู่การรู้จักคิดพึ่งพาตนเอง และเพื่อเป็นเสาหลักของครอบครัวในอนาคต

2) สั่งสอนแทบเสียวแทบ...ผ่านตัวแบบได้ผลกว่า

ครอบครัว....ตัวแบบ

นอกเหนือจากการให้บุตรหลานเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติแล้ว วิธีการถ่ายทอดทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การถ่ายทอดผ่านตัวแบบ ในกรณีครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ที่เป็นตัวแบบหลักได้แก่ ตัวผู้ปกครองเอง ผู้วิจัยเชื่อว่าวิธีการถ่ายทอดทางสังคมแบบมีตัวแบบจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติและมักจะเกิดขึ้นกับทุกคน แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหลายครอบครัวได้กล่าวว่าบุตรหลานของตนสนใจในเรื่องใดก็เนื่องมาจากการเห็นตนเองเป็นแบบอย่างดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“ไอ้ที่มันชอบผมว่ามันเป็นเพราะว่ามันอยู่กับพ่อเยอะ เค้าชอบศิลปะ เขาจะเห็นพ่อทำงาน เห็นพ่อออกแบบหรือแปลาก็ไม่รู้ แต่พอเวลาอยู่กับแม่เขา เขาก็มีความสามารถทางด้านภาษา ด้านการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี เพราะแม่เขาถนัดทางด้านนี้ พ่อดีแม่เขาจบเอกภาษาอังกฤษ จริงๆ ก็ได้มาจากที่บ้านด้วยและจากการหล่อหลอมมาเรื่อยๆ เวลามันขลุกอยู่กับอะไรก็จะเป็นอย่างนั้นแหละครับ เผอิญอยู่กับพ่อกันไปหน่อย มีเวลาที่คอนโทรลเองได้ครับ ไม่ต้องไปเข้าออฟฟิศทุกวันเลยจัดการกับเวลาได้เขาเลยขลุกอยู่กับผมทุกวัน อยู่กับผมเยอะ” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

ดังนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการถ่ายทอดผ่านการสอนโดยตรงเพียงอย่างเดียวแต่เด็กได้เห็นและอยู่ใกล้ชิดกับคุณพ่อและการทำงานของทั้งคุณพ่อคุณแม่ เด็กจะสามารถซึมซับรายละเอียดต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อความสนใจและประสบการณ์ของเด็ก การเรียนรู้ผ่านตัวแบบของเด็กนั้นมาจากการเรียนรู้โดยการสังเกตทั้งเป็นไปอย่างตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่เด็กสัมผัสถึงความอบอุ่น และบุคคลเหล่านั้นก็คือพ่อแม่ของพวกเขา

เรียนรู้จากบุคคลอื่น

นอกจากผู้ปกครองในฐานะเป็นตัวแทนแล้ว บางครอบครัวให้มุมมองว่าบางสถานการณ์เราไม่สามารถเป็นตัวแทนที่ดีได้ ดังนั้นการนำบุคคลที่สามเข้ามาเป็นตัวแทนให้เด็กสามารถศึกษาเรียนรู้ หรือซึมซับในสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถให้ได้ ดังในกรณีคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวบางท่านที่ต้องการให้ลูกชายได้เห็นแบบอย่าง “ความเป็นลูกผู้ชาย” จากคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“ที่บ้านมีแค่แม่กับคุณยาย ไม่มีแบบอย่างของผู้ชายให้เห็นที่นี้ลูกเราเค้าก็จะมีกลุ่มของเค้าเหมือนกัน เป็นสโมสรว่ายน้ำคะ เป็นสมาชิกชมรมนักกีฬาว่ายน้ำ นี่ก็เข้าไปอยู่ในทีมนักกีฬาแล้วก็มี กลุ่มเด็ก ตั้งแต่ 5 ขวบจนถึงมหาวิทยาลัย พี่ไม่ได้ต้องการอะไร พี่ต้องการให้ลูกพี่เห็นแบบของความเป็นลูกผู้ชายหลาย ๆ รุ่น ส่วนลูกผู้หญิงพี่ต้องการให้เห็นแบบนี้เหมือนกัน คือเห็นผู้ชายในหลากหลายรูปแบบหลายโรงเรียนเพราะมันมีตั้งแต่ระดับเด็กจนไปถึงพี่มหาลัยแล้ว อาจารย์ที่สอนก็น่ารักมาก” (แม่เต๋า. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวข้างต้นพบว่าผู้ปกครองมิได้ต้องการให้บุตรหลานของตนซึมซับแต่ความเป็นตนเองในฐานะพ่อแม่เท่านั้น ผู้ปกครองเหล่านี้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลโดยมองเห็นช่องว่างและศักยภาพของตนเองที่ไม่เพียงพอต่อการเป็นตัวแทนที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้นพวกเขาจึงเปิดโอกาสให้ลูกได้เห็นตัวแทนที่หลากหลาย ดังอีกหลายครอบครัวที่สอนบุตรหลานของตนผ่านตัวแทนซึ่งเป็นแนวการกระตุ้นให้เด็กรู้จักคิดและวางแผนเพื่ออนาคต ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“แม่กระทั่งไปกินก๋วยเตี๋ยว ด้านหลังเป็นห้องแถวเห็นคุณลุงนั่งแกะสลักอยู่ ลูกเราสนใจเลยไปยืนดู เข้าไปถาม ลูกก็เอาข้อมูลมาบอกเรา พ่อเค้าเห็นเลยไปคุยเอาข้อมูลเพิ่มเติม เค้าแกะไม้เพื่อไปขายที่เชียงใหม่ เพื่อที่จะส่งกลับมาขายที่กรุงเทพ แล้วลูกก็ถามว่าทำไมต้องไปขายถึงที่นั่นเลยหรือคะ ทำไมแกะที่กรุงเทพแล้วไม่ขายที่กรุงเทพ เห็นมียี่วารถตัวก็คือการเรียนรู้ไปทั้งหมด พ่อก็เลยให้แง่คิดเพิ่มว่า ให้ลูกเปรียบเทียบเอาว่า ถ้าหนูรู้แล้วเป็นหนูตั้งแต่ตอนนี้อย่าว่าหนูชอบแกะสลัก คุณลุงบอกว่าใช้เวลา 30 ปี ตอนคุณลุงอายุ 30 นี่ก็ 60 ละ แต่ถ้าลูกรู้ว่าชอบตั้งแต่ตอน 10 ขวบ แล้วเพิ่มไปอีก 30 ปี ตอนลูก 40 ลูกก็เป็นผู้เชี่ยวชาญแล้ว มันตอบโจทย์ลูกแล้ว ถึงแม้ลูกเป็นผู้เชี่ยวชาญแต่ไม่มีใบปริญญา เค้าก็เดินเข้ามาหาลูก มันก็ตอบโจทย์ลูกใจ คือจะเก่งอะไรเก่งได้ แต่มีอันหนึ่งที่มันเป็นโปรไปเลย” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวิธีการถ่ายทอดแบบมีตัวแทน ซึ่งเป็นหนึ่งวิธีการถ่ายทอดทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวยอมรับว่าวิธีการเรียนรู้โดยการสังเกตของเด็กมีศักยภาพสูงมากกว่าการที่ให้เด็กรับแต่ข้อมูลที่สัมผัสไม่ได้

3) ดังกบในกะลา...หากไม่พึ่งพาสื่อ

สื่อ.....ผู้ช่วยซึ่งทรงอำนาจ

เนื่องจากทุกวันนี้มนุษย์มีช่องทางในการรับข้อมูลที่หลากหลาย ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดทางสังคมจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสู่บุตรหลานของตนสามารถทำได้ดีโดยการถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ เป็นต้น เนื่องจากเด็กในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่ถูกปลูกฝังให้รักการอ่าน ดังนั้นหนังสือจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ครอบครัวส่วนใหญ่สนับสนุนให้กับบุตรหลานของตน ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่เล่าว่า

“ลูกชอบอ่านหนังสือ เค้าไม่ค่อยได้ดูหนัง แต่เวลาหนังที่เกี่ยวกับหนังสือเช่น เพอร์ซี แจคสัน ลูกชอบดู เราก็พาเขาไปดู เค้าก็อ่านต่อเรื่อง แววดาอาจิน่า แล้วพอเค้ามาขอดูหนัง เช่น เพอร์ซี เค้าก็บอกว่ามันไม่ใช่เลยนะ ในหนังสือมันไม่ใช่แบบนี้ เค้าก็เลยไปหาหนังสือเกี่ยวกับตำนานเทพเจ้า เค้าบอกว่าในหนังคลาดเคลื่อนเยอะมาก” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

การอ่านนั้นไม่เพียงแต่พัฒนาเด็กในเรื่องทักษะด้านการอ่านเท่านั้น แต่สามารถส่งเสริมให้เด็กมีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ในเวลาเดียวกัน ซึ่งเด็กเหล่านี้ได้เรียนรู้ผ่านหนังสือและภาพยนตร์ยิ่งทำให้เด็กเกิดความสามารถในการเปรียบเทียบ เด็กได้ฝึกฝนความสามารถในการวิเคราะห์ เพื่อไปต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ และเนื่องจากลักษณะการเลี้ยงดูที่ยึดหยุ่นของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้ เด็กไม่ได้ถูกกีดกันออกจากสื่อและเทคโนโลยีต่างๆ จากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า เด็กๆ เหล่านี้ชอบพูดคุยกันเรื่องละครทีวี หรือแม้แต่เกมคอมพิวเตอร์ต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวเหล่านี้รู้จักเลือกรับสื่อมากกว่าที่จะแยกเด็กออกจากสื่อโดยสิ้นเชิง นอกจากสื่อต่างๆ ที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดทางสังคมแล้ว อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“บางที่เราไม่เก่งด้านการสอนเลยต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญมาช่วยสอน ส่วนภาษาอังกฤษก็เปิด ไอแพด พ่อเค้าเล่น alpha box พ่อคันอะไรเจอทางเน็ตก็เอามาใส่ให้ลูก ฟังพูดได้ แต่เรื่องการอ่านเขียนยังไม่ได้ เน้นทักษะที่เค้าได้ก่อน อย่างนี้เรารู้แล้วว่าควรจะให้อะไรให้เค้าไป บางคนเขียนอ่าน ได้ก่อน ก็ไม่เหมือนกัน สุ จิ ปุริ ไม่เหมือนกัน” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

เกม...บันเทิงสร้างสรรค์

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มีเจตคติเชิงลบต่อเกม ทั้งนี้พวกเขากลับมองว่าเกมและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กๆ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวเกี่ยวกับข้อดีของเกมที่กล่าวว่า

“เกมส์ดีก็มีนะเกมส์ที่ฝึกเรื่องของ สตรททจี อะไรงี้แต่ไม่ใช่รุนแรงนะ รุนแรงไม่ดีทั้งนั้นแหละ ไม่ว่าเกมส์ถ้ามั่นเป็นแนวที่ว่าชั้นสามารถทำให้อีกฝั่งหนึ่งตายให้ได้ นี่ชั้นจะเป็นผู้ชนะ อันนี้ไม่ดีเลย มันกระตุ้นอกุศลจิต จิตที่เป็นอกุศล จะจ้องล้างเบียดเบียนผู้อื่นยังงี้ ไม่ดีอยู่แล้ว แต่เกมส์ดีๆ อย่างเกมส์ปลูกผักทำยังงี้ รดน้ำ ใส่ผัก อย่างนี้โอเคเล่นได้รีไม่ก็พวกเตอตริสยังงั้นเล่นได้ ให้อะไรเกมส์ยังไปงี้ๆนี่เด็กจะกลายเป็นมีกัญญาญะเห็นคนเป็นผักเป็นปลาหมด” (พอปูน. 2556: สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปก็คือครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีวิธีการถ่ายทอดทางสังคมโดยใช้วิธีการผ่านสื่อและเทคโนโลยีต่างๆโดยครอบครัวเหล่านี้มีการเปิดรับสื่อและถ่ายทอดให้เด็กเลือกรับสื่อที่เป็นประโยชน์ทั้งทางด้านสาระทางวิชาการ ประสบการณ์ หรือแม้กระทั่งเพื่อความบันเทิง

4) สังคมกว้าง...เรียนรู้กว้าง...สู่โอกาสที่กว้างขึ้น

พบปะญาติผู้ใหญ่...สู่การเรียนรู้สังคม

วิธีการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอีกรูปแบบหนึ่งคือ การเข้าสังคมทั้งสังคมในครอบครัวและสังคมนอกครอบครัว ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือช่วงปิดภาคเรียน ครอบครัวเหล่านี้ได้มีโอกาสพาบุตรหลานของตนเองไปเยี่ยมญาติ เพราะผู้ปกครองที่นี่มักจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ดังนั้นเมื่อมีโอกาสเด็กเหล่านี้จะได้เข้าสังคมกับสมาชิกครอบครัวคนอื่นๆ หรือญาติผู้ใหญ่ ผู้ปกครองกล่าวว่าเด็กสามารถเรียนรู้ได้อีกวิธีหนึ่งคือการเรียนรู้ผ่านการเข้าสังคม เริ่มต้นจากการเข้าสังคมกับญาติผู้ใหญ่ เด็กเหล่านี้จะได้เรียนรู้เรื่องกาลเทศะ มารยาทในการเข้าสังคม รวมถึงได้ซึมซับวัฒนธรรมย่อยของครอบครัว ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้เล่าถึงประสบการณ์ในการเข้ากับญาติผู้ใหญ่โดยเล่าว่า

“พอมาถึงป.1 อ่านหนังสือให้ย่าฟัง นวดย่า ถามว่าย่าเป็นยังงี้บ้าง ย่าก็บอกว่า เออมันก็ดีเนอะเรียนแบบนี้ ไม่ต้องบอกอะไรให้มันก็ทำให้ เวลาย่ามาก็บอกว่าโหย โหยดูไม่แก่เลยเนอะ ย่านี้ 74-75 ดูยังแค่ 64-65 เลย อันนี้เราไม่เคยสอนเลยนะ ถือกระเป๋าทิ้ง นวดให้อ่านหนังสือ ร้องเพลง คุณย่าก็เลยเริ่มเปลี่ยนความคิดเพราะเค้าสามารถทำอะไรได้หลายอย่าง ย่าขายของเค้าก็จะไปช่วยขายของ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

เด็ก ๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมักได้รับโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวที่มีได้อาศัยอยู่ในชายคาเดียวกัน เนื่องจากผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นต้องการให้บุตรหลานของตนสามารถเข้าสังคมโดยเฉพาะสังคมกับผู้ที่มีความรู้สูงกว่าเพื่อให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้และซึมซับสิ่งใหม่ๆ ที่อาจไม่สามารถเรียนรู้ได้จากชีวิตประจำวันของพวกเขา นอกจากนี้พวกเขาเชื่อว่าการเรียนรู้ผ่านการเข้าสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำเด็กให้ก้าวเข้าสู่การพึ่งพาตนเองได้เร็วขึ้น

สู่โลกกว้าง....สู่การเรียนรู้สังคม

สำหรับการเข้าสังคมนอกครอบครัว เด็กทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้มีทักษะการเข้าสังคมเบื้องต้นเนื่องจากชีวิตประจำวันเด็กเหล่านี้จะต้องเข้าเรียนที่บ้านเฟิร์น ดังนั้นเด็กเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กับทั้งเพื่อน ๆ รุ่นพี่รุ่นน้อง ครูทิมและคุณครูท่านอื่นๆ รวมถึงปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ท่านอื่นๆ ด้วย แต่อย่างไรก็ตามพ่อแม่ได้สนับสนุนให้บุตรหลานของตนได้พบปะกับคนภายนอกอยู่บ่อยครั้ง เช่น การพาไปเข้าค่าย และการไปทัศนศึกษา เป็นต้น ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าบุตรหลานของตนสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้เนื่องจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าสังคมและเรียนรู้จากสังคมที่หลากหลาย จึงเชื่อว่าเด็กเหล่านี้มีภูมิคุ้มกันพอสมควรดังคำกล่าวของผู้ปกครองต่อไปนี้

“คือคุณแม่มีแนว *protect* ไว้แล้ว คุณแม่รู้ว่ากลุ่มเรามันแค่ตรงนี้ แต่คุณแม่ต้องการให้เค้าสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมอื่นได้ด้วยเหมือนกัน วิธี *protect* ที่คิดไว้คือ ให้เห็นรูปแบบของกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งโรงเรียน หลากหลายวิธีคิด หลากหลายกลุ่มช่วงวัย เค้าเข้ากับคนอื่นได้ มันเป็นที่ม อารมณ์ก็มีกิจกรรมตลอด” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

“เราไม่กลัวเพราะว่าเรามีวิจารณญาณเบื้องต้นของเขายู่ไง เพราะว่าเหตุการณ์พวกนี้ไม่ใช่เขาไม่เคยผ่าน ไม่ใช่ว่าจะมีแต่เพื่อนในกลุ่มบ้านเฟิร์นเท่านั้น เพื่อน ญาติ เพื่อนแถวบ้านเขาก็มีแล้วเหตุการณ์แบบนี้ตัวเขาเอง เขาจะคิดเบ็ดเสร็จเลยว่า คนไหนพฤติกรรมยังไง คนไหนควรปลีกตัวมา คือมันผ่านมาหมดแล้วคือเราก็ตีตามผลลูกเราอยู่ ว่าเขาแก้ไขปัญหามาได้” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

“เด็กพวกนี้ก็จะรู้จักวิชาการป้องกันตัว อย่างไหนควรจะพากันหลบหนียังไงจะป้องกันยังไง เขาช่วยกันได้เขาช่วยกัน เรามั่นใจ คือทัศนคติของลูกเรา เรามั่นใจว่าไม่มีอะไรเลวร้ายสำหรับลูกเรา เราสบายใจได้ไง” (แม่องุ่น. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของผู้ปกครองที่ผ่านมานี้ให้เห็นถึงการถ่ายทอดผ่านการเข้าสังคมของเด็ก ๆ ที่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่สามารถนำทางให้บุตรหลานของพวกเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

5) ไร้เหตุผลเข้าใจยาก...มากเหตุผลเข้าใจง่าย

เหตุผลนำอารมณ์

วิธีการถ่ายทอดทางสังคมวิธีสุดท้ายคือ การสอนโดยวิธีใช้เหตุผลเป็นตัวนำ กล่าวคือเป็นการสอนทางตรงจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยผ่านคำพูดและท่าทางเป็นสื่อกลาง บางครั้งครอบครัวเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยวิธีการถ่ายทอดทางสังคมที่หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตามวิธีการถ่ายทอดที่ง่ายที่สุดก็คือการสอนผ่านคำพูดและท่าทาง ซึ่งโดยปกติเด็กจะได้รับการสอนด้วยวิธีนี้จากครอบครัวเป็นประจำ เพียงแต่วิธีการสอนของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นประกอบไปด้วยเหตุผล และกุศโลบาย วัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดด้วยวิธีนี้ก็เพื่อให้เด็กเกิดความรู้และทักษะโดยเฉพาะให้เด็กรู้จักตระหนักถึงบุคคลและสังคมรอบข้าง มิใช่เพียงแต่ผลกระทบต่อตนเอง ตราบใดที่ผู้ปกครองสามารถฝึกฝนเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กได้อย่างสมบูรณ์แล้วนั้น เด็กเหล่านี้จะสามารถวิเคราะห์ลงลึกไปถึงเจตนาของบุคคลหรือหน่วยงาน จากจุดนี้เด็กๆจะสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข นอกจากนี้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็กผู้ปกครองได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น การชักชวนให้นั่งสมาธิและสวดมนต์ เป็นต้น และวัตถุประสงค์อีกประการของการสอนโดยวิธีใช้เหตุผลเป็นตัวนำคือ การลงโทษเด็กจากตัวอย่างประสบการณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่งแล้วว่า

“มีวันหนึ่งเราไปห้างสรรพสินค้า เราทำโทษลูกแต่ไม่เชิงทำโทษหรือ เราให้เข้านับ 1-100 และก็นับ 100-1 คนเค้าก็มองเราเนอะ เรียนที่ไหนเนี่ย ทำโทษลูกแปลกๆเนอะ ปกติต้องดุด่าแต่ที่นี่ให้ลูกมานับถอยหลัง เราก็บอกว่า อ้อ ให้ลูกเรามีสติค่ะ ให้อยู่กับตัวเองและดูว่าตอนนี้เราทำอะไรอยู่ เค้านับต้องใช้สติ ถ้าขาดสติปั๊ปปี้ ก็เริ่มใหม่ เป็นการเรียนรู้อัตโนมัติด้วย บางทีก็ไปนั่งทำสมาธิ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ด้วยวิธีการที่แฝงไปด้วยเหตุผลทำให้เด็กเกิดความเข้าใจได้ด้วยตนเอง สามารถระงับอารมณ์และมีสติเพื่อย้อนกลับมามองดูตนเองเพื่อหาสาเหตุว่าเพราะอะไรผู้ปกครองถึงทำโทษ ในทางปฏิบัติ การทำโทษลักษณะนี้สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กได้ กล่าวคือ เด็กสามารถเข้าใจได้ว่าการที่ตนเองร้องไห้เสียงดังกลางห้างสรรพสินค้านั้น ไม่สามารถทำให้ตนบรรลุเป้าหมายของตนได้ พร้อมทั้งยังสร้างความรำคาญใจต่อบุคคลรอบข้างรวมถึงแม่ของเขาเอง และการได้รับบทลงโทษในลักษณะนี้ถือว่าสามารถกระตุ้นให้เด็กกลับมามีสติและเกิดกระบวนการคิดเพื่อเข้าใจถึงผลของการกระทำของตนเอง นอกจากนี้บางครั้งครอบครัวใช้กุศโลบายเพื่อฝึกฝนให้เด็กเกิดความอดทนและสามารถระงับกิเลสของตนไว้ได้ ดังคำเล่าที่ว่า

“จะฝึกลูกตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว มุขเด็กก็คือ เวลาไปห้างไปซื้อของกับบอกว่า ไม่มีเงิน จะร้องเอาอะไร ก็ไม่มีเงินอะ อย่างเช่นของที่มันจำเป็นจะต้องได้ ก็ต้องได้ รางวัลก็อาจจะเป็นนมเปรี้ยวขวดหนึ่ง แล้ววันเกิดไม่ต้องพูดถึง เคยเห็นเด็กในเซเว่นร้อง จะเอาอันนี้ วันนี้นักเกิดเค้าจะไม่ให้ได้ไง ต้องให้นะ ถ้าไม่ให้จะทำตัวแย่งยิ่งกว่านี้อีก มันเป็นพ่อหรือเป็นแม่เนี่ย เราก็เลยไม่ให้ความสำคัญกับมัน คือถ้าเราให้ความสำคัญเค้าก็จะคิดว่าเป็นวันสำคัญ คือแค่คิดว่าโชคดีที่ได้เกิดมาไม่ได้เป็นเด็กกำพร้า ไม่ได้เป็นคนพิการ ก็ให้เค้าขอบคุนพ่อแม่ที่เลี้ยงดูมาแค่นั้นเอง อาจจะไปใส่บาตร ก็จบละ เราไม่ได้ถือว่าเป็นสิ่งเลวร้าย แต่ไม่ได้ไปติดกระแสะอะไร” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

จากวิธีการใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ตามตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ไม่เพียงแต่ทำให้ครอบครัวบรรลุเป้าประสงค์เท่านั้น แต่ทว่าฝึกฝนให้เด็กรู้จักการใช้เหตุผลและเข้าใจสถานการณ์รอบข้างต่างๆ แล้วรู้จักยอมรับมันพร้อมทั้งกล้าที่จะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคตด้วย ซึ่งเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่กล่าวมาทั้งหมด สะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคมที่หลากหลายและน่าสนใจ จากหลักการที่ผู้ปกครองกล่าวว่า “เด็กเป็นศูนย์กลาง” สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่แตกต่างจากผู้ปกครองทั่วไป

2.1.2 บ้านเฟิร์น...ในฐานะผู้เจียรไน

“โฮมสคูลทำให้คนเป็นคน ทำให้มนุษย์รู้จักตัวเองและมีความนับถือตนเอง เห็นค่าของตัวเอง”

ครูทิม (นามสมมติ)

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มสังคมเล็กๆ ที่ก่อตัวขึ้นภายใต้แนวการจัดการศึกษาโดยมีเด็กเป็นศูนย์กลาง ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นพยายามที่จะไม่นำความคาดหวังของตนเองไปสร้างและควบคุมแนวทางการดำเนินชีวิตของเด็ก ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นประกอบไปด้วยตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมที่สำคัญซึ่งได้แก่ 1. ผู้ปกครองจากทุกครอบครัว 2. ครูทิมและ 3. คุณครูท่านอื่นๆ ที่มาสอนเป็นครั้งคราว เช่น ครูสอนดนตรี และครูสอนลีลาศ เป็นต้น เนื่องจากเด็กทุกคนที่บ้านเฟิร์นนั้นจะต้องเรียนตามตารางที่ถูกจัดไว้ตามมติการประชุมของผู้ปกครองช่วงต้นเทอม ดังนั้นเด็กเหล่านี้ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านเรียน กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงมีบทบาทเป็นตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม รวมถึงด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้วย

ก. เนื้อหาการถ่ายทอดทางสังคม

“สิ่งเหล่านี้สามารถยืดหยุ่นได้เพราะที่นี้ไม่มีอะไรที่เป็นรัฐธรรมนูญ”

ครูทิม(นามสมมติ)

คำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของโครงสร้างและรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน โดยครูทิมและผู้ปกครองเป็นผู้ให้ความรู้ ณ บ้านเฟิร์น โดยมีการจัดเวรกันอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ที่มีความสามารถทางด้าน ศิลปะ ดนตรี ภาษา คณิตศาสตร์ และ โยคะ จะต้องรับผิดชอบการสอนตามตารางที่จัดไว้ เพราะกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้จะมีตารางเรียนที่แน่นอนโดยเริ่มการเรียนการสอนตอน 9 โมงเช้า เลิก 15:30 ทุกวัน พ่อแม่จะถูกจัดเวรไว้โดยสามารถอบรมสั่งสอนเด็กได้ทุกคน

รูปแบบและระบบการจัดการเรียนการสอนจะขึ้นอยู่กับปรัชญา ความคิด เจตคติ และค่านิยม ของผู้ปกครองหรือผู้ที่จัดการศึกษา จากที่กล่าวว่าระบบการจัดการเรียนการสอนไม่เป็นรูปแบบที่ตายตัว หมายถึงผู้ปกครองและครูที่ปรึกษาของกลุ่มไม่ได้ยึดแนวทางใดแนวทางหนึ่ง

แม้ว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่มีแบบแผนการจัดการเรียนการสอนที่เป็นรูปแบบตายตัวเพราะเนื่องจากเนื้อหาหลักจะเปลี่ยนไปตามแต่ละภาคเรียน แต่เนื้อหาทั้งหมดจะครอบคลุม 4 กลุ่มประสบการณ์ซึ่งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นกำหนดไว้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีเนื้อหาดังหัวข้อต่อไปนี้

1) อยู่ดีมีสุข

คุณธรรม...จริยธรรม นำชีวิต

จากโครงสร้างข้อที่ 1 อยู่ดีมีสุข พบว่าผู้ปกครองทุกคนเห็นความสำคัญของจริยธรรม ดังนั้นการเรียนการสอนจะมุ่งเน้นในเรื่องของศีลธรรมจรรยา โดยเฉพาะช่วงเช้าหรือที่เรียกว่า ชั่วโมงโฮมรูม ครูทิมมักจะนำนิทานธรรมะมาเล่าให้เด็ก ๆ ฟังเสมอๆ ไม่เพียงแต่เด็ก ๆ เท่านั้นที่มีโอกาสได้ฟังนิทานของครูทิมแต่ผู้ปกครองก็มีโอกาสได้ฟังด้วยและผู้ปกครองส่วนใหญ่ชอบเช่นผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ตอนโฮมรูมตอนเช้าครูทิม (นามสมมติ) มักจะนำนิทานธรรมะมาเล่า ธรรมะของครูทิมสนุกนะ” (แม่ข้าง. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ปกครองอีกท่านที่กล่าวว่า

“คุณแม่ที่เป็นครูผู้สอนก็จะดูเด็ก เราจะเน้นเรื่องระเบียบและความรับผิดชอบ คือเด็กที่ไม่ค่อยนอกกลุ่มมาก มันก็มาจากตอนเช้าที่ครูเจน โฮมรูม สวดมนต์ สอนธรรมะ โฮมรูมก็จะคล้ายๆ จิตศึกษาคือดูว่าวันนี้เรามีเรื่องอะไรมาพูดคุย เรื่องอะไรก็ได้ค่ะ อาจเป็นข่าวที่ครูเค้าอ่านเจอมา เอาสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันเข้ามาสอน คือปลูกจิตสำนึก ความรับผิดชอบ คุณธรรม ที่นี้ครูจะใช้ธรรมะเป็นตัวนำ จบเทอมเราคุยๆ กันว่าเราจะมีเข้าค่าย ตารางเรามีกีฬาเฮ ฝึกสติ แต่เราจะผ่านกิจกรรมทั้งหมด เราก็ต้องมารวมหัวกันคิดว่าจะสื่อออกมาแนวไหน” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองเหล่านี้เชื่อว่านิทานธรรมะสามารถขัดเกลาลบใจได้ ไม่เพียงแต่นิทานธรรมะเท่านั้นผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์และพบว่าผู้ปกครองและครูทีมประยุกต์ธรรมะและสอดแทรกศีลธรรม จริยธรรมไว้ในบทเรียนเสมอๆ ซึ่งบทเรียนในที่นี้หมายความว่ารวมถึงบทเรียนชีวิตนอกห้องเรียนด้วย ยกตัวอย่างเช่น ก่อนรับประทานอาหารเด็กๆ จะต้องอดทนรอให้ทุกคนตักอาหารเสร็จแล้วมานั่งรวมกันกล่าวคำสวดมนต์ของชาวพุทธและผู้ที่จัดอาหารให้ในแต่ละมื้อ ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังความกตัญญูรู้คุณผู้มีพระคุณและไม่กินทิ้งกินขว้าง ไม่เลือกทานเฉพาะที่ตนอยากทาน เป็นต้น ผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวทางของครูทีมที่ว่าเอาจริยธรรมนำความรู้ ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า

“ส่วนหนึ่งต้องขอบคุณครูทีมด้วยที่เค้าพาไปปฏิบัติธรรมบ่อยๆ มันก็ค่อยๆ ซึมซับเค้าละครับ” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของคุณพ่อท่านนี้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีโอกาสร่วมกิจกรรมทางศาสนาบ่อยครั้ง วัตถุประสงค์ในการสอนและสอดแทรกเนื้อหา ด้านศีลธรรม จริยธรรมของครูทีมคือ ให้เด็กสามารถมีสติ มีความอดทนและสามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ในท่วงท่าตามคำกล่าวของครูทีมที่กล่าวว่า

“ก็เพื่อให้เค้าสามารถนึกคิด และยังใจได้ ความอยากรู้อยากเห็น เค้าจะไม่ทุรนทุรายเวลาเกิดความทุกข์หรือความอยาก และสามารถจัดการกับอารมณ์ตนเองได้ในระดับหนึ่ง แต่พออยู่ร่วมกับพ่อแม่เค้าก็สามารถควบคุมอารมณ์ได้นะ ในระดับหนึ่ง”

ทักษะชีวิต...กุญแจสำคัญสู่การเอาตัวรอด

นอกเหนือจากด้านจริยธรรม ทักษะชีวิตถือเป็นส่วนสำคัญต่อโครงสร้างระบบการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเพราะเนื่องจากเป้าหมายหลักเป้าหมายหนึ่งของผู้ปกครองทุกคนในกลุ่มนี้คือการที่บุตรหลานของตนสามารถดำเนินชีวิตในโลกได้อย่างมีความสุข รู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ ดังนั้นระบบการเรียนการสอนและรูปแบบการสอนมุ่งเน้นเรื่องของการพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเด็ก ได้แก่ ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ การปรับตัว ความอดทน การมีสติ สมาธิ และทักษะความสามารถทั่วไป รูปแบบการเรียนการสอนยังคงไม่มีรูปแบบตายตัวเพราะเนื้อหา

ในแต่ละภาคการศึกษาขึ้นอยู่กับหัวข้อตามมติของผู้ปกครองที่ร่วมประชุมกัน แต่ในการเรียนการสอนจะสอดแทรกทักษะการใช้ชีวิตด้วย เช่น การทำงานเป็นกลุ่มที่สามารถพัฒนาทักษะการปรับตัวยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น พร้อมทั้งฝึกความอดทนไปพร้อมๆกัน ผลที่ไม่คาดฝันที่ได้รับก็คือ ความสามัคคี กล่าวคือ ไม่มีการแบ่งแยกเพศหรืออายุเนื่องจากเด็กทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถูกอบรมเลี้ยงดูสั่งสอนมาด้วยกันดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“เด็กก็ยังมีความเป็นเด็กนะอย่าง ป4ป5 โตก็โตแต่ตัวแต่ส่วนลึกๆ แล้วเค้าก็มีความเป็นเด็ก ความรู้สึกเค้าก็สามารถเล่นกับน้องๆ ได้เหมือนกัน เหมือนกลมเกลียวกันนะ คนก็น้อยด้วย” (แม่อุ่น. 2556: สัมภาษณ์)

ประเด็นที่สำคัญก็คือ การเรียนการสอนต่างๆจะถูกประยุกต์ให้เข้ากับการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ผู้ปกครองและครูทีมให้พื้นที่กับเด็กในการออกร้าน โดยเด็กจะต้องเรียนรู้การคำนวณ การทำบัญชีรายรับรายจ่าย ผ่านกิจกรรม พร้อมทั้งเรียนรู้ที่จะกล้าแสดงออก เพื่อให้การออกร้านของตนเองประสบความสำเร็จ ซึ่งพื้นที่ๆ ทางบ้านเรียนติดต่อไว้เป็นสถานที่จริงที่สามารถทำการซื้อขายได้ สำหรับด้านระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ เด็กจะต้องปฏิบัติตามกฎและหน้าที่ๆ ได้รับมอบหมาย เช่น ทำอาหาร เวิร์ลล้างจาน ทำความสะอาดพื้น และจ่ายตลาด เป็นต้น ประสบการณ์เหล่านี้สามารถช่วยเสริมสร้างความเป็นระเบียบวินัยกับความรับผิดชอบของเด็กภายใต้การดูแลของผู้ปกครอง ในกรณีของสติและสมาธิ รูปแบบของการฝึกก็ยังคงสอดแทรกไปตามบทเรียน เช่น การกรอกน้ำที่ต้องอาศัยสมาธิ รวมถึงการรักษาคำพูดที่ผู้ปกครองหลายท่านได้เห็นความสำคัญ ซึ่งการรักษาคำพูดถือว่าการฝึกสติ กล่าวคือการรับปากอันใดจะต้องมาจากสติที่ต้องคิดก่อนพูด ในกรณีรูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างทักษะด้านอื่นๆ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของเด็กเพราะผู้ปกครองส่วนใหญ่ยินดีและพร้อมเปิดโอกาสให้เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งที่ตนเองชอบได้ เช่น เด็กบางคนชอบเรื่องนก ผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก็จะนำหนังสือและนกมาให้หัดเลี้ยง เด็กจะใช้การสังเกตการณ์เพื่อศึกษาพัฒนาการของนก ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการสอนชนิดหนึ่งโดยการสอนแต่ละเรื่องไม่ได้เอื้อประโยชน์ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้นจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า เด็กทุกคนสามารถเรียนรู้เรื่องนกด้วยกันโดยเด็กที่ชอบเรื่องนกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างๆ กับเด็กคนอื่นๆ รวมถึงตัวผู้วิจัย

2) อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น

สำหรับโครงสร้างข้อที่ 2 อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น เป็นการเรียนการสอนเชิงวิชาการ จากการเข้าสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า รูปแบบและวิธีการสอนส่วนใหญ่เป็นการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ เช่น การเรียนวิชาภาษาไทยสำหรับเด็ก เด็กทุกคนจะต้องเลือกตัวอักษรไทยมาสองตัวเพื่อดีไซน์ตามจินตนาการของเด็ก โดยเด็กจะได้เรียนรู้ตัวอักษรตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกตัวอักษรที่ชอบ ในกรณีวิชาคณิตศาสตร์ เรื่องการวัด เด็กจะได้เรียนรู้ผ่านอุปกรณ์เครื่องมือวัดจริง ๆ มิใช่เรียนรู้จากรูปภาพที่แสดงในหนังสือเพียงอย่างเดียว

เรียนรู้ตามจริต...สู่การอ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองพบว่าการเรียนเพื่ออ่านออก เขียนได้ และคำนวณเป็นนั้นเด็กจะเป็นส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญในการเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเอง สนใจ แต่อย่างไรก็ตามผู้ปกครองปูพื้นฐานโดยการสอนผสมคำเพื่อนำไปสู่การอ่านออก เขียนได้ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“การเรียนการสอนมีแต่พื้นฐาน อ่านออกเขียนได้ ผสมคำ เอาที่เขา อยากรู้ได้ อยากรู้แต่ใจพวกนี้มันอยากรู้ทุกเรื่องแหละ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ไป ใฝ่รู้มากกว่า เลยโชคดีไป อยากรู้อะไรก็ได้เรียน” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น...สู่การต่อยอดองค์ความรู้

รายวิชาของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นไปตามที่กระทรวงกำหนดแต่ ไม่ได้อิงหลักสูตรหรือรูปแบบการเรียนการสอนตามกระทรวงตามที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

“วิทย์ คณิต อังกฤษ ภาษาไทย สังคมศึกษา ศิลปะ กีฬา ดนตรี กระทรวงกำหนดตรงนี้ แต่เราไม่เอาหลักสูตรเค้าใจ แต่ว่ามันจำเป็นว่าเด็กต้องมีพื้นฐานความรู้ เพื่อจะไปต่อยอด อันนี้เราก็จะมีพื้นฐานความรู้ให้เค้า เราก็จะมีวิชา ภาษาไทย แต่เราไม่เอาภาษาไทย อาทิตย์หนึ่งซัก 5-6 คาบ เราจะมีสัก 2-3 คาบ เพราะว่าภาษาไทยของเราเนี่ยอยู่ในวิชา เช่นคุณไปดูนก ที่พุทธมณฑล เราก็ดูว่านกอะไร คุณก็หัดสะกด หัดเขียนกันเอง โดยพ่อแม่แนะนำจะผิดจะถูกนั้นก็ คือภาษาธรรมชาติของเค้า หลังจากนั้นก็เรียนผ่านหนังสือ ผ่านพ่อแม่ ผ่านรายงานที่ต้องทำ รายงาน เราเป็นแบบ mind map เด็กก็ต้องรวมหัวกันแต่ละกลุ่ม บางทีก็อาจแยกเป็นสอง สาม แล้วแต่” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงแนวการเรียนการสอนเชิงบูรณาการ ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้แบบผสมผสานหลากหลายองค์ความรู้โดยผ่านกิจกรรมหนึ่งๆ นอกจากด้าน ภาษาศาสตร์แล้วยังมีตัวอย่างการเรียนรู้เชิงบูรณาการวิชาคณิตศาสตร์กับทักษะการใช้ชีวิตตาม คำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่งว่า

“บางทีคุณแม่เค้าสอนเลขเด็ก ป1 คุณแม่ก็ให้คนละ 40 บาท แล้วก็ ไป 7-Eleven ให้รู้จักทอนเงินให้รู้ไว้ว่าทำไมเราต้อง คิดก่อนว่าเราจะซื้ออะไร ราคาเท่าไรของมีพอกับเงินที่เราถืออยู่มัย” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

ทางด้านภาษาอังกฤษกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีครูฟิลิปปินส์ท่านหนึ่งเป็นครูประจำซึ่งถูกจ้างมาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษหลัก ครูฟิลิปปินส์ท่านนี้ไม่สามารถสื่อสารกับเด็กเป็นภาษาไทยได้ ดังนั้นเด็ก ๆ เหล่านี้ก็มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับภาษาอังกฤษตลอดเวลาแม้ว่าเด็กหลายคนไม่สามารถสะกดภาษาอังกฤษได้ การเรียนการสอนภาษาอังกฤษจะเน้นด้านทักษะการใช้ภาษาแบบเป็นธรรมชาติ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ และผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเองจากงานที่ได้รับมอบหมาย จากข้อมูลทั้งหมดผู้วิจัยสรุปได้ว่าโครงสร้างข้อที่ 2 อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น เป็นระบบการเรียนการสอนเชิงบูรณาการโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ สังคมประสบการณ์ เพื่อที่จะนำไปต่อยอดหรือนำความรู้ที่ได้ไปเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

3) ท่องโลกกว้าง

ท่องโลกกว้าง เป็นโครงสร้างข้อที่ 3 ที่มีความสำคัญโดยวัตถุประสงค์ของการท่องโลกกว้างนั้นไม่ใช่เพียงแค่ออกไปทัศนศึกษานอกสถานที่แต่เป็นการเรียนรู้ท่องโลกผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เช่น อินเทอร์เน็ต หนังสือ การเข้าครัว การขายของตามตลาดนัด และการเล่น เป็นต้น

เปิดโลกเรียนรู้...สู่สถานการณ์จริง

โดยปกติแล้วผู้ปกครองทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีการประชุมกันเพื่อระดมความคิดในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหัวข้อการเรียนรู้ในแต่ละเทอมนั้น ๆ แนวทางของท่องโลกกว้างนั้นขึ้นอยู่กับหัวข้อการเรียนรู้ซึ่งวัตถุประสงค์หลักก็เพื่อเรียนรู้โดยผ่านเหตุการณ์หรือข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ผ่านทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยครูทิมได้กล่าวว่า

“บางที่เราให้เขาออกมาฟรีเซนต์งานโดยให้หัวข้อไปหาข้อมูลมา เขาก็ไปค้นหาท่องโลกอินเทอร์เน็ตแล้วก็สร้างผลงานออกมาฟรีเซนต์ให้เพื่อน ๆ ฟังได้ ไม่จำเป็นว่าต้องออกไปทัศนศึกษาข้างนอกอย่างเดียวหรอกนะถึงจะเป็นท่องโลกกว้าง”

นอกจากนี้สิ่งที่ได้รับการท่องโลกกว้างสามารถนำไปบูรณาการกับประสบการณ์และทักษะทางด้านต่าง ๆ เช่น การแก้ไขปัญหา ความอดทน ทักษะทางคณิตศาสตร์ ภาษา และความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น จากตัวอย่างของผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า

“เทอมนี้เป็นติ่มอาชีฟิง เราเลยพาเด็ก ๆ ไปที่คิตส์ซาเนีย พอกลับมาเราก็ให้เค้าคิดกันว่าจะทำอะไรกันเพื่อนำเสนอที่อนุบาลบ้านพลอยภูมิ เขาก็คิดกันเองนะ บางคนก็ร้อยลูกปัด โดยตั้งซุ่มสอนน้อง เค้าจะต้องเรียนรู้ว่าทำยังไงเพื่อน้องมาสนใจฟังเราได้” (พ่อวาท. 2556: สัมภาษณ์)

ห้องโลกกว้าง...สู่บทบาทผู้ถ่ายทอด

รูปแบบการเรียนการสอนของบ้านเฟิร์นมิได้มุ่งเน้นให้เด็ก ๆ เป็นเพียงแต่ “ผู้รับ” เท่านั้น แต่เป้าหมายหลักของการเรียนรู้คือ การนำไปสู่ความเป็น “ผู้ถ่ายทอด” ที่ดีและมีประสิทธิภาพ ดังกิจกรรมที่เด็ก ๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นพยายามนำความรู้และประสบการณ์ช่วยผลักดันตนเองให้กลายเป็นผู้ถ่ายทอดที่ดี ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“ส่วนใหญ่เราอาศัยสถานที่ที่พลอยภูมิ เหมอนี้เค้าเรียนเรื่องอาชีพได้ไปที่ คิสซาเนีย เค้าก็คิดว่าจะให้น้องทำอะไร ทำซุ้มให้น้องเข้าฐานเช่น ร้องลูกปัด ดูนก วิทยุ ฐานปลูกผัก เด็กเค้ารู้ว่าต้องทำอะไร เอาน้องๆ อยู่ เค้าจะเตรียมของให้พร้อม เช่นปลูกผักมีถุงดำ ดิน เป็นบทพิสูจน์ว่าเค้าเรียนมาทั้งเทอม สรุปความคิดเค้าให้เค้าถ่ายทอดสิ่งที่เค้าเรียนออกมาได้ เพราะว่าทุกเทอมจะต้องทำแบบนี้ไม่ใช่เรียนแล้วก็จบไป เค้าต้องถ่ายทอดสิ่งที่เค้าเรียนออกมาได้ อย่างประวัติศาสตร์เราก็ไม่ได้เรียนเป็นช่วง เราจะเจาะลึกตั้งแต่มีกาแลคซี เรียนตั้งแต่เป็น cell สำหรับรายสัปดาห์ที่ต้องสรุปก็จะใช้สนามที่พลอยภูมิอีกค่ะ เป็นละครเวที ทำเรื่องพระนเรศวรแต่เอาแค่ตอนเดียวตอนยิงข้ามแม่น้ำสะโตง เค้ามีฝ่ายศิลปะเด็กที่ศิลปะก็โอเคอยู่นะเค้าก็ทำหมวก ทำบัง แต่ออกไปโชว์ต้องโชว์จริงๆ นะ ไม่ได้ออกไปเล่นๆ ต้องเป๊ะๆ มั่วๆไม่ได้” (แม่ปลา, 2556: สัมภาษณ์)

กิจกรรมต่างๆ เป็นกิจกรรมที่มาจากการสังมประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ของเด็ก โดยบทบาทของเด็กนั้นเป็นทั้ง input หรือผู้รับและ output หรือเป็นผู้ส่งต่อความรู้ บทบาทผู้รับหมายความว่าเด็ก ๆ อยู่ในฐานะผู้เรียนรู้และสังมประสบการณ์ผ่านสื่อประสาทสัมผัสทั้ง 5 หลังจากการเป็นผู้รับแล้วนั้นเด็กทั้งหมดในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถูกสอนเพื่อที่จะเป็นผู้ส่งต่อความรู้ กล่าวคือผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจัดพื้นที่ให้เด็ก ๆ ได้แสดงออกหรือส่งต่อความรู้ให้กับบุคคลอื่นๆ เป็นประจำดังกิจกรรมที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น

ห้องโลกกว้าง...คิดแบบองค์รวม

จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยที่ค่ายแห่งหนึ่งพบว่าเด็กเหล่านี้ได้รับโอกาสในการออกแบบและจัดกิจกรรมให้กับผู้ปกครอง ครูทิมและผู้วิจัยโดยผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย เช่น ช่วยอำนวยความสะดวกเด็กในการจัดทำอุปกรณ์ประกอบกิจกรรม เป็นต้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็ก ๆ ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายผ่านกิจกรรมทั้งหลาย เด็ก ๆ ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีมที่ต้องอาศัยความอดทน การปรับตัว และการประนีประนอม พร้อมทั้งเรียนรู้ที่จะวางแผนและดำเนินตามแผนการเพื่อให้สำเร็จลุล่วงโดยต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์และการจัดระบบความคิด วัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกข้อหนึ่งของหัวข้อห้องโลกกว้างก็คือ การเรียนรู้เพื่อจุดประกายความสนใจในการเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าสิ่งที่ได้จากการห้องโลกกว้างจะสามารถจุดประกายให้เด็ก ๆ รู้จักตัวเองมากขึ้น รู้ว่าตนเองชอบอะไรหรือไม่ชอบอะไรเพื่อที่ผู้ปกครองทั้งหลายจะได้ส่งต่อตามแนวทางที่เหมาะสม จากทั้งหมดสามารถกล่าวสรุปได้ว่าการห้องโลกกว้างนั้นเป็นเทคนิคหรือกระบวนการที่สามารถกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ได้ในทุกสาขาวิชา

4) ใจ สมอง มือ...ประสานสัมพันธ์

สำหรับโครงสร้างสุดท้ายได้แก่ ใจ, สมอง, มือ...ประสานสัมพันธ์ หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะต่างๆ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและสามารถเตรียมพร้อมสู่ การประกอบอาชีพได้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่มีได้คาดหวังให้บุตรหลาน เป็นเลิศทางด้านวิชาการแต่สิ่งที่พวกเขาคาดหวังหรือแอบคาดหวังจากบุตรหลานของตนก็คือทักษะ ชีวิตที่สามารถทำให้เด็กๆ ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันอย่างปกติสุข ดังคำให้สัมภาษณ์ของ ผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เราคาดหวังให้พึ่งตนเองได้รู้จักตนเองได้”(พ่อปุน. 2556: สัมภาษณ์)

คำให้สัมภาษณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังที่ผู้ปกครองมีต่อ บุตรหลานของตนเอง ดังนั้นโครงสร้าง ใจ, สมอง, มือ จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่สามารถเสริมสร้าง ทักษะการใช้ชีวิตของเด็กๆ ได้โดยมี 4 รายวิชาหลักซึ่งได้แก่ ศิลปะ ดนตรี กีฬา และงานฝีมือ

สามฐาน...เสริมสร้างทักษะชีวิต

สำหรับศิลปะและงานฝีมือนั้นจะวางรากฐานอยู่บนการสร้างสรรค์เพื่อ สร้างผลงานออกมาโดยอาศัยทั้งใจ สมอง และมืออย่างไม่แยกออกจากกัน ผลงานที่ออกมามักจะ เป็นรูปธรรมที่สามารถสะท้อนหรือสื่อถึงผู้ที่ผลิตผลงานได้อย่างชัดเจน เด็กๆ ส่วนใหญ่มีความ ภาคภูมิใจต่อผลงานของพวกเขา สำหรับทักษะทางด้านกีฬาจะวางรากฐานอยู่บนการทำงานเป็นทีม ที่ต้องอาศัยทั้งใจ สมอง และมือ เช่นกัน กีฬาที่ทางกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเน้น ได้แก่ แอโรบิค และ ฟุตบอลอย่างไรก็ตามยังมีกีฬาอีกหลากหลายที่ผู้ปกครองสนับสนุนให้เด็กๆ ได้เล่น เช่น แบดมินตัน วอลเลย์บอล และซีจียาน เป็นต้น การเรียนกีฬาจะต้องเน้นเรื่องของกฎและกติกาอย่างเคร่งครัดซึ่งกีฬา บางชนิด เช่น ฟุตบอล ผู้ปกครองมีการจ้างผู้เชี่ยวชาญมาสอน ทางด้านดนตรีนั้นการเรียนการสอน วางรากฐานอยู่บนสุนทรียศาสตร์ สมาธิ และความสามัคคีในวงซึ่งทั้งหมดก็ยังคงต้องอาศัยทั้งใจ สมอง และมือ เช่นเดียวกับรายวิชาอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นการเรียนดนตรีไทย แต่บางครอบครัวก็ได้สนับสนุนการเรียนดนตรีสากลให้กับบุตรหลานเช่นกัน

สมดุลสามฐาน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสอดคล้องกับแนวคิดของครูทิม ตามที่ครูทิมได้ กล่าวไว้ว่า

“การทำอาหารนี้ก็ใจกับมือนะ แต่ว่าคนสอนอาจจะเน้นแค่ออกมาให้เป็นโปรดัก แต่ถ้าจะสอนจริงๆ นี่การทำครัวเป็นศิลปะ วามะ มันทำให้จิตใจของคน ทำอาหารมันข้อพลง เรื่องการปรุงมันก็ทำให้เป็นคนต้องสังเกต ในหมวดหนึ่งใจ หนึ่งสมอง มันเป็นเรื่องของสมดุลสามฐาน คนเรามีสามฐาน ตั้งแต่เด็กๆ มาเราจะพัฒนาฐานกายก่อน มันเป็นเรื่องแขนขา ร่างกาย มันต้องทำงานอย่างที่เราคิดได้ แล้วก็เรื่องของเจตจำนง คือจะทำอะไรให้มันทุ้มลงไปทั้งตัว ที่นี้เด็กที่พัฒนา ฐานกายน้อยนี้ก็จะมือไม้จับอะไรก็นิดๆ หน่อยๆ จะเดินเขย่งขาอะไรอย่างนี้ ฐานต่อไปคือ ฐานใจ นั่นคือเรื่องของความรู้สึก การอยู่กับผู้อื่น ความรู้สึกดีใจเสียใจแสดงออกยังไง เป็นเรื่องของอารมณ์ ยังนี้ถ้าคนที่ไม่ได้รับการพัฒนาตรงนี้นั้นก็จะเหวี่ยงๆ มันไม่รู้ว่าจะจัดการยังไงกับอารมณ์ที่มันเข้ามา คืออารมณ์ถ้ามันไม่มันคงก็คงไม่ได้ ฐานต่อไปคือ ฐานสมอง นี่คือความคิด ก็จะมีคิดแบบไม่มีหลักอะ คิดแบบเอาแต่ใจ แทนที่จะคิดให้มันสำเร็จประโยชน์ ที่นี้อะไรที่มันจะปรับสมดุลสามฐานนี้ได้ ศิลปะได้มัย ได้ เพราะลงไม้ลงมือใช้มะเราคิดจะทำนี่ลากเส้นนี้ ไม่ใช่คิดจะลากเส้นแล้วมันจะลากยังไงก็ได้ ที่นี้ถ้าจะลากเส้นให้เต็มหน้านี้ต้องใจนะ มันต้องตั้งมั่น ต้องเอาจริงนะ จะวาดภาพใส่บนเฟรม บางคนวาด จุดนิดเดียวอะ เฟรมเบอเร็อคือคิดเยอะแต่ลงมือทำน้อย คือมันมีแต่ฐานสมอง ใจมันไม่ออก กายมันไม่ออกอย่างบางคนเวลาลงสีละอะเพอะเปอะไปหมดเลยแสดงว่าอะไร แสดงว่าสับสน มันไม่ได้ใช้ฐานสมอง มันจะเอาแต่ใจกับกาย แต่มันไม่มีการจัดโครงสร้าง นี่มันช่วยได้ศิลปะ ดนตรีก็ได้เพราะดนตรีมีตัวโน้ตที่วิ่งเข้าไปในหัว มันมีจังหวะ ฉับๆๆๆ อันนี้คือกาย การพัฒนาฐานกายที่ดีก็คือ ดนตรีนี้แหละ เพราะมัน ฉับๆ แต่ละช่วงแต่ละฉับ ให้มันจบๆๆๆใช้มะแต่เด็กที่ดนตรีไม่ค่อยก้าวหน้าเพราะว่าฐานกายมันยังไม่ค่อยพร้อม มันยังจับจังหวะไม่ได้ มือไม้มันไปไม่ตรงจังหวะ แต่มันไม่ใช่สักแต่ว่าทุบๆ ระบายมาทุบยังงี้มันก็ไม่เพราะ มันต้องมีใจด้วย อารมณ์ความรู้สึกใช้มัย มันสำคัญช่วยชาวอีกอะ สมองคิดถึงตัวโน้ต ตาก็มอง อย่างกีพานี่เวลา โดยเฉพาะกีพาที่เล่นเป็นทีมนี้พัฒนาฐานใจได้ดีมาก ใช้มัย กระแทกกระทั้นเพื่อน ยังไงยังงี้ เขาชนเรารีไม่ทำตามที่เราอยาก ใช้มะขณะที่กายมันไปนี่ สมองมันไปนี่แต่ใจมันไม่ไป อันนี้ยังเล่นยิ่งเครียด เอาเต็มที่เลยยังงี้ต้องเอาชนะ แต่ใจมันไม่อภัยอะยังเล่นยิ่งเครียด”

สามฐาน....จุดประกายสู่รูปธรรม

จากคำกล่าวข้างต้นเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของโครงสร้างใจ, สมอง, มือ ไม่เพียงแค่ว่า 4 รายวิชาข้างต้นที่กล่าวมาเท่านั้น ทางกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้จัดการเรียนการสอนวิชาอื่นๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างใจ สมอง และมือ เช่น คหกรรม โยคะ และลีลาศ เป็นต้นโดยมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้ามาสอน จากการเรียนการสอนในโครงสร้างนี้จะช่วยพัฒนาทักษะที่สำคัญต่อการใช้ชีวิตของเด็กๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ความภาคภูมิใจ และอาจจุดประกายให้เด็กได้รู้จักตนเองมากขึ้นดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“ทางบ้านพี่เน้นเรื่องคหกรรม เตี้ยวให้เด็กลองทำกันเองแล้วดูดีว่า
สิ่งที่เราคิดว่ามันยากนะมันไม่ยาก ลองดูแล้วเค้าจะเกิดความภาคภูมิใจ เราก็ไม่ได้เป็นมาก่อนนะ
บางอย่างที่สอนเด็ก แต่มันจุดประกายให้เด็กบางคนที่ชอบแบบนี้ ถ้าจุดประกายได้เค้าก็สามารถ
นำไปต่อยอดได้ เราก็ถือว่าประสบความสำเร็จแล้วที่หาจุดของเค้าเจอ อันนี้คือสิ่งสำคัญที่เรามองหา
กันอยู่” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ข้อที่น่าสังเกตอีกประเด็นคือ เด็กๆ สามารถนำทักษะเหล่านี้มาใช้
เพื่อประกอบอาชีพได้อย่างดีตั้งจากผลงานการทำขนมเค้กซึ่งเด็กบางคนสามารถนำเค้กที่ทำไป
วางขายตามตลาดนัดมหาวิทยาลัย และจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่าเด็กๆ
สามารถนำทักษะและประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากวิชา ศิลปะ ดนตรี กีฬา และงานฝีมือ มาประยุกต์ใช้
ในชีวิตจริงได้ เช่น การสร้างกรงนก โดยผู้วิจัยเห็นว่าเด็กๆ ได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ในกลุ่ม
เรียนบ้านเฟิร์นซึ่งสอนให้เด็กๆ สามารถใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น เลื่อยและค้อน ได้อย่างถูกวิธีและ
ปลอดภัย นอกจากนี้เด็กๆ ใช้ทักษะทางงานฝีมือและศิลปะเพื่อสร้างโกล์ฟุตบอลเล่นเองซึ่งสอดคล้อง
กับแนวคิดของครูทิมที่กล่าวว่า “ถ้าอยากได้ก็ทำเอง” เด็กๆ เหล่านี้ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ผ่าน
การกระทำแม้ว่าจะไม่ได้ประสบความสำเร็จในครั้งแรกที่ได้ลองทำ ลักษณะการเรียนการสอนของกลุ่ม
เรียนบ้านเฟิร์นนี้จะเป็นแบบไม่สำเร็จรูป สามารถสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ชีวิตที่ไม่ได้มาจาก
สิ่งที่สำเร็จรูปแต่ได้มาจากประสบการณ์และทักษะที่ล้วนต้องอาศัยทั้ง ใจ สมอง และมือ

5) การประเมินผลการเรียนรู้

“จริงๆ แล้วการประเมินเป็นดาบสองคมนะ อย่างไรก็ตามเด็กในโรงเรียน
ทางเลือกก็ต้องถูกประเมินอยู่ดี ครูมีไม้บรรทัดอันเดียวเท่านั้นโดยใช้ไม้บรรทัดอันเดียวนั้นวัดเด็กทั้ง
ห้อง ความสามารถเด็กหรือศักยภาพเด็กไม่สามารถถูกวัดได้จากไม้บรรทัดเพียงแค่อันเดียว แต่ครู
ยังต้องประเมินเพื่อเอาใจพ่อแม่ผู้ปกครอง ส่วนอื่นๆ ที่อยู่ในจิตใจก็ไม่ได้ออกมา ส่วนการเรียนโฮมสคูล
ถือว่าเป็นการให้อิสระทางปัญญา ไม่มีไม้บรรทัดมาวัดแล้วจะสามารถเข้าถึงสิ่งที่อยู่ในจิตใจ”

ครูทิม (นามสมมติ)

สำหรับการประเมินผลนั้น ครูทิมเห็นถึงจุดอ่อนในการประเมินเด็กเพราะ
การประเมินด้วยตัวมันเองขาดความเที่ยงตรงซึ่งหมายความว่าเด็กแต่ละคนไม่สมควรที่จะถูกประเมิน
ด้วยวิธีเดียวกัน ดังที่ครูทิมกล่าวข้างต้น

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ต้องการที่จะประเมินบุตรหลานของตนตามแบบวิธี
ทั่วไปแต่เพียงแต่ต้องการเห็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กซึ่งส่วนใหญ่จะประเมินโดยผู้ปกครองที่
ใกล้ชิดกับเด็กดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“โดยพวกเราเนี่ย เราไม่ได้รอตัวเลขจากใบคะแนนลูกเพราะว่าเรามากันทุกวันเนี่ยเราเห็นพัฒนาการของเค้าอยู่แล้ว เค้าบวกขึ้นหรือเปล่าจากการที่เราได้อยู่ใกล้ชีวิตยุคเค้าเนี่ยเลยไม่มีอยู่ในหัวเลยเรื่องการสอบเลื่อนชั้นเนี่ย” (แม่อุ่น. 2556: สัมภาษณ์)

จากการที่ไม่มีการประเมินผลการเรียนออกมาเป็นคะแนนตัวเลข จึงไม่เกิดการเปรียบเทียบและความคาดหวังจากผู้ปกครอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นสูงของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แม้ว่าผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้นิยามแนวทางการเรียนการสอนว่าเป็นไปในทางใด แต่จากข้อค้นพบทั้งหมดสามารถสรุประบบการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ว่า เป็นแนวบูรณาการโดยเน้นการเรียนรู้ที่ผ่านการกระทำอย่างอิสระ ซึ่งผู้ปกครองมีบทบาทหลักในการจัดการเรียนการสอนพร้อมทั้งยึดหลักศาสนาพุทธเป็นแนวทางสำหรับการคิดและการใช้ชีวิต

ข. วิธีการถ่ายทอดทางสังคม

สำหรับวิธีการถ่ายทอดทางสังคมจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไปสู่ตัวเด็กนั้นจะเน้นวิธีเชิงบูรณาการและการประยุกต์ หมายถึง รูปแบบการเรียนการสอนที่เด็กสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้จริงในชีวิตประจำวัน และเป็นแนวการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงรายวิชาหนึ่งเข้ากับอีกหลายรายวิชาได้ ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดทางสังคมที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้จะล้วนวางรากฐานอยู่บนวิธีเชิงบูรณาการและการประยุกต์ทั้งสิ้น

1) เรื่องเล่า...เสริมศักยภาพการเรียนรู้

ผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดทางสังคมสำหรับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือผู้ปกครองทุกท่านทั้งผู้ที่มีหน้าที่สอนในรายวิชาและผู้ปกครองที่มีหน้าที่สอนในรายวิชาแต่จะต้องรับผิดชอบในส่วนอื่นๆของระบบกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เด็กๆในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น รวมถึงครูทิม (นามสมมติ) วิธีการถ่ายทอดทางสังคมวิธีแรกที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใช้คือ การถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า โดยเฉพาะครูทิม

ปลูกสำนึกผ่านเรื่องเล่า

ครูทิมจะเน้นเรื่องธรรมะเป็นหลัก ดังคำกล่าวของครูทิมที่กล่าวไว้ว่า

“ด้านหลักๆ ที่ผมพยายามสอนเด็กคือ ศาสนา โดยเน้นสติเป็นหลัก ให้รู้ทั้งกาย ความคิด ผมเคยบวชอยู่ที่วัดสุโขทัยได้อานิสงส์จากการบวช ผมก็เลยสอนเรื่องนี้โดยเน้นเรื่องนี้ให้กับเด็กเป็นหลัก”

วิธีการถ่ายทอดด้านธรรมะของครูทิมจะถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า โดยครูทิมมักจะเล่านิทานที่แฝงธรรมะให้กับเด็กๆ บางครั้งก็เล่าข่าวที่ครูทิมได้อ่านมาเพื่อมาแลกเปลี่ยนและกระตุ้นให้เด็กได้ขบคิดและมีสำนึกได้ด้วยตนเอง ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“คือเด็กที่ไม่ค่อยนอกกลุ่มมาก มันก็มาจากตอนเช้าที่ครูทิม(นามสมมติ) โฮมรูม สวดมนต์ สอนธรรมะ โฮมรูมก็จะคล้ายๆ จิตศึกษาคือดูว่าวันนี้เรามีเรื่องอะไรมาพูดคุยเรื่องอะไรก็ได้ค่ะ อาจเป็นข่าวที่ครูเค้าอ่านเจอมา เอาสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันเข้ามาสอน คือปลูกจิตสำนึก ความรับผิดชอบ คุณธรรม ที่นี้ครูจะใช้ธรรมะเป็นตัวนำ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและครูทิมต่างเชื่อว่าวิธีการถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพสูงในการอบรมสั่งสอนและปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้เด็กๆ สามารถสังสรรค์ประสบการณ์จากการรับฟังเรื่องเล่าต่างๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้พร้อมเป็นเครื่องเตือนใจให้เด็กเหล่านี้ดำเนินชีวิตโดยตั้งอยู่บนสติ

กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์...สู่ทักษะการเล่าเรื่อง

นอกจากนี้เด็กๆ ทั้งหลายในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้เป็นเพียงผู้รับฟังฝ่ายเดียวเท่านั้น เนื่องจากวิธีการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเน้นให้เด็กเป็นทั้งผู้รับข้อมูลและเป็นผู้ส่งออกข้อมูลและประสบการณ์ ดังคำกล่าวของครูทิม

“คือเด็กมีทั้งขาออก เข้ามาก็ต้องรู้จักออก แล้วออกไม่ใช่ให้ตัวเองรู้สึกพรวด์ รีเจ้ง ขาออกนี่คือทำให้คนอื่น เราเอาความรู้อะไรใหม่ๆ เข้ามานี้ เอาสิ่งที่มีอยู่ไปสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้คนอื่น เน้นว่าความรู้ไม่ใช่ทำให้เราหยิ่งผยองนะ ความรู้ทำให้อ่อนน้อม ยิ่งเรารู้มากเราต้องยังเป็นคนอ่อนน้อม”

จากรูปแบบการเรียนการสอนของที่นี่ ครูผู้สอน (รวมถึงผู้ปกครอง) จัดเตรียมพื้นที่เพื่อเปิดโอกาสให้เด็ก“ปล่อยของ” หมายถึงนำสิ่งที่พวกเขาประสบพบเจอหรือสิ่งที่พวกเขาได้เรียนรู้มาไม่ว่าจากหัวข้อที่เรียนหรือสิ่งที่แต่ละคนสนใจ โดยให้เด็กๆ ออกมานำเสนอในรูปแบบต่างๆ ซึ่งหลายคนได้นำเสนอผ่านเรื่องเล่าหรือนิทาน ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“ที่นี่มีกิจกรรมพี่บ๊อง เป็นกิจกรรมที่คนที่สนใจเรื่องอะไรก็ไปหาเรื่องนั้นมาเสร็จแล้วก็มาพรีเซนส์ยังก็ได้ นิทาน PWP อะไรก็ได้ที่คิดเอง” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

รุ่นพี่เหล่านี้เป็นตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมโดยการแบ่งปันประสบการณ์ผ่านนิทานต่างๆ จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นพบว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใช้วิธีการถ่ายทอดทางสังคมผ่านเรื่องเล่าเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาทั้งหลายตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

2) Learning by doing

จากการมีเจตคติที่ไม่ดีต่อระบบการศึกษาในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่า

“คำตอบ ณ ตอนนี่คือ ครูไม่ได้สอนให้คิด ไม่ได้สอนให้คิดที่เป็นจากตัวเรา จากที่เราเห็นก็ไม่ได้สอน ครูแค่สอนให้เราจำ แล้วเราเห็นอะไรก็คือเห็นจากกระดาน เห็นจากครูบอก” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนปัจจุบันที่มีได้เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือทำเพียงแต่สอนตามตำราและเพียงผ่านปากเปล่าเท่านั้นจึงเป็นสาเหตุให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่มั่นใจกับระบบการศึกษาปัจจุบัน ด้วยเหตุผลเหล่านี้วิธีการถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงเน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ

พิสูจน์...สัมผัส...ผ่านกิจกรรม

ด้วยความเป็นกลุ่มเล็กๆ ทำให้ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมประกอบกับสถานที่บ้านเฟิร์นมีพื้นที่อำนวยต่อการจัดการเรียนรู้ซึ่งเด็กๆ สามารถเรียนรู้ได้เกือบทุกตารางนิ้ว ดังคำผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ได้ต้นไม้ก็เป็นห้องเรียนได้” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

เด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้เรียนรู้รายวิชาต่างๆ ผ่านการลงมือปฏิบัติและการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม ยกตัวอย่างเช่น การเรียนคณิตศาสตร์ ผู้สอนจะเตรียมเครื่องมือต่างๆ เพื่อใช้เรียนเรื่องการวัด ซึ่งเด็กจะสามารถสัมผัสและพิสูจน์ได้ด้วยตา ทำให้เกิดทักษะการใช้เครื่องมือวัดได้อย่างถูกต้องจะแตกต่างจากการเรียนในห้องเรียนทั่วไปที่เด็กเรียนการวัดผ่านรูปภาพในหนังสือเท่านั้น ผู้สอนเน้นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้จริงได้ในชีวิตประจำวันในเบื้องต้น ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“แม่ท่านหนึ่งสอนเลขผ่านการวัด แค่วก ลบ คุณ หารก็พอ ไม่จำเป็นต้องต้องถอดแตรรู้ท รู้มาตราวัดเพราะลูกเค้าชอบแต่งตัว อยากเป็นดีไซเนอร์ก็เลยจำเป็นต้องรู้มาตรา หน่วยวัด ทางนั้นก็เลยสอนลูกไปทางนั้น ทางบ้านพี่เน้นเรื่องคหกรรม เดี่ยวให้เด็กลองทำกันเองแล้วดูดูว่าสิ่งที่เราคิดว่ามันยากนะมันไม่ยาก ลองดูแล้วเค้าจะเกิดความภาคภูมิใจ เราก็ไม่ได้เป็นมาก่อนนะ บางอย่างการสอนเด็ก แต่มันจุดประกายให้เด็กบางคนที่ชอบแบบนี้ ถ้าจุดประกายได้เค้าก็สามารถนำไปต่อยอดได้ เราก็ถือว่าประสบความสำเร็จแล้วที่หาจุดของเค้าเจอ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

กระตุ้นความคิด...ผ่านการลงมือทำ

ประโยชน์ของการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ สามารถจุดประกายให้เด็กค้นพบตนเองได้เร็วขึ้นเนื่องจากเด็กได้มีโอกาสเผชิญหน้ากับสถานการณ์จริง จากคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เราพยายามที่จะสร้างสถานการณ์ หรืออะไรก็ตาม ที่ให้เด็กได้เข้าไปคิด เช่นการไปทำแคมป์ หรือทำซุ้มต่างๆ ให้เด็กอนุบาล อย่างนี้ต้องคิดแล้ว”(พ่อวฟ. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งผู้ปกครองอีกท่านกล่าวว่า

“การดิ้นกับกลุ่มยังงี้ คุยยังงี้ให้เพื่อนร่วมมือกับเรา หรือว่าการพูดแบบไหนให้น้องเชื่อฟังเรา การอธิบายให้คนเข้าใจเรา ต้องทำยังงี้ คือให้ฝึกจากของจริงเลย หรือแม้แต่การขายของ ที่มหิดล นี่คะ ตลาดนัดวันศุกร์ เขาต้องคิดตั้งแต่ เขาทำสินค้า เขาจะต้องทำฉลากยังงี้ ต้องทำสินค้ายังงี้ เขาจะมาเดินขาย เขาจะดึงดูดลูกค้ายังงี้ ต้องคิดแล้วเขาก็ผ่านเหตุการณ์จริงที่เขาได้ทำ ตอนแรกมันก็คือ อย่างขายของมหิดลนี่ เหตุการณ์มันจะสอนเขาเองเลย เดินถือไปเจียบๆ เอา ใครขายได้มัย รอบแรก เดินไปทั่วขายได้แค่เค้ก สองก้อน แต่พอเวลา เขาเห็นผ่านประสบการณ์ แม้ค้าทำยังงี้ เด็กเขาจะรู้จักปรับปรุงตัวเอง มีกระบวนการคิด ว่าเขาจะต้องทำอย่างนี้แบบเดียวขายหมด”(แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

เนื้อหาแต่ละภาคการศึกษาจะขึ้นอยู่กับมิติในที่ประชุมโดยทุกครอบครัว ดังนั้นรายละเอียดของวิธีการการถ่ายทอดของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอาจแตกต่างกันไปตามหัวข้อทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของแต่ละวิชา แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเน้นวิธีการถ่ายทอดทางสังคมผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติเป็นหลัก ดังตัวอย่างกิจกรรมตามคำบอกเล่าของผู้ปกครอง ดังนี้

“บางที่คุณแม่เค้าสอนเลขเด็ก ป.1 คุณแม่ก็ให้คนละ 40 บาท แล้วก็ไปซูเปอร์มาเก็ต ให้รู้จักทอนเงินให้รู้ไว้ว่าทำไมเราต้อง คิดก่อนว่าเราจะซื้ออะไร ราคาเท่าไรของมีพอกับเงินที่เรามีอยู่มัย”(แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

“วันจันทร์เป็น English Day มีคุณครูอยู่ท่านหนึ่ง แล้วก็มีคุณแม่ที่พูดภาษาอังกฤษได้สองท่านมาแล้วก็มีครูเจนอีกท่าน มาเป็น4ท่านก็พอแล้วค่า ครูเค้าก็จะหากิจกรรมมา พูดภาษาอังกฤษกันตลอด มีเล่นเกมสื่ ์ไปงาน สลับกันไป ให้ดูการ์ตูนภาษาอังกฤษและให้สรุปเป็นภาพว่าเข้าใจมัย”(แม่แมว. 2556: สัมภาษณ์)

“คุณแม่ท่านหนึ่งเล่าสอนภาษาไทย เป็นคนที่จัดการเรียนภาษาไทย ได้ดีมาก คือตอนนี้เด็กโต ป.4,5,6 ไม่ต้องมานั่งเรียนพวกหลักภาษา ไม่ต้องมานั่งท่อง วรรณคดี วรรณวิภาษ อะไรพวกนี้ แม่เขาเห็นว่าเด็ก ถ้าจะไปเรียนเรื่องภาษาไทยก็ ทำงานเลยดีกว่าให้เขาค้นคว้าในสิ่งที่เขาอยากรู้ แล้วก็เอามานำเสนอเพื่อน ให้น้องๆ ฟัง และเดี๋ยวอีกสักสองอาทิตย์ข้างหน้า จะมีได้เวที” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

จากตัวอย่างวิธีการถ่ายทอดโดยเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง ถือเป็นการเสริมสร้าง ทักษะการเข้าสังคม เช่น การปรับตัว การทำงานเป็นทีม ความอดทน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น นอกจากนี้วิธีการถ่ายทอดลักษณะนี้ยังส่งเสริมทักษะการทำงานต่างๆ เช่น ความรับผิดชอบ ความสามารถในการจัดการระเบียบวินัย ความคิดสร้างสรรค์ การคิดเชิงวิเคราะห์ งานช่างและงานฝีมือ เป็นต้น ส่วนทักษะทางวิชาการนั้นแต่ละครอบครัวมองว่ามีความสำคัญในแง่แค่เป็นพื้นฐานในการต่อยอดการเรียนรู้ ดังนั้น ทักษะทางวิชาการเป็นเหมือนผลพลอยได้ของการลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าจะเป็นทักษะหลัก

กิจกรรม...สะท้อนประสบการณ์

ทัศนศึกษาถือเป็นหนึ่งในวิธีการถ่ายทอดโดยผ่านกิจกรรม การไปทัศนศึกษาเป็นรูปแบบเชิงบูรณาการที่ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ ผู้สอนให้เด็กๆ สามารถนำประสบการณ์ที่ได้จากการลงภาคสนามมาต่อยอดการเรียนรู้ได้หลากหลายรายวิชา จากการเรียนรู้ผ่านการลงมือกระทำสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการถ่ายทอดซึ่งมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กๆ ที่เป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติ เด็กๆ ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงโดยเป็นทั้งผู้รับและผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ดังคำครุฑิมกล่าว

“ถ้าเอาเด็กเป็นตัวตั้ง ก็เป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ชีวิตละกันที่มันหลายๆ ด้านนะ รวมถึงประสบการณ์เรื่องจริยธรรม คุณงามความดีด้วย ไปเจอๆ ง่ายๆ แล้วให้เด็กเรียนรู้เป็นประสบการณ์แล้วเอาประสบการณ์นั้นมาเป็นเครื่องรีเฟล็กซ์ตัวเอง เด็กๆ จะรีเฟล็กซ์ตัวเองจากประสบการณ์โดยมาก”

ถ้าจะกล่าวถึงการถ่ายทอดผ่านกิจกรรมและการปฏิบัติจริงนั้น วิชาดนตรี เป็นวิชาที่เป็นเอกเทศมิได้ไปบูรณาการกับวิชาอื่น (ในกรณีกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น) จากคำกล่าวของครุฑิม

“คืออย่างดนตรีนี้ มันก็ออกมาเอกเทศเลย เพราะดนตรีเป็นสิ่งที่ชัดเจนอยู่แล้ว ว่าไม่ต้องไปเชื่อมโยงกับใคร คุณค่ามันสำเร็จในตัว คนเรียนดนตรีมันก็ได้สุนทรียะ ได้การฝึกฝนซ้ำ ซ้ำๆ ได้เรื่องของการทำงานร่วมกับเพื่อน การเคารพครูบาอาจารย์ คุณค่าวัฒนธรรมไทย มันสำเร็จในตัวของมันเอง คุณค่าของมันครบถ้วน”

แม้ว่าไม่สามารถบูรณาการหรือเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ ได้ตามแนวคิดที่กล่าวข้างต้น แต่การที่เด็ก ๆ เหล่านี้ได้ฝึกฝนดนตรีเด็ก ๆ จะได้รับการถ่ายทอดสิ่งที่มีคุณค่าเช่น คุณค่าเชิงวัฒนธรรม สุนทรียศาสตร์ และทักษะสัมพันธภาพระหว่างใจ สมอง และกาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นส่วนหนึ่งที่ยกระดับทั้งกาย ใจ และสมองของเด็ก

กล่าวโดยสรุปคือวิธีการถ่ายทอดทางสังคมโดยเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ปฏิบัติจริง เป็นวิธีการที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นยอมรับว่ามีศักยภาพสูงกว่าวิธีการสอนผ่านการควบคุม ซึ่งเป็นการเรียนการสอนในห้องสี่เหลี่ยมโดยมีคู่มือการเรียนรู้เป็นตำรา ส่วนผู้สอนเปรียบเหมือนกับเครื่องจักรดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

“ครูทุกวันนี้ไม่สนใจว่าเด็กจะเรียนรู้อะไรบ้างแต่สนใจว่าชั้นจะสอน ยังไง ครูสมัยนี้เป็น *teaching machine* ไม่ใช่ *teacher* แต่ไม่ได้ทั้งหมดนะ บางคนก็เป็น *teacher* แต่ครูที่ไม่ได้มาด้วยใจ แค่ทำงานทำซ้ำตดตาทัพ พวกนี้ส่วนใหญ่เป็น *teaching machine*”

วิธีการสอนผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติเป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองได้เร็ว เด็กมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาใช้เพียงแต่ต้องจำทฤษฎีโดยปราศจากการฝึกฝนหรือปฏิบัติ ดังนั้นการเรียนรู้ลักษณะนี้จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เด็ก ๆ พึ่งพาตนเองได้เร็ว

3) เรียนรู้ผ่านสื่อ...เปิดกว้างสู่ประสบการณ์อันล้ำค่า

วิธีการถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสู่เด็ก ๆ อีกวิธีหนึ่ง คือ การถ่ายทอดทางสังคมโดยใช้สื่อเป็นตัวกลาง เนื่องจากทุกวันนี้เป็นยุคของเทคโนโลยี ทางกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงเลือกใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ไปสู่เด็กมิได้จำกัดการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี

เสพสื่อ...ใช้สื่อ อย่างมีสติ

“เราไม่จำกัดเรื่องเทคโนโลยี แต่ว่าพ่อแม่ที่นี้เขาารู้อยู่แล้วว่า ควรให้ลูก แะไหน” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิใช่เป็นฝ่ายเดียวที่ใช้เทคโนโลยีในการถ่ายทอด แต่สนับสนุนให้เด็ก ๆ ได้ใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นด้วยวิธีการถ่ายทอดนี้สามารถให้เด็กเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองอยากรู้หรือสนใจ เด็กมีอิสระอย่างแท้จริงในการท่องโลกกว้างผ่านโลกอินเทอร์เน็ต ครอบครัวเห็นข้อดีในศักยภาพของเทคโนโลยีแม้ว่าในทางกลับกันก็มองเห็นภัยจากเทคโนโลยีด้วยเช่นกัน แต่เนื่องจากการเปิดรับสื่อของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น พวกเขาจึงเชื่อว่ามนุษย์สามารถเลือกใช้เทคโนโลยีในทางที่มีประโยชน์และเหมาะสมได้ ดังคำกล่าว

“เด็กพวกนี้ ถ้าเขาใช้เทคโนโลยี เขาจะใช้กับงานของเขา ฟรีเซ็นทำงานของเขา มันไม่ใช่เป็นทางลบ มันกลับเป็นทางบวก ทำให้น้องๆ หรือเพื่อนเห็นว่า เออ อันนี้มันดี เขาจะไปเรียนรู้กันว่าเออ โปรแกรมนี้ทำยังไง” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

สื่อ...ตัวกลางสร้างความเป็นกลุ่ม

ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีของเด็กทำให้เด็กสามารถเป็นหนึ่งในผู้ถ่ายทอดทางสังคมได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “เขาสอนกันได้ ถ่ายทอดกัน พองานต่อไปเพื่อนเห็นก็ทำแบบนี้ คือมันเป็นการสอน แบบพี่สอนน้อง ไปโดยปริยาย ในเชิงบวก” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ผู้ปกครองท่านหนึ่งแสดงความมั่นใจต่อการใช้เทคโนโลยีของเด็กๆ โดยกล่าวว่า

“เราไม่หวังว่าเอามานั่งเล่นเกมส์ มันด้วยงานของกลุ่มเขาสามารถคุยกัน มันมีน้อยมาก อาจจะมีเป็นส่วนตัวที่บ้านอันนี้เรื่องของเขาเราไม่สนใจ แต่ว่าในกลุ่ม ไม่มีเราสบายใจได้ เราคิดว่า พวกเราที่ ก็ยังมองกันอยู่แบบเสี่ยงลูกเป็นอะ สบายใจ ใช้เป็นมัย ใช้เป็นแป็บเดียวเป็นเลย เก่งด้วย” (แม่ปี. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ทั้งหลายสะท้อนให้เห็นถึงความไม่กังวลว่าบุตรหลานของตนจะได้รับการถ่ายทอดในเชิงลบจากเทคโนโลยี ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าเด็กๆ ควรถูกสอนให้รู้จักการเลือกเสพสื่อมากกว่าการถูกกีดกันจากการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยีโดยสิ้นเชิง

2.2 การเจียรไนสู่ความเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นของผู้ปกครอง

นอกจากเด็กที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแล้ว ในขณะเดียวกันผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก็ถูกถ่ายทอดทางสังคมจากความเป็นกลุ่มด้วยเช่นกัน เนื่องจากระบวนการการรวมกลุ่มนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลในกลุ่ม และเนื่องด้วยกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นประกอบไปด้วยผู้ปกครองและเด็กจากทุกครอบครัว คุณครูหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่สอนบางรายวิชา แต่บุคคลหนึ่งที่ถูกละเลียงว่าเป็นบุคคลนัยสำคัญก็คือ ครูทิม(นามสมมติ) ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสู่ผู้ปกครอง โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 มิติ ดังนี้

1.2.1 เด็ก...ในฐานะผู้เจียรไน

1.2.2 ครอบครัวสมาชิกบ้านเฟิร์น...ในฐานะผู้เจียรไน

1.2.3 ครูทิม (นามสมมติ)...ในฐานะผู้เจียรไน

2.2.1 เด็ก...ในฐานะผู้เจียรไน

“ลูกสอนให้เราอดทน”

“ลูกสอนให้ว่าง เป็น”

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

เรียนรู้พัฒนาการ...เพื่อการพัฒนา

เด็กๆ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก็เป็นหนึ่งในตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมให้กับผู้ปกครองในกลุ่มบ้านเรียนด้วยเช่นกัน ตามที่กล่าวข้างต้นในเรื่องของความเป็นกลุ่ม ผู้ปกครองแต่ละท่านก็ได้เรียนรู้จากแค่บุตรหลานของตนเท่านั้นแต่ยังได้เรียนรู้จาก “ลูกของเรา” หรือจากบุตรหลานของผู้ปกครองท่านอื่นๆ ด้วย ดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

“ไม่ใช่ลูกเราคนเดียวด้วย ลูกรวมทั้งหมดเลยก็มี ย้อนไปๆ มาๆ เราก็สอนลูกไป ลูกก็สอนเรามา” (พอเสื่อ. 2557: สัมภาษณ์)

สิ่งแรกที่ผู้ปกครองได้เรียนรู้จากเด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ พัฒนาการ ผู้ปกครองทุกท่านสามารถเห็นพัฒนาการที่หลากหลายของเด็กแต่ละคน โดยประสบการณ์เหล่านี้ช่วยให้ผู้ปกครองทั้งหลายเกิดความเข้าใจด้านพัฒนาการของเด็กๆ ตามวัยต่างๆ ทั้งนี้ประสบการณ์ที่ได้รับนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของบุตรหลานของตนได้ ทางด้านการเรียนรู้ ครูทิมได้กล่าวว่า

“พ่อแม่ จะได้เรียนรู้ไปกับเด็ก ถ้าพ่อแม่ได้เรียนรู้ไปกับเด็ก และโตไปพร้อมๆ กัน เขาจะรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญสำหรับลูก”

เด็กๆ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถือเป็นครอบครัวเดียวกัน ดังนั้นเมื่อใช้นิยามคำว่าครอบครัวแล้ว การถ่ายทอดทางสังคมจะเป็นแบบสองทาง (bi-directional influence) หมายถึง ผู้ปกครองมีบทบาททั้งเป็นผู้ถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็กและเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดจากเด็กๆ ในขณะเดียวกัน ซึ่งครอบครัวถือได้ว่าเป็นหน่วยทางสังคมเบื้องต้นในการถ่ายทอดทางสังคมและอบรมเลี้ยงดูเด็กๆ และเป็นหน่วยเล็กๆ ที่มีอิทธิพลสูง ข้อค้นพบที่น่าสนใจก็คือ การที่ผู้ปกครองเหล่านี้รับรู้ตัวตนเองได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากเด็ก ซึ่งสิ่งแรกที่พวกเขาได้จากเด็กๆ ก็คือการรับรู้ถึงพัฒนาการที่เกิดขึ้นทั้งทางด้าน ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ เป็นต้น การได้อยู่ใกล้ชิดกับเด็กๆ ทำให้รับรู้ถึงพัฒนาการของพวกเขาซึ่งนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ และการให้การสนับสนุนที่เหมาะสมกับพวกเขาต่อไป

ขัดเกลาอารมณ์...โดยผู้ห้อยเตียงสา

โดยเฉพาะเมื่อผู้ปกครองได้มีโอกาสนอนเด็กๆ ความเป็นเด็กสามารถขัดเกลาจิตใจของผู้ปกครองให้มีความอ่อนโยนมากขึ้นเพราะการได้อยู่ใกล้ชิดกับเด็กๆ ตลอดเวลาทำให้ผู้ปกครองเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของเด็ก และยังอยู่กับเด็กเป็นกลุ่มๆ ทำให้ผู้ปกครองได้เห็นความแตกต่างมากขึ้น ผู้ปกครองเหล่านี้ก็จะยอมรับความเป็นธรรมชาติของเด็กมากขึ้นดังครูทิมกล่าวว่า

“ก็ไม่ว่าหรอกคนเราอยู่กับการนอนมากๆ แล้วจิตใจเปลี่ยนไป ธรรมชาติของเด็กมันจะมาขัดเกลาผู้ที่อยู่ใกล้ด้วย”

นอกจากนี้ครูทิมได้กล่าวต่อไปว่า

“ตัวอย่างที่เริ่มแรกที่แม่เขาอาจจะเป็นคน หยาบ ๆ อยู่ หยาบ ๆ นี้ไม่ใช่พูดจาหยาบคายนะ คือยังไม่ค่อยละเอียดต่อความรู้สึกนึกคิดของตัวเองเท่าไร ไม่ค่อยได้สำรวจความรู้สึกอย่างไกรรก็แสดงออกมาเลย พอเขาอยู่กับเด็กนี้ เด็กๆ มีวิธีการ เด็กเขามีวิธีเรียนรู้จัดการ อารมณ์ก็จะเป็นกระຈະสะท้อน ทำไมฉันไม่เอาอย่างเด็ก ก็ค่อยๆ ปรับตัว เรื่องนี้สำคัญ อย่างบางที่แม่ ก็สวนลูกทันทีเลยมัย เดี๋ยวนี้แม่เป็นอย่างนี้เยอะ สวนลูกทันทีเลยพอลูกไม่ได้ตั้งใจ แต่พอลงมาสอนแล้วเจอลูกตัวเองกับลูกคนอื่น เวลาเด็กเขาอยู่ด้วยกัน หรืออยู่กับพ่อแม่ นี่เขามีวิธีที่นุ่มนวลกว่านั้นเยอะ ก็สังเกตดู ตัวเราก็เป็น พี่ก็เป็น อ้อ นี่เราต้องให้เด็กเป็นครูนะเนี่ยะ วิธีการกับอารมณ์ของเด็ก เด็กเขาพูดกับเราเขาแสดงความต้องการออกมา เช่น เขาเห็นว่าเราทำไม่ถูก มีเหตุการณ์ไรไม่รู้จำไม่ได้ เขาก็พูดกับเราอย่างนุ่มนวลเชียวนะ ทำไมไม่ทำอย่างนี้บ้างหรือคะ บางคนอาจหนีเราไปเลยใช้มะหรือไม่กัองใส่เรา ทำปึงปึง เด็กเขามีวิธีการกับความขัดแย้งได้ดีกว่าเราเยอะ”

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่าผู้ปกครองสามารถเรียนรู้วิธีการจัดการกับอารมณ์ตนเองได้ดีขึ้นผ่านการสะท้อนจากเด็ก ผู้ปกครองบางท่านยอมรับว่าเด็กๆ สามารถปลดปล่อยประโยชน์ได้ดี บางครั้งเด็กๆ ใช้คำพูดโดยตรงสอนผู้ปกครองซึ่งเป็นคำพูดที่สามารถทำให้ผู้ปกครองฉุกคิดเพื่อไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา จากการสนทนากลุ่ม แม่ปลาได้ยกตัวอย่างสถานการณ์ที่เด็กๆ ได้ถ่ายทอดให้กับตน ดังนี้

“อย่างรดน้ำต้นไม้ เอาเหตุการณ์ง่าย ๆ รดน้ำต้นไม้ พ่อเขาจะมาส่อง ฟัดน้ำต้นไม้ ก็เอาสายยางมาใส่ที่ในกระถาง ต้นจำปี ซึ่งมันเป็นกระถางใหญ่ แล้วพีกก็กวาดใบไม้เพลิน ลูกก็เดินออกมา จะขึ้นรดพ่อ ลูกก็บอกว่า มาม้า น้ำท่วมโลกแล้ว เราบอก ท่วมโลกอะไร อ้าวไปดูในกระถาง เขาก็เดินไปปิดให้ น้ำท่วมโลกของกัองก็ใส่เดือนแล้ว คือพอเราไปดูใกล้ๆ เราก็จะเห็นไอ้ตัวตะเข็บตะขาบ ไอ้ตัวเล็กๆ อะมันลอยเกาะใบไม้ขึ้นมาเขบอก ว่านี่ มันเหมือนกับน้ำท่วมโลกเราเปรียบให้ดู

ว่าน้ำมันท่วมโลกสัตว์ที่อยู่ใต้ดิน เออ เราก็แค่คิดว่าชั้นไม่ต้องยืนรด เพราะชั้นกวาดใบไม้อยู่ เป็นมูมมองของสัจจะธรรม ของธรรมะที่เขาได้รับจากครูจนไปเรื่อย ๆ การสั่งสมคำสอนของพ่อแม่มันออกมาซึ่งมัน ทำให้เขาไม่มองข้าม แม้แต่สิ่งเล็กๆน้อยๆ...มันเยอะอะที่จำได้เพราะอันนี้มันสดๆ ร้อนๆ เลยจำได้” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

“พี่กับแฟน จะอีโก้ ลูกเราเป็นคนกลาง ถูกมัยยะก็จะเหมือนกับว่าเออ ต่างคนต่างวางความเป็นตัวเองลงได้มัยยะ พุดกันดี ๆ ได้มัยยะ จำเป็นที่จะต้องใช้คำพูดไม่ดีด้วยเหอ อะไรพวกนี้คือเขาเรียนรู้จากการที่เขาอยู่กับเพื่อนนะแหละ แล้วการใช้ความรุนแรงมันไม่ใช่การแก้ปัญหา เขาก็เป็นครูให้เราด้วย” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

จากประเด็นข้างต้นที่กล่าวมาทั้งหมดสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความใกล้ชิดที่ผู้ปกครองมีให้กับบุตรหลานเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การถ่ายทอดทางสังคมระหว่างผู้ปกครองและเด็กๆ มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม ผู้ปกครองตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของสิ่งที่พวกเขาได้รับจากเด็กๆ ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญและเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่พัฒนาการที่ดีต่อทั้งตัวเด็กและผู้ใหญ่

2.2.2 ครอบครัวสมาชิกบ้านเฟิร์น...ในฐานะผู้เจียรไน

“พ่อแม่ต้องมีความคิดที่เหมือนกัน คิดต่างแต่ไม่แตกแยก เราก็อยู่กันได้”

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

การรวมกลุ่ม....สู่การประณีประนอม

เริ่มจากครอบครัวอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในฐานะตัวแทนการถ่ายทอด ตลอดจนกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ปกครองทุกท่านมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้ปกครองท่านอื่นตลอดเวลา ดังนั้นผู้ปกครองทั้งหลายเกิดการถ่ายทอดซึ่งกันและกันทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม จากความเป็นกลุ่มทำให้ผู้ปกครองได้เรียนรู้เรื่องการประณีประนอมกันเพราะมิใช่เป็นการรวมกลุ่มเพียงแค่ชั่วคราวแต่เป็นการรวมกลุ่มกันระยะยาวเปรียบเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครอง ดังนี้

“ต่างกันที่ความคิดบ้าง คือเค้าอยากได้อะไรโน้นอย่างนี้ คืองานกลุ่มนะเค้าต้องเข้าใจ ถึงแม้ว่าเราจะไม่อยากทำอะไรบางอย่าง แต่เป็นกลุ่ม มันก็ต้องทำ ไม่อยากทำก็ไม่ได้ อย่างนี้มันไม่ได้ สรุปคือพ่อแม่ต้องมีความคิดที่เหมือนกัน คิดต่างแต่ไม่แตกแยก เราก็อยู่กันได้ บางทีถ้าต่างกันทั้งด้านความคิด การกระทำ คำพูดก็จะอยู่ด้วยกันไม่ได้ แต่คิดต่างของเราก็เป็นแบบอยากให้เป็นอย่างโน้นอย่างนี้ แล้วเราก็เอามาโหวตกัน โหวตว่าใครจะเรียนแบบนี้ ใครจะเอาประวัติศาสตร์

ใครจะเอาแบบธรรมชาติก็จะเอามาโหวตกัน แม้กระทั่งเด็กก็ต้องมีส่วนนะคะ ไม่ใช่ผู้ใหญ่อย่างเดียว เด็กต้องมีส่วนอย่างมากเลยนะ คำที่ต้องมีส่วนด้วย พ่อแม่เป็นผู้สนับสนุน ไปทัศนศึกษาเราต้องมาคิดกันว่าจะไปที่ไหน พ่อแม่ก็จะตามไปด้วย เราก็ไปดูแลดูเราด้วย ลูกคนอื่นด้วย ก็คือมีความเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อยู่แล้วเหมือนกับพี่น้องอะ เราคุยกันเช่นใครอยากไปเรียนว่ายน้ำ ไม่ใช่ลูกตัวเองนะ ลูกคนอื่นแต่ก็เอาไปเรียนด้วยกัน ถ้าใครจะไปด้วยก็หิ้วกันไป ไม่มีลูกเค้าลูกเรา ไม่มีการแบ่งแยกก็เป็นครอบครัวเดียวกัน” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

“ของเรามันไม่ใช่homeschool เพียงๆ สำหรับที่นี่นะครับ เหมือนกับว่าเราผลักดันเลี้ยงลูกอะ ช่วยกันเลี้ยงลูก มาแชร์กัน ทุกคนมีอาชีพของเขาอยู่แล้ว เพียงแต่เราต้องจัดตารางเวลาตัวเอง แล้วก็ตกลงกัน ทุกคนต้องมีส่วนในการสอนหรืออื่นๆ คือเราช่วยกันเลี้ยงลูกของเราละ เลี้ยงกันเป็นก้อนเลย” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์เห็นว่าผู้ปกครองทุกท่านมีบทบาทในการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเท่าเทียมกัน แม้ว่าบางครั้งอาจเกิดความแตกต่างทางด้านความคิดบ้างแต่กลุ่มจะช่วยหล่อหลอมให้ผู้ปกครองส่วนใหญ่เกิดการประนีประนอมกันผ่านการประชุมและการลงมติ ดังนั้นการพบปะหรือประชุมกันเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ที่จะยอมรับซึ่งกันและกันทางด้านความคิด

กิจกรรม....สู่ความผูกพัน

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น แต่ละครอบครัวเกิดความผูกพันกันเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกันเนื่องจากกิจกรรมทั้งหลายเป็นตัวช่วยหล่อหลอมให้เกิดความเป็นหนึ่ง (ความเป็นกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น) พวกเขาเกิดความอบอุ่นใจเนื่องจากทุกคนมีศรัทธาซึ่งกันและกันและเชื่อว่ามีแต่ความปรารถนาดีให้กับลูกๆ ทุกคนดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“คือตอนแรกๆ อาจจะ ยังไม่ได้รู้สึกอะไร เพราะว่ามันเหมือนกับสังคมใหม่ที่เข้ามา แต่ วันเวลาผ่านไป ผ่านกิจกรรม หลายสิ่งหลายอย่าง มันหล่อหลอมเข้าไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นลูกเราและลูกเราๆ คือผิดถูกยังงี้ก็คือลูกเราหมด และเราก็มีข้อตกลงของเราตั้งแต่แรกแล้วว่า ถ้าเด็กทำผิด อย่าข้าม โดยเห็นว่าเป็นลูกของพี่นะ เป็นลูกเรอนะคือ เด็กทำผิดคือเป็นลูกเราๆ จัดการได้เลย เราให้สิทธิพ่อแม่ทุกท่านเสมอกัน ช่วยดูแลอบรมสั่งสอน เพราะฉะนั้นเด็กกลุ่มนี้ก็จะได้เปรียบกว่ากลุ่มอื่น คือ มีแม่เยอะ พ่อเยอะ เขาก็มีคนคอยดูแลเขาให้เขาเติบโตสวยงามตามวัย” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้ยกตัวอย่างความอบอุ่นที่เกิดขึ้นในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยเล่าจากประสบการณ์ของลูกตนเองว่า

“นี่ยกตัวอย่าง วันหนึ่งลูกชายพี่ไม่ค่อยสบาย พี่ไลน์บอกในกลุ่มว่าช่วยดูน้องด้วย วันนี้เขาตัวร้อนมีไข้ พอจัสตินกลับบ้านไป ตอนเย็น บอกว่า แม่รู้มั๊ยวันนี้ มีก็แม่ที่มาจับตัวผม แล้วถามว่าโอเคมั๊ย เค้าก็เล่าให้ฟัง เราก็เฮ้ย เราเป็นแม่เนาะมีความสุขมากเลย ที่ได้รู้รู้สึกดี” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งผู้ปกครองอีกท่านกล่าวว่ายาที่ดีที่สุดคือการกอดกัน สอบถามและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน เนื่องจากความอบอุ่นที่ผู้ปกครองทั้งหลายรู้สึกได้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้บางครั้งครอบครัวเพิ่งได้เรียนรู้บางสิ่งจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“พ่อแม่พี่เค้าเป็นคนนึงๆ ค่ะไม่ค่อยคุยกับเด็ก อยู่ที่บ้านเราก็จะไม่ค่อยรู้จักว่า ล้อเล่น เป็นยังไง ก็เลยมารู้จักว่าพูดเล่นได้ด้วยเหวจากบ้านเฟิร์น” (แม่อรุณ. 2556: สัมภาษณ์)

และจากที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมักจะจัดกิจกรรมนอกสถานที่ต่างๆ เช่น การเข้าค่าย กิจกรรมเหล่านี้เป็นตัวถ่ายทอดให้กับแต่ละครอบครัวได้เรียนรู้ความเป็นตัวตนซึ่งกันและกันมากขึ้น เช่น ในสถานการณ์ที่ลำบาก ดังคำผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“เวลาเข้าป่าแม่เจอหาคา แม่กลัวแมงก็เรียกลูก ตอนนีพวกเราอยู่กันเหมือนเพื่อนเหมือนญาติ เราใช้กิจกรรมเป็นตัวเชื่อม บางครั้งเช่นเราไปเข้าป่า ไปเขา ลำบากลำบาก เราก็ใช้สถานการณ์พวกนี้ช่วยให้เห็นอกเห็นใจ สนับสนุนเชื่อ นิสัยความยากลำบาก บางทีตอนสบายๆ เราไม่รู้หรอก จะไปเห็นกันตอนลำบาก แร้นแค้น มันจะไปเห็นกันตอนนั้น เราผ่านกันมาเยอะ” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

สังสมประสบการณ์....สู่การเป็นครู

จากการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กๆ เป็นเวลาหลายปีทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นพัฒนาทักษะด้านการสอนของตนเอง มีจิตวิญญาณความเป็นครูโดยถูกสังสมมาชั่วระยะเวลาหนึ่งแม้ว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่มิได้จบการศึกษาด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์แต่สามารถเป็นครูที่ดีได้ ดังคำกล่าวของครูทิมที่กล่าวว่า

“นี่แหละผลดีของโฮมสคูล คือ ถ้าผู้ปกครองเข้ามา พอมีเวลาและก็ลงมาเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอก็จะพบเลยว่าการเป็นครู มันไม่ต้องไปเรียนอะไรเลยไม่ต้องไปจบ ปวช. ตรีปริญญาตรี ไม่ต้องเลย การเป็นครูคือ อยู่กับเด็ก ดูว่าเด็กเขาเรียนยังไง จะทำยังไงให้เด็กเกิดการเรียนรู้ คนที่ทำตรงนั้นได้เขาเรียกว่าครูเรียบร้อยแล้ว”

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้เรียนรู้สิ่งสมประสพการณ์จากข้อคิดเห็นหรือการจัดการเรียนการสอนของผู้ปกครองท่านอื่นทำให้ครอบครัวเหล่านี้ได้พัฒนาทักษะโดยเฉพาะด้านการเรียนการสอนรวมถึงหล่อหลอมจนอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้ จากคำบอกเล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นกลุ่มทำให้เกิดการถ่ายทอดทางสังคมระหว่างคนในกลุ่มด้วยตนเอง

2.2.3 ครูทิม (นามสมมติ)...ในฐานะผู้เจียรไน

“เรามีครูทิมไ้คะ เรามีครูทิมเป็นเสาหลัก”

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ครูทิม(นามสมมติ) ในฐานะบุคคลนัยสำคัญของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ท่านเปรียบเสมือนเสาหลักของที่นี่ สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวยอมรับครูทิมในฐานะผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ทางการศึกษา ดังนั้นครูทิมเป็นบุคคลสำคัญในฐานะผู้ถ่ายทอดทางสังคมให้กับผู้ปกครองเช่นเดียวกัน จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองทุกท่านสะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาที่มีต่อครูทิม แม้ว่าครูทิมจะอยู่ในฐานะที่ปรึกษาแต่ครูทิมมีส่วนอย่างมากในการสอนรายวิชาต่างๆ แต่ด้านหลักที่ครูทิมต้องการปลูกฝังเด็กคือ ด้านศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กๆ สามารถนึกคิด และตั้งใจได้ ครูทิมได้นิยามตนเองว่า

“ผมเน่ก็แค่เปรียบเหมือนสถาปนิกออกแบบให้เค้าเห็นและรู้จักตัวเองหลังจากนั้นจะพยายามเฟดตัวออกไปเพื่อให้พวกเขามาเติมแต่งกันเอง หลังๆ พ่อแม่เริ่มจะต่อขยายกันเองแล้ว”

จากครูทิม....สู่แนวปฏิบัติที่ปราศจากความคาดหวัง

จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองหลายท่านสะท้อนให้เห็นว่าครูทิมมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิด เจตคติ และพฤติกรรมของพวกเขา สังเกตได้จากคำให้สัมภาษณ์ด้านการจัดการศึกษาที่คล้ายคลึงกันประกอบกับครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าสิ่งที่ครูทิมถ่ายทอดมานั้นเป็นความจริงและเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้ปกครองและบุตรหลานของตน ยกตัวอย่างเช่น เรื่องความคาดหวัง ครูทิมกล่าวอยู่เสมอว่า

“เลิกหวังแล้ว อยู่จนตอนนี้เป็นคนสิ้นหวัง คนไร้อนาคต เพราะความหวังมันคือกิเลส ความอยากอะไ่ชั่วช้า เหมือนเราอยากให้เขาได้อย่างนี้เวลาเราให้พ่อแม่รวมกลุ่มกัน ความอยากไม่เคยทำให้เราไปถึงได้ ทำได้เพราะความเพียร ดังนั้นจะไปอยากทำไม เออ ได้ก็ได้อีกก็ถึงไม่เอาละความอยาก ความหวัง สิ้นหวัง อนาคตช่างมัน ไม่มีอนาคต เอาปัจจุบันพอ เป็นคนสิ้นหวังไร้อนาคต คนคิดสั้น สบายมากเลย คิดสั้นอะคิดอยู่แต่ว่า เออ เดียวนี้ ปัจจุบันนี้ ทำสิ่งที่อยู่ตรงหน้าไม่ต้องคิดไปไกลๆ วางแผนปั๊บ คิดแล้วก็วาง ทั้งแผน แล้วก็ทำ”

ซึ่งผู้ปกครองเหล่านี้ได้ซึมซับธรรมะจากครูทิม ครูทิมสอนให้รู้จักการปลงและปล่อยวางส่งผลทำให้ผู้ปกครองเหล่านี้มีความคาดหวังกับลูกน้อยลง ทำให้เป็นกลางและที่สำคัญที่สุดคือ การมองเด็กเป็นศูนย์กลาง มิใช่ให้เด็กเดินไปตามทางแห่งความคาดหวังของครอบครัว สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังนั้นคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็นไปในแนวทางที่คล้ายกัน กล่าวคือผู้ปกครองมิได้คาดหวังกับบุตรหลานของตนเพียงแต่ให้เด็ก ๆ เหล่านี้มีความสุขและรักในสิ่งที่ตนทำ ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองต่อไปนี้

“มองไปที่ลูกเลยครับ ลูกเป็นหลักเลยครับ ลูกเป็นตัวตั้ง และก็ไม่ได้มีความคาดหวัง อาจจะมีบ้างแต่ว่าเป็นการคาดหวังที่ไม่เป็นเชิงทางสังคม เราไม่ผลักภาระให้ลูกต้องไปเป็นโจทก์ เป็นคำถามให้กับสังคมคือเราไม่สนใจนะครับ เราไม่สนใจกับตรงนั้นคือเด็ก ๆ ก็มีความสุขดีเท่าที่เห็นนะครับ” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

“ความคาดหวัง ที่มาเรียน home school ที่บ้านจะไม่ค่อยคาดหวัง เพราะไม่คาดหวังมันจะได้เยอะกว่าที่คาดหวัง มันเป็นโบนัสหมดเลย ดูที่เค้าเป็นครับ เค้าเป็นอะไรก็ให้เป็นอย่างที่เราอยากเป็น แต่ไม่ไปประรานใคร ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน” (พ่อปูน. 2556: สัมภาษณ์)

“อนาคตไม่รู้หรอก มันตอบไม่ได้ไง อยู่กับปัจจุบัน คิดสั้น ๆ คือมันตอบไม่ได้หรอกกว่าโตขึ้นลูกดิฉันจะเป็นนางสาวไทยมั๊ย แล้วจะไปเจอเพื่อนที่เป็นโง่มันตอบไม่ได้ไงละ ตอนนี้อยากพยายามสร้างฐาน ภูมิคุ้มกันเขาให้แข็งแรงให้มากที่สุด” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

“ไม่ เราไม่คาดหวังกับลูก ได้เท่าไรเท่านั้น แต่การที่เราไม่คาดหวัง เชื่อมั๊ยเขาได้มากกว่าที่เราคาดหวัง ลูกจะทำอะไรในสิ่งที่เรานึกไม่ถึง มันดีกว่านะ ไม่บีบบังคับมัน แต่ช่วยดูไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง พอมันได้ขึ้นมาบางทีมันฉวยแววมานะ เราหงายท้องเลย อู้หูลูก” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและเจตคติที่ส่วนหนึ่งอาจได้รับการถ่ายทอดมาจากครูทิม จากคำให้สัมภาษณ์อีกหลายครั้งที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่อ้างอิงถึงครูทิมไม่ว่าจะเป็นแนวคิดและวิธีการจัดการศึกษา ดังคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“ช่วงต้นล้งเล จริง ๆ มันก็คือสไตส์โครสไตร์มันนะครับ ไม่ได้มีปัญหาอะไร คือถ้าเราไม่คาดหวังกับเค้า อันหนึ่งที่เป็นคอนเซ็ปของครูทิม (นามสมมติ) ที่เขาวางไว้นะครับ และผมก็เห็นด้วยกับแกเป็นอย่างยิ่งเลยก็คือ อยากได้ก็ทำเอง ประโยคเด็ดของแกเลย ไม่มีขาย อยากได้ทำเอง ก็คืออยากให้ลูกเป็นยังงี้ก็ทำเอาเอง ไม่ต้องสนใจใคร ทำไปเถอะ” (พ่อปูน. 2556: สัมภาษณ์)

“ผมว่าอย่างที่ครูทิม(นามสมมติ)ว่านะแหละ ต่อไปมันก็เปลี่ยน เอาจริง ๆ แล้วมหาวิทยาลัยก็ไม่มีคำตอบหรอก คือเข้าก็ได้ไม่เข้าก็ได้ ไม่ได้เดือดร้อนอะไร ทำงานให้ได้แล้วก็ เพราะต่อไปคนที่เราจะเข้าไปทำงานด้วยก็คงไม่สนใจใบปริญญาเรา” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

จากครูทิม....สู่ธรรมะดำเนินชีวิต

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกท่านมีศรัทธาต่อครูทิมหลังจากที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในรั้วบ้านเฟิร์น พวกเขายอมรับว่าแนวคิดของครูทิมสามารถทำให้บ้านเฟิร์นบรรลุเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษาแบบโฮมสคูล ผู้ปกครองเหล่านี้ได้ซึมซับแนวคิดและเจตคติของครูเจนซึ่งมีรากฐานเป็นเชิงธรรมะและพยายามนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“รู้แต่ว่าเรามีเป้าหมายอะไรคล้าย ๆ กัน และก็โชคดีมีครูทิม(นามสมมติ)อยู่ และก็เป็นที่แนวให้ธรรมะ ดำรงชีวิต หรือในการเลี้ยงดูเด็กค่ะ” (แม่ช้าง. 2556: สัมภาษณ์)

“ครูทิมช่วย คัดท้ายเรือให้ไม่เป่” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

“ครูทิมบอกให้อยู่กับปัจจุบัน ให้อยู่กับปัจจุบันให้ดี มีสติ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

“ครูทิมเป็นคนแจกทุนให้เด็ก ๆ ที่ทำตัวดี สุดท้ายเด็ก ๆ ก็ ไม่เอาตัวเอง เพราะว่าครูทิมจะแผ่ธรรมะเข้าไปเรื่อย ๆ ทุกวัน ๆ” (แม่แมว. 2556: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ผู้ปกครองได้ถูกถ่ายทอดจากครูทิม โดยเห็นได้อย่างชัดเจนว่าครูทิมมีอิทธิพลต่อผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอย่างสูง

จากครูทิม....สู่คุณสมบัติของผู้จัดโฮมสคูล

ครูทิมในฐานะเป็นเสาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น มีบทบาทสำคัญโดยเป็นทั้งผู้จัดการศึกษาและเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มเรียนนี้ และจากประสบการณ์ทางด้านโฮมสคูล ครูทิมสามารถสรุปคุณสมบัติที่เหมาะสมของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน อาจกล่าวโดยสรุปจากคำให้สัมภาษณ์ของครูทิมที่กล่าวว่า

“มี 4 ข้อที่เคยพูดกับผู้ปกครองที่โรงเรียนอนุบาลพัง ถ้าเกิดโฮมสคูล สำคัญคือ มี 4 ข้อ อันแรกคือต้องมีเวลา ถ้าไม่มีเวลาคือ จบแล้ว สิ่งี่ 2 ต้องมีศรัทธา และความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวผู้ปกครองท่านอื่น ต้องให้เขาสอนลูกเราได้ และก็ศรัทธาในตัวลูกด้วย ว่าลูกเราสามารถเรียนรู้ได้ เรียนรู้ได้เองด้วย โดยไม่จำเป็นต้องให้มีคนมาสอนอยู่เรื่อย โยนอะไรไปปู้บ ลูกเขาเรียนได้เอง อัน

ที่ 3 คือ ต้องมีการเรียนรู้อยู่เสมอ ถ้าพ่อแม่เต็มล้น คือเป็น น้ำที่เต็มแก้วแล้วนี้ ไม่เรียนรู้จากลูกไม่เรียนรู้จากสิ่งที คือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนะ ลูกจะกลายเป็นข้อเสียจะกลายเป็นไม่ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลง เพราะพ่อแม่ไม่เรียนรู้ ถ้าพ่อแม่ไม่เรียนรู้จะมากกว่าลูกเรียนรู้.. ก็ยาก อันที่ 4 ก็คือ พ่อแม่ต้องเป็นกัลยาณมิตร คือถ้าทำคนเดียวครอบครัวยาวนี้ เดี่ยวมันเป่ เป่ไปเป่มาปั๊บ สุดท้ายก็เอาเข้าระบบ เป็นอย่างนี้เยอะ”

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มนี้จะทำให้เกิดการถ่ายทอดทางสังคมสู่ตัวผู้ปกครอง ผู้ปกครองเหล่านี้ได้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากผู้ปกครองด้วยกันเอง จากเด็ก ๆ ในกลุ่มบ้านเรียน และจากครูทิม(นามสมมติ) โดยการถ่ายทอดทางสังคมนี้สามารถขัดเกลาให้ผู้ปกครองทั้งหลายเป็นนักจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ดีได้

ตอนที่ 3 อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

อัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อเข้าใจถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของครอบครัวเหล่านี้โดยมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ กล่าวคือ เป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับครอบครัวทั่วไปหรือแม้แต่ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยว ผลจากการศึกษาลงลึกถึงอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการดำรงชีวิต แนวคิด เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมเฉพาะของบุคคลเหล่านี้ในฐานะผู้จัดการศึกษา นอกจากนี้ผลการศึกษาในหัวข้อนี้ยังสามารถสะท้อนถึงข้อบ่งชี้ที่สำคัญบางประการที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบรวมกลุ่ม ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

3.1 นิยามแห่งอัตลักษณ์บ้านเฟิร์น

3.2 อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

3.2.1 อารัมภบท...จากผู้วิจัย

3.2.2 อัตลักษณ์ในอดีต (ก่อนจัดการศึกษาโดยครอบครัว)

3.2.3 อัตลักษณ์ในปัจจุบัน (ระหว่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัว)

3.3 การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

3.3.1 การสังสมประสบการณ์

3.3.2 การคัดเลือก จัดจำ และนำมาประยุกต์

3.3.3 เชื่อมโยงประสบการณ์นั้นกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาส่วนบุคคล

3.3.4 ข้อมูลป้อนกลับ

3.4 เงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

- 3.4.1 การเปิดรับสื่อของผู้ปกครอง
- 3.4.2 ความรู้สึกผูกพันกันในกลุ่ม
- 3.4.3 การได้รับการสนับสนุนทางครอบครัวและสังคม
- 3.4.4 พัฒนาการของบุตรหลาน

3.1 นิยามแห่งอัตลักษณ์บ้านเฟิร์น

เมื่อก้าวถึงความหมายของคำว่า อัตลักษณ์พบว่า เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวสามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ ดังนั้นการนิยามคำว่า อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลนี้ จึงเป็นไปตามรายบุคคลหรือกลุ่ม จากการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสนทนากลุ่ม พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ให้นิยามกับคำว่า อัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ว่าเป็นกลุ่มที่แปลกแยกจากครอบครัวอื่นๆ ดังคำที่ผู้ปกครองกล่าว ดังนี้

“พี่ว่าพี่แปลกนะ อัตลักษณ์นะเธอ พวกเรามองว่าทั้งความคิดและการกระทำของพวกเรานะแตกต่าง เช่น ไม่เอาลูกเข้าโรงเรียนทั้งๆ ที่คนอื่นๆ รอบข้างที่รู้จักกันนะ มองว่าเสี่ยง แต่เราไม่สน” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

“ครอบครัวดิฉันไม่เครียด พี่ว่าอัตลักษณ์ของพวกเราคือ แยกแยกแต่ไม่แตกแยก เราอยู่กันเป็นครอบครัวนะ” (แม่บี. 2557: สัมภาษณ์)

“ภายนอกอาจดูปกตินะ แต่ถ้ามาพูดคุยกับพวกเราจริงๆ แล้วเนี่ย จะรู้เลยว่าพวกเราเพี้ยน (หัวเราะ)” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นถึงการให้คำนิยามของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่มีความเป็นเอกลักษณ์และไม่ตามกระแสสังคม แม้ว่าพวกเขาเหล่านี้ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่อาจมีเจตคติ ความคิด ความเชื่อ รวมถึงประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ไม่เพียงแต่ความแปลกแยกเท่านั้นที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นให้นิยาม หลายครอบครัวให้นิยามกับคำว่า อัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยกล่าวว่า พวกเขาเน้นไปที่ตัวเด็กเป็นอันดับแรก ทุกครอบครัวมีความคิดเห็นเดียวกันว่าสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันแต่ไม่เหมือนกับครอบครัวทั่วไป (ครอบครัวที่ไม่ได้จัดโฮมสคูล) นั่นคือ ความไม่คาดหวัง เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้มุ่งประเด็นหลักไปที่ตัวบุตรหลาน ซึ่งหมายความว่าแนวทางการศึกษานั้นจะต้องขึ้นอยู่กับความสุขและพัฒนาการของเด็กๆ ตามวัยโดยปราศจากความคาดหวังเรื่องชื่อเสียงของโรงเรียน หรือการวัดผล ดังคำกล่าว ต่อไปนี้

“มุ่งไปที่ลูกเลยครับ พวกเราทุกคนไม่มีการสนใจเลยว่าลูกใครจะเก่งกว่าลูกใคร ก็ทุกคนเป็นลูกของเราครับ ผมเองก็ไม่ได้คาดหวังอะไร มันเป็นใจ ทำได้หรือไม่ได้ ผลมันไม่สำคัญ ถ้าเราไม่คาดหวังซะอย่าง ผลที่ได้มันจะทำให้เราวิ่งไปเลย” (พ่อเสือ. 2556: สัมภาษณ์)

“ลูกคะ ทุกวันนี้เราเอาความต้องการของเค้าเป็นหลักก่อน เพื่อให้เขาได้ค้นพบสิ่งที่เค้าชอบด้วยตัวเอง แม้ว่าจะต้องลองหลายๆ ครั้งแม้อ้อเคนะ” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

“หลายคนทีฟู้จักนะ ดูเหมือนรักตัวเองมากกว่าลูกเลยแต่แม้ว่าลึกๆ แล้วจะรักลูกมากกว่าก็เถอะ แต่ทำไมต้องยึดเยียดความเป็นที่หนึ่งให้กับลูกเสมอ สงสารเด็ก อย่างของเราเนี่ยนะ เราจะได้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงของเขาเลยแหละ อย่าไปแต่งแต้มเติมสีอะไรให้เค้าเยอะจนเกินไป สงสาร” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

จากนิยามของคำว่า อัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ที่ครอบครัวทั้งหลายได้ให้คำนิยามมา สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ ความแปลกแยกไม่เหมือนใครโดยเฉพาะด้านการศึกษา และอีกอัตลักษณ์ที่เห็นได้อย่างเด่นชัดคือการนำเด็กเป็นศูนย์กลาง

3.2 อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

3.2.1 อาร์มภท...จากผู้วิจัย

จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบทั้งมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีการรับรู้ว่าเป็นอย่างไร รับรู้และยอมรับว่าตนเองนั้นเป็นบุคคลที่แตกต่างจากผู้อื่นโดยเฉพาะเมื่อเทียบกับครอบครัวที่มีบุตรหลานรุ่นราวคราวเดียวกัน จากการสังเกตการณ์ช่วงเวลาที่มียุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่เรียน ผู้วิจัยพบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากครอบครัวทั่วไปหลายประการ แม้ว่าครอบครัวเหล่านี้แม้มิได้เป็นนักประชาสัมพันธ์โดยอาชีพ แต่เมื่อถึงเวลาที่ต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น พวกเขาแสดงออกชัดเจนถึงความพร้อมในการให้ข้อมูล ในบทอธิบายเต็มไปด้วยความมั่นใจถึงความเป็นตัวของตัวเอง โดยเน้นที่ความเชื่อ แนวคิด และเจตคติของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม แต่มิได้เป็นเชิงชักชวนหรือนำธุรกิจมาเป็นเบื่องต้น ดังนั้นสำหรับผู้มาเยี่ยมชมที่มีได้มีแนวคิดหรือความรู้ด้านโฮมสคูลมาตั้งแต่ต้นอาจเกิดความไม่เข้าใจในบางประเด็นเช่น การวัดผล หรือ การจัดชั้นเรียน เป็นต้น ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้มีการโอ้อวดผ่อนตามนัยความต้องการของผู้มาเยี่ยมชมแต่อย่างใด แต่เพียงพยายามอธิบายถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนอย่างตรงประเด็นและชัดเจนโดยปราศจากเจตจำนงตามเกณฑ์กระทรวงศึกษาธิการ

นอกจากนี้จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยอยู่ในฐานะผู้เข้าร่วมค่ายของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีภาวะผู้นำสูงซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถถ่ายทอดให้บุตรหลานของแต่ละคนมีภาวะผู้นำที่มีลักษณะคล้ายกับพ่อแม่ของตน เช่น บางคนมีน้ำเสียงที่สามารถทำให้เด็กคนอื่น ๆ ตั้งใจฟัง หรือ บางคนมีลักษณะเป็นผู้นำกลุ่มกิจกรรมเนื่องจากมีลักษณะทางร่างกายและความคิดที่คล่องตัว เป็นต้น อัตลักษณ์หนึ่งที่สำคัญที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมดมีเหมือนกันคือ เชื่อว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้ปกครองคนอื่น ๆ หลายประการเนื่องจากผู้วิจัยได้ยินผู้ปกครองเอ่ยคำว่า “พวกเรา” กับ “พ่อแม่ทั่วไป” รวมถึง “พวกที่จัดเดี่ยว” บ่อยครั้งเพื่อที่จะเปรียบเทียบวิธีการและแนวคิดในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตน จากการเข้าร่วมค่ายครั้งนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าครอบครัวส่วนใหญ่พยายามเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมโดยไม่เข้าไปก้าวก่าย ยกเว้นด้านการเตรียมอุปกรณ์หรือพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้นครอบครัวเหล่านี้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในฐานะผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางเด็ก ๆ ได้จัดเตรียมไว้ โดยสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความเชื่อในศักยภาพของเด็ก ๆ ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กและเด็กโต อีกสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นก็คือ ครอบครัวเหล่านี้มีการแสดงสัญลักษณ์เฉพาะน้อยมาก หมายความว่าผู้ปกครองมิได้บังคับกันใส่เสื้อผ้าที่เหมือนกันในการทำกิจกรรม ไม่มีสติ๊กเกอร์ติดรถที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แม้จะมีการทำเสื้อแจกกันเป็นครั้งคราว ผู้ปกครองแต่ละท่านมีการแต่งตัวที่เป็นตัวของตัวเองซึ่งไม่แตกต่างจากวันธรรมดาอื่น ๆ ตามที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงกรอบการดำรงชีวิตที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติตามช่วงวัยพัฒนาการของเด็ก ๆ แต่ละคน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถถูกนำมาอธิบายได้เป็น 2 ช่วงคือ อัตลักษณ์ในอดีต (ก่อนจัดการศึกษาโดยครอบครัว) และอัตลักษณ์ในปัจจุบัน (ระหว่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัว) แม้พบว่าบางครอบครัวมีอัตลักษณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่คล้ายคลึงกัน แต่อย่างไรก็ตามจากข้อมูลพบว่าการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเกิดขึ้นไม่มากนักขึ้นอยู่กับรายบุคคล อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ที่ครอบครัวสะท้อนว่าในอดีตตนเองมีอัตลักษณ์เช่นใด อาจไม่สามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้เนื่องจากเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นอดีตที่ผ่านมาเป็นเวลานานแล้วประกอบกับอัตลักษณ์นั้นเป็นการมองตนเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้นมีใช้ขณะนี้ แต่ผู้วิจัยจะนำเสนอจากข้อมูลที่แต่ละครอบครัวกล่าวถึงอัตลักษณ์ในอดีตเพื่อสะท้อนความเชื่อและแนวคิดทางด้านการศึกษาและการเลี้ยงดูบุตรหลานของตนเองในปัจจุบัน

3.2.2 อัตลักษณ์ในอดีต (ก่อนจัดการศึกษาโดยครอบครัว)

1) ผู้ปกครอง

ครอบครัวส่วนใหญ่มีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่าในอดีตนั้นตนเองเป็นผู้ที่ไม่สามารถค้นหาตัวตนของตัวเองพบหรือคิดอะไรได้ด้วยตนเอง กล่าวคือ เมื่อพวกเขาได้มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นๆ เช่น คุณครู หรือเพื่อนๆ ที่โรงเรียน ครอบครัวเหล่านี้ได้ทำตัวออกนอกกรอบ เพียงแต่ทำหน้าที่ตามที่ครูสั่งเท่านั้น ตามคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“เข้าไปโรงเรียน ครูให้ทำอะไรก็ทำ กลับบ้านมาก็ทำการบ้าน เป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ เราไม่สามารถจะคิดอะไรเองได้เลยว่าชอบทำอะไร จนลืมไปแล้วว่าคนเราคิดได้ด้วย หรือว่าเราอยากเป็นนั่นอยากเป็นนี่ เราก็มักกลัวที่จะข้ามผ่านมันไป”

แต่หลังจากที่ผู้ปกครองเหล่านี้ค้นพบว่าการที่พวกเขาได้รับการศึกษาจากระบบโรงเรียนไม่สามารถทำให้พวกเขาค้นพบตัวเองหรือก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ดังนั้นผู้ปกครองเหล่านี้จึงเริ่มมีความคิดที่ต้องการเปลี่ยนเจตคติทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากมีบุตร

2) ผู้เป็ระบบการศึกษา

ณ ขณะนั้นพวกเขามีเคยได้เข้าใจตนเองว่าตนเองต้องการอะไรหรือชอบอะไร ซึ่งครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสมัยเป็นนักเรียนมีการแสดงสัญลักษณ์บางประการเพื่อแสดงความเป็นตัวตนที่ผู้อื่นยอมรับ เช่นบางคนเป็นเด็กตั้งใจเรียนและเรียนเก่งโดยเชื่อว่าสัญลักษณ์หรือการแสดงออกนี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องการ โดยปราศจากการตระหนักถึงสิ่งที่ตนเองต้องการจะทำหรือต้องการจะเป็นอย่างแท้จริง ประกอบกับประสบการณ์ที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้พวกเขาเกิดความเบื่อหน่ายในระบบโรงเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่งขันทางการศึกษาซึ่งถูกสังคมนำพาความคิดให้พ่อแม่ส่วนใหญ่ نابุตรหลานเข้าศึกษาในสถาบันที่มีชื่อเสียงดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่ง

“ผมว่านะไอ้ระบบแข่งกันสอบเข้าเนี่ยทำให้เด็ก ๆ เกิดความคิดที่จะชิงดีชิงเด่น อีกอย่างที่ผมไม่ต้องการเลยนะคือการใช้ชีวิตบนรถนะ คิดสิว่าถ้าลูกคุณจะต้องตื่นตีสี่ตีห้าเพื่อมากินข้าวเข้าบนรถ ตกเย็นต้องเรียนพิเศษอีก ผมว่ามันแย่นะ” (พ่อสิงโต. 2556: สัมภาษณ์)

ในขณะที่มองตนเองว่าเป็นบุคคลที่พ่อแม่ไม่ให้ความรักหรือความสนใจเท่ากับพี่หรือน้องของตน จากการสะท้อนอัตลักษณ์ของตนเองในอดีตที่ยกตัวอย่างข้างต้นนั้น มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางด้านการเลี้ยงดูบุตรหลาน ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองเหล่านี้เน้นจุดสำคัญของความสุข ความสำเร็จที่ได้มาจากการเข้าเรียนโรงเรียนชื่อดัง หรือมาจากตัวเลขในใบรายงานผลการศึกษา แต่ทุกอย่างเริ่มต้นมาจากความรักและความเข้าใจในครอบครัว ตามมาด้วยสภาพแวดล้อมที่สามารถชักนำให้เด็กๆ ได้รู้จักตนเองและความสำคัญของการใช้ชีวิตอย่างถ่องแท้

3.2.3 อัตลักษณ์ในปัจจุบัน (ระหว่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัว)

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นการรวมตัวกันของผู้ปกครองที่ต้องการจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตนเอง จากการรวมตัวเป็นกลุ่ม ผู้ปกครองและเด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นต้องผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมซึ่งจะก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น จากข้อค้นพบในสนามวิจัยพบว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีอัตลักษณ์ที่สำคัญ ดังนี้

1) เด็กเป็นศูนย์กลาง

“มองไปที่ลูกเลยครับ ลูกเป็นหลัก ลูกเป็นตัวตั้ง”

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก่อให้เกิดความเป็นกลุ่ม ซึ่งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นประกอบไปด้วยหลายหน่วยซึ่งได้แก่ ผู้ปกครอง ครูทิมครูสอนรายวิชาต่างๆ และเด็กๆ โดยการนำเสนอหัวข้อนี้เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่มีร่วมกันซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีความชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ ภายหลังจากการจัดกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยอัตลักษณ์นี้อาจเกิดขึ้นก่อนที่ครอบครัวจะเข้าร่วมกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นหรืออาจเกิดขึ้นหลังจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแต่อัตลักษณ์เหล่านี้จะต้องมีความชัดเจนมากขึ้นหลังจากการสร้างกลุ่มเรียน

“เด็กเป็นศูนย์กลาง” เป็นแนวคิดร่วมที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนความเป็นกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นอัตลักษณ์ที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแสดงออกมาผ่านแนวคิดที่นำเด็กเป็นศูนย์กลาง ด้วยแนวคิดนี้เองเป็นสิ่งที่ทำให้ครอบครัวรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มไม่แปลกแยก มีความกลมเกลียวกันซึ่งพวกเขาทั้งหลายเกิดความมั่นใจในระบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนของพวกเขาอันเนื่องมาจากแนวคิด ความเชื่อที่เหมือนกันโดยเฉพาะการยึดเด็กเป็นศูนย์กลางทุกครอบครัวที่ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าพวกเขายึดเด็กเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจทั้งเรื่องเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอน รวมถึงเรื่องต่างๆ ในชีวิตประจำวัน แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวสมาชิกกลุ่ม

เรียนบ้านเฟิร์นยอมรับว่าการตัดสินใจจัดโฮมสคูลนั้นมาจากการตัดสินใจของครอบครัวเป็นเบื้องต้น เนื่องจากบุตรหลานของพวกเขายังเล็กเกินไปที่จะสามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง แต่เมื่อเด็กได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นประกอบกับบุคลิกภาพที่มากขึ้น เด็กเหล่านี้สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตนเอง การที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีอัตลักษณ์ร่วมกันในประเด็นนี้ทำให้การจัดการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นไปอย่างราบรื่น ในทางกลับกันถ้าครอบครัวใดไม่มีอัตลักษณ์นี้พวกเขาจะไม่สามารถอยู่ร่วมในกลุ่มเรียนนี้ได้ และอาจเกิดความขัดแย้งทั้งทางด้านความคิดและพฤติกรรมดังที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเคยประสบมา ดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

“จริง ๆ แล้วเมื่อก่อนมันก็มีความขัดแย้งนะ แต่พอมีความขัดแย้งแล้วรับไม่ได้คำก็จะเฟดตัวออกไปเอง มันก็เหลือกลุ่มพวกที่คิดและมองอะไรเหมือนกัน” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

และจากคำกล่าวของครูทิม

“พ่อแม่แตกต่างกันก็มีนะ ก็หลุดวงโคจรไปก็มี คือพอถึงจุดหนึ่งเขาเริ่มรู้ตัวว่าเขาอยู่กลุ่มนี้ไม่ได้เขาคิดไม่เหมือนคนอื่น ขอบายไปก็มี”

หลังจากที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตระหนักถึงอัตลักษณ์ร่วม พวกเขาจึงได้นำแนวคิด “เด็กเป็นศูนย์กลาง” มาเป็นหลักในการขับเคลื่อนกลุ่ม ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“แต่ถ้าเป็นทางเราเราจะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพราะว่าเราเอาเด็กเป็นตัวตั้ง” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

“พ่อแม่จะต้องมีความคิดที่เหมือนกัน เพราะว่าเรามาเรียนอย่างนี้ ถ้ามีความคิดไม่เหมือนเราก็ออยู่ด้วยกันไม่ได้ ถามว่ามีมั้ยที่อยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็มีนะ เพราะต่างกันที่ความตั้งใจ ใฝ่อยากได้อะไรโน่นอย่างนี้ คืองานกลุ่มนะเค้าต้องเข้าใจ ถึงแม้ว่าเราจะไม่อยากทำอะไรบางอย่าง แต่เป็นกลุ่ม มันก็ต้องทำ ไม่อยากทำก็ไม่ได้ อย่างนี้มันไม่ได้ สรุปคือพ่อแม่ต้องมีความคิดที่เหมือนกัน คิดต่างแต่ไม่แตกแยก เราก็ออยู่กันได้ บางทีถ้าต่างกันทั้งด้านความคิด การกระทำ คำพูดก็จะอยู่ด้วยกันไม่ได้” (แม่ช้าง. 2557: สัมภาษณ์)

อิสราฟ...สู่เด็ก

จากอัตลักษณ์นี้ ได้นำไปสู่การให้อิสระกับบุตรหลานอย่างเต็มที่ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวให้อิสราฟทั้งทางด้านความคิด การกระทำ หรือการตัดสินใจโดยเน้นว่า “อิสราฟไม่ใช่การตามใจ” ซึ่งหมายถึงอิสราฟเหล่านี้จะต้องไม่เป็นไปในเชิงลบกับตนเองและสังคมตามวิจรรณญาณของครอบครัว ดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

“ทางด้านความคิดนะ การให้อิสระกับลูก ให้เค้าเลือกทางเดินเอง” (พ่อสิงโต. 2557: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองยังได้ยกตัวอย่างถึงการให้อิสระกับบุตรหลานโดยกล่าวว่า

“ของเราพยายามให้เขาเห็นหลากหลาย ทำหลายๆ อย่างแล้วให้เขาเลือกเอง ว่าชอบทางไหน คือไม่ได้มุ่งอะไรเป็นพิเศษ ให้เขารู้ให้หมดก่อนแล้วค่อยไปเลือกเอาเอง อย่างเล่นดนตรีเขาก็เล่นได้ดี ดนตรีไทยเช่นระนาดก็เล่นไปเรื่อยๆ ก็พาเราก็ก็นั่นก็พาทุกประเภทเลย ไม่รู้ยังงี้เราไม่คาดหวังเราเลยได้” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

ปราศจากความคาดหวังจากพ่อแม่

เนื่องจากอัตลักษณ์นี้ได้ถูกสร้างและธำรงไว้ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้กล่าวยืนยันถึงความเป็น “พวกเรา” โดยเน้นถึงการมุ่งไปที่บุตรหลานและมองไปที่ความต้องการที่แท้จริงของพวกเขาโดยมิได้เอาความเหมาะสมเป็นตัวตั้ง ครอบครัวเหล่านี้ใช้เวลาประมาณหนึ่งในการถอดความคาดหวังกับบุตรหลานออกเพื่อจะสนับสนุนสิ่งที่เด็กๆ ชอบอย่างเต็มที่ ดังที่ผู้ปกครองกล่าวว่า

“คือพ่อแม่เขาทุ่มเทกับลูก เขาเห็นลูกเป็นหลักสำคัญ ไม่เอาความต้องการของตัวเองว่า ขึ้นต้องการให้ลูกไปเรียนร.ร. นั่นนี้มันดันนะ ร.ร. นี้มันสอนตีวเข้มนะคือแบบมันไม่ใช่ ใจคือ พ่อแม่กลุ่มนี้คือเขาเห็นว่าลูก โอเค ลูกจะทำอะไรให้ลูกทำแต่ก็อยู่ในกรอบและก็ คือเห็นความสำคัญของเด็กมากกว่าตัวเอง ไม่ต้องใส่ความคาดหวังลงไป” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

“แต่ความรักของเราๆ เอาความต้องการของลูกเป็นหลัก โดยความรักของคนอื่นอาจจะเอาความต้องการของตัวเองเป็นหลัก ความต้องการและความคาดหวังของพ่อแม่คือความอยากจะให้ลูกเป็นแบบนั้น แบบนี้ แบบนั้น” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

สิ่งหนึ่งที่เป็นลักษณะเด่นของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือความไม่คาดหวังในตัวเด็ก เนื่องจากพวกเขามองเด็กเป็นศูนย์กลาง แม้ว่าจะเป็นไปได้ยากสำหรับผู้ปกครองที่จะไม่คาดหวังสิ่งใดๆ จากลูก แต่จากการเก็บข้อมูลพบข้อเท็จจริงและคำยืนยันจากครอบครัวทั้งหลายว่าตนเองนั้นไม่คาดหวังสิ่งใดๆ จากบุตรหลานของตนเลย ถึงแม้ว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นกล่าวยืนยันว่าตนเองไม่มีความคาดหวัง แต่จากข้อมูลพบว่าครอบครัวเหล่านี้ยังมีความคาดหวังอยู่บ้างแต่ไม่ได้มีความคาดหวังเหมือนกับผู้ปกครองทั่วไป กล่าวคือครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคาดหวังเพียงแค่ให้บุตรหลานของตนสามารถค้นพบตนเอง เป็นคนดีและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขซึ่งพวกเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งที่หายากจากเด็กๆ ที่เข้าสู่ระบบโรงเรียนทั่วไป ซึ่งอัตลักษณ์ร่วมกันนี้ก่อตัวขึ้นและถูกแสดงออกมาผ่านคำพูดและการกระทำอย่าง

ชัดเจนหลังจากที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าบุคคลนี้สำคัญหรือ “ครูทิม” (นามสมมติ) มีอิทธิพลสูงต่อความไม่คาดหวังในตัวเด็กของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยครูทิมมักจะกล่าวว่าตนเองไม่ได้คาดหวังเพราะความคาดหวังจะทำให้เราผิดหวัง โดยกล่าวว่า

“เลิกหวังแล้ว อยู่จนตอนนี้เป็นคนสิ้นหวัง คนไร้อนาคต เพราะความหวังมันคือกิเลส ความอยากอะไรมากเกินไป เหมือนเราอยากให้เราได้อย่างนี้เวลาเราให้พ่อแม่รวมกลุ่มกัน ความอยากไม่เคยทำให้เราไปถึงได้ ทำได้เพราะความเพียร ดังนั้นจะไปอยากทำมายย เออ ได้ก็ได้ถึงก็ถึง ไม่เอาละความอยาก ความหวัง สิ้นหวัง อนาคตข้างหน้า ไม่มีอนาคต เอาปัจจุบันพอ เป็นคนสิ้นหวัง ไร้อนาคต”

นอกจากการเป็นคนสิ้นหวังของครูทิมแล้ว เขายังได้กล่าวต่อไปอีกว่าตนเองเป็นคนที่คิดสั้น ดังคำพูดต่อไปนี้

“คนคิดสั้น สิ้นหวัง ไร้อนาคต สบายมากเลย คิดสั้นคือคิดอยู่แต่ว่า เออ เตี้ยวันนี้ปัจจุบันนี้ ทำสิ่งที่อยู่ตรงหน้า ไม่ต้องคิดไปไกลๆ วางแผนปั๊บ คิดแล้วก็วาง ทิ้งแผน แล้วทำ”

ผู้ปกครองอีกท่านกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า

“อนาคตไม่รู้หรอก มันตอบไม่ได้ไง อยู่กับปัจจุบัน คิดสั้นๆ คือมันตอบไม่ได้ หรือว่าโตขึ้นลูกดิฉันจะเป็นนางสาวไทยมัย แล้วจะไปเจอเพื่อนที่เป็นโง่มันตอบไม่ได้ไงคะ ตอนนี้เราก็พยายามสร้างฐาน ภูมิคุ้มกันเขาให้แข็งแรงให้มากที่สุด” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

จากที่ยกตัวอย่างข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมั่นใจว่าอัตลักษณ์ “เด็กเป็นศูนย์กลาง” ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก่อตัวหรือชัดเจนขึ้นหลังจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเรียน จากอัตลักษณ์ร่วมกันนี้เองทำให้ครอบครัวในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก้าวข้ามผ่านความลังเลใจในหลายเรื่องเกี่ยวกับการจัดโฮมสคูล ผู้ปกครองกล่าวว่า

“ความคาดหวัง ที่มาเรียน home school ที่บ้านจะไม่ค่อยคาดหวัง เพราะไม่คาดหวังจะได้เยอะกว่าที่คาด มันเป็นโบนัสหมดเลย ดูที่เค้าเป็นครับ เค้าเป็นอะไรก็ให้เป็นอย่างที่เราอยากเป็น แต่ไม่ไปประรานใคร ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองได้กล่าวต่ออีกว่า

“ไม่ได้มีความคาดหวัง อาจจะมีบ้างแต่ว่าเป็นการคาดหวังที่ไม่เป็นเชิงทางสังคม เราไม่ผลักภาระให้ลูกต้องไปเป็นโจทย์ เป็นคำถามให้กับสังคมคือเราไม่สนใจนะครับ เราไม่สนใจกับตรงนั้นคือเด็ก ๆ ก็มีมีความสุข เเท่าที่เห็นนะครับ” (พ่อวาฟ. 2557: สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปว่าอัตลักษณ์ร่วมกันประเด็นนี้ทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแสดงออกถึงความเป็นศูนย์กลางของเด็กซึ่งแตกต่างจากผู้ปกครองที่วางลูกอยู่บนความคาดหวังของตน เช่น การวัดผลซึ่งแทบจะไม่มีในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ตามที่ครูทิม (นามสมมติ) เคยกล่าวว่า การประเมินเป็นดาบสองคมซึ่งครูมีไม้บรรทัดอันเดียวที่ใช้วัดเด็กทั้งห้อง ความสามารถเด็กหรือศักยภาพเด็กไม่สามารถถูกวัดได้จากไม้บรรทัดเพียงแค่นั้นเดียว จากจุดนี้ทำให้เกิดการแข่งขันและการเปรียบเทียบน้อยมากแม้ว่าจะเกิดการแข่งขันขึ้นบ้างแต่ครอบครัวส่วนใหญ่ก็พยายามที่จะจัดการกับความคาดหวังของตนได้ตามที่ครูทิมกล่าวว่า

“มีประปรายนะ เพราะบางครั้งมีเรื่องของการเปรียบเทียบเข้ามา บางคนก็เลยมีความกังวล ซึ่งก็มีลักษณะเป็น wave นะ เพราะบางบ้านก็มีนะที่หนักแน่น แต่โดยภาพรวมก็ยังสามารถจัดการกับการคาดหวังตนเองได้ระดับหนึ่ง”

เนื่องจากไม่มีความคาดหวังทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีได้บังคับให้บุตรหลานของพวกเขาทำในสิ่งที่มิใช่ตัวตน เช่น พาเด็กไปเรียนพิเศษเพิ่มเติมวิชาต่างๆ เป็นต้น

เข้าถึงลูกเรา

นอกจากนี้อัตลักษณ์ “เด็กเป็นศูนย์กลาง” ทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถเข้าถึงบุตรหลานของตนเองได้ ในทางตรงกันข้าม ปัจจุบันทั้งพ่อและแม่มีบทบาทในการทำงานหาเงินสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน ดังนั้นพ่อแม่ส่วนใหญ่จึงไม่มีเวลาดูแลบุตรหลานของตนอย่างเต็มที่ โรงเรียนจึงเป็นสถาบันหลักในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานของผู้ปกครองทั่วไป หรือบางครอบครัวมีปู่ ย่า ตา ยาย หรือพี่เลี้ยงเด็กเป็นผู้ดูแลแทน ผลก็คือครอบครัวเหล่านี้แทบจะไม่สามารถเข้าถึงบุตรหลานของตนได้เต็มที่ ในขณะที่เดียวกันบุตรหลานของพวกเขาไม่ใส่ใจครอบครัวของตนในฐานะเป็นที่ปรึกษาซึ่งประเด็นที่กล่าวมานี้เป็นชนวนที่สำคัญต่อการตัดสินใจผิดๆ ของเด็ก

อย่างไรก็ตามครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแต่ละครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน บางครอบครัวคุณพ่อมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูลูกในขณะที่บางครอบครัวเป็นคุณแม่ที่มีบทบาทหลัก พวกเขาเชื่อว่าพ่อแม่ควรเป็นบุคคลนัยสำคัญสำหรับบุตรหลาน ดังนั้นเด็กๆ ควรได้อยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากกว่าบุคคลอื่นดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

“มุมมองของพ่อแม่จะสำคัญ ถ้ามีมุมมองแบบโรงงานหรือมีสังคมแบบแพทเทรินะ โอกาสที่จะได้ทดลองหรือทำอะไรเองก็น้อย มันก็กลายเป็นแบบแทนที่ตัวเองจะนั่งเลี้ยงดูลูก กลายเป็นต้องทำงานและให้คนอื่นดูแลแทนเรา แล้วก็จะบ่นนู่นบ่นนี่ว่าทำไมลูกชั้นอย่างโน้นลูกชั้นอย่างนี้ ทั้งที่ตัวชั้นเป็นแบบนี้ ก็เราไม่ได้เลี้ยงลูกเองนะ ดันไปจ้างคนอื่นให้เลี้ยง เราก็ดูแค่

ว่าอ้าวกินข้าวหรือยัง นอนหรือยัง แคนั้นมันไม่พออะ มันไม่พอกับชีวิตอะ มันไม่พอแต่ก็เข้าใจนะว่า อันนั้นอาจจะเป็นมุมความรักที่เค้าให้ลูกใจ ซึ่งยากนะที่จะเข้าถึงความคิดและความต้องการของเขา จริงๆ” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

“อยากดูแลส่งเสริมลูกอย่างใกล้ชิด นี่แหละที่เหมือนกัน พอได้ลองอ่านลอง ศึกษาดูแล้ว ข้อดีข้อเด่นของ home school คือ เราสามารถที่จะส่งเสริมประสิทธิภาพเด็กได้เลย ตั้งแต่เล็ก ไม่ต้องรอจนแก่ไปแล้ว ทำอะไรไม่ได้ ถ้าเราเห็นเรา เราส่งเสริมเร็ว มันก็เป็นประโยชน์เร็ว เหมือนเป็นจุดแข็งของ home school เลย” (แม่อุ้ม. 2556: สัมภาษณ์)

“ทุกวันนี้พ่อแม่ไม่รู้ พ่อแม่พาลูกไปโรงเรียนแต่ไม่รู้ว่าคุณเรียนอะไร ไม่รู้ว่าลูกเจออะไรบ้างในชีวิต ไม่รู้ว่าลูกต้องการอะไรเป็นส่วนเสริมคุณภาพเสริมทักษะตัวเอง ไม่รู้อะไรเลย รู้แต่ว่าลูกสอบได้ก็คะแนน สอบตกหรือสอบผ่านแต่ไม่รู้ว่าคุณมีทักษะอะไรบ้าง มีวิธีการเรียนแบบไหน อีกส่วนหนึ่งก็คือ ลูกก็ไม่รู้ว่าพ่อแม่จะสอนตัวเองได้ เด็กสมัยนี้ฟังพ่อแม่มัย ไม่ฟัง เพราะพ่อแม่ไม่ใช่ครู ไม่ใช่คนที่ทำหน้าที่สอน จะฟังพ่อแม่ก็ต่อเมื่อพ่อแม่บังคับ หรือไม่ก็มีผลประโยชน์มาให้” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ “เด็กเป็นศูนย์กลาง” ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากแนวคิด ความเชื่อ และประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตรหลานของตนส่งเสริมความมั่นใจให้กับพวกเขาโดยครอบครัวเหล่านี้เชื่อว่าตนเองเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงบุตรหลานของตนเองมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ปกครองทั่วไป ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใช้เวลาเกือบทั้งวันอยู่เรียนรู้กับบุตรหลานของตน บางคนเรียนรู้อะไรต่าง ๆ พร้อมไปกับลูกด้วย เช่น เดินลีลาศ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาตนเองและสามารถนำไปสอนบุตรหลานของตนได้ นอกจากนี้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมพบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวสนิทสนมกับเด็ก ๆ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ความสัมพันธ์เป็นเหมือนครอบครัวใหญ่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งทางด้านความรู้ เวลา แรงงาน เงิน ประสบการณ์ และทรัพยากรต่าง ๆ

2) คนนอกกรอบ

“พี่ก็ว่าพี่บ้าๆ อยู่นะ ดิฉันคิดว่าไม่แปลก คือดิฉันไม่สนใจว่าใครจะมองว่าแปลก เพราะดิฉันรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ เราได้วางแผนว่าจะทำอะไร เพื่ออะไร คือไม่สนใจคนอื่นเค้าหรอกจะมองยังไงก็มอง”

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

สำหรับอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอีกประการมาจากการที่ครอบครัวส่วนใหญ่เชื่อว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นโดยเฉพาะแตกต่างจากพ่อแม่ที่นำลูกเข้าระบบโรงเรียน ดังนั้นอัตลักษณ์ที่สำคัญของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่สำคัญอีกประการคือ การเป็น “คนนอกกรอบ” ซึ่งเป็นอีกอัตลักษณ์หนึ่งที่น่าสนใจ ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความคิดและพฤติกรรมที่นอกกรอบ ดังข้อสงสัยของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“รู้สึกแย่ที่สุดคือ คนรุ่นเราเวลาให้วาดรูป เราจะวาดภูเขาสองลูก มีต้นมะพร้าวข้างๆ งบว่าทำไม” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองเหล่านี้มักบอกเล่าผ่านการยกตัวอย่างหรือการเปรียบเทียบรวมถึงการอุปมาอุปไมย ดังข้อสงสัยข้างต้นทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความสามารถในการหาหลักฐานและเหตุผลมาสนับสนุนแนวคิดและความเชื่อของตน การเป็นคนนอกกรอบมิได้นอกกรอบเพียงแค่อารมณ์ แต่มีพฤติกรรมที่นอกกรอบด้วย จากคำสัมภาษณ์พบว่าครอบครัวเหล่านี้มิได้แสดงความรักต่อบุตรหลานของตนโดยวิธีการตามใจหรือรักษาน้ำใจอย่างไร เหตุผล เนื่องจากต้องการให้บุตรหลานของตนเข้มแข็ง มิใช่ประคบประหงมหรือสร้างโลกสวยให้กับบุตรหลานของตน ดังสะท้อนได้จากคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ทุกวันนี้คนชอบบอกว่าอยากให้ลูก เก่ง ดี มีสุข มันก็จริงอ่า แต่ให้มันทุกข์บ้างก็ได้นะ คือจะสุขอะไรกันนักหนา มันก็โอบอ้อมอารีย์เต็มที่แล้วที่มารเรียนโฮมสคูล มีความสุขมากกว่าชาวบ้าน ชาวเมืองเยอะแยะแล้ว เลยต้องเจอความทุกข์บ้าง ความผิดหวังบ้าง อย่างไม่ห่าง ไม่จำเป็นต้องสมหวังเสมอไป” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นยอมรับว่าตนเองเป็นคนนอกกรอบแต่เป็นการนอกกรอบที่ไม่เป็นเชิงลบประกอบกับครอบครัวเหล่านี้ไม่สนใจว่าบุคคลภายนอกจะมองพวกเขาอย่างไร พวกเขาไม่ได้สนใจสังคมภายนอกทั้งนี้เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าความคิดนอกกรอบของพวกเขาสามารถตอบโจทย์ด้านการศึกษาและแนวทางการดำเนินชีวิตของบุตรหลานได้อย่างสมบูรณ์ เด็กทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถูกอนุญาตให้หยุดเรียนช่วงหนึ่งเพื่อเดินทางไปเรียนรู้และฝึกฝนในสิ่งที่ตนเองสนใจ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าความรู้ย่อมมีไปมิใช่แค่ในห้องเรียน ซึ่งแนวคิดและพฤติกรรมมีความแตกต่างอย่างชัดเจนโดยเฉพาะกับครอบครัวที่ส่งบุตรหลานตนเองเข้าระบบโรงเรียน แม้ว่าจะกับครอบครัวอื่นๆ ที่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยว (ผู้ปกครองที่จัดให้กับบุตรหลานตนเอง) ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นกล่าวถึงความแตกต่างที่ชัดเจน โดยพวกเขา กล่าวว่า พวกเขาไม่มีการสร้างกรอบใดๆ ไม่มีการสร้างรูปแบบหรือแสดงสัญลักษณ์ที่ชัดเจน เช่น การแต่งกาย และคำพูดคำจา นอกจากนี้ครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้ยึดแนวทางการศึกษาทางเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งเป็นหลักดังที่ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยวจะมีแนวทางที่ค่อนข้างชัดเจน มีการแสดงสัญลักษณ์บางอย่างที่บ่งชี้ถึงลักษณะความเป็นผู้จัดโฮมสคูลดังที่ผู้วิจัยได้พบช่วงการศึกษานำร่อง ซึ่งทั้งหมดถูกสะท้อนจากคำกล่าวที่ว่า

“แต่พอมาเป็นกลุ่มมันจะแตกต่างจากบ้านเดี่ยว ที่เค้าจะมุ่งเช่น บางคนจะมุ่งด้านกีฬา อย่างพีชนี่เป็นนักกีฬาสนุกเกอร์ไปเลย แต่เรายังเป็นกลุ่ม เช่น เด็กอย่างเนี่ยะ อยากไปว่ายน้ำก็ไปกันแต่ไม่ได้หวังให้เป็นนักกีฬาทีมชาตินะ อย่างเรามันเป็นกลุ่มก็ต้องทำงานกันเป็นกลุ่ม แม้บางครั้งก็ทำงานเดี่ยว แต่ของโฮมเดี่ยวก็เดี่ยวไปเลย มาร่วมงานกันบ้างก็มีแต่น้อยมาก ความเหมือนก็คือ การให้อิสระกับลูกทางด้านความคิด” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

นอกกรอบ...ตอบโจทย์การเรียนรู้

จากความเป็นตัวของตัวเองที่มีได้ยึดติดกับแนวคิด รูปแบบและวิธีการใดๆ ทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความเป็นธรรมชาติ กล่าวคือ แนวคิดที่เป็นธรรมชาติ การใช้ชีวิตที่เป็นธรรมชาติ การเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งครอบครัวทั้งหมดเชื่อว่าเด็ก ๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างเป็นธรรมชาติ

การที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีอัตลักษณ์เป็น “คนนอกกรอบ” สิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการก่อตัวของอัตลักษณ์นี้ขึ้นมาคือ ความเปราะบาง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกท่านมีขอบระบบ แต่อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าครอบครัวเหล่านี้จะเป็นผู้ไร้ระเบียบหรือมีขอบปฏิบัติตามกฎต่างๆ คำว่าระบบในที่นี้หมายความว่าหลักคือ ระบบโรงเรียน (ระบบการศึกษาทั่วไป) แต่จากคำให้สัมภาษณ์พบว่ายังมีอีกหลายระบบนอกเหนือจากด้านการศึกษาที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่ศรัทธา พวกเขาเชื่อว่า ระบบเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างกรอบที่ไม่เป็นธรรมชาติให้กับมนุษย์ กล่าวคือมีอิทธิพลต่อความคิด การริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ๆ ระบบเหล่านี้เหมือนวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานที่บังคับให้บุคคลส่วนใหญ่ไปให้ถึง ผู้ใดไปถึงถือว่าเป็นผู้ก้าวสู่ความสำเร็จ ในทางกลับกัน ถ้าผู้ใดไปไม่ถึงสังคมจะถือว่าเป็นผู้ที่พัฒนาช้า นอกเสียจากว่าบุคคลนั้นๆ สามารถสร้างสิ่งที่แตกต่างและสามารถเป็นที่ยอมรับขึ้นมาได้ ดังคำกล่าวหนึ่งที่ผู้ปกครองสะท้อนประเด็นข้างต้น ดังนี้

“ครูไม่ได้สอนให้คิด ไม่ได้สอนให้คิดที่เป็นจากตัวเรา จากที่เราเห็นก็ไม่ได้สอน ครูแค่สอนให้เราจำ แล้วเราเห็นอะไรก็คือเห็นจากกระดาน เห็นจากครูบอก” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

คำกล่าวขอดนียมที่ผู้ปกครองกล่าวถึงระบบการศึกษาไทยคือ

“การศึกษาในปัจจุบันไม่สามารถตอบโจทย์ของผู้ปกครอง”

ดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“รู้สึกว่าการศึกษาไม่ใช่คำตอบของการทำให้คนได้เป็นมนุษย์ มนุษย์เกิดมาเพื่อเป็นมนุษย์ เราอาจไม่จำเป็นต้องมีเรื่องการศึกษาสูงมากก็ได้แต่เราเติมเต็มชีวิตเราได้ เราได้รับความสุข ความสงบ และสิ่งที่เราต้องการมันคืออะไร และเราสามารถแผ่แผ่สิ่งเหล่านี้ให้กับคนอื่นได้บ้าง ก็อาจจะตอบได้แล้วเนอะ อาจมาจากจุดที่ว่าคำตอบของเราไม่ใช่ เงิน เกียรติยศ ความมีชื่อเสียง เพราะว่าเราล้วนแต่ผ่านสิ่งเหล่านั้นมาหมดแล้ว แล้วเราก็คพบว่ามันก็ไม่ใช่ เราก็เลยคิดว่าถ้าอย่างนั้นเราก็คงอยากหาการศึกษาที่ลูกเราไม่เห็นต้องคิดเหมือนกับที่ทุกคนคิดกันเลยเพราะสิ่งเหล่านั้นมันไม่ใช่คำตอบในชีวิต” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

เริ่มจากระบบการศึกษาที่ด้อยศักยภาพในการสร้างมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ระบบการศึกษายังคุกคามระบบอื่นๆ อีก ทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นกลายเป็นพวกเปื้อนระบบ อัตลักษณ์ “คนนอกกรอบ” นี้มีความชัดเจนมากซึ่งมิได้สื่อจากคำสัมภาษณ์ของแต่ละครอบครัวเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้ถูกสะท้อนผ่านรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน รวมถึงแนวคิดและวิธีการคิดของครอบครัวที่สื่อเป็นนัยผ่านคำบอกเล่า ระบบอื่นที่ถูกคุกคามโดยระบบการศึกษาได้แก่ ระบบการใช้ชีวิตประจำวัน ดังสะท้อนจากคำกล่าวที่กล่าวว่า

“ทำการบ้านท่องศัพท์ไปแต่ละวันมันก็หมดแล้วอะ มันไม่ได้ทำอะไร และนั่งเหมือนกับเราเลี้ยงตุ๊กตาทะมีตัวหนึ่ง เอามากินข้าว รีบๆ กินเสร็จแล้วเอามาท่องๆๆ เอ้าถึงเวลานอนนอน ตื่นมาปั๊บแปรงฟัน ล้างหน้ากินข้าวแล้วไปเรียนต่อ โอ้โห มันไม่มันส์นะ สงสารเค้า” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“ไม่อยากให้ลูกเรียนไกลบ้าน ไม่อยากให้ลูกกินข้าวในรถ ทำอะไรบนรถ อยากให้ทำกิจกรรมที่บ้านมากกว่า ไม่ใช่ว่างกลับไปถึงกินนอนแล้ว ทำการบ้านหนักๆ เป็นตั้งๆ อย่างนี้เราไม่เอา” (พ่อวฟ. 2557: สัมภาษณ์)

อีกระบบหนึ่งที่ถูกคุกคามโดยระบบการศึกษาคือ ระบบแพ็คตัดออก เนื่องจากการศึกษาไทยในปัจจุบันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการแข่งขันซึ่งการแข่งขันจะสูงขึ้นเรื่อยๆ และเป็นการกดดันเยาวชนให้ยึดติดกับการแข่งขันจนอาจทำให้เด็กๆ เหล่านี้เกิดภาวะเครียดจัด ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเคยมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากระบบแพ็คตัดออกจึงเป็นสาเหตุทำให้ครอบครัวเหล่านี้เปื้อนระบบทุกระบบที่มีอิทธิพลมาจากระบบการศึกษาไทย โดยผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เราไม่สอนเขาให้เป็นแบบ “แพ็คตัดออก” ถ้าลูกเรามันไปอยู่ในส่วนที่เป็นหัวก็ไม่ใช่ไรไร พ่อกับแม่อย่างผมก็ถูกเลี้ยงมาแบบแพ็คตัดออกเหมือนกัน แต่โชคดีที่เราเป็นหัว ไม่ได้เป็นแบบที่ถูกตัดออก เราไม่เคยโดนตัดออก แต่ถ้าเราเป็นคนที่ถูกตัดออก มันเป็นภาพจำนะ คนที่

เรียนสูงๆ เรียนที่ดีๆ ทำไม่ถึงยังฆ่าตัวตาย เรียนกันยังไวกะเนีย เป็นเบอร์ 1 มาตลอดพอร่วงมาปุ๊บ ปรับไม่ได้ ทำไถ้อะ แล้วถ้าพวกที่แพ้ตลอดอะ ทำไถ้อะ เราก็อไม่สนว่าแพ้เนี่ย ชนะตัวเองไถ สำหรับผมนะ ผมใช้วิธีนี้ เราไม่ต้องกลัวว่าแพ้คัดออกเพราะไม่มีแพ้ มีแต่แพ้ตัวเอง และพวกแม่พวกนี้มีความคิดคล้ายๆ กันคือไม่เอาลูกไปแข่งกับใคร ถ้าจะแข่ง แข่งกับตัวเอง” (พอเสื่อ. 2556: สัมภาษณ์)

บอกภาระแสบสังคม

เนื่องด้วยครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้ยึดติดกับกรอบหรือ ค่านิยมทางสังคม พวกเขาส่วนใหญ่ไม่สนใจว่าสังคมจะมองพวกเขาอย่างไรเพราะพวกเขาเชื่อว่าสิ่งที่พวกเขากำลังกระทำอยู่เป็นสิ่งที่ถูกต้องและไม่ได้ทำร้ายใคร ซึ่งบางครั้งทำให้พวกเขาถูกมองว่าเป็น “พวกนอกกรอบ” เนื่องจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่ตามกระแส ไม่ทำตามตาม ค่านิยมหรือกระแสสังคม และไม่สนใจว่าบุคคลภายนอกจะมองพวกเขาอย่างไร พวกเขามีได้ต้องการ ให้บุตรหลานของตนเองเป็นเลิศด้านใดด้านหนึ่งดังที่พวกเขากล่าวอ้างว่าผู้ปกครองที่จัดการศึกษา โดยครอบครัวแบบเดียวมีความต้องการเช่นนั้น นอกจากนี้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ไม่ได้สนใจว่าบุตรหลานของตนเองจะต้องเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เนื่องจากไม่มีกรอบ ทางสังคมใดๆ มาจำกัดความคิด ความเชื่อของพวกเขา ดังนั้นเรื่องของการศึกษาในอนาคตจึงไม่ได้ เป็นประเด็นหลักที่ผู้ปกครองเหล่านี้ให้ความสำคัญดังเช่นคนทั่วไปคาดหวัง ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและเจตคติที่แตกต่างจากกระแสสังคมโดยเฉพาะทางด้านการศึกษา ดังนี้

“ผมว่าแนวโน้มในอีก 10 ปีข้างหน้าคนที่เลือกเข้ามหาวิทยาลัยก็คือคนที่ไม่รู้ จะทำอะไร ตอนนั้นการศึกษามันน่าจะใกล้ล้มเหลวขึ้นทุกทีแล้ว เหมือนต้นไม้อ้วนโค่น คนก็เริ่มดิ้นรน เกาะต้นไม้ที่พึ่งได้ ถึงจุดหนึ่งคนก็จะแสวงหาทางเลือก เค้าไม่ถูก พวกนี้มีโอกาสที่ดีกว่า เรามีหน้าที่ จะต้องเตรียมความพร้อมให้เป็นหัวหอก แล้วทำอย่างไรให้การทำงานไม่ผูกติดกับใบcertificate เพราะ ในมหาวิทยาลัยไม่ได้ให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต” (พอเสื่อ. 2556: สัมภาษณ์)

“เห็นคนสมัยก่อนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เค้าเรียนศึกษาผู้ใหญ่ มาเรียนกัน ตอน 30 40 เค้ายังอ่านออกเขียนได้เลย มันจะไปยากอะไร” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

“มหาวิทยาลัยไม่มีไม่เป็นไร ก็ยังมีก.ศ.น มีรามคำแหง คิดว่าไม่จำเป็นต้องไปเรียน มหาวิทยาลัยที่ต้องเอ็นทรานซ์ ยิ่งไวก้มีรามคำแหงมารองรับ ถ้ามีตั้งค์หน่อยก็ไปเมืองนอกเลย คือถ้าผมอง แค่นี้จะไปเอาภาษาอังกฤษ แล้วเราก้ไปอยู่กับเค้าด้วย ยังไม่รู้อนาคตแต่เราวางไว้แบบนี้ กศน รามคำแหง ไม่ก็ไปเมืองนอก คือไปเอาภาษากลับมาแล้วมาทำงานอาชีพตัวเองอิสระ” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“เรายังไม่ได้วางแผนแล้วก็ไม่คิดว่าจะให้ลูกเราเข้าระบบด้วยซ้ำ อาจจะ กศน เทียบเอา เป็น กศน ก็ได้ถ้าเค้าจะใช้วุฒิไปไหน ไปเทียบ กศน เอา คือไม่ได้ซีเรียสเรื่องนี้เลย” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

“เราเคยคุยกันมาตั้งแต่แรก แล้วเนอะ อันนี้ เพราะว่าเรา ไม่ได้สนใจกับใบปริญญา เราสนใจกับ วิธีที่เขาจะอยู่ในโลก ปัจจุบันให้ได้อะ อย่างเขาจะอยู่อย่างเลี้ยงชีพตัวเองได้ โดยที่ไม่ต้องไปเป็นภาระให้คนอื่น” (แม่ช้าง. 2557: สัมภาษณ์)

กรอบที่เคลื่อนไหว

นอกเหนือจากด้านการศึกษา ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความเห็นตรงกันว่าพวกเขาไม่ได้วางกรอบที่เข้มงวดให้กับบุตรหลานของพวกเขาแต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่มีกรอบเลย ดังที่ผู้ปกครองกล่าวนิยามกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยเปรียบเทียบว่า

“คิดว่ากลุ่มนี้น่าจะเหมือนผีเสื้อ เพราะว่าผีเสื้อมันมีความอิสระในมุมของมันนะ แต่มันก็ค่อยๆ ไปไม่ได้แบบว่าปัดปาดอะไรอย่างนี้ละ มันมีการเจริญเติบโตเป็นขั้นเป็นตอน มันมีความสุข และความอิสระ อยู่ในนั้นละ คือมันไม่มีกรอบอะไรมากมาย” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองท่านอื่นๆ กล่าวเสริมอีกว่า

“กรอบมี แต่กรอบเราใหญ่มาก” “ใช่ กรอบเราเบียวไปได้เรื่อยๆ” “กรอบเราเส้นไม่หนา” (แม่บี. 2557: สัมภาษณ์)

แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแม้ปฏิเสธว่าตนเองเป็นผู้ไม่ตามกระแส แต่อีกนัยหนึ่งพวกเขาจำเป็นต้องตามกระแสหรือค่านิยมทางสังคมที่เห็นว่าสามารถเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้บุตรหลานของตนไปสู่เป้าหมายที่พวกเขาได้ตั้งไว้ ดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

“เอากระแส แต่ของเราเอาความต้องการของลูกเป็นหลัก เพราะเราจะถาม คือทุกคนในที่นี้ จะมีการถามลูกตลอดเวลา ว่ามีความสุขกับการเรียนมั๊ย ชอบมั๊ย แบบนี้ จะลองแบบอื่นมั๊ย ซึ่งคำตอบที่ออกมามันก็คือ เขา มีความสุข เขาชอบ เพราะหลายๆ ครอบครัวก็ได้ลองให้เขาไปดูตาม ร.ร. คือมันด้วยข้อจำกัดของร.ร. ด้วยอะไรหลายๆ อย่าง เขารู้สึกว่ามันไม่สนุกเลย ทำให้การเรียนมันช่างเครียด เขาไม่ชอบ ก็เลยยังอยู่กับมาทุกวันนี้ละคะ” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

สิ่งที่สำคัญและเป็นแก่นของอัตลักษณ์ “คนนอกกรอบ” นี้คือความเป็นธรรมชาติ จากการสังเกตแบบทั้งมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมพบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความเป็นธรรมชาติ น้อยครั้งที่มีการแสดงสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มเรียน ไม่มีเครื่องแบบนักเรียนแต่ก็ไม่ได้ต่อต้าน มิได้แสดงว่าตนเองมีความเป็นไทยแบบสุโต่งหรือเป็นวิถีพุทธแบบเต็มขั้น เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้เชื่อว่าตนอยู่ในปัจจุบันพร้อมทั้งกล่าวว่า “รูปแบบไม่ใช่คำตอบของพวกเรา” แต่เมื่อมีความเป็นกลุ่มเกิดขึ้นก็ไม่สามารถปฏิเสธกฎเกณฑ์ของกลุ่มได้ดังคำกล่าว

“ถ้าต่างในตัวพ่อแม่ ก็จะมีกฎเกณฑ์ของกลุ่มคอยบังคับอยู่ มันก็ไม่ได้ต่างซะจนคุณหลุดออกไปเลย มีกฎเกณฑ์ของกลุ่มคอยดูแลอยู่ เหมือนว่าทุกคนมีวงกลมของตัวเองอยู่” (แม่เต่า. 2557: สัมภาษณ์)

ดังนั้นความเป็นธรรมชาติของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้ถูกสะท้อนอยู่ในอัตลักษณ์ร่วมต่างๆ ของพวกเขา

3) ศรัทธา

“สิ่งแรกคือต้องมีศรัทธา เชื่อมั่นในตนเอง เคารพในการตัดสินใจของตัวเอง นั่นก็คือ ศรัทธาต่อโฮมสคูล”

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

อัตลักษณ์ร่วมที่สำคัญของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นอีกประการหนึ่งคือ “ศรัทธา” หมายถึง ความเชื่อมั่นที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีต่อตนเอง ศรัทธาที่มีต่อผู้ปกครองท่านอื่น ศรัทธาในตัวบุตรหลาน และศรัทธาต่อระบบการจัดโฮมสคูล โดยอัตลักษณ์นี้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการคงอยู่ของความเป็นครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น หากครอบครัวใดขาดอัตลักษณ์นี้ อาจไม่สามารถมีคุณสมบัติที่ดีในการเป็นผู้จัดการเรียนการสอนโฮมสคูลแบบกลุ่มได้ ตามแนวทางที่ครูทิม(นามสมมติ) วางไว้ตามคำกล่าวว่าหลักสำคัญมี 4 ข้อคือ เวลา ศรัทธา การเรียนรู้อยู่เสมอ และความเป็นกัลยาณมิตร

ศรัทธาต่อตนเอง

จากแนวทางของครูทิมที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์แห่งศรัทธาของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น พวกเขาส่วนใหญ่แสดงถึงศรัทธาในตนเองอย่างแท้จริงดังคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“เรารักลูก และเราทำได้เรามีศักยภาพที่จะทำ หมายความว่าความมั่นใจในเรื่องของเวลาที่จะทุ่มเทให้ลูกได้ เพราะการทำโฮมสคูลนี้ไม่ใช่ เข้ามาส่ง เย็นมารับ แล้วในแง่ของเศรษฐกิจต้องได้ ในแง่ของความรู้ต้องได้ ก็คือเราคิดว่าเรามีความพร้อม แต่แน่นอน เราไม่เพอร์เฟ็ค อาจจะเก่งทุกเรื่องยกเว้นอาร์ต แต่ผู้ปกครองท่านอื่นมี” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

หลายครอบครัวพยายามที่จะเป็นผู้ให้ความรู้กับบุตรหลานของตนแม้ว่าบางครั้งเนื้อหาไม่ได้ถูกจรรีกับบางท่านแต่พวกเขาพยายามเรียนรู้ตลอดเวลา เช่น ผู้ปกครองท่านหนึ่งเรียนหลักภาษาไทยพร้อมไปกับลูกโดยยอมรับว่าวิธีการเรียนเปลี่ยนไป เขาไม่สามารถสอนลูกได้ถ้าหยุดอยู่กับที่ ดังนั้นผู้ปกครองท่านนี้จึงมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ไปพร้อมกับลูก หรือในบางกรณีที่มีใบปทเรียน ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นพร้อมเปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ตนเองไม่เคยสัมผัส โดยไปทัศนศึกษาพร้อมกับบุตรหลานของตน ให้ความร่วมมือกับกลุ่มจึงทำให้การแบ่งปันหลายๆ อย่างเกิดขึ้น ได้เรียนรู้ทักษะสังคมมากขึ้นซึ่งเหล่านี้มีส่วนให้เกิดความกลมเกลียวขึ้นในกลุ่ม ผู้ปกครองท่านหนึ่งให้คำแนะนำว่า

“พ่อแม่ต้องมั่นใจในตนเองก่อนเลยครับ ต้องกล้าเผชิญกับทุกเรื่องที่มันจะเกิดขึ้น คือมันต้องมั่นใจในจิตใจ ในอารมณ์ของตนเองนะครับ ก็คือพ่อแม่ที่อยู่ด้วยกันเนี่ยเป็นสปีชีส์เดียวกันนะ ค่อนข้างมั่นใจและก็นักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย ๆ นะครับ” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

ครอบครัวเหล่านี้เป็นกัลยาณมิตรเสมอ มิใช่กับเฉพาะบุคคลในกลุ่มแต่รวมถึงกับตัวผู้วิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และบุคคลที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านเรียนท่านอื่นๆ บางครอบครัวกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการสอน หรือมีจิตวิญญาณความเป็นครูต่างๆ ที่มีได้จบการศึกษาสาขานี้โดยตรงโดยครอบครัวและครูทีมให้การยอมรับ จากประสบการณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลทำให้ครอบครัวเหล่านี้เกิดการพัฒนารับขึ้นโดยส่งผลให้พวกเขาเกิดศรัทธาต่อตนเอง เชื่อมั่นว่าสามารถสอนบุตรหลานของตนได้

ศรัทธาต่อสมาชิกในกลุ่มบ้านเรียน

นอกเหนือจากศรัทธาตนเองแล้ว ทุกครอบครัวมีศรัทธาต่อผู้ปกครองท่านอื่นๆ เช่นกัน โดยเชื่อมั่นว่าผู้ปกครองท่านอื่นสามารถอบรม สั่งสอน และเลี้ยงดูบุตรหลานของตนได้ ดังสะท้อนจากคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“เห็นจากคนที่มาร่วมกลุ่มกันแล้วเชื่อว่าทุกคนมีคุณธรรมพอ ทุกคนมีการมองโลก มีมุมมอง มีทักษะการใช้ชีวิตของตนเองได้ ok trust กันมากกว่าอะ trust ในครูทีม trust ในพ่อแม่คนอื่นๆ แล้วเราก็ก็นั่นใจจะทำอะไรก็ทำจะไปไหนก็ไป” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

“ถ้าจะเปรียบเทียบกับสัตว์มันน่าจะเป็นสัตว์ที่มีสังคม สังคมที่มีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน ไม่ใช่สัตว์ที่อยู่เดี่ยวๆ อาจจะเป็นมดหรือผึ้ง” (แม่บัว. 2557: สัมภาษณ์)

“ของเรามันไม่ใช่homeschool เพียงๆ สำหรับที่นี้ะครับ เหมือนกับว่าเราผลัดกันเลี้ยงลูกอะ ช่วยกันเลี้ยงลูก มาแชร์กัน ทุกคนมีอาชีพของเขาอยู่แล้ว เพียงแต่เราต้องจัดตารางเวลาตัวเอง แล้วก็ตกลงกัน ทุกคนต้องมีส่วนในการสอนหรืออื่นๆ คือเราช่วยกันเลี้ยงลูกของเราละ เลี้ยงกันเป็นก้อนเลย” (พ่อสิงโต. 2557: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับซึ่งกันและกัน แต่ละครอบครัวมีหน้าที่ที่ชัดเจนโดยแบ่งหน้าที่ตามความเหมาะสมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับและเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้ปกครองแต่ละครอบครัว เนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีความแตกต่างกัน ดังนั้นศรัทธาต่อศักยภาพของผู้ปกครองท่านอื่นอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงต้องเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยผู้ปกครองส่วนใหญ่ตระหนักและเข้าใจถึงความแตกต่างดังกล่าวเปรียบเทียบกับผู้ปกครองท่านหนึ่งเปรียบเทียบกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นว่าเหมือนปลาหางนกยูงซึ่งเหตุผลเป็นไปดังกล่าวนี้

“ความหลากหลายของสี หลากหลายพันธุ์ รวมกันแล้วสวยงาม” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

จากเหตุผลนี้สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตระหนักและยอมรับความแตกต่างและอัตลักษณ์นี้ก่อตัวและชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“คือตอนแรกๆ อาจจะ ยังไม่ได้รู้สึกอะไร เพราะว่ามันเหมือนกับสังคมใหม่ที่เข้ามา แต่ วันเวลาผ่านไป ผ่านกิจกรรม หลายสิ่งหลายอย่าง มันหล่อหลอมเข้าไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นลูกเราและลูกเราๆ คือผิดถูกยังงี้ก็คือลูกเราหมด ผู้ปกครองแต่ละคนก็แตกต่างกันออกไป แต่เราก็เรียนรู้ซึ่งกันและกัน” (แม่ช้าง. 2557: สัมภาษณ์)

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ปกครองอีกท่านที่กล่าวว่า

“มันมีความแตกต่างอยู่แต่ในนั้นมันก็มีอะไรที่มันผสมกันได้ มันมีแรงดึงดูดบางอย่างที่ทำให้เราอยู่ด้วยกันได้ อย่างมีความสุข แต่ในความเป็นธาตุของแต่ละคน มันก็มีอะไรแตกต่างกัน” (พ่อเสือ. 2557: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้ยกตัวอย่างถึงการแก้ไขปัญหาที่มาจากความคิดที่แตกต่างโดยกล่าวว่า

“คิดต่างของเราก็เป็นแบบอยากให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วเราก็เอามาโหวตกัน โหวตว่าใครจะเรียนแบบนี้ ใครจะเอาประวัติศาสตร์ ใครจะเอาแบบธรรมชาติดีก็จะเอามาโหวตกัน แม้กระทั่งเด็กก็ต้องมีส่วนนะคะ ไม่ใช่ผู้ใหญ่อย่างเดียว เด็กต้องมีส่วนอย่างมาเลยนะ คำที่ต้องมีส่วนด้วย พ่อแม่เป็นผู้สนับสนุน ไปทัศนศึกษาเราต้องมาคิดกันว่าจะไปที่ไหน พ่อแม่ก็จะตามไปด้วย เราก็ไปดูแลลูกเราด้วย ลูกคนอื่นด้วย ก็คือมีความเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อยู่แล้วเหมือนกับพี่น้องอะ เราคุยกันเช่นใครอยากไปเรียนว่ายน้ำ ไม่ใช่ลูกตัวเองนะ ลูกคนอื่นแต่ก็เอาไปเรียนด้วยกัน ถ้าใครจะไปด้วยก็หิ้วกันไป ไม่มีลูกเค้าลูกเรา ไม่มีการแบ่งแยก ก็เป็นครอบครัวเดียวกัน” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

ศรัทธาต่อบุตรหลานและระบบโฮมสคูล

นอกจากศรัทธาที่มีต่อตนเองและผู้ปกครองท่านอื่นในกลุ่มบ้านเรียน ศรัทธาในตัวบุตรหลาน และศรัทธาต่อระบบโฮมสคูลก็ถือเป็นสิ่งสำคัญของอัตลักษณ์แห่งศรัทธา จากการที่แต่ละครอบครัวตัดสินใจเลือกจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มหมายความว่าพวกเขาเล็งเห็นถึงข้อได้เปรียบของโฮมสคูลและการศึกษาระบบนี้สามารถตอบโจทย์ทุกครอบครัวในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้

จากอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นอัตลักษณ์ที่ค่อนข้างมีเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอัตลักษณ์มุมมองทางการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคิด ความเชื่อ การตัดสินใจ และพฤติกรรมของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งสิ้น

3.3 การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

จากอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่นำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงการก่อตัวของอัตลักษณ์เหล่านี้โดยจะนำเสนอขั้นตอนการก่อตัวของอัตลักษณ์ที่สำคัญและมีอิทธิพลในการก่อให้เกิดอัตลักษณ์ที่สำคัญเหล่านี้ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การสังสมประสบการณ์
2. การคัดเลือก จัดจำ และนำมาประยุกต์
3. เชื่อมโยงประสบการณ์นั้นกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาส่วนบุคคล
4. ข้อมูลป้อนกลับ

การสร้างอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างซ้ำๆ โดยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดทั้งชีวิตของบุคคลหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์แห่งตนของมนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การที่มนุษย์ปรับตัวตามบทบาท หน้าที่ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้มนุษย์ทุกคนก็มีอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวแต่หลากหลายอัตลักษณ์ประกอบขึ้นมาเป็นตัวพวกเขา ดังนั้นอัตลักษณ์แต่ละอัตลักษณ์นั้นอาจมีกระบวนการก่อตัวที่แตกต่างกัน และเนื่องจากอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอถึงการก่อตัวของอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยการก่อตัวของอัตลักษณ์เหล่านี้ อาจเกิดขึ้นก่อนหรือระหว่างที่ครอบครัวตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียน

3.3.1 การสังสมประสบการณ์

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวล้วนผ่านประสบการณ์ทั้งดีและไม่ดีมากมายโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อ สภาพแวดล้อมหรือแม้แต่การมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก็ตาม ครอบครัวเหล่านี้เกิดการสะสมทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว การก่อตัวของอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้เริ่มมาจากการถ่ายทอดทางสังคมโดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว ผู้ปกครองเหล่านี้ถูกอบรมเลี้ยงดูตามแนวทางที่แตกต่างกัน นอกจากนี้พวกเขาได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแทนต่างๆ เช่น โรงเรียน เพื่อน และสื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมนั้นแต่ละครอบครัวได้รับผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสภาพแวดล้อมต่างๆ ผลจากการถ่ายทอดทางสังคมที่เกิดขึ้นตั้งแต่พวกเขาเหล่านี้เกิดจนถึงปัจจุบันคือ ประสบการณ์ ก่อนการก่อตัวของอัตลักษณ์แต่ละครอบครัวได้กล่าวว่าตนเองได้รับอิทธิพลโดยตรงจากครอบครัว ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“โดยธรรมชาติของลูกคนโตด้วยมักรับ ต้องจัดการเอง พ่อกับแม่เป็นลูกคนโตเหมือนกัน มีพี่น้องสี่ห้าคนเหมือนกัน ยิ่งเป็นครอบครัวคนจีนด้วยยังไม่ค่อยสนใจ ทำมาค้าขายอย่างเดียวไม่สนใจว่าลูกจะเรียนอะไร ให้ไปจัดการเอาเอง เลยเป็นแบบคราวด์เพราะพ่อก็เป็นอย่างนี้ด้วย เขื่อนมันก็ใช่ ดื้อก็ใช่ มันเป็นคนแรกเตอร์” (พ่อสื่อ. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองท่านนี้แสดงให้เห็นอิทธิพลที่ครอบครัวมีต่อผู้ปกครอง โดยมีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัย ความคิด และเจตคติ อาจกล่าวโดยสรุปว่าการก่อตัวของอัตลักษณ์นั้นเริ่มมาจากการที่ผู้ปกครองเหล่านี้สังสมประสบการณ์ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

3.3.2 การคัดเลือก จดจำ และนำมาประยุกต์

หลังจากที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับและสั่งสมประสบการณ์มาชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้ว พวกเขาเหล่านี้มีกระบวนการคัดเลือกประสบการณ์ที่มีอิทธิพลต่อจิตใจ เจตคติ และความเชื่อ โดยพวกเขาแสดงออกผ่านการบอกเล่า ซึ่งประสบการณ์ที่น่าจดจำไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ถูกถ่ายทอดผ่านคำพูดซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ข้อมูลจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้นมาจากการคัดเลือกประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการความคิดและความรู้สึก ซึ่งเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน และเป็นข้อมูลที่มีความน่าสนใจและเป็นประโยชน์ดังเช่นการเล่าถึงภูมิหลังของตนเอง อย่างไรก็ตามแต่ละครอบครัวมิได้เล่าเฉพาะประสบการณ์ของตนเองที่น่าสนใจเท่านั้น แต่พวกเขามักตอบคำถามได้ตรงประเด็นซึ่งมาจากประสบการณ์จริง ดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ตอนเล็กๆ เราเห็นเพื่อนกินขนมบาทหนึ่งเราก็กิน ทำไปถึงจะได้กินนะ คุณแม่ก็เข้าไปในสวน แกวบ้านคำมีสวน ก็ไปตรงกอไผ่มีดินเหนียวแม่เห็นแกวบ้านมียิงนกตกปลา คุณแม่ก็ปั้นดินเหนียวเป็นลูกกลมๆ ตากไว้เต็มหลังคาสังกะสีบ้านเลย แล้วก็ขายเค้า สิบลูกบาท” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“แม่ทำบริษัทลิซซิ่ง ไฟแนนซ์ บริษัทเมซิเดสเบนซ์ ไม่ได้ตรงเลย จบภาษาศาสตร์ แต่ทำงานไฟแนนซ์ คนละเรื่องเลย มันไม่ใช่ที่เราชอบไง เหมือนไปเป็นทาส เค้าจะชี้ให้หยุดวันไหน ทำงานวันไหน ชี้เป็นชี้ตายได้ เหมือนชีวิตเลือกไม่ได้ ไม่กล้าแม่แต่จะคิดว่าเราชอบอะไร” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

“ตอนเด็กๆ ต้องยอมรับว่าเป็นเด็กเรียนเก่ง ที่บ้านมีสตางค์และพ่อแม่ protect มาก เป็นลูกคนสุดท้องมีพี่ชาย แต่มาวัยหนึ่งเรารู้ว่าที่บ้านเราล้มละลายแล้วจริงๆ แล้วก็โตแล้วนะ มีแฟน แฟนก็ไปคบกับอีกคนหนึ่งแล้วแม่ก็เป็นมะเร็งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นในเวลาทั้งหมด 3 เดือน ถึง 5 เดือนคือแบบว่า 3 อย่างประดังเข้ามาไม่รู้ว่าจะมีชีวิตต่อไปทำไมวะ ชีวิตมันคืออะไร และเราจะหาคำตอบได้จากที่ไหน” (แม่เต่า. 2556: สัมภาษณ์)

“ครูบางคนเขาก็มองต่างมุมเนอะ บางคนถึงขนาดเอาเราไปขังเลยนะไอ้ที่เขียนชานี๋ย จำได้จนทุกวันนี้ ป.4 อะ ผังใจว่าโดนขังในตู้กับเอกสาร ครูผู้ชายใจร้ายมาก ทำไมครูไม่เข้าใจหนู อยากเขียนสวยๆ อ่า มันยังฝังใจนะโดนขังอะ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าที่ผู้วิจัยนำมาเป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาเหล่านี้บอกเล่าประสบการณ์ที่น่าภาคภูมิใจหรืออาจเป็นประสบการณ์ที่ฝังใจโดยผ่านการคัดเลือก จดจำ และนำมาประยุกต์ จึงถือได้ว่าเป็นอีกขั้นตอนในการก่อตัวของอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยขั้นตอนต่อไปคือขั้นตอนที่ผู้ปกครองเหล่านี้กำลังนำข้อมูลจากประสบการณ์มาวิเคราะห์เพื่อนำไปเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาที่พวกเขาเหล่านี้ยึดเป็นสรณะโดยปรัชญาเหล่านี้ที่พวกเขายึดมั่นก็มาจากการสั่งสมประสบการณ์ผ่านการถ่ายทอดทางสังคมมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง

3.3.3 เชื่อมโยงประสบการณ์นั้นกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาส่วน

บุคคล

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกคนครอบครัวต้องเคยผ่านประสบการณ์การตัดสินใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียนให้กับบุตรหลานของตน ดังนั้นขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะเป็นช่วงเวลาที่ครอบครัวเหล่านี้กำลังจะก้าวเข้ามาเป็นครอบครัวโฮมสคูล มีอัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้จัดการศึกษาที่ค่อยๆ เริ่มชัดเจนขึ้น หลังจากที่ครอบครัวเหล่านี้ผ่านกระบวนการคัดเลือกประสบการณ์ จัดประสบการณ์ และนำมาประสบการณ์มาประยุกต์ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้นำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการถ่ายทอดทางสังคมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปโดยทำการเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาส่วนบุคคล ครอบครัวทั้งหลายเกิดความเข้าใจและยอมรับ ซึ่งผลจากการเชื่อมโยงมีอิทธิพลต่อความมั่นใจในการก่อตัวของอัตลักษณ์โดยเฉพาะอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูและการศึกษาของบุตรหลาน อัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นค่อยๆ ก่อตัวขึ้นและชัดเจนขึ้นเนื่องจากในระหว่างกระบวนการเชื่อมโยงนี้ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับการถ่ายทอดทางสังคม เช่น จากการเปิดรับสื่อ การพูดคุยกับกลุ่มผู้ปกครองคนอื่นๆ และการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบ้านเรียนต่างๆ เป็นต้น ดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“ตอนแรกเราหาใกล้บ้าน คือวันหนึ่งเราไปที่โรงพยาบาลธนบุรีแล้วไปอ่านนิตยสารสัมภาษณ์ครูออฟก่อน แล้วว่าเป็นโรงเรียนวิถีพุทธนะ อย่างนั้นอย่างนี้ เราก็เลยสนใจ มันไม่เห็นเด็กให้เล่นเทคโนโลยี เพราะว่าโรงเรียนมีข่าวมาละว่าติดเกม ประกอบกับเคยเห็นคำสัมภาษณ์กลุ่มผู้ก่อตั้งโฮมสคูลช่วงแรกๆ ตั้งแต่สมัยยังไม่มีลูกเลยนะ มันมีการศึกษาแนวนี้ด้วย เออวะ มีลูกก็เข้าแบบนี้แหละ คิดว่าน่าจะเหมาะ เพราะการศึกษาไทยก็ไม่ได้เห็นได้ตอบโจทย์ เราก็ไม่ได้เห็นได้ทำไรตามที่เราชอบเลย คนเราไม่สามารถที่จะเลือกเป็นได้ หรือว่าต้องเรียนๆ ไปเพื่อไม่ให้ตกงาน จบม.6 ก็ต้องเรียนต่อ ไม่งั้นจะกลายเป็นคนฟิสิก” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองท่านนี้มีปรัชญาวิถีพุทธอยู่แล้วและเป็นผู้ปกครองที่ปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิจ ดังนั้นผู้ปกครองท่านนี้นำข้อมูลหรือประสบการณ์ที่ได้รับทั้งก่อนมีลูกและหลังมีลูกมาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตตนเอง ข้อสรุปก็คือผู้ปกครองยอมรับการศึกษาทางเลือก ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่นำลูกเข้าเรียนโรงเรียนอนุบาลเดียวกัน ดังนั้นพวกเขาเหล่านี้มีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองท่านอื่นๆ จากปฏิสัมพันธ์ครั้งนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์เช่นเดียวกันเพราะครอบครัวส่วนใหญ่มีแนวคิดต่อระบบการศึกษาที่คล้ายกันดังนั้นการตัดสินใจจัดโฮมสคูลเป็นผลมาจากที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเลือกนำประสบการณ์มาเชื่อมโยงกับแนวคิด ความเชื่อ และปรัชญาด้านการดำเนินชีวิตและการศึกษา ดังคำบอกเล่าของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่เล่าว่า

“ตอนเริ่มตัดสินใจ จริงๆแล้วคุณแม่อีกท่านหนึ่งมาชวน คุณแม่ท่านนี้เดิมอยู่ที่กลุ่มบ้านเรียนอีกแห่ง แต่หลังจากนั้นเค้าแยกตัวออกไปเพื่อจำกัดจำนวนนักเรียน คุณแม่ที่ออกไปท่านนี้เค้าก็เลยมาชวนพี่ เค้าก็รับเราเรียนต่อไป” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองบางท่านพยายามเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากหลายแหล่งข้อมูล ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เคยพาเค้าไปเรียน เบบีจีเนิส ให้เค้าไปเรียนรัฐสังคม เพราะเค้าเป็นลูกคนเดียวอยู่แต่กับเรา ให้เค้าไปเจอจะได้เปล่งเสียงออกมาบ้าง ให้พูดเก่ง และก็ไปเจอแม่สองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งไป เต้นหัลเลิลล้า อีกกลุ่มหนึ่งไปเตรียมความพร้อมรุ่งอรุณ วันสว่างจิต จิตเมต เราก็ดูหนังหาข้อมูล มาอ่าน search internet ค้นหาข้อมูล เรียนแบบไหนที่มันเหมาะกับเด็กวัยนี้จริงๆ พอหาข้อมูลไปมันเอียงมาทางด้าน เตรียมความพร้อม” (พ่อปูน. 2556: สัมภาษณ์)

โดยผู้ปกครองต้องการข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดและความเชื่อของตนเองเพื่อสร้างความมั่นใจและเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจ จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าการก่อตัวของอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลค่อยๆ เริ่มอย่างช้าๆ โดยไม่รู้ตัวและเป็นไปอย่างธรรมชาติ ไม่เพียงแต่ช่วงก่อนการตัดสินใจเท่านั้น กระบวนการเชื่อมโยงนี้ยังเกิดขึ้นระหว่างที่ครอบครัวจัดโฮมสคูล เนื่องจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาไม่ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองท่านอื่นๆ ปฏิสัมพันธ์กับเด็กๆ และปฏิสัมพันธ์กับคุณครูทิม (นามสมมติ) หรือบุคคลและสภาพแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นผู้จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบางอัตลักษณ์อาจเริ่มก่อตัวจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เช่น อัตลักษณ์ “ศรัทธา” หมายถึงศรัทธาต่อผู้ปกครองท่านอื่นๆ และต่อครูทิม (นามสมมติ) เป็นต้น หรืออัตลักษณ์จะมีความเข้มแข็งและชัดเจนขึ้นหลังจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น อาจกล่าวโดยสรุปว่าการก่อตัวของอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะต้องผ่านขั้นตอนการเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ตนเองสัมผัสและคัดเลือกตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล

3.3.4 ข้อมูลป้อนกลับ

หลังจากที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหลายนำประสบการณ์ที่ตนเองคัดเลือกมาเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาการดำเนินชีวิตแล้วนั้น พวกเขาเหล่านี้ต้องการข้อมูลป้อนกลับโดยผ่านการแสดงออกบางรูปแบบเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลป้อนกลับก่อนที่ครอบครัวเหล่านี้จะสกัดและผลิตอัตลักษณ์ออกมาอย่างชัดเจน แม้ว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นพวกนอกกรอบหรือเป็นกลุ่มที่ไม่สนใจกระแสสังคมโดยเฉพาะด้านการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นถึงความภูมิใจหรือสะท้อนใจที่มากจากการได้รับข้อมูลป้อนกลับ ดังคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“มีวันหนึ่งเราไปห้างและทำโทษลูกแต่ไม่เชิงทำโทษหรือ เราให้เค้านับ 1-100 และก็นับ 100-1 คนเค้าก็มองเราเนอะ เรียนที่ไหนเนี่ย ทำโทษลูกแปลกๆ เนอะ ปกติต้องดูลูกแต่ที่นี่ให้ลูกมานับถอยหลัง เราก็บอกว่า อ้อ ให้ลูกเรามีสติละ ให้อยู่กับตัวเองและคิดว่าตอนนี้เราทำอะไรอยู่ เค้าถามว่าเรียนที่ไหน เราก็บอกว่าบ้านเฟิร์นค่า เค้าก็งง เราก็บอกว่าจัดกลุ่มกันเรียนเอง เค้าก็บอกว่าดีเนอะจะไปสอนหลานบ้าง ทำโทษลูกแปลกเนอะ หลานอยู่โรงเรียนอย่างดีแต่ทำไมไม่สอนอย่างนี้บ้างเนอะ ทำโทษแต่ว่าแรงๆ เค้าว่าเราทำโทษแปลก คนเลยรู้จักมากขึ้น เลยอยากมาดูว่าสอนยังไง เป็นแบบไหนแล้วทำไมเราถึงมีวิธีคิดอย่างนี้” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

“ได้รับคำชมเยอะนะ อย่างว่ายากทาง อันนี้มาจากประสบการณ์ พ่อแม่หลายๆคนแถวบ้านบอกว่าตัวแค่นี้จะให้ทำอย่างโน้นอย่างนี้แล้วหรือ แต่ของลูกเขานะเค้าชอบคนโตกลับกลายเป็นว่าทำไมทำอย่างนี้ไม่ได้เลย” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“คือว่าเค้าไม่ค่อยอยากจะคุยกับเราเลยอ่า เค้าจะมองว่าลูกเราโง่ คือหลานเรียนเยอะมาก 7:30-18:00 แต่ลูกเราเรียน 9:00-15:30 คือเวลาเปิดหนังสือแม่ของหลานก็บอกว่าให้อ่านให้ลูกเราฟัง คือมันย่ำว่าลูกเราอ่านหนังสือไม่ได้” (แม่งุ่น. 2556: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลป้อนกลับที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับมีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวเหล่านี้ แม้ว่าปกติมนุษย์ต้องการข้อมูลป้อนกลับเชิงบวกแต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธข้อมูลเชิงลบได้ เพียงแต่บุคคลนั้นต้องนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์หรือปรับเปลี่ยนบางประการเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลป้อนกลับเชิงบวก อัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นพัฒนามาจากความสัมพันธ์หรือการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งผู้ปกครองหลายท่านสะท้อนความคิดเห็นของบุคคลภายนอกผ่านมุมมองตนเอง ดังคำกล่าว

“เราก็จะมองว่า อู๊ยพ่อแม่กลุ่มนี้ดีจัง ในสภาพสังคมแวดล้อมทุกวันนี้ยังมีกลุ่มคนแบบนี้อยู่อีกหรือ ที่ใส่ใจดูแลเลี้ยงลูกแบบใกล้ชิดไม่ได้ปล่อยไปตามกระแส เรียนอยู่ที่ไหนนี่ ขึ้นอยากไปเรียนด้วยจังเลย เด็กๆ มีชีวิตชีวา ถ้าเรามองจากภายนอกเข้ามานะ” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

ผู้ปกครองอีกท่านกล่าวเสริมว่า

“คือมันก็ต้องรู้สึกดีอยู่แล้ว เพราะว่า คือพ่อแม่เขาทุ่มเทกับลูก เขาเห็นลูกเป็นหลักสำคัญ ไม่เอาความต้องการของตัวเองว่า ขึ้นต้องการให้ลูกไปเรียนร.ร. นั่นนี่ มันดังนะ ร.ร.นี้มันสอนดีว่ะมันคือแบบมันไม่ใช่ไงคือ พ่อแม่กลุ่มนี้คือเขาเห็นว่าลูก โอเค ลูกจะทำอะไรให้ลูกทำแต่ก็อยู่ในกรอบและก็ คือเห็นความสำคัญของเด็กมากกว่าตัวเอง” (แม่บัว. 2557: สัมภาษณ์)

จากมุมมองเหล่านี้ประกอบกับข้อมูลป้อนกลับที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำไปสู่การมีอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียน

จากการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยสามารถแบ่งอัตลักษณ์ของผู้ปกครองออกเป็นทั้งหมด 3 อัตลักษณ์ ได้แก่ เด็กเป็นศูนย์กลาง คนนอกกรอบ และศรัทธา ซึ่งการก่อตัวหรือการสร้างอัตลักษณ์ทั้งหมดนี้มาจากขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

3.4 เจาะลึกการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

หลังจากที่ผู้วิจัยนำเสนอการก่อตัวของอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแล้วนั้น ผู้วิจัยตระหนักถึงการธำรงอัตลักษณ์เหล่านี้ เนื่องจากบุคคลอาจมีการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตนเองซึ่งเป็นอิทธิพลมาจากประสบการณ์ ความสามารถ ความเชื่อ และการปรับตัวของบุคคลนั้นๆ ดังนั้นการที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นยังคงมีอัตลักษณ์ตามที่นำเสนอสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบกลุ่มเรียน เช่นเดียวกับการก่อตัวของอัตลักษณ์ การธำรงอัตลักษณ์นั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อนเนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและเกิดขึ้นซ้ำๆ อย่างเป็นธรรมชาติ จึงเป็นการยากที่จะเข้าถึงกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยแบ่งออกเป็น 4 เงื่อนไข ดังนี้

1. การเปิดรับสื่อของครอบครัว
2. ความรู้สึกผูกพันกันในกลุ่ม
3. การได้รับการสนับสนุนทางครอบครัวและสังคม
4. พัฒนาการของบุตรหลาน

3.4.1 การเปิดรับสื่อของครอบครัว

เนื่องจากการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต ดังนั้นเงื่อนไขแรกก็คือ การเปิดรับสื่อ โดยผู้วิจัยพบว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเปิดรับข่าวสาร ดังนั้นข้อมูลข่าวสารที่ได้รับนั้นเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่เป็นสาเหตุให้ครอบครัวเหล่านี้เกิดการธำรงอัตลักษณ์ จากคำกล่าวของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวว่า

“สังคมทุกวันนี้มันน่ากลัวมากขึ้นนะ มันไม่ได้ยุ่ง่ายเหมือนเมื่อก่อน คนอื่นๆ คำจบกันมาได้ดิบได้ดี ตัวเราก็จบในระบบมาก็ไม่เห็นจะเลวร้ายอะไร ทำไมเด็กรุ่นนี้จะเข้าระบบไม่ได้ แต่พอมาคิดอีกที สังคมก็เปลี่ยนไปแล้ว ไปกลัวเรื่องสังคมมากกว่า สื่อและนักการตลาดมีความสำคัญมากกว่าพ่อแม่ เยอะเหมือนกันทุกวันนี้ เช่น เรื่อง ไวเทนนิง อะไรก็ไวเทนนิง ต่อไปคงใสในมามา ให้ชาวภายใน 5 นาที และก็แพชั่นโชว์หน้าอก ในตามแผนนิตยสารคงไม่มีใครใส่มีซิด ต้องโชว์นม ไม่งั้นมันไม่ดัง มียุคหนึ่งที่ 14 ตุลา นักศึกษาสนใจการเมือง แต่ยุคนี้เด็กสนใจที่จะเป็นดารา นักแสดง มันหาเงินได้ง่าย เร็ว อุดมการณ์ไม่มีละ อะไรที่จะทำให้มวลชนไม่มีละ” (แม่บัว. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองมีต้องการให้บุตรหลานของตนเองเข้าระบบการศึกษาปกติเพราะเยาวชนอาจถูกชักจูงด้วยสื่อที่ไม่มีความรับผิดชอบ หรือถูกกระทำจากสังคมปัจจุบัน ผลจากการเปิดรับสื่อนี้เป็นจุดหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเกิดความมั่นใจใจความคิด ความเชื่อ และเจตคติของตนเองมากขึ้น เกิดศรัทธาต่อกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการยากที่ครอบครัวเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์แห่งความเป็นครอบครัวที่จัดโฮมสคูลโดยสิ้นเชิง ผู้ปกครองอีกท่านก็กล่าวถึงสภาวะสังคมในปัจจุบันซึ่งการตระหนักถึงประเด็นนี้ยิ่งย่ำถึงการตัดสินใจที่ถูกต้องของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น อัตลักษณ์ “คนนอกกรอบ” ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถูกขำรังไว้เนื่องจากการตระหนักถึงสภาวะสังคมในปัจจุบันที่ไม่ค่อยจะดีนักตามเจตคติของครอบครัวทำให้พวกเขาเชื่อมั่นในการตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม โดยไม่สนใจว่าสังคมต้องการอะไร เช่น ใบปริญญา เป็นต้น ดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

“เราจึงเชื่อและยึดมั่นว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่พ่อแม่ให้ เพราะเราใกล้ชิดเค้าที่สุด ดังนั้นอันไหนที่เราคิดว่าศึกษาเรียนรู้และได้ผลประกอบกับสภาวะสังคมตอนนี้มันก็เหลวแหลกอะไรเหลือเกิน ไม่เป็นไรชั้นเลี้ยงลูกแม้ว่ามันไม่มีใบชั้นก็มีที่ให้มันอยู่ ก็ปลูกผัก ตันทุนชีวิตเซฟไว้แล้วเรื่องที่อยู่อาศัย ไม่ต้องไปดิ้นรน ไม่ต้องไปอะไรมากและ ที่นี้เหลือแค่ค้นหาข้าวกิน ผักที่ปลูกก็มีให้แล้ว อันนี้ไม่ได้มองแบบที่ว่าจะต้องร่ำรวยนะ อันนี้แค่ได้อยู่ด้วยลำแข้งตนเองได้ ถ้าสมมติว่าใครมองว่าลูกชั้นบ้า เค้าก็ลองอยู่ดูซิ มันต้องมีคนบ้าเหมือนเค้าบ้างแหละ มันต้องมีคนมาคุย แบบว่าจะต้องอ้อย เราก็เอียนสังคมปัจจุบันมาเยอะแล้ว” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อว่าคุณค่าอื่น ๆ อีกหลายคนกำลังมีมุมมองเช่นเดียวกับตนเอง จากความเชื่อนี้เองยิ่งย่ำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเหล่านี้เกิดการขำรังอัตลักษณ์แห่งตน

3.4.2 ความรู้สึกผูกพันกันในกลุ่ม

เงื่อนไขที่สำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น คือ ความรู้สึกผูกพันกันในกลุ่ม ผู้ปกครองหลายท่านสะท้อนให้เห็นว่าตนเองรู้สึกอบอุ่นและเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ดังคำกล่าวดังนี้

“การรักลูกไม่ใช่แค่รักลูกเราอย่างเดียว คือรักลูกพวกเราอะไม่ได้รักลูกคนใดคนหนึ่ง” (แม่ช้าง. 2556: สัมภาษณ์)

“ตอนนี้พวกเราอยู่กันเหมือนเพื่อนเหมือนญาติ เราใช้กิจกรรมเป็นตัวเชื่อม บางครั้งเช่นเราไปเข้าป่า ไปเขา ลำบากลำบาก เราก็ใช้สถานการณ์พวกนี้ช่วยให้เห็นอกเห็นใจ สนิท ชิดเชื้อ นิสัยความยากลำบาก บางทีตอนสบายๆ เราไม่รู้หรอก จะไปเห็นกันตอนลำบาก แร้นแค้น มันจะไปเห็นกันตอนนั้น เราผ่านกันมาเยอะ” (แม่ปลา. 2556: สัมภาษณ์)

“คือตอนแรกๆ อาจจะ ยังไม่ได้รู้สึกอะไร เพราะว่ามันเหมือนกับสังคมใหม่ที่เข้ามา แต่วันเวลาผ่านไป ผ่านกิจกรรม หลายสิ่งหลายอย่าง มันหล่อหลอมเข้าไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นลูกเรา และลูกเราๆ” (แม่ช้าง. 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกผูกพันและความอบอุ่นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการหล่อหลอมความเป็นครอบครัวเดียวกัน ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกครอบครัวรู้สึกที่ตนเองและบุตรหลานของตนเอง โชคดีที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเรียนนี้ ดังนั้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าเงื่อนไขนี้มีอิทธิพลต่อการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ อัตลักษณ์แห่งศรัทธา นอกจากนี้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหลายตระหนักถึงข้อได้เปรียบของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มโดยมาจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นอัตลักษณ์ต่างๆ จะถูกธำรงไว้เพราะครอบครัวเหล่านี้ยังคงเชื่อว่า การมองเด็กเป็นศูนย์กลาง การเป็นคนนอกกรอบ ไม่ฝืนตนเองไปตามกระแสสังคม เป็นเรื่องที่ต้องและเป็นข้อได้เปรียบกับบุตรหลานของตนเองมากที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์จากการสนทนากลุ่มซึ่งผู้ปกครองทั้งหลายกล่าวสรุปถึงข้อดีของการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่ม ดังนี้

“ถ้าเราจัดเดี่ยวๆ คือ เราจะมีมุมมองแค่มุมเดียวไม่มีมุมมองอื่นเข้ามาด้วย แต่แบบนี้มีมุมมองอื่นเข้ามาด้วยมาช่วยเติม แล้วเด็กเขาจะมีสังคมของเขาด้วย ถ้าจัดเดี่ยวเด็กๆ จะไม่ค่อยมีเพื่อนเขาจะเหงา” (แม่แมว. 2557: สัมภาษณ์)

“การจัดเป็นกลุ่มมันดีตรงที่ว่าเรามาแชร์กันทุกอย่างเลย แล้วเผอิญการแชร์ของเรา มันลงตัว คือเราแบ่งกันเลี้ยงลูกได้ เราสามารถไปทำกิจกรรมเป็นส่วนตัวบางเวลาในแต่ละอาทิตย์ได้ แต่ในขณะที่เดียวเราก็ดูแลอยู่ที่เป็นส่วนกลางมันช่วยได้มันก็ไม่หนักคนใดคนหนึ่ง ช่วยกันแบ่งเบาภาระ มันดีกว่า” (แม่เต่า. 2557: สัมภาษณ์)

“การทำคนเดียวมันก็จะแค่นั้นละ ความรู้หรือ network ทางสังคมของเรามันไม่เพียงพอกับการเรียนรู้ของลูก ก็ต้องมารวมกันเพื่อที่จะแชร์ทรัพยากรบุคคล ความรู้ แรงงาน การเงินประสบการณ์ และก็เวลา รวมถึงแนวความคิดที่แตกต่างกันในแต่ละครอบครัว” (แม่ช้าง. 2557: สัมภาษณ์)

ไม่เพียงแต่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเท่านั้นที่รู้สึกถึงความเป็นครอบครัวและความอบอุ่นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกคนได้สะท้อนถึงการรับรู้ในจุดนี้ ดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“ปกติถ้าตัวร้อนก็ให้ไปนอนห้องพยาบาล คือบางครั้ง ยาที่ดีที่สุดคือการกอดกัน ถามเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน ตอนนี้นับวันมันยิ่งห่างหายไป เราก็เติมมันเข้าไป เหมือนมดงาน ตัวเล็กๆ เขียวไปเรื่อยๆ” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมพบว่าเด็กๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีความกล้าหาญอันเนื่องมาจากความรู้สึกปลอดภัย ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้จากการจัดกิจกรรมเข้าค่ายนอกสถานที่ เด็กๆ แสดงความสามารถหลายด้านได้เป็นอย่างดี มีความกล้าหาญมากกว่าที่ผู้วิจัยคาดคะเน ยกตัวอย่างเช่น ฐานปีนป่าย เด็กผู้หญิงอายุประมาณ 4 ขวบกล้าที่จะเดินบนเชือกเส้นเดียวที่ขึงไว้สูงจากพื้นปูนประมาณ 1.3 เมตร เด็กๆ เหล่านี้รู้สึกว่าผู้ปกครองทุกคนเป็นพ่อและแม่ของพวกเขาโดยที่พวกเขาจะใช้คำว่า “พ่อ” และ “แม่” นำหน้าชื่อของผู้ปกครองแต่ละท่าน จากความอบอุ่นและความผูกพันที่เกิดขึ้นในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่บุตรหลานของแต่ละคนได้รับจะเป็นตัวกระตุ้นและมีอิทธิพลทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเกิดการธำรงอัตลักษณ์

3.4.3 การได้รับการสนับสนุนทางครอบครัวและสังคม

สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ การได้รับการสนับสนุนทางครอบครัวและสังคม อัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโหมสกุลแบบกลุ่มอาจเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายถ้าปราศจากการสนับสนุนจากคนในครอบครัว ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสะท้อนถึงการได้รับการสนับสนุนจากสามีหรือภรรยาของตนเอง หรือจากญาติพี่น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย โดยเป็นการสนับสนุนทั้งทางด้านทรัพยากร ด้านการเงิน รวมถึงกำลังใจ ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ด้วย life style ของที่บ้านคือมันตอบโจทย์ เพราะคุณพ่อมักจะพูดให้ฟังให้แง่คิดเพิ่มว่า ให้ลูกเปรียบเทียบเอาว่า ถ้าหนูตั้งแต่ออนนี้ว่าหนูชอบแกะสลัก คุณลองบอกว่าใช้เวลา 30 ปี ตอนคุณอายุ 30 ก็ 60 ละ แต่ถ้าลูกรู้ว่าชอบตั้งแต่ออน 10 ขวบ แล้วเพิ่มไปอีก 30 ปี ตอนลูก 40 ลูกก็เป็นผู้เชี่ยวชาญแล้ว มันตอบโจทย์ลูกแล้ว ถึงแม้ลูกเป็นผู้เชี่ยวชาญแต่ไม่มีใบปริญญา เขาก็เดินเข้ามาหาลูก มันก็ตอบโจทย์ลูกใจ คือจะเก่งอะไรเก่งได้ แต่มีอันหนึ่งที่มันเป็นโปรไปเลย” (แม่ปลา. 2557: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสามีของผู้ปกครองท่านนี้มีได้เพียงแค่มีเจตคติที่ดีต่อการจัดโฮมสคูลและมีอัตลักษณ์ที่เหมือนกัน แต่มีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะกำลังใจ ช่วยให้งัดกับบุตรหลานของตน ซึ่งครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากทางครอบครัวแล้วนั้นจะทำให้พวกเขายืนหยัดและยึดมั่นในความคิด เจตคติ ความเชื่อและประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งการยึดมั่นนี้ส่งผลให้เกิดการ彰彰อัตลักษณ์ของพวกเขา ดังเช่นผู้ปกครองอีกท่านที่กล่าวว่าสามีของเขาเห็นด้วยกับสิ่งที่ผู้ปกครองท่านนี้คิดโดยเชื่อว่าสิ่งที่บ้านเฟิร์นให้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นกับชีวิต ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“ฝั่งปู่ย่า ลูกหลานเค้าก็จะเรียนดี ๆ มหาลัยดัง ๆ เค้าก็ว่าทำไมลูกเราตอนอนุบาลยังอ่านออกเขียนไม่ได้เลย เค้าเลยถามว่าทำไมให้ลูกเรียนอย่างนี้ จะอ่านออกเขียนได้หรือ แพนเราก็บอกว่าไม่เป็นไรหรอก เด็กมันเรียนรู้อย่างอื่นก่อน ทักษะชีวิตก่อนให้มันกินข้าวเองเป็น ล้างมือ คือทักษะตรงนี้นั้นจำเป็นกว่า” (แม่อรุณ. 2556: สัมภาษณ์)

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นผ่านประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ครอบครัวเหล่านี้ได้รับข้อมูลป้อนกลับที่ค่อนข้างน่าพึงพอใจโดยเฉพาะจากบุคคลใกล้ชิด ดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งเล่าว่า

“พอมาถึงป.1 อ่านหนังสือให้ย่าฟัง นวดยา ถามว่าย่าเป็นยังงัยบ้าง ย่าก็บอกว่า เอ้อ มันก็ดีเอนะเรียนแบบนี้ ไม่ต้องบอกว่ให้ทำอะไรให้มันก็ทำอะไรให้ เวลาย่ามาก็บอกว่า”โหย ยา ดูไม่แก่เลยเอนะ ย่านี้ 74-75 ดุยังแค่ 64-65 เลย เราไม่เคยสอนเลยนะ เค้าถือกระเป๋มาให้ นวดให้ อ่านหนังสือ ร้องเพลง ทางคุณย่าก็เลยเริ่มเปลี่ยนความคิด เค้าทำอะไรได้หลายอย่าง ยาขายของเค้าก็จะไปช่วยขายของ” (แม่บี. 2556: สัมภาษณ์)

คำบอกเล่าข้างต้นสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าครอบครัวเหล่านี้ได้รับการยอมรับมากขึ้นจากบุคคลอื่นในครอบครัวเดียวกันถึงแม้ว่าพวกเขาตระหนักถึงความเป็นคนนอกกรอบก็ตาม แต่จากการได้รับการยอมรับหรือการตอบสนองเชิงบวกจากบุคคลรอบข้างทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแสดงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนขึ้น เช่น ครอบครัวเหล่านี้ยังคงเชื่อมั่นว่าการนำเด็กเป็นศูนย์กลาง การเป็นคนนอกกรอบ และศรัทธาสามารถขับเคลื่อนกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไปยังแนวทางที่เหมาะสมและเข้มแข็งมากขึ้นและเป็นประโยชน์แก่บุตรหลานของตนเอง นอกจากนี้ในปัจจุบันครอบครัวที่จัดโฮมสคูลทุกประเภทจะได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาลและหน่วยงาน แม้ว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินแต่ครอบครัวเหล่านี้มีสถานที่จดทะเบียนที่เป็นทางการ ดังที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“แต่ก็ยังดีที่เรามีรุ่งอรุณมารองรับ เราก็เลยรู้สึกว่ามันมั่นคงมากขึ้น เพราะว่าถ้าเราไปทางเขต เค้าจะไม่ทำความเข้าใจกับเราอย่างนี้ เค้าจะบอกว่าเอาเข้าระบบไปเลย บางครั้งเราก็ท้อนะ แต่นี่ดีที่ครูทิมและสมาคมบ้านเรียนมาช่วย มหาลัยไม่มีไม่เป็นไร ก็ยังมีกศน. มีรามคำแหง คิดว่าไม่จำเป็นต้องไปเรียนมหาลัยที่ต้องเอ็นทรานซ์ ยังไงก็มีรามคำแหงมารองรับ ถ้ามีตั้งค์หน่อยก็ไปเมืองนอกเลย คือถ้ามองแค่นี้จะไปเอาภาษาอังกฤษ แล้วเราก็ไปอยู่กับเค้าด้วย ยังไม่รู้อนาคตแต่เราวางไว้แบบนี้ กศน. รามคำแหง ไม่ก็ไปเมืองนอก คือไปเอาภาษากลับมาแล้วมาทำงานอาชีพตัวเองอิสระ” (พ่อปุ่น, 2556: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวนี้นี้แสดงให้เห็นว่าครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นต้องการความมั่นคงซึ่งการได้รับการสนับสนุนข้างต้นสามารถตอบคำถามของบุคคลภายนอกได้ เมื่อครอบครัวเหล่านี้รู้สึกว่าการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มมีความมั่นคง การสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจึงเกิดขึ้น

3.4.4 พัฒนาการของบุตรหลาน

เงื่อนไขสุดท้ายที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น คือ พัฒนาการของบุตรหลาน กล่าวคือ ครอบครัวเหล่านี้เห็นพัฒนาการของบุตรหลานตนเองอย่างชัดเจนและเป็นพัฒนาการที่น่าพึงพอใจ อาจเนื่องจากผู้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีอัตลักษณ์ “เด็กเป็นศูนย์กลาง” จึงทำให้พวกเขาพึงพอใจในพัฒนาการของบุตรหลานเสมอ ดังผู้ปกครองท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ของเราพยายามให้เขาเห็นหลากหลาย ทำหลายๆอย่างแล้วให้เขาเลือกเองว่าชอบทางไหน คือไม่ได้มุ่งอะไรเป็นพิเศษ ให้เขารู้ให้หมดก่อนแล้วค่อยไปเลือกเอาเอง อย่างเล่นดนตรีเขาก็เล่นได้ดี ดนตรีไทยเช่นระนาดก็เล่นไปเรื่อยๆ ก็พาเราก็ให้เล่นกีฬาทุกประเภทเลย ไม่รู้ยังไม่ว่าเราไม่คาดหวังเราเลยได้” (พ่อเสื่อ, 2556: สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ครอบครัวส่วนใหญ่มีความมั่นคงกับแนวคิดและความเชื่อของตนเองประกอบกับศรัทธาที่มีต่อกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังนั้นเมื่อพวกเขาพบว่าบุตรหลานของตนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นครอบครัวเหล่านี้จะยิ่งเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ของความเป็นครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น พวกเขาจึงพร้อมที่จะสร้างอัตลักษณ์ แม้ว่าครอบครัวส่วนใหญ่ไม่คาดหวังกับบุตรหลาน แต่พวกเขาเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจเมื่อพบว่าบุตรหลานของเขามีพัฒนาการ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นต้องการให้บุตรหลานของตนมีความสุขเพราะถ้าเด็ก ๆ รู้จักตัวตน ทั้งเด็กและผู้ปกครองก็มีความสุข จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองพบว่าเด็กในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่เริ่มแสดงตัวตนออกมาแม้จะยังไม่ชัดเจนก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวเหล่านี้สบายใจก็คือ การใฝ่เรียนใฝ่รู้ของเด็ก ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“วันหนึ่งเค้าไปเห็นอะไรจุดประกายเค้ามาเค้าเลยมาบอกเราว่า แม่หนูอยากเรียนเปียโน เราก็เอาเลย ใส่เข้าไปเลย เราไม่ต้องบังคับอะไร ถึงเวลาเค้าก็อยากเอง แต่ก็ได้เลิกละอะไร เรารู้ว่าเรียนแล้วได้อะไร สมมติ สังคม ได้เรียนรู้กับคนอื่น หรือเรียนบัลเลต์ก็ได้บุคลิกภาพ ไม่จำเป็นต้องเรียนบัลเลต์จะต้องไปเป็นนักบัลเลต์ เรามองแค่ว่าเรียนแล้วบุคลิกดี เรียนเปียโนแล้วมีสมาธิ เอาแค่นี้ละ แต่ต่อไปเค้าจะเป็นอะไรก็ตามแนวทางเค้าแล้ว เพราะเราคงไม่ได้อยู่กับเค้าไปตลอด สุดท้ายเราก็ให้เขาเลือกดำเนินชีวิตตัวเองได้” (แม่ปี. 2556: สัมภาษณ์)

“การพัฒนาการของเขา การเรียนรู้ของเขา มันเป็นในเชิงบวกหรืออะไรนี่ พ่อแม่ที่ดูอยู่เขาสามารถตอบได้หมดว่าลูกพัฒนาอะไรขึ้นมาจากเดิมบ้าง ด้วยความที่ใกล้ชิดลูก” (พ่อวพ. 2557: สัมภาษณ์)

พัฒนาการอีกด้านหนึ่งที่สำคัญมากต่อครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ ด้านทักษะชีวิต โดยเด็ก ๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมิได้แค่พัฒนาทักษะชีวิตดังที่ครอบครัวเหล่านี้สังเกตเห็นเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมรวมถึงมารยาทสังคมด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“เค้าก็มีสัมมาคารวะก้มหลังให้ผู้ใหญ่ นี่แหละเนอะคือสิ่งที่เราต้องการ เรื่องอ่อนน้อม กล้าแสดงออก เข้ากับคนอื่นได้ถามว่าเรียนเก่งมั๊ย ถ้าได้มันก็ดีเนาะ ถ้าไม่ได้อย่างน้อยมีตรงนี้ก็สามารถใช้ชีวิตอยู่รอดได้ ขอข้าวกินได้แล้ว” (แม่ปี. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นจะเกิดขึ้นเมื่อพวกเขาเหล่านี้พบว่าพัฒนาการของเด็ก ๆ เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากความเป็นกลุ่ม ดังที่ผู้ปกครองกล่าวว่า

“มีชี้อย่าง แต่เหนื่อยมาก แต่ว่าความเป็นกลุ่มเนี่ยมันช่วยให้หมดเร็วมากเลยนะ เมื่อออกไปเป็นกลุ่มไปทำกิจกรรมข้างนอก ด้วยความเป็นกลุ่มออกไปปุ๊บ ได้เลย แต่ลูกผมเนี่ยไม่ชี้อย่าง กล้าแสดงออก คือเขาโตแล้ว” (พ่อเสื่อ. 2556: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ผู้ปกครองท่านอื่นมีความเห็นสอดคล้องกันโดยกล่าวว่า

“การเรียนกลุ่มที่ทำให้เค้าสามารถไปไหนเข้ากับใครก็ได้ สามารถปรับตัวได้ ครอบครัวเดี่ยวอาจมีปัญหาเรื่องการเข้ากลุ่ม เข้าสังคม แต่เราเป็นกลุ่มที่มารวมกัน เวลาไปไหนก็เข้ากับคนอื่นได้ง่าย ทางเราจะเข้ากับคนอื่นได้ง่ายกว่ามากกว่าเด็กโรงเรียนปกติเพราะเด็กพวกนั้นจะกลัวครู เราไม่กลัวแต่เกรงใจแล้วก็เคารพครู” (พ่อวพ. 2556: สัมภาษณ์)

จากการตระหนักถึงข้อได้เปรียบของความเป็นกลุ่มผ่านพัฒนาการของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ยิ่งช่วยให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเหล่านี้ยังคงธำรงอัตลักษณ์เพื่อบุตรหลานของตน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เมื่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ โฮมสคูล มีบทบาทชัดเจนขึ้นในระบบการศึกษาของประเทศไทย บุคคลมากมายเกิดความสนใจใคร่รู้ถึงศักยภาพในการหล่อหลอมเด็กไทยให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มบ้านเรียนในปัจจุบันได้ก่อตัวขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาเพื่อค้นหากลุ่มเรียนที่เหมาะสมและเป็นไปตามนิยามของการจัดโฮมสคูลอย่างแท้จริง จากการศึกษาหลายกลุ่มทั้งบ้านเรียนและครอบครัวที่จัดโฮมสคูลแบบเดี่ยว ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้นเป็นกลุ่มบ้านเรียนที่มีความน่าสนใจหลายประการ เช่น สถานที่จัดการเรียนรู้ รูปแบบและแนวคิดทางการศึกษา รวมถึงโครงสร้าง-หน้าที่ของบุคลากรในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เป็นต้น ดังนั้นในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ซึ่งได้แก่ ความเป็นมาของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และอัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองเหล่านี้ โดยมีความคาดหวังว่าข้อค้นพบจากการศึกษาจะสามารถตอบข้อสงสัยบางประการให้แก่ผู้ที่มีความสนใจด้านการศึกษาได้

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และบริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น 2) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม 3) เพื่อทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์และการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวที่จัดโฮมสคูลภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ในบทนี้เป็นการสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยและอภิปรายผลการศึกษา พร้อมให้ข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยแบ่งการสรุปข้อค้นพบออกเป็น 3 ส่วนตามจุดมุ่งหมายการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1. บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.2 บริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ตอนที่ 2. การถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการ

2.1 การถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

2.2 การถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

2.3 บทสรุปความสัมพันธ์และอนาคตภาพของการถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

2.4 จุดร่วมบางประการผ่านการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิก
กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

2.5 การตัดสินใจเข้าสู่โฮมสคูล

ตอนที่ 3. อัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนและเงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

3.1 อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

3.2 การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

3.3 เงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมในปัจจุบัน

ตอนที่ 1. บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.1 บริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.1.1 ประวัติความเป็นมาและวิธีการบริหารจัดการของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมาจากคำว่า “Freedom To Learn” โดยเกิดจากการประชุมเพื่อลง
ความเห็นร่วมกัน สุดท้ายก็กลายมาเป็นชื่อกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ที่มาของกลุ่มนี้เริ่มจากกลุ่มปฐม
กรรม กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่รวมผู้ปกครองที่มีแนวคิดทางด้านการศึกษาล้ายๆ กันจากโรงเรียนอนุบาล
ทางเลือกแห่งหนึ่งในเขตปริมณฑลที่เป็นแนววิถีพุทธ แต่หลังจากนั้นไม่นานด้วยจำนวนเด็กที่มาก
ขึ้น ผู้ปกครองกลุ่มหนึ่งเลยจัดตั้งกลุ่มบ้านเรียนนี้ขึ้นมา ผู้ปกครองทุกคนมีการจัดสรรหน้าที่ตาม
ความเหมาะสม เช่น ผู้ปกครองที่มีความสามารถทางด้านการทำบัญชีก็ต้องรับผิดชอบในส่วนของ
การทำบัญชีรายเดือน บางท่านมีความสามารถทางด้านการทำอาหารก็จะเป็นผู้รับผิดชอบหลักด้าน
อาหารรวมถึงการสอนเด็กทำอาหารด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมี
ความยืดหยุ่นสูง ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับตายตัวแต่เนื่องด้วยการอยู่ร่วมกัน ระเบียบวินัยจึงมี
ความสำคัญที่ผู้ปกครองและเด็กๆ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นต้องพึงมี ผู้ปกครองมีหน้าที่เป็น
ผู้จัดการเรียนการสอนหลักโดยมีครูทิม (นามสมมติ) เป็นศูนย์กลางซึ่งเป็นที่ปรึกษาหลักให้กับกลุ่ม
เรียนบ้านเฟิร์น

1.1.2 ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของสถานที่เรียนหลัก

ตาราง 2 แสดงที่ตั้งและจุดประสงค์ในการใช้พื้นที่ของสถานที่เรียนหลัก

ที่ตั้ง	ส่วนประกอบ	จุดประสงค์ในการใช้พื้นที่
ลานเอนกประสงค์	ลานกว้าง โต๊ะและเก้าอี้ กระดานดำ	เป็นสถานที่รับประทานอาหาร ประชุมผู้ปกครอง เล่นเกม และเรียน ลีลาศ เป็นต้น
ตัวบ้านใหญ่	เครื่องดนตรี ห้องสมุด ห้องโสต	เป็นสถานที่เรียนวิชาต่างๆ และ พักผ่อนระหว่างวัน
ตึกต่อเติม 3 ชั้น	พื้นที่กว้าง ชั้นวางอุปกรณ์	สามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกชั้น เช่น ใช้เป็นสถานที่โชว์ผลงานของเด็กๆ รวมถึงใช้เป็นสถานที่เรียนในกรณีที่มี การแยกชั้นเรียน เป็นต้น
สนามหญ้า	สนามหญ้าและต้นไม้	เป็นสถานที่ทำกิจกรรมและพักผ่อน หย่อนใจ
ห้องครัว	อุปกรณ์ทำครัว	สถานที่เรียนและปฏิบัติการด้าน อาหาร

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างบ้านที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเช่าเพื่อเป็นสถานที่หลักในการทำกิจกรรมเรียนรู้ต่างๆ และถือเป็นศูนย์กลางของผู้ปกครองทุกท่าน โดยผู้วิจัยจะนำเสนอส่วนที่สำคัญ ดังนี้

ลานเอนกประสงค์: เป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นสถานที่รับประทานอาหาร ประชุมผู้ปกครอง เล่นเกม และเรียนลีลาศ เป็นต้น

ตัวบ้านใหญ่: เฉพาะชั้นล่างเท่านั้นที่ใช้เป็นสถานที่เรียนวิชาต่างๆ เช่น วิชาคณิตศาสตร์และดนตรี มีห้องสมุดขนาดเล็กอยู่ด้านในซึ่งในห้องสมุดถูกจัดใช้เป็นห้องโสตทัศนศึกษาเช่นกัน

ตึกต่อเติม 3 ชั้น: เป็นสถานที่อำนวยความสะดวกต่างๆ โดยสามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกชั้น เช่น ใช้เป็นสถานที่โชว์ผลงานของเด็กๆ รวมถึงใช้เป็นสถานที่เรียนในกรณีที่มีการแยกชั้นเรียน เป็นต้น

สนามหญ้า: เด็กๆในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรมและพักผ่อนหย่อนใจ เด็กๆ บ้านเฟิร์นสามารถนั่งเล่นไต่ต้นไม้หรือปีนต้นไม้ที่อยู่ในละแวกสนามหญ้าได้

ห้องครัว: เป็นส่วนที่ใช้ประกอบอาหารและใช้เป็นสถานที่เรียนทำอาหารด้วยเช่นกัน

1.1.3 ระบบการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

แนวทางของระบบการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่มีรูปแบบตายตัวสามารถปรับได้ตลอดเวลาแต่มีโครงสร้างที่ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งแยกออกเป็น 4 กลุ่มประสบการณ์ดังนี้

อยู่ดีมีสุข (ทักษะชีวิต/ จริยธรรม) หมายถึง การอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติเพื่อให้เด็กสามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น (ภาษา – คณิตศาสตร์) หมายถึง การเรียนการสอนที่เน้นเรื่องวิชาการโดยมุ่งหวังให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องภาษาศาสตร์ทั้งภาษาไทยและภาษาที่สอง (ภาษาอังกฤษ) รวมถึงมีความรู้ความสามารถด้านการคำนวณ

ท่องโลกกว้าง (องค์รวม) หมายถึง การเรียนรู้ผ่านทั้งประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เช่น ทัศนศึกษา หรือ การค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ใจ, สมอง, มือ (ศิลปะ, ดนตรี, กีฬา, งานฝีมือ) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้เกิดประสบการณ์สัมผัสระหว่างใจ สมอง และมือ ผ่านการเรียนรู้ทางศิลปะ ดนตรี กีฬา และงานฝีมือ โดยมุ่งหวังให้เด็กมีสมดุลทั้งฐานใจ สมองและมือ

ครูทีมเป็นผู้นำในการจัดตั้งโครงสร้าง 4 กลุ่มประสบการณ์นี้โดยได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองทุกท่าน แต่อย่างไรก็ตาม ด้านรายละเอียดของแต่ละกลุ่มประสบการณ์จะขึ้นอยู่กับหัวข้อหลักของแต่ละภาคการศึกษาซึ่งได้ข้อสรุปมาจากการประชุมเพื่อลงความเห็นของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกท่าน แนวทางการสอนของบ้านเฟิร์นเน้นเชิงบูรณาการโดยทั้ง 4 กลุ่มประสบการณ์ที่เด็กๆ ได้เรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ได้ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์อื่นๆ

1.2 บริบทของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

1.2.1 ภูมิหลังของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ครอบครัวที่จัดโฮมสคูลในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหมดเป็นพ่อแม่ของเด็กที่เป็นผู้จัดโฮมสคูลมิใช่ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ลุง ป้า น้า อา พ่อแม่เหล่านี้มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน แต่เกือบทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร สำหรับบางคนที่ไม่ได้เติบโตที่กรุงเทพมหานคร ณ ปัจจุบันได้ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลทั้งหมด ส่วนด้านอาชีพ ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพหลากหลายซึ่งเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว บางครอบครัวมีธุรกิจ ร้านค้า หรือโรงงาน และบางครอบครัวประกอบวิชาชีพอิสระ เช่น อาจารย์สอนโยคะ และ สถาปนิก เป็นต้น

ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีระดับการศึกษาดิฉันส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือปริญญาตรี และบางครอบครัวจบการศึกษาระดับปริญญาโท ซึ่งประสบการณ์จากสถาบันการศึกษาทั้งหลายที่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสั่งสมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มให้กับบุตรหลานของตน

1.2.2 มูลเหตุที่ทำให้ตัดสินใจจัดโฮมสคูล

สำหรับจุดเริ่มต้นที่ทำให้ตัดสินใจจัดโฮมสคูล สาเหตุหลักๆ ล้วนมาจากเจตคติแง่ลบต่อระบบโรงเรียน เช่น ระบบการเรียนการสอน ระบบการคัดเลือกเข้าสถานศึกษา ชีวิตที่ต้องขึ้นอยู่กับการแข่งขันทั้งด้านเวลา เช่น ต้องรับประทานอาหารเช้า และด้านการเรียน ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานั้นไม่สามารถตอบโจทย์ด้านการศึกษาให้กับครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้ต้องการสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้กับลูกประกอบกับต้องการให้ลูกเรียนรู้อย่างสนุกสนาน

ผู้ปกครองบ้านเฟิร์นได้ตัดสินใจนำระบบการศึกษาแนวทางเลือกมาใช้กับบุตรหลานของตนเองเนื่องจากผลของประสบการณ์ที่พวกเขาส่วนใหญ่ได้รับและสั่งสมมานานโดยผ่านการเรียนรู้ดังนี้ 1) ประสบการณ์จากการเห็นแบบอย่าง 2) ประสบการณ์จากทักษะชีวิต 3) ประสบการณ์จากวิถีการอบรมเลี้ยงดู 4) ประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจากประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้ปกครองบ้านเฟิร์นได้สั่งสมมาเป็นเวลานานจนมาถึงจุดที่ทำให้พวกเขาตัดสินใจจัดโฮมสคูลให้กับบุตรหลาน โดยมีมูลเหตุที่นำไปสู่การตัดสินใจ ดังนี้ 1) การนำบุตรหลานเข้าศึกษาระดับอนุบาลในอนุบาลแนววิถีพุทธ 2) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีแนวคิดคล้ายกัน 3) การได้รับอิทธิพลจากสื่อ 4) จากประสบการณ์ชีวิต 5) อิทธิพลจากบุคคลรอบข้าง 6) การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กร 7) การเห็นเด็กเป็นศูนย์กลาง และ 8) ศรัทธาต่อระบบโฮมสคูลและความสามารถในการเป็นครูของพ่อแม่

1.2.3 ข้อได้เปรียบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่ม

ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่เคยมีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเดี่ยว แม้ว่าผู้ปกครองเหล่านี้ส่วนใหญ่เคยนำลูกเข้าระบบโรงเรียนแต่ก็เป็นประสบการณ์จากโรงเรียนอนุบาลแนวทางเลือก หรือผู้ปกครองบางท่านเคยนำลูกเข้าเรียนในระบบโรงเรียนประถมทั่วไปแต่สุดท้ายพวกเขากลับมาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองทั้งหลายตระหนักถึงข้อได้เปรียบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มคือ ประการที่ 1. การรวมกลุ่มผู้ปกครองจากหลายครอบครัวทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรทั้งทางด้านบุคคล ความรู้ แรงงาน การเงิน เวลาและประสบการณ์ ประการที่ 2. เด็กๆไม่เหงาหรือรู้สึกโดดเดี่ยวเนื่องจากเด็กๆได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ประการที่ 3. จำนวนเด็กไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไปซึ่งเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และ ประการที่ 4. พ่อแม่สามารถเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กๆ

ตอนที่ 2. การถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการ

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นผ่านการถ่ายทอดทางสังคมเนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ดังนั้นผู้วิจัยสนใจศึกษาเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของเด็กและผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในฐานะผู้รับการถ่ายทอดทางสังคมโดยสาระสำคัญในส่วนนี้แบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ การถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น และการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น สรุปได้ดังตาราง 3

ตาราง 3 การถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ผู้ได้รับการถ่ายทอด	ตัวแทนการถ่ายทอด	เนื้อหาการถ่ายทอด	วิธีการถ่ายทอด
1. เด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น	ครอบครัว	- ด้านคุณธรรม จริยธรรม - ด้านทักษะชีวิต - เนื้อหาเฉพาะทาง	- ผ่านการลงมือปฏิบัติ - ผ่านตัวแบบ - ผ่านสื่อต่างๆ - ผ่านการเข้าสังคม - ผ่านการใช้เหตุผลนำ
	กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น	- อยู่ดีมีสุข (ทักษะชีวิต/จริยธรรม) - อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น (ภาษา – คณิตศาสตร์) - ท่องโลกกว้าง (องค์กรรวม) - ใจ, สมอง, มือ (ศิลปะ, ดนตรี, กีฬา, งานฝีมือ)	- ผ่านเรื่องเล่า - ผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ - ผ่านสื่อต่างๆ
2. ผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น	เด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น	-ด้านพัฒนาการ -การขัดเกลาอารมณ์	
	ครูทิม (นามสมมติ)	-แนวคิดและแนวปฏิบัติของโฮมสคูล -ธรรมะเพื่อดำเนินชีวิต -คุณสมบัติของความเป็นครู	
	ผู้ปกครองท่านอื่น	-การประนีประนอม -ด้านความผูกพันผ่านกิจกรรม -ศักยภาพความเป็นครู	

2.1 การถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ครอบครัวและบุคลากรทุกคนในบ้านเฟิร์นซึ่งเรียกได้ว่าเป็นตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมที่สำคัญต่อเด็ก ๆ คือบุคลากรที่สำคัญเหล่านี้อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด มีหน้าที่หลักในการอบรมสั่งสอน และหล่อหลอมเด็ก ๆ ให้กลายเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เนื้อหาและวิธีการในการถ่ายทอดทางสังคมของพวกเขาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัว และกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

2.1.1 ครอบครัว: ในฐานะตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็ก

เนื้อหาในการถ่ายทอดที่ผู้ปกครองสอนและอบรมเด็กมีดังนี้ 1) ด้านคุณธรรมและจริยธรรม 2) ด้านทักษะชีวิตซึ่งครอบคลุมถึง ความรู้ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ความอดทน การปรับตัว ความคิดสร้างสรรค์ และสติสัมปชัญญะ และ 3) เนื้อหาเฉพาะทางสู่การค้นหาค้นหาตนเอง เป็นเนื้อหาการถ่ายทอดเฉพาะด้านซึ่งเริ่มต้นมาจากความสนใจที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กเอง

1) ด้านคุณธรรม-จริยธรรม

สาระสำคัญที่เด็กได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว ได้แก่ ด้านคุณธรรม-จริยธรรม ทักษะชีวิต และเนื้อหาเฉพาะทาง สิ่งที่น่าสนใจและแตกต่างจากครอบครัวทั่วไปคือด้านเนื้อหาและวิธีการ เริ่มจากด้านคุณธรรม-จริยธรรม ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เนื่องจากต้องการปลูกฝังด้านความซื่อสัตย์และสัจจะรวมถึงการคิดดีทำดีตามวิถีพุทธ เนื่องจากผู้ปกครองเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถยกระดับทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตของเด็ก ๆ ได้

2) ด้านทักษะชีวิต

นอกจากนี้ด้านทักษะชีวิตถือว่าเป็นสาระสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเล็งเห็นถึงความสำคัญและมั่นใจว่าทักษะชีวิตของเด็กโฮมสคูลจะโดดเด่นกว่าเด็ก ๆ ที่เข้าสู่ระบบโรงเรียนปกติ ผู้ปกครองเหล่านี้เชื่อว่าทักษะชีวิตสามารถถูกพัฒนาขึ้นได้อย่างดีภายนอกห้องเรียนและต้องผ่านการลงมือปฏิบัติจริงหรือผ่านสถานการณ์จริงตามที่ คอมมอนและแมคมุลเลน (Common; & Macmullen. 1986) กล่าวว่าพ่อแม่ที่จัดโฮมสคูลเชื่อว่า เด็ก ๆ ไม่ควรไปโรงเรียนหรืออยู่แต่ในบ้านเพราะสถานการณ์ในชีวิตของเด็กเปรียบเป็นโรงเรียนที่กระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติซึ่งจะต้องไม่ถูกทำลายโดยความเป็นระบบ ดังนั้นเนื้อหาด้านทักษะชีวิตถูกสั่งสอนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งเป็นแนวคิดสวนทางกับระบบโรงเรียนทั่วไปที่มุ่งเน้นทางด้านทฤษฎีโดยเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

3) เนื้อหาเฉพาะทาง

นอกจากนี้ผู้ปกครองสนับสนุนการเรียนรู้เนื้อหาเฉพาะทาง เช่น เมื่อเด็กแสดงความอยากรู้อยากเห็นเป็นพิเศษด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การเล่นเรือบโป หรือ ดนตรี ผู้ปกครองบ้านเฟิร์นให้การสนับสนุนทันทีเมื่อประเมินแล้วว่าเหมาะสมกับเด็กๆ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งในจุดที่เด็กๆ ถนัด ในทางตรงกันข้าม ผู้ปกครองทั่วไปจะมุ่งเน้นเสริมด้านที่เด็กๆ ไม่ถนัด หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ จุดนี้ถือเป็นอีกจุดเด่นหนึ่งของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น พวกเขาเชื่อว่าโรงเรียนไม่สามารถให้ความรู้ที่เพียงพอกับเด็กๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของคันโทรวิทซ์ (Kantrowitz, 1994) ที่พบว่าผู้ปกครองโสมสกูลรู้สึกว่าการเรียนทั่วไปไม่สามารถให้ความรู้เชิงวิชาการที่เพียงพอกับเด็กๆ ได้ ดังนั้นการเรียนรู้เฉพาะด้านสามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์เมื่อเด็กๆ ใช้เวลาเพียงพอต่อการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะเฉพาะทาง

สำหรับวิธีการถ่ายทอดของผู้ปกครองนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้

1) การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ

ตามที่จอห์น โฮลท์ (John Holt) ได้สนับสนุนแนวคิด “Learning by Living” ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของแต่ละครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้อย่างชัดเจน ครอบครัวเหล่านี้ให้เสรีภาพกับเด็กในการที่จะลงมือปฏิบัติเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ เพราะครอบครัวเหล่านี้มีแนวคิดที่ว่าการเล่นและการลงมือกระทำสามารถส่งเสริมกระบวนการความคิดของเด็ก การที่เด็กๆ ได้ใช้ชีวิตในสถานการณ์จริงแทนที่จะเรียนรู้อยู่ในห้องสี่เหลี่ยมมีส่วนช่วยให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองได้เร็ว

2) การถ่ายทอดผ่านตัวแบบ

การที่เด็กๆ เกิดการเรียนรู้ได้นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่สภาพแวดล้อมก็เป็นปัจจัยสำคัญด้วยเช่นกัน เด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีโอกาสและเวลาที่อยู่กับครอบครัวมากกว่าเด็กทั่วไป ดังนั้นผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่เหมาะสม ดังที่แบนดูรา (1977) ได้อธิบายว่ากระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเรียนรู้โดยตัวแบบ (Modeling) เริ่มจากความสนใจและใส่ใจพฤติกรรมตัวแบบ ซึ่งก็คือผู้ปกครอง เด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากพ่อแม่เป็นอันดับแรก เช่น เด็กบางคนสามารถเรียนรู้การวาดภาพได้เป็นอย่างดีเพราะเนื่องจากสนใจและสังเกตการทำงานของคุณพ่อ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ปกครองมีเจตจำนงค์ที่ต้องการให้บุตรหลานของตนเรียนรู้ผ่านตัวแบบจากคนนอกครอบครัวเนื่องจากตนเองไม่สามารถเป็นตัวแบบที่เหมาะสมในประเด็นนั้นๆ ได้

3) การถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ

สื่อถือเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไม่ปฏิเสธสื่อแม้ว่าสื่อส่งผลให้เด็กเลียนแบบพฤติกรรมเชิงลบดังงานวิจัยของ รีเบคก้า คอลลินส์ (Rebecca Collins. 2004) พบว่าเด็กวัยรุ่นที่ใช้เวลาดูโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาทางด้านเพศจำนวนมาก จะมีโอกาสที่จะมีเพศสัมพันธ์ภายในปีถัดไปซึ่งโอกาสจะเป็น 2 เท่าของวัยรุ่นที่มีได้เสพสื่อโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาทางด้านเพศ แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตัดสินใจเลือกให้เด็กๆ เสพสื่อที่เป็นประโยชน์หรือเลือกใช้สื่อเพื่อเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเอง โดยมีหลักฐานงานวิจัยสนับสนุนการใช้สื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ ดังเช่นงานวิจัยของ มอนต์โกเมอรี (Montgomery, S.M. 1995) ศึกษาพบว่าเด็กนักเรียนพึงพอใจในการใช้โปรแกรมสื่อ เช่น ภาพยนตร์ร่วมในการเรียนรู้ในห้องเรียนสามารถกระตุ้นให้เด็กนักเรียนตื่นตัวที่จะเรียนรู้อยู่เสมอเมื่อเปรียบเทียบกับการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบปกติ นอกจากนี้วิธีการเรียนรู้ผ่านสื่อนี้เป็นลักษณะหนึ่งของการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) ตามแนวทางของ แบนดูรา เด็กๆ ได้เรียนรู้จากละครว่าคนไม่ดีจะมีจุดจบที่ไม่สวยงาม ซึ่งกระตุ้นให้เด็กเหล่านี้หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรมจรรยา รวมถึงการรู้จักหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญกับสถานการณ์เหล่านั้น นอกจากนี้ในบางกรณีแม้ว่าเด็กๆ มิได้เลียนแบบสิ่งที่พวกเขาได้รับมาจากสื่อ แต่พวกเขาเหล่านี้มีความสามารถเปรียบเทียบสื่อต่างๆ และตัดสินใจเลือกรับสื่อที่เหมาะสมได้ด้วยตัวเอง เช่น เด็กเปรียบเทียบเนื้อหาที่ได้รับจากการอ่านนิยายกับในโรงภาพยนตร์ เป็นต้น

4) การเรียนรู้ผ่านการเข้าสังคม

ด้านทักษะการเข้าสังคมเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตระหนักถึง ด้วยข้อสงสัยจากบุคคลภายนอกเรื่องความสามารถในการเข้าสังคมของเด็กโฮมสคูล ผู้ปกครองเหล่านี้จึงเปิดโอกาสให้เด็กใช้เวลาในการเรียนรู้ผ่านการเข้าสังคม โดยเริ่มต้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับญาติหรือคนในครอบครัว ซึ่งผลของการพัฒนาทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็กๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นที่น่าพึงพอใจ ตามคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่กล่าวถึงผลของการที่บุตรหลานของตนได้มีโอกาสช่วยงานทางบ้านญาติทำให้เด็กเริ่มต้นที่จะกล้าพูดคุยกับลูกคำที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ดังเช่นงานวิจัยของชายเยอร์ (Shyers. 1992) พบว่าคะแนนปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่เรียนโฮมสคูลสูงกว่าเด็กที่เรียนในโรงเรียนแบบปกติ นอกจากนี้ครอบครัวแต่ละครอบครัวของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นพยายามให้เด็กทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น การพาเด็กไปวัด ซักจักรยาน และเข้าค่าย เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทักษะทางสังคม และการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวของพวกเขาผ่านการเข้าสังคม ประกอบกับช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับพวกเขาเหล่านี้ด้วย ดังนั้น การจัดโฮมสคูลได้เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านเหตุการณ์จริง ข้อค้นพบนี้เทียบเคียงได้กับงานวิจัยของมอนต์โกเมอรี (Montgomery. 1989; cited in Ray. 2004) ที่พบว่าเด็กได้รับการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลไม่ได้ตัดขาดจากกิจกรรมทางสังคมที่ทำร่วมกับเด็กและผู้ใหญ่คนอื่นๆ พวกเขามักเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทางศาสนา การฝึกงาน เล่นกีฬา เข้าค่ายฤดูร้อน รวมถึงค่ายดนตรี เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยนี้ได้สรุปว่า การจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลสามารถสนับสนุนให้เด็กพัฒนาไปสู่ภาวะผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ผ่านการใช้เหตุผลนำ

ผู้ปกครองได้เรียนรู้ว่าการใช้อารมณ์กับลูกเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นพวกเขาจึงเล็งดูแบบใช้เหตุผลแทน เพื่อพัฒนาโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเชิงจริยธรรมของเด็ก ดังเช่นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1971) ในระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม เช่น ผู้ปกครองใช้วิธีการทำโทษโดยให้เด็กสงบสติอารมณ์ผ่านการนับเลขแทนการทำโทษแบบทั่วไป ทำให้เด็กเข้าใจสาเหตุของการทำโทษอันเนื่องมาจากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เพราะเด็กได้เกิดสติกลับมาย้อนทบทวนตนเอง พิจารณาว่าพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้นส่งผลต่อผู้อื่นอย่างไร การสอนแบบใช้เหตุผลนำเช่นนี้จะนำไปสู่การสร้างจริยธรรมขั้นสูงต่อไปเมื่อเด็กเติบโตขึ้น

นอกจากนี้เนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคมที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นถ่ายทอดให้กับบุตรหลานของตนเป็นวิธีการที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเด็กเป็นศูนย์กลางซึ่งสามารถเทียบเคียงได้กับแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพัฒนาการครอบครัวอาทิเช่น บรอนเฟนเบรเนอร์ แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University) จอห์น โบลบี แห่งองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) และ เบอร์ตัน ไวท์ แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) ได้แนะนำวิธีการพัฒนาระบบประสาทของเด็กและไม่เห็นด้วยกับการจำกัดสิทธิของเด็ก ทั้งนี้ Bronfenbrenner นักจิตวิทยามองว่าการที่让孩子ใช้ชีวิตประจำวันในช่วงประถมศึกษาตอนต้นจะส่งผลให้เด็กเกิดความไว้วางใจที่มากเกินไปต่อเพื่อน ซึ่งอาจทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเองและถูกรอบงำโดยสภาพแวดล้อมได้ง่ายและนำไปสู่ความไม่เหมาะสมในการใช้ชีวิตในสังคม แม้ว่าเด็ก ๆ เหล่านี้ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนทั่วไปแต่พวกเขามีโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลที่หลากหลาย การเรียนรู้ของพวกเขาอยู่บนพื้นฐานของการสังสมประสบการณ์โดยมีเนื้อหาต้านทักษะชีวิตเป็นตัวนำซึ่งวัตถุประสงค์ของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้นคือ ต้องการให้บุตรหลานของตนสามารถเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นคนดีที่สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเหล่านี้จึงมีแนวทางสู่ความเตรียมพร้อมให้กับบุตรหลานดังที่กล่าวข้างต้น

2.1.2 กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น: ในฐานะตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็ก

กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นกลุ่มสังคมเล็กๆ ที่ก่อตัวขึ้นภายใต้แนวคิดการจัดการศึกษาโดยมีเด็กเป็นศูนย์กลาง ซึ่งผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีแนวคิดด้านการศึกษาล้ายเคียงกันและไม่ไว้วางใจระบบโรงเรียนโดยเฉพาะระบบการเรียนการสอนที่ไม่สามารถทำให้บุตรหลานของตนเจริญทางด้านความรู้ ความคิด และจิตใจ ซึ่งคล้ายกับแนวคิดของ John Holt ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เขาได้เห็นว่าเด็กนักเรียนในระบบนั้นขาดความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ระบบการศึกษาในโรงเรียนสกัดกั้นการเรียนรู้ของเด็ก และขัดขวางความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติของเด็ก โดยเขาสนับสนุนแนวคิดที่ว่า “learning by living” ดังที่กลุ่มเรียน

บ้านเฟิร์นได้แบ่งเนื้อหาการเรียนการสอนออกเป็น 4 กลุ่มประสบการณ์ ดังนี้ 1) อยู่ดีมีสุข (ทักษะชีวิต/ จริยธรรม) 2) อ่านออก เขียนได้ ใช้เป็น (ภาษา – คณิตศาสตร์) 3) ท่องโลกกว้าง (องค์รวม) และ 4) ใจ, สมอง, มือ (ศิลปะ, ดนตรี, กีฬา, งานฝีมือ) ซึ่งผู้ปกครองเชื่อว่าแนวทางการจัดการเรียนการสอนตาม 4 กลุ่มประสบการณ์นี้สามารถตอบโจทย์พวกเขาได้ตามประสบการณ์ที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับมาตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

สาระสำคัญที่เด็กได้รับการถ่ายทอดจากบ้านเฟิร์น ได้แก่ ทักษะชีวิต-จริยธรรม ภาษา-คณิตศาสตร์ องค์รวม และศิลปะ ดนตรี กีฬา งานฝีมือ เนื่องจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมุ่งเน้นเรื่องทักษะชีวิตและคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นการเรียนการสอนจะมุ่งเน้นให้เด็กๆ สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคม รู้จักนึกถึงผู้อื่น สามารถพึ่งพาตนเองและเป็นที่พึ่งให้กับบุคคลรอบข้างได้ การฝึกฝนด้านทักษะชีวิตและจริยธรรมนี้จะนำไปโดยธรรมชาติ ไม่บีบบังคับหรือเร่งให้เด็กๆ บรรลุเป้าหมายที่บ้านเฟิร์นได้ตั้งไว้ ซึ่งไม่แตกต่างจากสาระสำคัญอื่นๆ เช่น ด้านภาษา-คณิตศาสตร์ องค์รวม และศิลปะ ดนตรี กีฬา งานฝีมือ โดยเนื้อหาสาระทั้ง 4 ด้านนี้มีความเชื่อมโยงกันเนื่องจากการเรียนการสอนเป็นเชิงบูรณาการ ยกตัวอย่างเช่น การเรียนรู้ด้านทักษะชีวิตสามารถพัฒนาด้านภาษา-คณิตศาสตร์ เพิ่มพูนประสบการณ์ กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้เด็กๆ ขายของที่ตลาด ทำให้เด็กๆ ได้คิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีการสร้างสรรค์ภาษาในการใช้ชักจูงลูกค้า ผ่านการท่องโลกกว้าง ซึ่งก็คือ การเห็นแบบอย่างจากพ่อค้าแม่ค้ามืออาชีพ และแน่นอนในสถานการณ์นี้สามารถเพิ่มทักษะทางคณิตศาสตร์ผ่านการคิดเงินและทอนเงิน ดังที่แดนีสและเฮล (Danish; & Hale. 1981) กล่าวว่า การสอนด้านกีฬาและการสอนด้านทักษะชีวิตมีรูปแบบที่เหมือนกัน กล่าวคือ เรียนรู้ผ่านการยกตัวอย่าง การเห็นตัวแบบ และการฝึกปฏิบัติ จากจุดนี้สะท้อนให้เห็นว่า พัฒนาการทางด้านกีฬาส่งผลดีต่อพัฒนาการทางด้านทักษะชีวิต

สำหรับวิธีการถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้น ผู้ปกครองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายเน้นวิธีเชิงบูรณาการและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้ปกครองเหล่านี้มองว่ารูปแบบการถ่ายทอดนั้นควรเป็นไปแบบธรรมชาติพร้อมกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม กล่าวคือ มีการเรียนรู้ผ่านสังคมเนื่องจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มซึ่งถือเป็นจุดแข็งของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น สอดคล้องกับแนวคิดของ Charlotte Mason นักการศึกษาในประเทศอังกฤษ ความคิดของเธอได้ถูกยอมรับ ซึ่งเป็นความคิดที่จะนำการเรียนรู้ออกสู่โลกกว้างและเป็นแนวการเรียนรู้ที่คลาสสิก เธอเชื่อว่าสภาพแวดล้อมการเรียนรู้จะต้องเหมาะสม กระตุ้นการเรียนรู้และสนุกสนาน (Van Oostrum; & Van Oostrum. 1997a: 7) ซึ่งวิธีการถ่ายทอดทางสังคมจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นไปสู่เด็กทั้งหมดนี้สามารถช่วยเติมเต็มในสิ่งที่ผู้ปกครองไม่สามารถจัดการได้เพียงลำพัง วิธีการถ่ายทอดที่เด็กได้รับแบ่งออกเป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่

1) การถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า

เครื่องมือที่สำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกทางคุณธรรมจริยธรรมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ได้แก่ การเล่าเรื่องเสริมสร้างจิตสำนึกและแผ่ขยายประสบการณ์ของเด็ก โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องธรรมะหรือบางครั้งอาจเป็นข้อมูลข่าวสารประจำวันทั่วไป การเล่าเรื่องถือเป็นเครื่องมือการเรียนการสอนที่สำคัญและสามารถยกระดับการเรียนรู้ของเด็กๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในปัจจุบัน นักการศึกษาหลายท่านได้ใช้การเล่าเรื่องเข้ามาใช้เป็นกิจกรรมในห้องเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ต่างๆ ที่สำคัญให้กับผู้เรียน นอกจากนี้การถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องสามารถนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพการเล่าเรื่องของเด็กอีกด้วยในกรณีที่นักศึกษานับสนุนให้เด็กฝึกฝนการสะท้อนประสบการณ์ของตนเองผ่านทักษะการเล่าเรื่อง (Alterio. 1999)

2) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ

ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลมีได้มาจากการนั่งเรียนในห้องเรียนเท่านั้น การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความชำนาญและเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างทักษะการใช้ชีวิต การอยู่รอดในสังคมอย่างเป็นสุข และประยุกต์บทเรียนมาใช้ในการสถานการณ์จริง ดังเช่น เรย์ (Ray. 2004) กล่าวว่า การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จริงนั้นคือเพื่อที่จะทำให้บุคคลหนึ่งๆ สามารถมีทักษะหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยได้ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น การเรียนการสอนเน้นการใช้เครื่องมือหรือตัวกลางเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปแบบรูปธรรม ยกตัวอย่างเช่น การเรียนคณิตศาสตร์ ผู้สอนจะเตรียมเครื่องมือต่างๆ เพื่อใช้เรียนเรื่องการวัด ซึ่งเด็กจะสามารถสัมผัสและพิสูจน์ได้ด้วยตาทำให้เกิดทักษะการใช้เครื่องมือวัดได้อย่างถูกต้องจะแตกต่างจากการเรียนในห้องเรียนทั่วไปที่เด็กเรียนการวัดผ่านรูปภาพในหนังสือเท่านั้น เนื่องจากผู้ปกครองเชื่อว่าการเรียนรู้ผ่านการลงมือกระทำช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาทั้งทักษะชีวิตและทักษะทางด้านวิชาการไปพร้อมๆ กัน จากบาร์เบอร์ (Barber. 2001) กล่าวว่า ผลการทดสอบทางด้านวิชาการของเด็กที่ได้รับการศึกษาแบบโฮมสคูลสูงกว่าเด็กนักเรียนในระบบโรงเรียนทั่วไป ดังเช่น ในปีการศึกษา 1999-2000 คะแนนเฉลี่ยวิชาคณิตศาสตร์ของเด็กโฮมสคูลเท่ากับ 568 คะแนน ในขณะที่เด็กโรงเรียนรัฐบาลทำคะแนนเฉลี่ยได้ 501 คะแนน

3) การใช้สื่อเป็นตัวกลาง

ในยุคโลกาภิวัตน์ มนุษย์มีช่องทางที่หลากหลายในการรับข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นเพื่อเป็นการเปิดโลกการเรียนรู้ ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเล็งเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ผ่านสื่อ การเรียนการสอนจึงเน้นการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งที่ถูกจัดเตรียมไว้และสื่อที่เด็กๆ สนใจและค้นคว้าได้ด้วยตนเอง บ้านเฟิร์นเชื่อว่าสื่ออินเทอร์เน็ตมีได้มีแต่ด้านลบดังเช่น งานวิจัยหลายงานกล่าวว่า การเสพสื่ออย่างไม่เหมาะสมหล่อหลอมให้เด็กเข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมของผู้ใหญ่ที่เต็มไปด้วยเรื่องทางเพศและความรุนแรงรวมถึงการพาณิชย์ต่างๆ เพียงแต่ถ้าเด็กสามารถเลือกรับสื่ออย่างมีประสิทธิภาพได้ สื่อเทคโนโลยีต่างๆจะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาอย่างสูง บ้านเฟิร์นเชื่อว่าสื่อเป็นตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมที่เข้าถึงง่ายและมีประสิทธิภาพสูงในโลกปัจจุบัน ดังที่ Levine and Hoffner (2006) กล่าวว่า การเรียนรู้ผ่านสื่อจะช่วยเตรียมพร้อมให้กับเด็กด้านการงานเพื่อกลายเป็นผู้ทำงานที่มีประสิทธิภาพเมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่

2.2 การถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

มิใช่เพียงแต่เด็กๆ เท่านั้นที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ปกครองทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับการถ่ายทอดทางสังคมแจกเช่นเด็กๆ เหล่านี้ เนื่องจากกระบวนการการรวมกลุ่มนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลในกลุ่ม เช่น กับผู้ปกครองท่านอื่นๆ กับเด็กๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและกับครูทีม กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสู่ผู้ปกครอง แบ่งเป็น 3 มิติ ดังนี้

2.2.1 เด็ก ๆ ในฐานะตัวแทนการถ่ายทอด

นอกจากผู้ปกครองได้ถ่ายทอดทางสังคมให้กับบุตรหลานของตนแล้วนั้น เด็ก ๆ ทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก็เป็นหนึ่งในตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมให้กับผู้ปกครองในกลุ่มบ้านเรียนด้วยเช่นกัน สิ่งแรกที่ผู้ปกครองได้เรียนรู้จากเด็กๆ ในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ พัฒนาการ นอกจากนี้ผู้ปกครองได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ด้านอื่นๆ เช่น ทักษะการจัดการเรียนการสอน และความอดทน เป็นต้น เด็ก ๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นยังได้ถ่ายทอดความอ่อนโยนซึ่งทำให้ผู้ปกครองเข้าใจในธรรมชาติของพวกเขาและสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมผู้ปกครองทุกคนในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นให้รู้จักวิธีการจัดการกับอารมณ์ตนเองได้ดีขึ้น

2.2.2 ผู้ปกครองในฐานะตัวแทนการถ่ายทอด

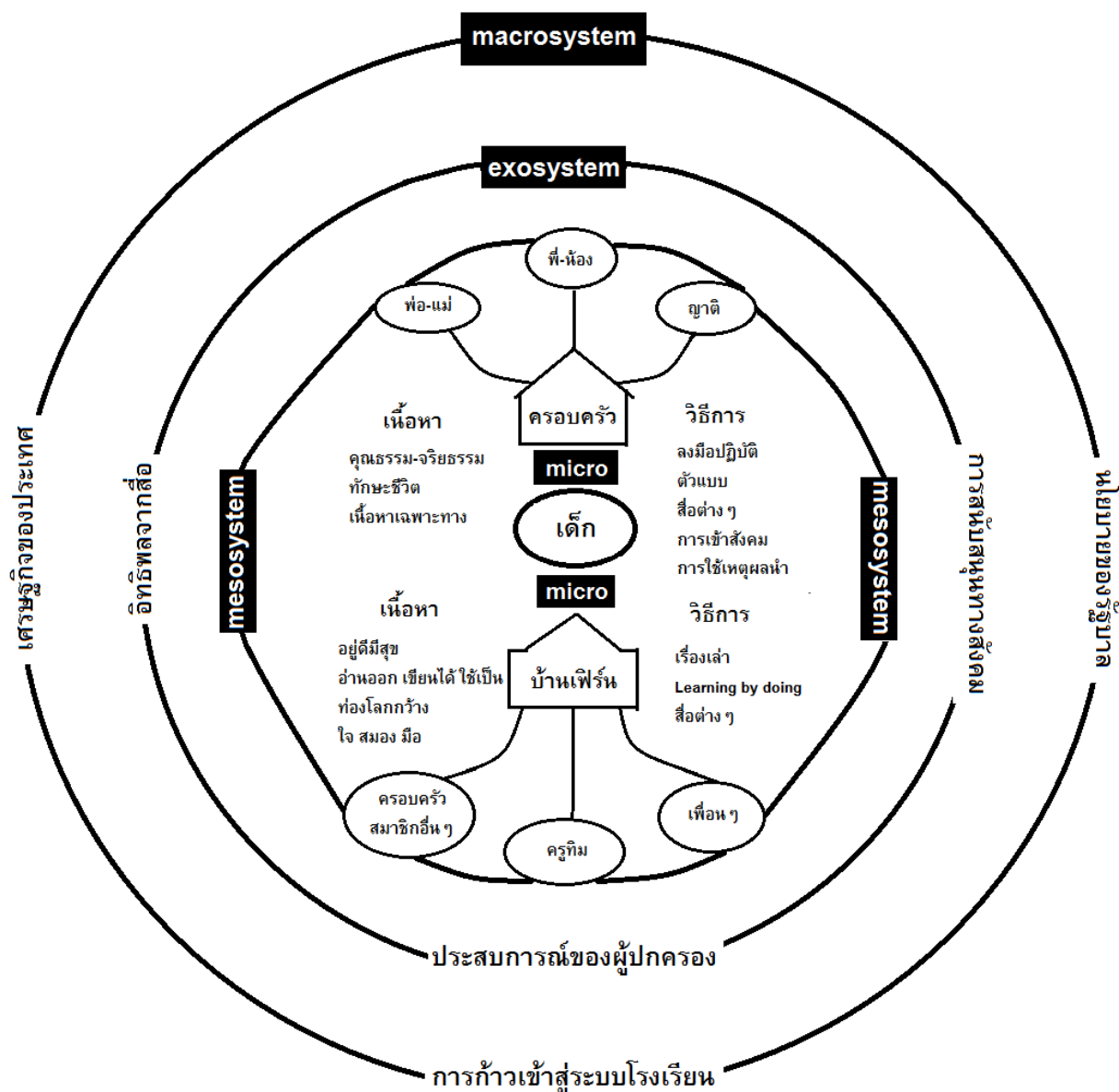
ผู้ปกครองทุกท่านมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้ปกครองท่านอื่นตลอดเวลา ดังนั้นผู้ปกครองทั้งหลายเกิดการถ่ายทอดซึ่งกันและกันทั้งโดยตรงและทางอ้อม ผู้ปกครองทั้งหลายเกิดความผูกพันกันเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกันมีความอบอุ่นใจเนื่องจากทุกคนมีศรัทธาซึ่งกันและกันและเชื่อว่ามีแต่ความปรารถนาดีให้กับเด็ก ๆ ผู้ปกครองได้เรียนรู้สิ่งสมประสพการณ์จากข้อคิดเห็นหรือการจัดการเรียนการสอนของผู้ปกครองท่านอื่นทำให้ผู้ปกครองเหล่านี้ได้พัฒนาทักษะโดยเฉพาะด้านการเรียนการสอนรวมถึงหล่อหลอมจนอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้ โดยการถ่ายทอดนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างและธำรงอัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2.2.3 ครูทิมในฐานะตัวแทนการถ่ายทอด

ครูทิมเป็นบุคคลสำคัญในฐานะผู้ถ่ายทอดทางสังคมให้กับผู้ปกครองเช่นเดียวกับผู้ปกครองท่านอื่นๆ และเด็ก ๆ เนื่องจากผู้ปกครองทุกท่านศรัทธาต่อครูทิมในฐานะเสาหลักของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นต่างยอมรับว่าครูทิมมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเจตคติ และพฤติกรรมของพวกเขา ผู้ปกครองเหล่านี้ได้ซึมซับธรรมะจากครูทิมเช่นกัน ครูทิมสอนให้รู้จักการปลงและปล่อยวางส่งผลทำให้ผู้ปกครองเหล่านี้มีความคาดหวังกับลูกน้อยลง ทำให้เป็นกลางและที่สำคัญที่สุดคือ การมองเด็กเป็นศูนย์กลาง มิใช่ให้เด็กเดินไปตามทางแห่งความคาดหวังของผู้ปกครอง

จากตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมทั้ง 3 มิติที่กล่าวข้างต้น อาจกล่าวสรุปได้ว่าผู้ปกครองเหล่านี้ได้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากผู้ปกครองด้วยกันเอง จากเด็ก ๆ ในกลุ่มบ้านเรียน และจากครูทิม(นามสมมติ)โดยการถ่ายทอดทางสังคมนี้สามารถขัดเกลาให้ผู้ปกครองทั้งหลายเป็นนักจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ดีได้

2.3 บทสรุปความสัมพันธ์และอนาคตภาพของการถ่ายทอดทางสังคมของเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

แผนภาพ 7 การถ่ายทอดทางสังคมของสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

แผนภาพ 7 นี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ๆ สมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นกับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของเด็ก ๆ ตามมุมมองทฤษฎีของระบบนิเวศของบรอนเฟนเบรนเนอร์ ซึ่งองค์ประกอบทางสภาพแวดล้อมเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการถ่ายทอดทางสังคมสู่เด็ก โดยแบ่งการนำเสนอเป็นประเด็น ดังนี้

1. ระดับจุลระบบ (Microsystem) ระบบนี้อ้างอิงถึงระบบที่เด็กๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใกล้ชิดที่สุดซึ่ง ณ ที่นี้ได้แก่ ครอบครัว และกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยครอบครัวประกอบด้วย พ่อ-แม่ พี่-น้อง และญาติ ในขณะที่กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นประกอบด้วย ผู้ปกครองครอบครัวสมาชิกอื่นๆ ครูทิม และเพื่อนๆ เด็กๆ ได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของทั้ง 2 หน่วย เด็กๆ ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมโดยตรงจากสองหน่วยดังกล่าวซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เด็กๆ เหล่านี้เผชิญหน้าเป็นประจำ จุดเด่นของการมีปฏิสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่นกับครอบครัวก็คือ การที่พ่อ-แม่ พี่-น้อง หรือญาติ สามารถหยั่งรู้ถึงพัฒนาการ และความต้องการที่แท้จริงของเด็กๆ ได้ รวมถึงโอกาสในการอบรมสั่งสอน ดังงานวิจัยของแอสโตเลอร์ (Apostoleris, 1999) พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ทำให้เด็กมีแรงจูงใจภายในในการเรียนรู้และเด็กมีพัฒนาการด้านความฉลาด นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นในครอบครัวมีอิทธิพลต่อความสำเร็จด้านการเรียนรู้ กล่าวคือ สัมผัส การจับ การร้องเพลง และการกอด เป็นกุญแจสำคัญต่อความสำเร็จด้านการเรียนรู้

เนื่องจากบ้านเฟิร์นเปรียบเป็นโรงเรียนของเด็กๆ พวกเขามีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเรียนโดยมี ครูทิม ผู้ปกครองสมาชิกอื่นๆ และเพื่อนๆ เป็นผู้ร่วมปฏิสัมพันธ์ เมื่อเปรียบเทียบกับโฮมสคูลแบบเดี่ยว การเรียนโฮมสคูลแบบกลุ่มสามารถสะท้อนจุดเด่นและข้อดีมากมายซึ่งเป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านทักษะสังคม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาด้านภาวะผู้นำของเด็ก ดังมองค์โกเมอร์ (Montgomery, L. 1989) ศึกษาพบว่า เด็กโฮมสคูลเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากกว่าเด็กในระบบโรงเรียนและได้รับการปลูกฝังด้านภาวะผู้นำไม่แพ้โรงเรียนทั่วไป เด็กๆ ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่สมาชิกทั้งหลาย และจากครูทิมเป็นหลัก ดังนั้นทักษะการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจะช่วยขัดเกลาให้เด็กมีความอ่อนน้อมถ่อมตน นอกจากนี้เด็กๆ ในกลุ่มเรียนทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มในฐานะเพื่อนๆ พี่ๆ และน้องๆ ซึ่งการเรียนรู้ทั้งหลายจะไม่แบ่งแยกด้วยอายุ และเพศ อย่างชัดเจน แต่จะขึ้นอยู่กับระดับความสามารถในแต่ละสาระการเรียนรู้ จากระดับจุลระบบนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่เด็กใกล้ชิดต่อพัฒนาการในหลายๆ ด้านของเด็ก เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะชีวิต คุณธรรม-จริยธรรม และประสบการณ์ต่างๆ เป็นต้น

2. ระดับมัธยระบบ (Mesosystem) ระบบนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของจุลระบบกับมัธยระบบ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ความสัมพันธ์ในระดับนี้ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็ก กล่าวคือถ้าผู้ปกครองมีสัมพันธภาพเชิงลบต่อโรงเรียน (ในที่นี้หมายถึงบ้านเฟิร์น) อาจส่งผลให้เด็กเกิดพัฒนาการด้านต่างๆ อย่างไม่ต่อเนื่อง ในทางกลับกันสัมพันธภาพเชิงบวกระหว่างผู้ปกครองกับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่งผลให้เด็กเกิดพัฒนาการเชิงบวก ดังงานวิจัยของเอสไตน์ (Epstein, 1983) ที่ศึกษาผลจากพัฒนาการของการสื่อสารสองทางและปฏิสัมพันธ์ในการตัดสินใจของผู้ปกครองและครูต่อเด็กระดับประถมศึกษา

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่านักเรียนสนใจเรียนมากขึ้นและมีผลการเรียนในระดับที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ของระบบสองระบบนี้ เนื่องจากผู้ปกครองทุกท่านมีบทบาทที่สำคัญในบ้านเฟิร์น พวกเขาเหล่านี้ปฏิเสธการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันไม่ได้ ดังนั้นจุดเด่นของโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียนคือความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในระดับมัธยมศึกษา ครอบครัวแต่ละครอบครัวควรมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองท่านอื่นและกับครูที่นั่น แต่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กทุกคนในกลุ่มบ้านเรียน ประเด็นนี้เป็นที่น่าสนใจเนื่องจากความสัมพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบที่แน่นแฟ้นของระดับจุลระบบกับระดับมัธยมศึกษาเนื่องจากผู้ปกครองมี 2 บทบาทหลัก ซึ่งก็คือ พ่อแม่ผู้ปกครอง และครู

3. ระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน (Exosystem) ระบบนี้สามารถใช้อธิบายร่วมกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนามวิจัย โดยเป็นระบบที่มีได้มาจากพฤติกรรมโดยตรงของผู้ให้ข้อมูล แต่เป็นเงื่อนไขหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจะส่งผลต่อตัวเด็ก ดัง โค้กแรนและคณะ (Cochran; et al. 1990) ศึกษาพบว่า เครือข่ายทางสังคมของครอบครัวเป็นระบบระดับท้องถิ่นที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กและวัยรุ่น สิ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นคือ ประสบการณ์ที่ผู้ปกครองเหล่านี้ได้รับ เช่น การที่ผู้ปกครองเคยเดินทางไปทำงานในเมืองแล้วเผชิญกับปัญหาจราจรติด หรือเห็นเด็กนักเรียนทั่วไปที่ต้องใช้ชีวิตอยู่บนรถตอนเช้า ประสบการณ์เหล่านี้ส่งผลต่อเด็กคือ เด็กๆ จะได้รับการพักผ่อนที่เพียงพอเพื่อพร้อมต่อการเรียนรู้ในวันต่อไป เนื่องจากพ่อแม่ไม่ต้องการให้เด็กๆ และตนเองเสียเวลาพักผ่อนไปกับจราจรที่ติดขัดในช่วงเวลาเร่งด่วน ผลก็คือ ผู้ปกครองเหล่านี้จะไม่อารมณ์เสียกับจราจรที่ติดขัดซึ่งส่งผลดีต่อพัฒนาการทางด้านอารมณ์ต่อเด็กๆ ที่อยู่ใกล้ชิด

นอกเหนือจากประสบการณ์ของผู้ปกครองแล้ว การได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ปกครองเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อพัฒนาการของเด็ก จากการได้รับคำชมหรือการได้รับการยอมรับจากญาติและบุคคลรอบข้างทำให้ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเกิดความมั่นใจและมีกำลังใจที่จะพัฒนาตนเองในฐานะที่เป็นผู้ปกครองและผู้จัดการเรียนการสอน พัฒนาการที่ดีของผู้ปกครองย่อมส่งผลดีต่อเด็กๆ กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น นอกจากนี้การที่ครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับโอกาสให้ลงมือเขียนกับหน่วยงานทางการศึกษาส่งผลให้พวกเขาสามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้วยตนเองภายใต้การยอมรับจากภาครัฐ ซึ่งส่งผลให้เด็กๆ สามารถอยู่ในระบบโฮมสคูลอย่างต่อเนื่อง

อิทธิพลจากสื่ออาจทำให้ผู้ปกครองเกิดความมั่นใจกับระบบโฮมสคูลหรือไม่ก็เกิดความลังเลต่อการตัดสินใจของตนเอง ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นบางท่านมองเห็นว่าสื่อบางสื่อเน้นให้เด็กเก่งและโดดเด่นทางด้านวิชาการหรือการได้เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาในสถาบันที่มีชื่อเสียงซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตที่ประสบความสำเร็จ จุดนี้ทำให้ผู้ปกครองบางท่านเริ่มสนใจที่จะนำลูกเข้าสู่ระบบโรงเรียนปกติ แต่สำหรับบางครอบครัวได้รับสื่อเชิงสนับสนุนการเรียนรู้แนวทางเลือกจึงทำให้เพิ่มความมั่นใจในระบบโฮมสคูลและอาจส่งผลต่อเด็ก เช่น เจตคติของพ่อแม่ด้านการศึกษาระดับสูงให้เด็กเริ่มต้นหาตนเองและเริ่มผันตนเองเข้าสู่การฝึกเพื่ออาชีพ เป็นต้น

4. ระดับมหาระบบหรือระดับนโยบาย (Macrosystem) ระบบนี้เน้นถึงโครงสร้างของระบบใหญ่ที่ส่งผลต่อระบบทั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner. 1993) ระบุว่าระดับมหาระบบเปรียบได้กับพิมพ์เขียวสำหรับวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยโดยสาระสำคัญของระบบนี้เป็นไปในเชิงโครงสร้าง ในระดับนี้จะกล่าวถึงอนาคตภาพที่อาจเปลี่ยนแปลงโดยอาจส่งผลต่อเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ประเด็นแรกได้แก่ การที่เด็กอาจกลับเข้าสู่ระบบโรงเรียน กล่าวคือ เด็กเหล่านี้จะต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ วัฒนธรรมและค่านิยมใหม่ๆ ซึ่งการเรียนรู้ครั้งนี้อาจส่งผลดีหรือผลเสียต่อเด็ก กล่าวคือ ถ้าเด็กกลับคืนสู่ระบบโรงเรียนทั้งที่ยังไม่พร้อม อาจส่งผลให้เด็กกลายเป็นพวกต่อต้านสังคม ไม่เชื่อในระบบการศึกษา รวมถึงอาจเกิดความขัดแย้งกับครูและเพื่อนร่วมห้องได้ ในทางกลับกันถ้าเด็กมีความพร้อมที่จะกลับคืนสู่ระบบโรงเรียน เด็กเหล่านี้ อาจมีพัฒนาการอย่างก้าวกระโดดก็เป็นได้ ดังที่เรย์ (Ray. 2004) กล่าวว่าเด็กโฮมสคูลอาจนำความประหลาดใจไปสู่อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้จะแสดงลักษณะและบุคลิกภาพเชิงบวกซึ่งมีความโดดเด่นและแตกต่างจากนักเรียนทั่วไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการก้าวกระโดดทางด้านวิชาการเมื่อเด็ก ๆ เหล่านี้พร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษาทั่วไป

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลอาจส่งผลดีต่อผู้จัดโฮมสคูล กล่าวคือ ถ้าในอนาคตรัฐบาลออกนโยบายเงินทุนสนับสนุนโฮมสคูล ผู้ปกครองหลายท่านอาจพึงพอใจที่จะให้เด็ก ๆ ยังคงอยู่ในระบบโฮมสคูลอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากรัฐบาลเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย หรือถ้าหน่วยงานภาครัฐร่วมจัดหน่วยงานที่มีนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาทางเลือกเพื่อให้คำปรึกษาอาจส่งผลให้เกิดการคงอยู่และการเติบโตของโฮมสคูลแบบกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อเป็นทางเลือกหรือเป็นกลุ่มนาร่องให้กับพ่อแม่เด็ก ๆ ในอนาคต

ด้านเศรษฐกิจภายในประเทศอาจเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อเด็กกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น กล่าวคือ ถ้าผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจ พวกเขาเหล่านี้ อาจไม่สามารถสนับสนุนเด็ก ๆ ไปให้สุดทางดังที่คาดหวังไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเฮนรี (Henry. 2009) ที่กล่าวว่าทางเลือกด้านการศึกษามีน้อยกว่าสำหรับผู้ที่มีสถานภาพทางการเงินด้อยกว่า จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อทางเลือกด้านการศึกษา

2.4 จุดร่วมบางประการผ่านการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

แม้ว่าผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งหลายผ่านประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกันทั้งทางด้านครอบครัว การศึกษา รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิต แต่พวกเขาหันมาเรียนรู้การศึกษาแนวทางเลือกอย่างจริงจัง ซึ่งท้ายที่สุดผู้ปกครองเหล่านี้ตัดสินใจร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้วิจัยศึกษาพบว่า มีจุดร่วมบางประการของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ซึ่งมีดังนี้

ประการที่ 1 ผู้ปกครองส่วนใหญ่สมัยเด็กได้รับการเลี้ยงดูแบบดูแลตัวเอง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ตั้งแต่ยังเด็ก ไม่ว่าจะเป็นคุณพ่อหรือคุณแม่มีบทบาทในการช่วยเหลืองานทางบ้านไม่ว่าจะเป็นงานบ้านหรือธุรกิจของที่บ้าน เช่น ผู้ปกครองท่านหนึ่งที่ตอนเด็กมักช่วยคุณพ่อของเขาทำสีบ้านฮวงซุ้ยซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัว ในปัจจุบันผู้ปกครองท่านนี้ประกอบอาชีพสถาปนิกและมีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการถ่ายทอดทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่บุคคลโดยเฉพาะเมื่ออยู่ในวัยเด็ก ได้รับการอบรมดูแลให้เจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น และจากการเรียนรู้นั้น เด็กจะมีพฤติกรรมและความคิดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคมของตน (ลาดทองใบ ภูอภิรมย์. 2531: 29; อ้างอิงจาก Munn, Fernald; & Fernald. 1969)

ประการที่ 2 ผู้ปกครองเหล่านี้ได้ถูกหล่อหลอมให้สามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตัวเองตั้งแต่ยังเด็ก เพราะเนื่องจากผู้ใหญ่ในสมัยก่อนต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ประกอบกับการแข่งขันไม่สูงดังในปัจจุบัน ผลก็คือผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นบุคคลประเภทที่กล้าตัดสินใจดังเช่นที่พวกเขาเหล่านี้มีความกล้าที่จะทวนกระแสสังคมโดยไม่นำลูกเข้าระบบโรงเรียนปกติ

ประการที่ 3 วิธีการถ่ายทอดทางสังคมที่สำคัญที่ผู้ปกครองเหล่านี้ได้รับคือ การเรียนรู้จากการเห็นแบบอย่าง ตามแนวคิดของแบนดูราที่ว่าชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้ที่ได้มาด้วยการสังเกต (Observational Learning) หรือได้มาจากการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) โดยตัวแบบสามารถอยู่ในรูปแบบใดๆ ก็ได้ อาจจะเป็นมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นหรือตัวแบบที่อยู่ในรูปแบบของสัญลักษณ์ (Symbol) อื่นใด (Bandura. 1963) ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของเขา จากที่กล่าวว่าผู้ปกครองเหล่านี้ได้เรียนรู้ให้รู้จักการพึ่งพาตนเองและตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง ผู้ปกครองเหล่านี้ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนผ่านวิธีการบอกเล่าทางคำพูดทั้งหมดเนื่องจากครอบครัวสมัยก่อนเป็นครอบครัวใหญ่ มีพี่น้องจำนวนมาก ผู้ใหญ่จึงไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนด้วยวิธีทางวาจา ดังนั้นจากคำให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่พบว่าเจตคติ พฤติกรรม ประสบการณ์ และทักษะการดำเนินชีวิตต่างๆ ของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ถูกหล่อหลอมส่วนหนึ่งมาจากการเห็นแบบอย่างของคนในครอบครัว

ประการที่ 4 ในกรณีการถ่ายทอดทางสังคมด้านเนื้อหาที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับจากครอบครัวนั้นจะแตกต่างกันไปตามภูมิหลังของครอบครัวของผู้ปกครองแต่ละท่านโดยเนื้อหาส่วนใหญ่คือ เรื่องทักษะการใช้ชีวิต ความเป็นนักประดิษฐ์ ทักษะการแก้ไขปัญหา ด้านคุณธรรม และจริยธรรม และความมุ่งมั่น อดทน และระเบียบวินัย

ประการที่ 5 ตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นที่สำคัญเช่นเดียวกับครอบครัวคือ สภาพแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย โรงเรียน เพื่อน ครูหรืออาจารย์ และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของระบบนิเวศของบรอนเฟนเบรนเนอร์ โดยทฤษฎีนี้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ความคิด ความเชื่อ บุคลิกภาพ และเจตคติของมนุษย์ โดยสิ่งแวดล้อมในครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนบ้าน เป็นสิ่งแวดล้อมระดับจุลระบบ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องพบเจอกับเพื่อนฝูงทั้งในโรงเรียนและละแวกบ้าน การได้เรียนรู้ผ่านการเล่นกับเพื่อนนอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินยังทำให้เกิดทักษะต่างๆ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมบุคลิกภาพ โรงเรียนและครูบาอาจารย์มีหน้าที่หลักเพื่ออบรมสั่งสอนและหล่อหลอมให้มนุษย์มีความรู้ทางวิชาการและทักษะการเข้าสังคมรวมถึงส่งเสริมทักษะชีวิตทางด้านอื่นๆ เจกเช่นเดียวกับสถาบันครอบครัวแต่การถ่ายทอดทางสังคมของโรงเรียนและบุคลากรในโรงเรียนจะมีรูปแบบที่ชัดเจน และเป็นทางการโดยมีการวางแผนอย่างเป็นระเบียบระบบ โดยสิ่งแวดล้อมระดับจุลระบบนี้มีอิทธิพลอย่างสูงในการหล่อหลอมความเป็นตัวตนของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังทฤษฎีของระบบนิเวศกล่าวว่า ระดับจุลระบบนี้ ส่งผลกระทบบางส่วนต่อมนุษย์ในวัยเยาว์แม้ว่าปฏิสัมพันธ์จากระดับอื่นๆ นอกจุลระบบมีผลต่อโครงสร้างภายในก็ตาม เนื่องจากเป็นระบบที่อยู่ใกล้ตัวมนุษย์มากที่สุดโดยมนุษย์จะเผชิญกับสภาพแวดล้อมในระบบนี้โดยตรง จุลระบบนี้ฝึกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม (Berk. 2000) นอกจากนี้สื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อโทรทัศน์ รวมถึงสื่อออนไลน์ เป็นตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมที่มีบทบาทสูงต่อการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลหลักมาจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ ผู้ปกครองบางท่านได้อ่านบทความทางนิตยสารก็เกิดความประทับใจต่อระบบการศึกษาที่เป็นลักษณะแนวทางเลือก ประกอบกับสื่อที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวค่อนข้างแพร่หลายมากในปัจจุบัน

2.5 การตัดสินใจเข้าสู่โฮมสคูล

การตัดสินใจนำบุตรหลานออกจากระบบโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น จำเป็นต้องผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมโดยการตัดสินใจนั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นผลมาจากการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทั้งสิ้น ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพบว่ามีปัจจัยที่สำคัญ 6 ปัจจัย ดังนี้

1) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองท่านอื่นๆ ที่มีแนวคิดคล้ายๆ กัน กล่าวคือ เป็นผู้ปกครองที่นำลูกเข้าศึกษาในโรงเรียนอนุบาลวิถียุทธที่เดียวกัน ผู้ปกครองที่มีแนวคิดทางด้านการศึกษาล้ายๆ กันได้ชักชวนกันเพื่อนำลูกให้ไปตามแนวทางของตน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Lewis A. Coser ได้กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่แท้จริงก็คือพฤติกรรมในการปะทะสังสรรค์กัน และการปะทะสังสรรค์ คือปรากฏการณ์ที่เป็นสากล มีเรื่องของบรรทัดฐาน สถานภาพ ตำแหน่ง และผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องมีผู้แสดงตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมาแสดงบทบาทต่อกัน เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การปะทะสังสรรค์นั้นจะต้องมีการติดต่อเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับทั้งตัวเอง บุคคลอื่น และกลุ่มบุคคลโดยมีสัญลักษณ์ในการติดต่อทั้งสิ้น บัณฑิตบุคคลจะมีการติดต่อเกี่ยวข้องกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยใช้กฎเกณฑ์ภายใต้ระบบความสัมพันธ์อันเดียวกัน (อ้อมเดือน สดมณี. 2523) ซึ่งสัญลักษณ์ที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นใช้ในการปะทะสังสรรค์คือ ภาษา โดยเป็นไปในเชิงแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นหรือเพื่อให้ข้อมูล เป็นต้น

2) การค้นคว้าข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ หรือเพื่อให้เกิดความมั่นใจทางด้านความคิดและความเชื่อ เพราะการที่ตนเองนำบุตรหลานแยกออกจากโรงเรียนปกตินั้นต้องอาศัยความมั่นใจระดับหนึ่ง ดังนั้นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ข้อมูลจากสื่อทั้งหลายมีพลังสำคัญที่ผลักดันและขับเคลื่อนให้ผู้ปกครองในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถตัดสินใจได้ง่ายขึ้น

3) เจตคติด้านลบต่อระบบโรงเรียน ซึ่งมาจากการสั่งสมประสบการณ์ผ่านการถ่ายทอดทางสังคม เนื่องจากการถ่ายทอดทางสังคม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ บรรทัดฐาน ค่านิยม เจตคติ ทักษะ ความรู้ และบทบาทที่เหมาะสมกับตำแหน่งของบุคคลภายในกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ (Michener; & Delamater. 1999: 46) ดังนั้นการที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีเจตคติด้านลบต่อระบบการศึกษาไทยเพราะเนื่องมาจากการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแทนต่างๆ เช่น ประสบการณ์ตรงจากโรงเรียน ครอบครัว และสื่อต่างๆ เป็นต้น

4) การได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัวหรือบุคคลรอบข้าง ผู้ปกครองหลายท่านได้รับการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนทางด้านข้อมูล ทรัพยากร หรือกำลังใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เสริมสร้างให้ผู้ปกครองมั่นใจที่จะตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วยตนเอง ผู้ปกครองเหล่านี้แสดงออกถึงอัตมโนทัศน์ทางด้านสังคมซึ่งหมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคลเกี่ยวกับตนเองด้านความมั่นใจและความเชื่อมั่นในด้านสัมพันธภาพกับผู้อื่น เช่น การได้รับการยกย่องนับถือ การเสียสละ การได้รับการดูแลเอาใจใส่ เป็นต้น (Fitts. 1972) จากจุดนี้เองจึงทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจก้าวเข้ามาเป็นผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว

5) แนวคิดการนำเด็กเป็นศูนย์กลาง ตัวเด็กนั้นมีอิทธิพลสูงในกระบวนการตัดสินใจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กที่สุด ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่เห็นพัฒนาการและศักยภาพของเด็กชัดเจนกว่าบุคคลอื่น ผู้ปกครองจึงเข้าใจในสิ่งที่บุตรหลานของตนต้องการและยึดแนวทางนี้เป็นหลักในการตัดสินใจ

6) ความศรัทธา ซึ่งหมายถึง ศรัทธาต่อระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้แบบกลุ่ม ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเชื่อว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถตอบโจทย์ทางด้านการศึกษาได้ประกอบกับศรัทธาต่อศักยภาพของตนเองทั้งด้านความคิด ความเชื่อ และเจตคติ ซึ่งศรัทธาเหล่านี้เป็นผลมาจากการถ่ายทอดทางสังคม

ตอนที่ 3. อัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

ผลจากการศึกษาเชิงลึกถึงอัตลักษณ์ของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการดำรงชีวิต แนวคิด เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมเฉพาะของบุคคลเหล่านี้ ในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว นอกจากนี้ผลการศึกษาในหัวข้อนี้ยังสามารถสะท้อนถึงข้อบ่งชี้ที่สำคัญบางประการที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบรวมกลุ่ม ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1) อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น 2) การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์นและ 3) เงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

3.1 อัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

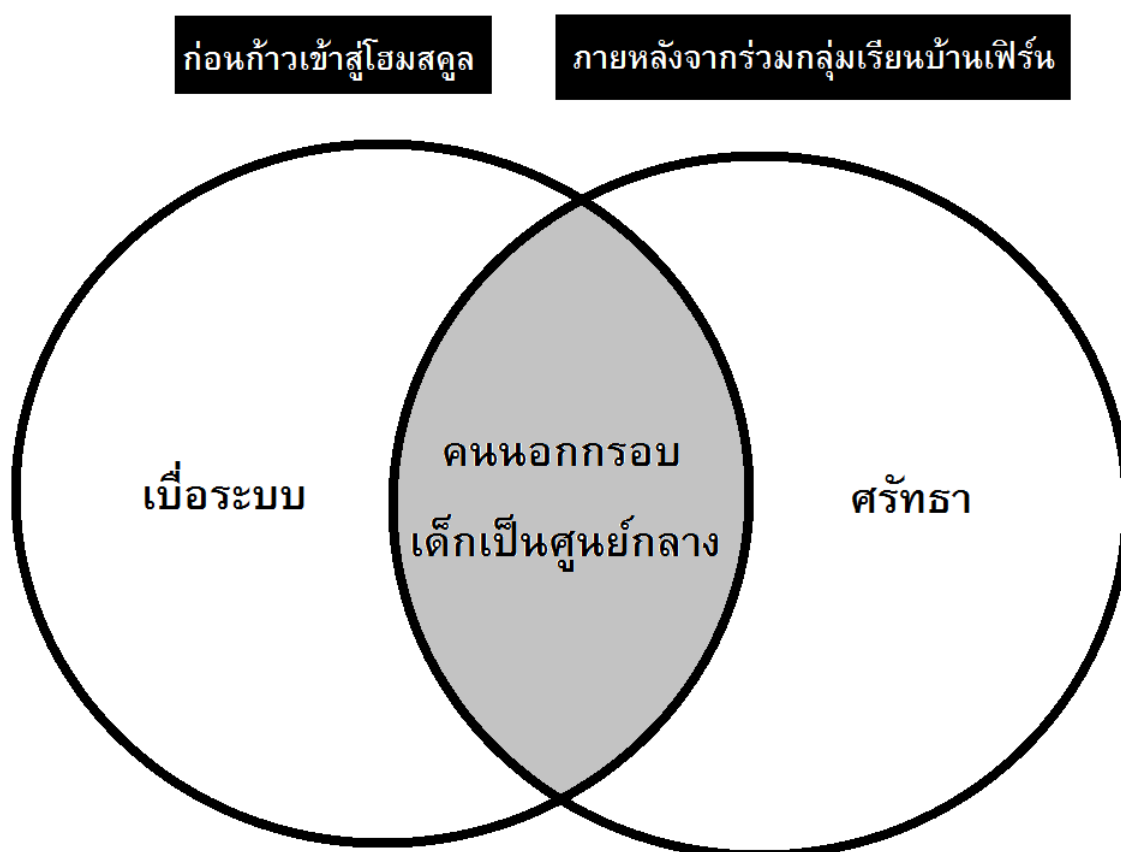
จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าผู้ปกครองเหล่านี้มีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากผู้ปกครองทั่วไปหลายประการ โดยอัตลักษณ์นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มบ้านเฟิร์น และอัตลักษณ์ร่วมหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

3.1.1 อัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มบ้านเฟิร์น

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ของผู้ปกครองสามารถถูกนำมาอธิบายได้เป็น 2 ช่วงคือ อัตลักษณ์ในอดีต (ก่อนจัดการศึกษาโดยครอบครัว) และอัตลักษณ์ในปัจจุบัน (ระหว่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัว) โดยอัตลักษณ์แห่งตนในอดีตของผู้ปกครองนั้นอาจไม่สามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้ เนื่องจากเหตุการณ์ต่างๆ เป็นอดีตที่ผ่านมาเป็นเวลานานแล้วประกอบกับอัตลักษณ์นั้นเป็นการมองตนเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้นมีใช้ขณะนี้ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจะนำเสนอตามข้อมูลที่ผู้ปกครองกล่าวถึงอัตลักษณ์แห่งตนในอดีตเพื่อสะท้อนความเชื่อและแนวคิดทางด้านการศึกษาและการเลี้ยงดูบุตรหลานของตนเองในปัจจุบัน โดยอัตลักษณ์แห่งตนในอดีตของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นค่อนข้างหลากหลาย เช่น บางคนกล่าวว่าตนเป็นผู้ที่ไม่สามารถค้นพบตนเอง บางคนกล่าวว่าตนเองเป็นลูกนอกคอก เป็นต้น แต่สำหรับอัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในปัจจุบันนั้นมีความชัดเจนโดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 อัตลักษณ์ที่สำคัญ ดังนี้ 1) เปื่อระบบ 2) คนนอกกรอบ และ 3) เข้าถึงบุตรหลาน ซึ่งการรับรู้อัตลักษณ์เหล่านี้มาจากอัตมโนทัศน์

ของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตามพจนานุกรมจิตวิทยา พ.ศ. 2545 ที่ให้ความหมายของอัตมโนทัศน์ว่าหมายถึง อัตทัศน์หรือทัศนะที่มีต่อตนเอง กล่าวคือ การที่บุคคลเข้าใจถึงตนเอง ประเมินค่าตนเอง เช่น คุณค่า ความสามารถ และความหมายของชีวิต (บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร. 2545)

3.1.2 อัตลักษณ์ร่วมหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น

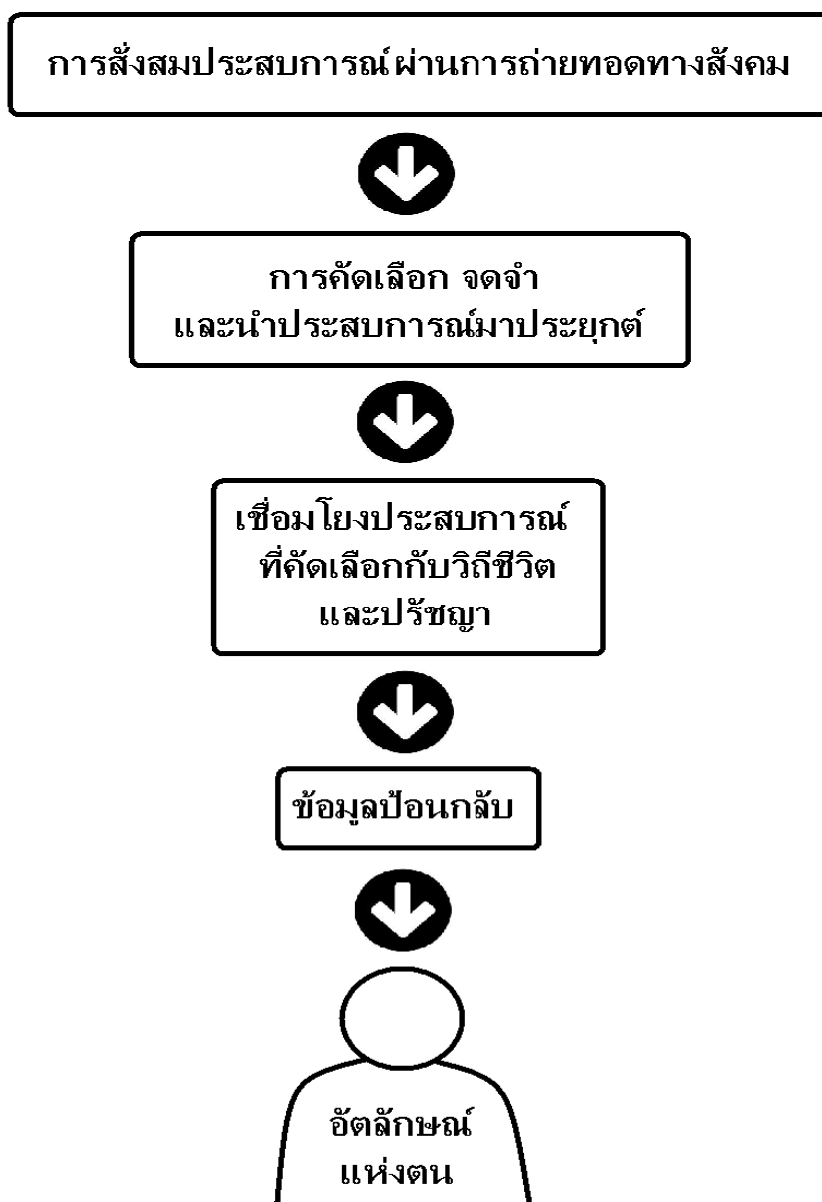
แผนภาพ 8 อัตลักษณ์ของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก่อนและหลังจัดโฮมสคูล

ผลจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแทนต่างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก่อให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมของผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีความชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ ภายหลังจากการจัดกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น โดยอัตลักษณ์นี้อาจเกิดขึ้นก่อนที่ผู้ปกครองจะเข้าร่วมกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นหรืออาจเกิดขึ้นหลังจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นแต่อัตลักษณ์เหล่านี้จะต้องมีความชัดเจนมากขึ้นหลังจากการสร้างกลุ่มเรียนนี้ ซึ่งผู้ปกครองเหล่านี้เชื่อว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นโดยมีความคิด ความเชื่อ เจตคติ และประสบการณ์แตกต่างจากผู้ปกครองทั่วไป ดังเทียบเคียงได้กับคำนิยามของฉลาดชาวย รมิตานนท์ (2545) ที่นิยามคำว่าอัตลักษณ์ว่าหมายถึง สิ่งที่เราถือว่าเป็นพวกเดียวกันแตกต่างจากคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่

มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง พวกเรา หรือ คนอื่น ดังนั้นอัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครอง กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น แบ่งออกเป็น 3 อัตลักษณ์ ซึ่งได้แก่ 1) เด็กเป็นศูนย์กลาง 2) คนนอกกรอบ และ 3) ศรัทธา อัตลักษณ์เหล่านี้เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลก่อนโดยผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมี แนวคิด ความเชื่อ ปรัชญา และเจตคติที่เป็นไปในแนวทางใกล้เคียงกัน หลังจากการเกิดปฏิสัมพันธ์ใน กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ปกครองเหล่านี้จึงได้ร่วมกันสร้างหรือทำให้อัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้ปกครอง กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นชัดเจนขึ้น ซึ่งเทียบเคียงได้กับ อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล (2543) ที่ใช้คำว่าอัตลักษณ์ แทนคำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่เป็นรอยต่อระหว่างความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ กับสังคม (Social Aspect)

3.2 การก่อตัวของอัตลักษณ์ครอบครัวบ้านเฟิร์น

การสร้างอัตลักษณ์แห่งตนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างช้าๆ โดยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดทั้งชีวิตของบุคคลหนึ่งดังที่อีริกสัน (Ericksen. 1980) มองว่าการก่อรูปของอัตลักษณ์ เป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต (A life-long process) และคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ การก่อตัวของอัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียน บ้านเฟิร์นเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการถ่ายทอดทางสังคม โดยการก่อตัวของอัต ลักษณ์แห่งตนนี้อาจเกิดขึ้นก่อนหรือระหว่างที่ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มเรียน ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้เกิดขึ้นตามธรรมชาติโดยที่ผู้ปกครองเหล่านี้ไม่รู้ตัวดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2544) ชี้ให้เห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ซึ่งเชื่อมโยง กับอำนาจ โดยบุคคลบางครั้งไม่สามารถตระหนักรู้ว่าตนกำลังอยู่ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ ผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนการก่อตัวของอัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นดังแผนภาพ

แผนภาพ 9 กระบวนการก่อตัวของอัตลักษณ์ของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียน บ้านเฟิร์น

จากแผนภาพ 9 สรุปได้ว่าผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นทุกคนล้วนผ่านประสบการณ์ทั้งดีและไม่ดีมากมายโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อ สภาพแวดล้อมหรือแม้แต่การมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นก็ตาม โดยการก่อตัวของอัตลักษณ์ของผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้เริ่มมาจากการถ่ายทอดทางสังคมโดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว หลังจากที่ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้รับและสังสมประสบการณ์มาชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้ว ผู้ปกครองเหล่านี้มีกระบวนการคัดเลือกประสบการณ์ที่มีอิทธิพลต่อจิตใจ เจตคติ และความเชื่อ อาจเป็นประสบการณ์ที่น่าภาคภูมิใจหรืออาจเป็นประสบการณ์ที่ฝังใจ และนำมา

ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ต่อจากนั้นผู้ปกครองเหล่านี้นำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการถ่ายทอดทางสังคมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปโดยทำการเชื่อมโยงประสบการณ์นั้นๆ กับวิถีการดำเนินชีวิตและปรัชญาส่วนบุคคล ซึ่งผลจากการเชื่อมโยงมีอิทธิพลต่อความมั่นใจในการก่อตัวของอัตลักษณ์โดยเฉพาะอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูและการศึกษาของบุตรหลาน อัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นค่อยๆ ก่อตัวขึ้นและชัดเจนขึ้นจากการเชื่อมโยงนี้ ผู้ปกครองเหล่านี้ต้องการข้อมูลป้อนกลับโดยผ่านการแสดงออกบางรูปแบบเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลป้อนกลับก่อนที่ผู้ปกครองเหล่านี้จะสกัดและผลิตอัตลักษณ์แห่งตนออกมาอย่างชัดเจน

3.3 เงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของครอบครัวบ้านเฟิร์นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

การธำรงอัตลักษณ์แห่งตนนั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อนเนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและเกิดขึ้นซ้ำๆ อย่างเป็นธรรมชาติ จึงเป็นการยากที่จะเข้าถึงกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ได้อย่างลึกซึ้ง ผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นได้ธำรงอัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นตั้งสะท้อนจากการคงอยู่ของกลุ่ม ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการธำรงอัตลักษณ์แห่งตนของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังนี้ 1) การเปิดรับสื่อของผู้ปกครอง 2) ความรู้สึกผูกพันกันในกลุ่ม 3) การได้รับการสนับสนุนทางครอบครัวและสังคม และ 4) พัฒนาการของบุตรหลาน ซึ่งการธำรงอัตลักษณ์แห่งความเป็นผู้ปกครองกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมาจากปัจจัยหลัก คือ การถ่ายทอดทางสังคม เนื่องจากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม เกี่ยวข้องกับการก่อรูป ธำรงและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ (Identity) ของบุคคล เนื่องจากอัตลักษณ์ของชุมชนหนึ่งๆ เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นกลุ่มสังคม เกิดการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ซึ่งอาจต้องเผชิญวิกฤตการณ์ทางสังคมและจิตใจ ทำให้บุคคลมีการปรับตัวเพื่อธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชุมชนไว้ (รินรดา พันธุ์น้อย, 2552)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. สำหรับผู้ที่กำลังจัดการศึกษาแบบโฮมสคูลหรือกลุ่มบ้านเรียนโฮมสคูลอื่นๆ สามารถนำข้อค้นพบหัวข้อกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดไปประยุกต์ใช้กับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของตน โดยอาจนำไปใช้เพื่อสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง มีโครงสร้างรายวิชาที่เน้นด้านคุณธรรม-จริยธรรม ทักษะชีวิต และกระบวนการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ โดยมีการเรียนรู้ผ่านสื่อและเรื่องเล่าเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิต ทักษะทางสังคม และภาวะผู้นำ ทั้งเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและบริบทของครอบครัวโดยแท้ นอกจากนี้ข้อค้นพบด้านบริบทของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ผู้ที่กำลังจัดการศึกษาแบบโฮมสคูลหรือกลุ่มบ้านเรียนโฮมสคูลอื่นๆสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเพื่อจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยพัฒนาด้านกายภาพของสถานที่เรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสามารถรองรับการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น ลานเอนกประสงค์ ห้องหนังสือ หรือสนามหญ้า เป็นต้น

2. ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นภาพสะท้อนที่ดีสำหรับกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น เนื่องจากผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงรายละเอียดเชิงลึกด้านอัตลักษณ์และการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น ดังนั้นกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและกลุ่มบ้านเรียนโฮมสกูลอื่นๆ สามารถศึกษาข้อค้นพบด้านอัตลักษณ์เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์และธำรงความเป็นเอกลักษณ์ของครอบครัวโฮมสกูลแบบกลุ่ม โดยศึกษาจากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเพื่อหยั่งรู้และเห็นความสำคัญของการมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การจัดกลุ่มบ้านเรียนโฮมสกูลอย่างยั่งยืน เนื่องจากการมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนนั้นส่วนหนึ่งมาจากความเหนียวแน่นของกลุ่มซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของเด็ก มีแก่นและความศรัทธาในระบบการศึกษาแบบโฮมสกูลอย่างชัดเจน ทำให้เด็กมีแนวทางเพื่อการค้นหาตนเอง นอกจากนี้กลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นและกลุ่มบ้านเรียนโฮมสกูลอื่นๆ สามารถนำข้อค้นพบในหัวข้อเงื่อนไขการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมาใช้เป็นแนวทางสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มบ้านเรียน โดยพิจารณาจากการเปิดรับสื่อ การได้รับการสนับสนุนทางสังคม และการสร้างความรู้สึกผูกพันในกลุ่ม

3. ข้อค้นพบด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่กำลังตัดสินใจนำบุตรหลานออกจากระบบการศึกษาปกติหรือผู้ที่กำลังอยู่ในช่วงตัดสินใจจัดการศึกษาโฮมสกูลให้กับบุตรหลานของตน โดยข้อค้นพบนำเสนอปัจจัยและเงื่อนไขที่ผู้ปกครองเหล่านี้นควรคำนึงถึง ผู้ปกครองควรทำการศึกษาเพิ่มเติมด้านการจัดโฮมสกูล ต้องมีความศรัทธาต่อระบบโฮมสกูล รวมถึงการประเมินตนเองว่า ตนเองพึงพอใจกับการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากองค์กรหรือบุคคลรอบข้างเพียงพอหรือไม่ เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจเริ่มจัดโฮมสกูลให้กับบุตรหลานของตน

4. สำหรับผู้ปกครองที่กำลังมองหาการศึกษาแนวทางเลือกที่เหมาะสมให้กับบุตรหลานของตนเอง ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ได้เสนอแนะวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัยและสามารถตอบโจทย์ให้กับผู้ปกครองในยุคสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ผลการศึกษาด้านวิธีการถ่ายทอดทางสังคมของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ซึ่งวิธีการถ่ายทอดทางสังคมนั้นสามารถกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้โดยสร้างแรงจูงใจภายใน และผ่านการลงมือทำ ผลจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพหลายๆ ด้านในตัวเด็กซึ่งเป็นคำตอบทางด้านการศึกษาที่ดีสำหรับผู้ที่กำลังมองหาแนวทางการศึกษาแบบใหม่

5. สำหรับประเทศที่ยังไม่มีการจัดโฮมสกูลแบบกลุ่มบ้านเรียน ผลการวิจัยหัวข้อกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมของครอบครัวที่จัดโฮมสกูลกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นในมิติด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดทางสังคม สามารถนำไปใช้เพื่อนำร่องในการจัดโฮมสกูลแบบกลุ่มได้ตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะข้อดีของการจัดโฮมสกูลแบบกลุ่ม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาในประเทศไทยสามารถนำผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงผลที่น่าพึงพอใจจากการที่เด็กได้รับการศึกษาโฮมสกูลแบบกลุ่มมาประกอบการพิจารณาด้านงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้

เกิดการพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทย นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนหันมาให้ความสนใจแนวทางการศึกษาแบบใหม่ที่แตกต่างจากระบบการศึกษาแบบเดิม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดทางเลือกให้กับผู้ปกครองที่อยู่ในช่วงตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาต่างๆ

2. ผลจากการศึกษาทั้งหมด สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพ และวิสัยทัศน์ของผู้ปกครองที่จัดโฮมสคูลแบบบ้านเรียน ซึ่งสามารถการันตีได้ว่าบุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้จัดการศึกษาที่ดีได้โดยวางรากฐานอยู่บนเจตนาที่ดีต่อบุตรหลานของตน ดังนั้นทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจึงควรเห็นสมควรที่จะสนับสนุนและผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อผู้จัดโฮมสคูลในประเทศไทย

3. เนื่องจากกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นมีศักยภาพในฐานะกลุ่มบ้านเรียนนำร่อง ดังนั้นหากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและส่งเสริมการจัดโฮมสคูลแบบกลุ่มบ้านเรียน เช่น สนับสนุนทุนสร้างกลุ่มบ้านเรียนตามสถานที่ห่างไกล หรือจัดโครงการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพ่อแม่ผู้ปกครองให้มีความสามารถในการถ่ายทอดทั้งทางด้านวิชาการและด้านประสบการณ์ เป็นต้น จะทำให้นำไปสู่การพัฒนาทางด้านการศึกษาของประเทศไทยโดยเยาวชนจะได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและทั่วถึง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. นักวิจัยที่สนใจในหัวข้อการศึกษาแนวทางการเลือกสามารถทำวิจัยในประเด็นเดียวกัน โดยอยู่ในบริบทที่แตกต่างกันเช่น พื้นที่ที่จัดโฮมสคูล เป็นต้น และเนื่องจากผลงานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาถึงประเด็นการถ่ายทอดทางสังคมและอัตลักษณ์แห่งตนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์น งานวิจัยครั้งต่อไปอาจมุ่งเน้นศึกษาถึงประเด็นการถ่ายทอดทางสังคมของเด็กพิเศษโดยเชื่อว่าวิธีการถ่ายทอดของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นนี้มีความเหมาะสมต่อพัฒนาการของเด็กพิเศษ

2. การทำศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นศึกษาพัฒนาการหรือประสิทธิผลของเด็กที่ได้รับการศึกษาระบบโฮมสคูลซึ่งสามารถทำในรูปแบบการวิจัยเชิงทดลองหรืออาจทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ในกรณีที่ผู้วิจัยต้องการได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ในการพัฒนาและแก้ปัญหาทางการศึกษาที่เกิดขึ้นในชุมชนหนึ่งๆ โดยสามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางโดยเฉพาะด้านระเบียบวิธีวิจัย เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง

3. งานวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเพื่อสร้างหรือพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเชิงบูรณาการ ซึ่งสามารถเริ่มต้นโดยนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มเรียนบ้านเฟิร์นเป็นแนวทางนำร่องของงานวิจัยครั้งต่อไปได้

4. การวิจัยครั้งต่อไปสามารถมุ่งประเด็นศึกษาเพื่อสร้างคู่มือโดยการเรียนรู้เชิงบูรณาการ โดยสามารถศึกษาจากข้อค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้รวมถึงการขยายขอบเขตศึกษากลุ่มบ้านเรียนอื่นๆ ที่ตรงกับนิยามของคำว่า โฮมสคูล เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้จัดการศึกษาแบบโฮมสคูลให้กับบุตรหลานของตน รวมถึงเป็นคู่มือให้กับโรงเรียนเพื่อเป็นแนวทางการเรียนการสอนโดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Learning by doing)

บรรณานุกรม

- กมล สดประเสริฐ; และ สุนทรสุนันท์ชัย. (2542). รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมาย การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศต่างๆ. ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.
- (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กุลวิภา ชีพรับสุข. (2546). อนาคตภาพการจัดโฮมสคูลในทศวรรษหน้า. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (หลักสูตร และการนิเทศ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- เกศินี วีระชาภรณ์. (2548). การรับรู้ความเครียดต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและพฤติกรรมการร้อง หาความช่วยเหลือของนักศึกษามหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- เกียรติคุณ จันแก่น. (2544). การจัดโฮมสคูลของประชาชนในจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). เชียงราย: สำนักบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. ถ่ายเอกสาร.
- ขจรศักดิ์ อินทรโสภา. (2549). การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว. ปริญญาโท ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- คมชัดลึก. (2556). นร.ปากน้ำดีกันขณะสอบโอเน็ต. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2556, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/>
- งามดาวนันทานนท์. (2536). ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิดามารดาที่เกี่ยวข้อง กับการอบรมเลี้ยงดูบุตร. รายงานการวิจัยฉบับที่ 50 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์. (2547). การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวใน ประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จันทร์เพ็ญ ทศนียสกุลชัย. (2548). การศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็ก และ เยาวชนหญิงบ้านปราณี. ปริญญาโท ศศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จีระพันธ์ พูลพัฒน์. (2540). การสอนแบบมอนเตสซอรี : ภาคทฤษฎีสู่แนวทางการนำปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรัญศักดิ์ พีรศักดิ์โสภณ. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จาก ครอบครัวและจากเพื่อนกับประสิทธิภาพการเรียนของนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น. ปริญญาโท วท.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ฉันทนา บุญส่ง. (2544). รูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมของโรงเรียนกับครอบครัว ในการจัดโฮมสคูล ในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย. วารสารการศึกษา ประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย.
- ชาย โพธิ์ธิดา. (2547). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ทิตยา สุวรรณะชฎ. (2527). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ดวงกมล มงคลศิลป์. (2550). ผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตต่อพฤติกรรม ป้องกันการสูบบุหรี่ในเด็กวัยรุ่นตอนต้น กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (พยาบาลศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2528). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และคณะ. (2528). ปัจจัยทางจิตวิทยาในวัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของ มารดาไทย. รายงานการวิจัยฉบับที่ 32. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดุขฎิ โยเหลา; และคณะ. (2546). ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่ แรงงานภาคการเกษตร ศึกษากรณีจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.
- ทองไพเราะ สถาวรินทุ. (2543). การตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดโฮมสคูลของพ่อแม่ ผู้ปกครอง. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ทัศนาศ แสงศักดิ์. (2545). การจัดโฮมสคูล. วารสารบริหารการศึกษา มศว. 28-31.
- ทรงศักดิ์ กฤติยาภิชาติกุล. (2546). ความเป็นไปได้ของการจัดโฮมสคูลในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- ธิดา ศิริ. (2551). โปรแกรมการสร้างพลังร่วมกับการตั้งเป้าหมายเพื่อปรับพฤติกรรมการดูแลตนเอง ของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก. มหาวิทยาลัยมหิดล. ม.ป.พ.
- นงลักษณ์ ยัมศรวล. (2544). ระบบสัญลักษณ์ทางเพศในละครโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรม เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. (การสื่อสารมวลชน). กรุงเทพฯ: บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นิลวรรณ แซ่จิ๋ว. (2543). อนาคตภาพของการจัดโฮมสคูลในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (วิจัยการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นึล, เอ. เอส. (2539). ชีวิต เสรีภาพ ซัมเมอร์ฮิล : การศึกษาและการเลี้ยงดูเด็กให้มีความสุข. แปลโดย เตือนตา สุวรรณจินดา และสมบุญณ์ ศุภศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.
- บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร์. (2545). *The English-Thai dictionary of psychology*. กรุงเทพฯ: เอสแอนด์เคบุคส์.

บุษบง ดันติพงษ์. (2541). เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดของ Waldorf ในสหพันธ์รัฐเยอรมัน. กรุงเทพฯ: ครุศาสตร์.

ปาจริย์ หอมนิยม. (2551). ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนจากองค์การ ความผูกพันต่อองค์การ และอัตมโนทัศน์ในการทำงานของพนักงานการไฟฟ้านครหลวงฝ่ายทรัพยากรมนุษย์.

วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.

ผานิดา บัวข้า. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธโดยแม่กับ พฤติกรรมการจัดการอารมณ์โกรธของเด็กก่อนวัยเรียน: เปรียบเทียบระหว่างเด็กไทยกับเด็ก ญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย. ปรินญานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ผู้จัดการออนไลน์. (2553). อุบัติเหตุในโรงเรียน นักเรียนจีนเหยียบกัน เจ็บเกือบ 100. สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2554, จาก

<http://www.manager.co.th/china/ViewNews.aspx?NewsID=9530000168557>

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524). กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์. พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. (2532). สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน: แนวทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์.

โครงการพัฒนาวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ม.ป.พ.

พระมหาประยูร มีฤกษ์. (2544). ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. กรุงเทพฯ: ศยาม.

ภัทราวดี ชุมพลวีระพงษ์. (2548). พฤติกรรมการบริโภคแอลกอฮอล์ของวัยรุ่นหญิง: กรณีศึกษาวิทยาลัย อาชีวศึกษาจังหวัดระยอง ประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

พ่อปุ่น. (2556, 4 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อปุ่น. (2556, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่รังสิตคลอง 16.

พ่อปุ่น. (2557, 18 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

พ่อวาท. (2556, 8 กันยายน). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อวาท. (2556, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่รังสิตคลอง 16.

พ่อวาท. (2557, 18 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

พ่อวาท. (2557, 22 มกราคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อสิงโต. (2556, 9 กันยายน). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อสิงโต. (2556, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่รังสิตคลอง 16.

พ่อสิงโต. (2557, 18 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

พ่อเสือ. (2556, 13 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อเสือ. (2556, 29 กันยายน). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อเสือ. (2556, 15 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

พ่อเสือ. (2556, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่รังสิตคลอง 16.

พ่อเสือ. (2557, 22 มกราคม). สัมภาษณ์โดย โสวริทธิ์ธร จันท์แสงศรี ที่หมู่บ้านอมรชัย3.

- ยุทธรชัย เฉลิมชัย; และคณะ. (2543). รายงานการศึกษาวิจัย “รูปแบบและพัฒนากิจการการจัดโฮมสกูลในสังคมไทย”. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานปฏิบัติการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ยุทธรชัย ดำรงมณี. (2540). โฮสต์: ข่ายบริการในบาร์สำหรับผู้หญิง. วิทยานิพนธ์ สม.ม. (สังคมวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ยศ สันตสมบัติ. (2534). แม่หญิงสีขาวตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย. รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชนีวรรณ พงศ์พิสิฐสันต์. (2545). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อโฮมสกูล. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (เทคโนโลยีทางการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- รินรดา พันธุ์น้อย. (2552). การดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนม้งกะทวย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ถ่ายเอกสาร.
- รุ่ง แก้วแดง. (2451). ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ลาดทองใบ ภูอภิรมย์. (2531). การถ่ายทอดทางสังคมกับงานของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. ประมวลบทความทางวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์ เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 33 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วันดี สันติวุฒิเมธี. (2545). สอนลูกเองที่บ้าน ดีหรือไม่?. สารคดี. 15(175): 22-25.
- วรวิทย์ เกิดสวัสดิ์. (2547). การขายบริการทางเพศของเด็กชายในเขตเทศบาลตำบลบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- วีรณัฐปัทมาวิช. (2543, เมษายน). “โฮมสกูลถามหาสิทธิพ่อแม่.” สารปฏิรูป. 3(25): 16-22.
- ศิริรัตน์แอตสกุล; และคณะ. (2542). การสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่งจังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภกิจ เทพบัณฑิต. (2539). การสร้างเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย : กรณีศึกษาของคนไทยอีสานในภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- สมจิตร อุดม. (2548, กรกฎาคม-ธันวาคม). โฮมสกูล (Homeschool): การสร้างอริยทรัพย์แห่งตน. วารสารสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ. 4(2).
- สมศักดิ์ สีดากุลฤทธิ์. (2545). ปัจจัยการถ่ายทอดทางสังคมเชิงวิชาชีพครูที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์วิชาชีพและพฤติกรรมปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครูแนะแนว. วิทยานิพนธ์ วท.ด. (พฤติกรรมศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สายฝน คอรวงศ์. (2536). การศึกษาสถานะทางเอกลักษณ์ของวัยรุ่นตอนปลายในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- สุคนธ์ทิพย์ โพธิ์บัณฑิต. (2548). ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคม และพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมของวัยเด็กตอนปลายจังหวัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- สุญาณี พงษ์ชนานิกร. (2547). "Get to Win": รูปแบบการดูแลน้ำหนักตัวโดยการประยุกต์ใช้งานโภชนาการและการปรับพฤติกรรมในเด็ก. มหาวิทยาลัยมหิดล. ม.ป.พ.
- สุเทพ สุนทรเกษม. (2540). ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย. เชียงใหม่: โกลบอลวิชั่น.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2534). ปรัชญาเบื้องต้น: 10-11. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สื่อพลัง. (2546, มกราคม-มีนาคม). อินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษา: แหล่งเรียนรู้สู่โลกอนาคต. วารสารสื่อพลัง. 11(1): 3-12.
- แสงเดือน นนทเปารยะ. (2546). การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้าน สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปีในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). รายงานการวิจัย สภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดโฮมสคูลในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สมพร พึ่งอุดม. (2543). ทำไมต้อง Home School. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพลน พรินติ้ง.
- หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. (2552, 12 พฤษภาคม). 32(11385).
- อมรวิทย์ นาคทรพร. (2543). รายงานการวิจัย "การจัดโฮมสคูล (Home School) ประสบการณ์ของนานาชาติ". กรุงเทพฯ: เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2543). แนวความคิดหลักทางสังคมวิทยาเรื่องอัตลักษณ์. เอกสารประกอบการประชุมระดับชาติสาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1 วันที่ 15-16 ธันวาคม 2543.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อ้อมเดือน สดมณี. (2523). ความคิดเกี่ยวกับตัวตนและพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อ้อยฤดี สันทร. (2553). ใญ่อยู่ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง :การปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ของใญ่บ้านคำพอกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและบ้านป่งเหนือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ถ่ายเอกสาร.
- อำพา แก้วกำก. (2547). สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดโฮมสคูล. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

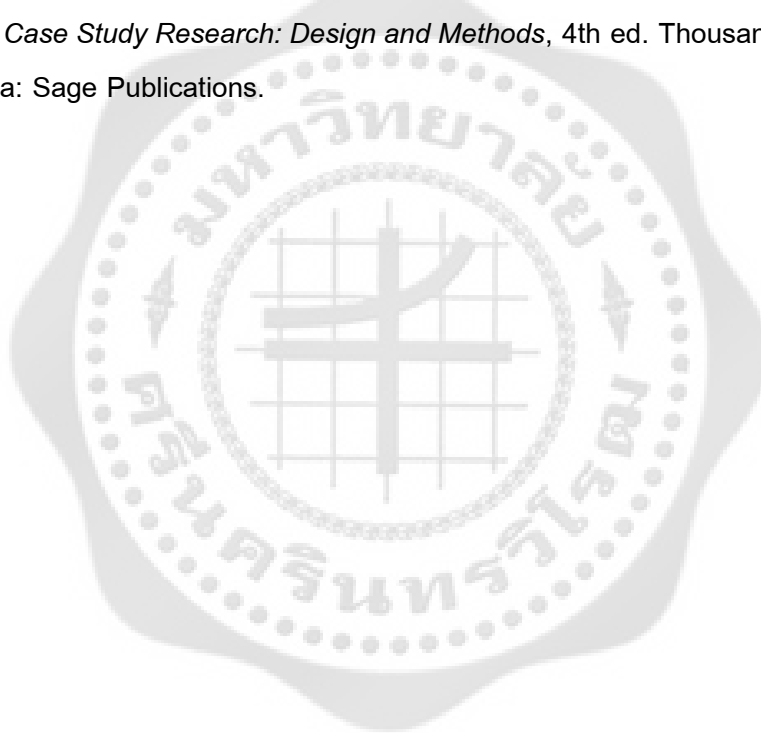
- อำนาจ หมิ่นสมบัติ. (2544). *บทบาทของครอบครัวในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). เชียงราย: สำนักบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. ถ่ายเอกสาร.
- Alterio, M. G. (1999). 'Using formalised storytelling as a professional development tool.' Paper presented at the National Staff Educational Development Association and the Society for Research in Higher Education Conference, Research and Practice in Higher Educational Developments(s): Exploring the Links, Grantham, United Kingdom.
- Allen, J. (2000). *On Georg Simmel: Proximity, Distance and Movement*. In *Thinking Space*, edited by Mike Crang and N. J. Thrift, 54–70. London; New York: Routledge.
- Apostoleris, Nicholas H. (1999). *The Development of Children's Motivation in the Homeschool Setting*. Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Albuquerque, NM, April 15-18.
- Bailey, A. (2003). Self-Image, Self-Concept, and Self-Identity Revisited. *Journal of The National Medical Association*. vol. 95, no. 5.
- Bandura, A. (1965). Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1, 589-595.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. p.22.
- Bandura, A. (1982a). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*. 37, 122-147.
- Bandura, A. (1982b). The psychology of chance encounters and life paths. *American Psychologist*. 37, 747-755.
- Bandura, A., Ross, D.; & Ross, S. A. (1963). A comparative test of the status envy, social power, and secondary reinforcement theories of identificatory learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 67, 527-534.
- Barber, G. (2001). *Personal communication via fax with Geoff Barber*, Educational Testing Service.
- Berk, L.E. (2000). *Child Development* (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon. 23-38.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspective. *Development Psychology*. 22(6): 723 - 742.
- Bronfenbrenner, U.; & Morris, P. A. (1998). *The ecology of developmental processes*. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology*, Vol. 1: Theoretical models of human development (5th ed., pp. 993 – 1023). New York: Wiley.

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge. Harvard University Press.
- Caruana, V. (1999). "Partnering with Homeschooler". *Educational Leadership*. 57 (1): 58-60.
- Cochran; et al. (1990). *Extending Families: The Social Networks of Parents and their Children*. Cambridge University Press, New York.
- Collins, R.L. (2004). *Watching Sex on Television Predicts Adolescent Initiation of Sexual Behavior*. *Pediatrics* 114(3).
- Common, R. W.; & MacMullen, M. (1986). Home schooling...a growing movement. *Education Canada*. 26(2): 4-7.
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's.
- Danish, S. J.; & Hale, B. D. (1981) 'Toward an understanding of the practice of sport psychology'. *Journal of Sport Psychology*. 3: 90-9.
- David A, White. (2001). *Philosophy for Kids*, 40 Fun Questions that help you wonder about everything. The United States of America: Prufrock Press, Inc.
- Eckenrode, J., Gore, S. (1990). *Stress between Work and Family*. Plenum Press, New York.
- Epstein, J.L. (1983). *Effects on Parents of Teacher Practices of Parent Involvement*. Center for the Social Organization of Schools, Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland.
- Erickson, G. (1962). *Deviant Behavior*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle: Are issue*. New York: Norton.
- Fitts, W. H. (1972). *The Self Concept and psychopathology*. Dede Wallace Center (Nashville).
- Galen, Van J.; & Pitman, (1991). *Homeschooling: Political, Historical, and Pedagogical Perspectives*.
- Gatto, J. T. (2003). *Against School*. The Harper's Magazine forum "School on a Hill," the September 2001 issue.
- Glenn W.; & Mary L. (2008). *Home-School Relations: Working Successfully With Parents and Families*: Allyn and Bacon.
- Griffith, M. (1997). *The Homeschooling Handbook*. California: Prima Publishing.
- Hall, S. C.; & Lindzey, G. (1965). *Theories of Personality*. Hamilton Printing Company.
- Hendroyono, A. (2007). *The Meaning of Condom: Males' experience of multiple unsafe sex partners in Bekasi, Indonesia*. Master of arts, Health Social Science, Mahidol University.
- Henry, R.L. (2009). *An Economic Perspective on School Choice*. Handbook of research on school choice, Routledge, New York and U.K.

- Hetherington, E. M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers, and survivors. *Child Development*. 60, 1-14.
- Holt, J. (1964). *How Children Fail*. New York: Pitman.
- Home School Legal Defense Association. (1999). *Home Education Across the United States*. CA: HSLD.
- Hood, M. (1990). *Contemporary Philosophical Influences on the Home Schooling Movement*. The University of Alabama at Birmingham.
- Illich, Ivan. (1972). *De-schooling society*. New York: Harper & Row.
- Kantrowitz, B. (1994). *In a class of their own: Education for exceptionally gifted children, the best school can be the one at home*. *Newsweek*. 123(2): 58.
- Kariane, N. (2002). *Understudied Education: Toward Building a Homeschooling research agenda*. Graduate school of Education and Information Studies, UCLA.
- Knowles, J.G.; et al. (1992). From pedagogy to ideology: Origins and phases of home education in the United States, 1970-1990. *American Journal of Education*. 100,195-235.
- Kohlberg, L. (1971). Stages of moral development. *Stages of moral development according to Kohlberg*.
- Kumar, K. (1987). *Conducting focus group interviews in developing countries*. A.I.D. Program Design and Evaluation Methodology Report No. 8. Washington, D.C.: U.S. Agency for International Development.
- Levine, K.; & Hoffner, C. (2006). Adolescents' conceptions of work: What is learned from different sources during anticipatory socialization? *Journal of Adolescent Research*, 21(6), 647-669.
- Lewis, A. C. (1957). Social Conflict and the Theory of Social Change. *The British Journal of Sociology*. 8(3): 197-207.
- Lines, P. (1991). *Estimating the Home Schooled Population*. Washington, D.C.: Working Paper.
- Louw, G.J.J. (1992). *Die huisskool – n' vorm van alternatiewe onderwys*. *Koers*. 57, 3.
- Lyman, I. (1998). *Homeschooling: Back to the Future?*. Cato Policy Analysis No. 294.
- Lyon, J. (1994). *Reclaiming the Schools: Reconciling Home and Education*, *The Family in America* 8, no. 6: 3.
- Mayberry, Maralee; et al. (1995). *Home schooling Parents as Educators*. California: Corwin press.
- Mead, G. (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, G. (1962). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Studies applications in Education*, San Francisco: Jossey Bass.
- Mcdavid, H.; & Harari, W. J. (1969). *Social Psychology*. Harper & Row.
- Michener, H.; & Delamater J.D. (1999). *Social Psychology*. (4th ed.) Harcourt Brace College Publishers.
- Miles, M. B.; & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. SAGE Publication, Inc.
- Montgomery, L.R. (1989). The effect of home schooling on the leadership skills of home schooled students. *Home School Researcher*. 5(1): 1-10.
- Montgomery, S.M. (1995). *Addressing diverse learning styles through the use of multimedia*. Published in: Frontiers in Education Conference. Vol 1.
- Moulton, J.; & Roberts, A.H. (1993). *Adapting the tools to the field: Training in the use of focus groups*. In: Seidel, R.E. (ed.) Notes from the field: communication for child survival. Washington, D.C.: Academy for Educational Development.
- Muller, E. (2004). *Autism: Challenges Relating to Secondary Transition*. Project Forum at NASDSE.
- Ray, B.D. (2004). Homeschoolers on to college: What research shows us. *The journal of college admission*.
- Ray, B.D. (1992). *Marching to the Beat of Their Own Drum. A Profile of Home Education Research*. Salem, OR: Home School Legal Defence Association.
- Rogers, R. (1961). *On Becoming a Person*. Boston: Houghton Mifflin
- Rothermel, P. (2004). *Home-education: comparison of home- and school-educated children on PIPS baseline assessments*. Journal of early childhood research: Sage Publications.
- Russell, Bertrand. (2004). *History of Western philosophy*. New York: Routledge.
- Shyers, L.E. (1992). *Comparison of Social adjustment between Home and Traditionally Schooled Children*. University of Florida.
- Simon, H.A. (1980). *Problem solving and education. Problem solving and education: Issues in teaching and research (pp. 81-96)*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stake, R. E. (1994). *Case studies*. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research (pp. 236-247)*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*, Thousand Oaks, California, Sage Publications.
- Steers, D. (1988). *Introduction to Organizational Behavior*. Scott, Foresman (Glenview, Ill.)
- Taylor, D. (2010). *Are All Homeschooling Methods Created Equal?*. Homeschooling Methods.

- Van, G. (1991). *Schooling in Private: A Study of Home Education*, J. A. (1986) Ph.D. diss., University of North Carolina, Chapel Hill.
- Van Oostrum, L. (1997). *Loaves for life.Home education – a way to freedom and equality*. Totiusdal: The Association for Home Schooling.
- Warburton, Nigel. (2004). *Philosophy, The Basics*. New York: Routledge.
- Watson, R. I.; & Lindgren, H. C. (1979). *Psychology of the child and the adolescent* (4th ed.). New York: Macmillan.
- Wood, P. (2003). *Homeschooling and Higher Education*.ERIC Clearinghouse on Higher Education.
- Wynn, D.E. (1985). *A study of the development of homeschools as an alternative to public school education*.Unpublished doctoral dissertation, Tennessee State University, Tennessee.
- Yin, R.K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*, 4th ed. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล นางสาวโสวริทธิ์ธร จันทร์แสงศรี

วันเดือนปีเกิด 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2525

สถานที่เกิด กรุงเทพมหานคร

สถานที่อยู่ปัจจุบัน 114/14 ม.เกษตรนคร 31 ซ.รัศมี 16/3 ถ. บรมราชชนนี
แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10170

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2543 มัธยมศึกษาปีที่ 6
จาก โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์

พ.ศ. 2548 อักษรศาสตรบัณฑิต
จาก มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2551 Master of Education (TESOL)
Avondale College, Australia

พ.ศ. 2559 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์)
จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ